IOTECA
ETEANĂ
Deva
de lectură

MANUSCRIPTUM

4 1980
(41) ANUL XI

CENTENAR MIHAIL SADOVEANU

ION CREANGĂ ❦ EMINESCU ❦ TITU MAIORESCU
N. IORGA ❦ PERPESSICIUS ❦ G. IBRĂILEANU
JULES VERNE ❦ ISTRATI ❦ HUGO SCHUCHARDT

Inedit * Inedit * Inedit *

Mihail Sadoveanu. Portret în ulei de *A. Ciucurencu*, aflat în colecția Institutului de istorie și teorie literară „G. Călinescu".

Coperta și prezentarea artistică:
VICTOR MAȘEK

Printr-o fericită asociație metaforică, Mihail Sadoveanu a fost denumit Ceahlăul literaturii noastre. Înălțimea senină a Ceahlăului, zările înrourate, largi, potecile cutreierate de legende, cristalul apelor, foșnetul frunzelor, viețuitoarele și cîntecul în ambianța silvestră, statornicia aureolată de nimbul eternității în spațiul geografic românesc își au, într-adevăr, o echivalență desăvîrșită în uriașa operă sadoveniană. De-a lungul a peste șase decenii, marele scriitor, cu o energie prodigioasă, a ridicat unul dintre cele mai impunătoare edificii din literatura noastră, o construcție vastă cu dimensiuni și rezonanță de epopee. Universul sadovenian înseamnă deopotrivă acele figuri ilustre din trecutul istoric, cetățile cu straja lor mereu trează la porțile țării, oamenii simpli cu datinile și obiceiurile lor străvechi, natura cu bețșugul ei cromatic... Pe marele povestitor care a fost Sadoveanu îl găsim în Hanu-Ancuței, Baltagul, Zodia Cancerului, Frații Jderi, Nicoară Potcoavă *și alte scrieri unde se desenează portrete de baladă, întîmplările devin adesea prilej de profundă meditație asupra condiției umane în univers, asupra misterului vieții, de la manifestările embrionare pînă la forma superioară a societății omenești. Mihail Sadoveanu apare ca un depozitar al experienței lingvistice a tuturor celor care au vorbit românește în granițele patriei, iar, ca artist, el este făuritorul unui instrument reprezentînd o sinteză a trecutului și prezentului.*

859.0.09
M 30

MANUSCRIPTUM

4/1980 (41) ANUL XI

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

227475

DIRECTOR

AL. OPREA

COLECTIV EDITORIAL

ADRIAN BOTA, DIANA CRISTEV, NICOLAE FLORESCU,
RUXANDRA MIHĂILĂ, MANUELA TĂNĂSESCU

SECRETARIAT DE REDACȚIE

EUGEN DANDESCU, FLOREA VLAD

Biblioteca Jud. Mureș
SALA DE LECTURĂ

Documentele, însoțite de fotocopii, se primesc pe adresa redacției,
str. Fundației nr. 4, sectorul I, București, telefon: 50 20 96

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la ILEXIM, Departamentul Export-Import Presă, P. O. Box 136—37— telex: 11226, București, str. 13 Decembrie, nr. 3

88
16

All rights reserved
Toate drepturile rezervate

227.475

Tiparul — Întreprinderea poligrafică „13 Decembrie 1918"

SUMAR

5—6 **Exemplul marilor scriitori** (Editorial de prof. dr. ing. *Marin RĂDOI*)

«...eternii noştri păzitori ai solului veşnic...»

Mihail SADOVEANU

Ceahlăul literaturii noastre

8 *«rezonanţă de epopee»* — (tabletă de *Al. ROSETTI*)

9—10 *«tărie şi frumuseţe»* — (însemnări de *Ion LĂNCRĂNJAN*)

1. **Hanu-Ancuţei**

11—17 Poezia — o constantă. Interviu cu *Valeria SADOVEANU* (consemnat de *Maria POPOVICI*)

12—17 *De cîţiva ani..., Sfîrşit de martie..., Făclicară albă şi curată..., Ivirea ta...* — poeme

18—23 *Mariana Vidraşcu* în arbitrajul lui G. IBRĂILEANU şi PERPESSICIUS. Recurs la procesul unui roman de tinereţe (studiu de *Al. OPREA*)

24—25 Dialoguri cu ascultătorii (comentariu de *Victor CRĂCIUN*)

25—32 *«Funcţia socială a scriitorului», Cartea pentru popor* — conferinţe radiofonice

33—45 «Rememorarea» ca necesitate vitală (cuvînt înainte de *Nicolae FLORESCU*)

35—43 *[Bădia Mihai]: 26 aprilie 1944* — povestiri;

45—48 *[Mărturii pentru timpul de azi]* — fragmente publicistice

49—51 Dramaturgia prozatorului (preambul de *D. IVĂNESCU*)

52—80 *Zile vesele după război* — comedie în trei acte

2. **Frunze-n furtună**

81—87 Solilocviu sadovenian (prezentare de *Ion OPRIŞAN*)

88—108 Epistole către St. O. IOSIF, G. TUTOVEANU, N. N. BELDICEANU, G. TOPÎRCEANU şi O. GOGA

3. **Oameni şi locuri**

109—114 Contribuţii la biografia sadoveniană (documentar de *C. POPESCU-CADEM*)

115—127 Director al Teatrului Naţional din Iaşi (rapoarte şi procese-verbale adnotate de *D. IVĂNESCU*)

4. **Caleidoscop**

128—131 Preferinţele şi capriciile lectorului. (Inscripţii pe cărţi comentate de *Maria BECEANU*)

132—137 Omagii perene. (Însemnări şi dedicaţii prezentate de *Adriana DAIA*)

SUMAR

Revelația documentului

Mihai EMINESCU

139–142 Un rechizitoriu la adresa conservatorilor (prefață de *D. VATAMANIUC*)
140–142 *«...în privirea viitorului acestei țări...»* — pamflet politic

Ion CREANGĂ

143–145 Alte documente biografice (prezentate de *N. CIACHIR*)

Restitutio

Petru MAIOR

146–148 Contra Lexiconului de la Buda ? (cuvînt înainte de *Ioan CHINDRIȘ*)
149–158 *«...la Lesiconul acesta... mulți bărbați învățați au lucrat»* — o profesiune de credință

Idei, oameni, fapte

Nicolae IORGA

159–160 Patru decenii de la un odios asasinat *(Dan SIMONESCU)*
160–164 *[Pseudojurnal]*
164–166 *«datoria unei înzecite munci va trebui să strîngă pe toți cei buni»* — scrisori către Ana Conta și Constanța Marino-Moscu

166 Un cronicar al operei lui N. Iorga *(D. D. PANAITESCU)*
167–169 PERPESSICIUS: *Jurnal cultural*

Afinități elective

Hugo SCHUCHARDT

170–175 În corespondență cu B. P. Hasdeu (prefață de *Al. SĂNDULESCU*)

SUMAR

File de album

Mihail SADOVEANU

176–177 « printre gene » (Evocare de *Const. CIOPRAGA*)

hors texte Reconstituire fotografică și sentimentală

Scriitori români în arhive străine

Mihail SADOVEANU

178–179 O epistolă către Louis Aragon (notă introductivă de *Manuela TĂNĂSESCU*)

Scriitori străini în arhive românești

Jules VERNE

180–183 Autografe și dedicații către o admiratoare din Galați *(Paul PĂLTĂNEA)*

Punct ● contra ● punct

184 Și totuși Ibrăileanu era... Galaction (*MANUSCRIPTUM*)

Documente — nu supoziții sentimentale (*C. POPESCU — CADEM*)

185–187 *Fișier bibliografic ● Iconografie*

188–189 SUMAR COMENTAT (în limbile engleză, franceză, germană și rusă)

« ...clasicii noştri s-au inspirat şi au fost mari tocmai pentru că au scris despre poporul nostru, despre ceea ce-l frămînta în epoca respectivă . »

NICOLAE CEAUŞESCU

(Din Cuvîntarea la Congresul al II-lea al Consiliilor populare)

Exemplul marilor scriitori

Prin Sadoveanu literatura română modernă a atins una din cele mai înalte culmi ale culturii noastre. Acest lucru a fost remarcat şi pus în lumină încă din timpul vieţii scriitorului, prin nenumărate dovezi de preţuire, din partea criticii literare şi a diferitelor foruri de consacrare academică. Cu prilejul împlinirii vîrstei de 70 de ani, Traian Săvulescu, preşedintele de atunci al Academiei, afirma: « Întreaga operă a lui Sadoveanu este un mare cîntec al naturii moldoveneşti, împletit măiestru cu amintiri, cu crîmpeie nostalgice din zilele patriarhale ale vieţii de altădată, ale vieţii bătrîneşti, pe care vremurile şi prefacerile de astăzi le-au stins, pentru a face loc alteia, mai luminoasă, mai bună şi mai dreaptă. Timid şi tulburat mă apropii de gigantica stîncă cu cărări tăinuite şi pereţi abrupţi pe care o reprezintă opera literară a lui Mihail Sadoveanu pe drumul generos al literaturii poporului nostru ». Sadoveanu a înfăţişat în cuvinte poezia Moldovei, aşa cum Grigorescu a surprins în imagini peisajul românesc. Prin acest vrăjitor al cuvîntului, ca şi prin Brâncuşi, poporul român a restituit lumii moderne « sărbătoarea vieţii », sublinia cu o fericită expresie Edgar Papu în volumul *Din clasicii noştri*.

Autor de dimensiuni universale, Sadoveanu avea înscrise în inima lui necazurile săracei Moldove, aşa cum adesea o spunea el însuşi. Marele secret al vigorii şi amplorii operei sadoveniene îl constituie acele izvoare autentice care se numesc: viaţa şi poporul.

Clasicii noştri s-au inspirat şi au fost mari tocmai pentru că au scris despre poporul nostru, despre ceea ce l-a frămîntat întotdeauna, remarca de curînd preşedintele ţării la Congresul al II-lea al Consiliilor populare.

Deşi unic şi inimitabil în marea sa artă, Sadoveanu n-a apărut în literatura română din neant. El face parte, cu Neculce şi Creangă, din aceeaşi mare familie artistică, exprimînd fiecare în succesiunea timpului o parte din specificul poporului român. Călinescu compara *Baltagul* cu o *Mioriţă* de dimensiuni mai mari.

Atenţi permanent la frămîntările sociale, marii scriitori au transformat opera lor într-un act patriotic şi politic, iar masele largi şi-au recunoscut propriile aspiraţii în verbul lor, făcîndu-i purtători de drapel în luptele pentru dreptate şi egalitate socială. Marii poeţi, Alecsandri, Eminescu, Arghezi, Blaga au considerat versul popular drept suprem izvor de inspiraţie, l-au cules şi l-au pus în valoare, aşezîndu-l la temelia operei lor, pe care o doreau o carte de căpătîi a celor mulţi, aceasta fiind singura cale de acces în panteonul literar. Putem verifica aceste adevăruri şi acum, cu prilejul sărbătoririi centenarului Mihail Sadoveanu. Creaţia uriaşului prozei noastre este o ilustrare vie a faptului că un scriitor nu poate fi înţeles şi apreciat pe alte meridiane ale globului, decît dacă reuşeşte să reprezinte în cel mai înalt grad propria naţiune.

Viaţa şi opera marilor scriitori se constituie în adevărate modele etice, capabile să dea o înaltă lecţie de civism urmaşilor. În mod firesc, şcoala găseşte în ele întotdeauna pe cei mai buni sfătuitori, avînd în vedere că scopul ei cel mai înalt este de a da ţării, pe lîngă excelenţi specialişti, oameni cu un larg orizont cultural, cu o conştiinţă înaintată, la nivelul cerinţelor unei societăţi multilateral dezvoltate.

Preşedintele ţării ne îndeamnă: «... *ca întregul învăţămînt să contribuie la educarea şi formarea tinerelor generaţii în spirit revoluţionar, al patriotismului socialist, în spiritul dragostei de muncă, al hotărîrii de a milita întotdeauna pentru socialism, pentru egalitate între popoare, pentru pace şi colaborare, pentru a fi gata întotdeauna să apere cuceririle revoluţionare şi independenţa*». Se îndeplineşte astfel, pe o treaptă superioară, visul marelui poet şi patriot Mihai Eminescu, cel pentru care, în cel mai înalt grad, creaţia a însemnat o permanentă jertfă pentru binele poporului său. El socotea că «scopul educaţiei naţionale» este să «prefacă o masă de indivizi, ce se întîmplă a trăi pe aceeaşi bucată de pămînt, într-un popor ce menţine o ţară» şi pentru aceasta copiii trebuie să înveţe «a gîndi şi a simţi românește», iar şcoala trebuie să dezvolte «la zeci de mii de cetăţeni viitori aceeaşi iubire pentru trecutul şi brazda pămîntului lor».

Iată de ce, aniversînd centenarul Sadoveanu, se cuvine să meditǎm la perenitatea operei sale, despre care Călinescu spunea, în cadenţă de poem omagial:

«...Rugina nu va roade slova ta,
Vei pluti peste Styx.».

Profesor doctor inginer Marin RĂDOI
Adjunct al ministrului
Educaţiei şi Învăţămîntului

Marți, 26 Oct (Sf. Dumitru). La 7½ ore dimin 4½° R. — Useara între 6½ și 7½ ore observat bunului și originalului povestitor Mihai Sadoveanu înaedivertente de stil și câteva nepotrivir în schițele sale din răsboiul de la 1877, publicate în „Sămănătorul". Azi la noi la masă D. Onciul, Em. Cangrati, Mih. Sadoveanu, S. I. Hegu-lescu, Stăvri Ștefănescu și I. N. Diaru, prof. de latină, noul adept politic. Sîau certat apoi 2 frumoase schițe ale lui Sadoveanu.

T. MAIORESCU

Mihail Sadoveanu

«...ETERNII NOȘTRI PĂZITORI AI SOLULUI VEȘNIC...»

«Te vor cunoaște peste veacuri omul de la munte, cel de lîngă ape și cel de la cîmpie.

Pescarul care aruncă năvoadele, oierul cu turmele și cosașul care răstoarnă fînul,

Tractoristul și lucrătorul din uzină,

Inginerul și zidarul!

Rugina nu va roade slova ta,

Vei pluti peste Styx.»

G. CĂLINESCU

Ceahlăul literaturii române

«rezonanță de epopee»

Printr-o fericită asociație metaforică, Mihail Sadoveanu a fost denumit Ceahlăul literaturii noastre. Înălțimea senină a Ceahlăului, zările înrourate, largi, potecile cutreierate de legende, cristalul apelor, foșnetul frunzelor, viețuitoarele și cîntecul în ambianța silvestră, statornicia aureolată de nimbul eternității în spațiul geografic românesc își au, într-adevăr, o echivalență desăvîrșită în uriașa operă sadoveniană. De-a lungul a peste șase decenii, marele scriitor, cu o energie prodigioasă, a ridicat unul dintre cele mai impunătoare edificii din literatura noastră, o construcție vastă cu dimensiuni și rezonanță de epopee.

Universul sadovenian înseamnă deopotrivă acele figuri ilustre din trecutul istoric, cetățile cu straja lor mereu trează la porțile țării, oamenii simpli cu datinile și obiceiurile lor străvechi, natura cu belșugul ei cromatic. Ce ne uimește la Sadoveanu? Însușirea, cu totul rară, de a reînvia faptele cu adînci semnificații naționale, de a evoca într-o narațiune cu sonorități specifice, inconfundabile, momente dintre cele mai felurite din viața poporului, de a surprinde nuanțe și tonuri din natură, care, printr-o savantă distribuire, reprezintă acele picturi de gen frecvente în schițele sau nuvelele sale, unele adevărate capodopere. Pe marele povestitor care a fost Sadoveanu îl găsim în Hanu-Ancuței, Baltagul, Zodia Cancerului, Frații Jderi, Nicoară Potcoavă *și alte scrieri unde se desenează portrete de baladă, întîmplările devin adesea prilej de profundă meditație asupra condiției umane în univers, asupra misterului vieții, de la manifestările embrionare pînă la forma superioară a societății omenești.*

Mihail Sadoveanu apare ca un depozitar al experienței lingvistice a tuturor celor care au vorbit românește în granițele patriei, iar, ca artist, el este făuritorul unui instrument reprezentînd o sinteză a trecutului și prezentului. Limba veche a cronicarilor moldoveni din a doua jumătate a secolului al XVII-lea formează baza pe care Mihail Sadoveanu a edificat creația sa artistică, stilul său particular. Elementele din limba actuală, îmbinate cu elemente ale limbii vechi, alcătuiesc izvorul bogat al creației lui Sadoveanu, acest clasic al literaturii noastre.

București, 3 iulie 1980

Academician Al. ROSETTI

maestrului Mihail Sadoveanu
cu profundă admirație
și nevoiată afecțiune.
31.5.46

«tărie și frumusețe»

Sadoveanu a fost numit cîndva «Ceahlăul prozei noastre», a fost elogiat cu cuvinte mari, s-au scris multe cărți despre dînsul — nu chiar atît de multe, de fapt, mai puține decît s-ar fi cuvenit — fără a se ajunge la o adevărată și «definitivă» descifrare a uriașei sale personalități. Nimic nu-i mai relativ decît definitivul, cînd e vorba de literatură, cînd e vorba, mai ales, de apropierea prin analiză, printr-o profundă și nuanțată cercetare a unei personalități distincte. În orice caz, în ce mă privește, am avut și am sentimentul că opera marelui prozator nu a fost încă străbătută de o asemenea cercetare, capabilă să scoată în evidență sensurile ei majore, menită să ni-l apropie pe scriitor, redîndu-ni-l într-un fel, redîndu-l literaturii din care face parte, cum s-a întîmplat, de pildă, cu Eminescu, după ce George Călinescu a dat la iveală *Viața lui Eminescu* și *Opera lui Eminescu*.

*

Sadoveanu a avut norocul să trăiască mult, dar nu din cauza asta a scris atîta cît a scris, ci pentru că a avut multe de spus, pentru că a fost legat, trup și suflet, de istoria acestui popor, de locurile pe care le-a înflorit el, de tot ce a ființat pe aceste meleaguri, din veac și de dincolo de veac, pentru că legăturile acestea s-au adîncit și s-au limpezit mereu, întărindu-l și limpezindu-l și pe scriitor, de la un an la altul, de la o carte la alta, adăugînd noi cercuri și noi înălțimi trunchiului care făcea «legătura» între cer și pămînt, dînd omului, dar și operei, tărie și frumusețe de stejar falnic, a cărui coroană vuia cum vuiesc de obicei pădurile, — vuia și va vui mereu, pînă dincolo de veac.

*

Drumul străbătut de Sadoveanu de la *Șoimii* la *Nicoară Potcoavă*, de la *Crișma lui Moș Precu* la *Hanu-Ancuței*, de la *Bordeienii* la *Frații Jderi*, de la *Vremuri de bejenie* la *Creanga de aur* — este echivalent cu drumul străbătut de o întreagă literatură, a cărei maturizare nu naște sterilitate, nu duce lucrurile spre epuizare, deschizînd, dimpotrivă, noi făgașuri, pentru noi și noi înaintări, rotunjind și împlinind o operă cum nu a mai fost alta în cuprinsul întregii literaturi românești. În această *operă* uriașă, diversă dar și unitară, plină de hățișuri dar și de măreție, sufletul folclorului românesc se împletește și se înfrățește firesc cu sufletul culturii cărturărești (cărturărești și nu livrești, livrescul neputînd fi lipit cu nici un fel de clei de opera și de personalitatea lui Sadoveanu), accentele epice homerice sau tolstoiene contopindu-se și împletindu-se firesc cu lirismul inimitabil al doinelor noastre, zicerile cronicarilor, felul lor de a privi și de a povesti lumea, unindu-se pentru totdeauna cu fiorul mioritic, lumina

din poveștile și povestirile lui Ion Creangă contopindu-se cu penumbra din proza lui Slavici, realismul cel dur fiind îmblînzit cel mai adesea de un lirism firesc și profund, — toate petrecîndu-se în cadrul unei alcătuiri artistice de mare și distinctă unitate, — și de o pregnanță nepieritoare.

*

Sadoveanu a fost alături de noi pînă ieri, alaltăieri, — ca și Arghezi, ca și Călinescu, ca și Agîrbiceanu, ca și Vianu — prezența aceasta a lui fiind de mare folos culturii de azi. Unii cred, dimpotrivă, că lucrurile nu stau așa și că exemplul lui nu a fost fertil. Lui Sadoveanu i s-a adus din această parte — ca și lui Călinescu dealtfel, ca și lui Arghezi — acuzația monstruoasă de aderare interesată la noile împrejurări din țară, spunîndu-se apoi despre el că nu și-a ajutat confrații (în vreme ce alții, cei ce s-au improvizat în acuzatori, i-au ajutat de n-au mai putut); că n-a apărat obștea scriitoricească (în vreme ce alții, aceiași acuzatori, de fapt, au ajutat-o pînă cînd au secătuit-o); că a scris pagini fade în această perioadă, *Mitrea Cocor* fiind exemplul cel mai des uzitat. Opiniile de acest fel nu trebuie să ne supere, nu trebuie să ne umple inimile de revoltă, atît timp cît rămîn opinii, nerevendicîndu-și rolul de verdict definitiv, netransformîndu-se direct în simplă și cam joasă denigrare. Fiindcă iată, eu am avut și am altă opinie, în această problemă, socotind prezența lui Sadoveanu în epocă un mare «noroc». Nu trebuie uitat că asta se întîmpla într-o vreme aspră, dacă nu chiar secetoasă, cînd Rebreanu și alți scriitori de seamă erau puși la index sau aveau o circulație limitată, cînd era important, dacă nu chiar vital, să nu fie distruse toate punțile de legătură cu «gloria trecutului», Sadoveanu fiind o asemenea punte vie. E adevărat că el a scris în vremea asta pagini mai puțin izbutite (ce ne facem atunci cu scriitorii a căror «operă» e alcătuită numai din asemenea produse, de conjunctură!?), e adevărat că s-a lăsat legănat de apa molcomă a onorurilor, e tot atît de adevărat însă că el nu a dat la iveală în această vreme numai pe *Mitrea Cocor*, ci și pe *Nicoară Potcoavă*, după cum e adevărat și definitoriu faptul că el, Sadoveanu, a fost de folos obștei scriitoricești, pe care a proteguit-o, căreia i-a adus servicii imense, cum n-a mai făcut-o nimeni în urma lui.

*

Destinul unui scriitor, gloria lui viitoare, durata pe care o va străbate opera de care și-a legat numele — au stat și stau sub semnul imprevizibilului. Ceea ce pare nepieritor la un moment dat se sforogește și se risipește, cu timpul. Glorii de un an sau de un deceniu cad în groapa uitării, de unde nu le mai scoate nimeni, niciodată, nici măcar sprijinitorii lor cei mai acerbi nu mai îndrăznesc să se uite la ceea ce au preamărit. Există, ce-i drept, alături de această perindare inevitabilă, alături de această cernere necesară, reveniri și reevaluări. Fiindcă și cei buni, cei autentici, cei mari, trec prin asemenea perioade, de relativă uitare, în urma cărora setea de cunoaștere, dorința de a aduna lumina unei anumite slove, cresc și se contopesc într-o necesitate imperioasă, consolidînd posteritatea unei opere. Nu știu dacă momentul pe care îl trăim noi acum, la o sută de ani de la nașterea lui Sadoveanu, se va ridica la o asemenea înălțime, știu însă, cu certitudine, că un asemenea moment va exista, totuși, acum sau mai tîrziu, opera marelui și inimitabilului prozator, tot ce a săvîrșit el într-o viață, constituindu-se într-un întreg fascinant și puternic, imposibil de răsturnat, menit să străbată veacurile, ca și cultura prin care s-a afirmat.

Ion Lăncrănjan

1. HANU-ANCUȚEI

POEZIA — O CONSTANTĂ

DE VORBĂ CU VALERIA SADOVEANU

Î: Încercăm o deosebită emoție descoperind, la atîta timp de la dispariția marelui prozator, încă un grupaj de versuri inedite. Am vrea să știm cînd au fost scrise aceste versuri, în ce împrejurări, dacă au variante, dacă forma de față reprezintă forma definitivă.

R: După cum se știe, Mihail Sadoveanu a scris poezii în tinerețe și spre sfîrșitul vieții. Unele au apărut și în „*Manuscriptum*", deoarece maestrul era prieten cu Perpessicius și la cererea acestuia i-a încredințat cîteva versuri. Poeziile de față au fost scrise în formă de scrisori, fără vreun scop editorial. După ce ne întîlneam ziua, maestrul își așternea impresiile pe hîrtie și mi le trimetea, datate. Asta se întîmpla în 1942. Cum e și firesc, scrisorile-poezii, spontane, nu aveau variante. În volumul *Ursitul*, la capitolul *După ce n-a mai fost un secret*, Lili Teodoreanu relatează momentul în care maestrul i-a vorbit despre schimbarea ce urma să se petreacă în viața lui. Ea povestește cum conu Mihai scotea cîte o hîrtiuță și îi citea aceste versuri. În anul 1942 ne-am căsătorit și astfel a încetat să-mi mai trimită scrisorile în versuri. Apoi, solicitat de Perpessicius, Demostene Botez și Ionel Teodoreanu, Mihai a copiat, în 1944, fițuicile într-un caiet special cu dedicația « *V. S.* », dînd titluri poeziilor, după primul vers al fiecăreia. Într-un singur caz, la copiere, a omis ultimele două strofe, considerînd că au fost scrise într-o perioadă întunecată pe care a șters-o din amintire.

[De cîţiva ani...]

12.IV.1942

De cîţiva ani, a sosit la mine pe birou
În lumina ferestrelor,
O şopîrlă mică de bronz.
S-a instalat — paznic atent —
Deasupra manuscriselor poetului.

Aproape de ea, toate sculele meşteşugului,
Ş-un greer-gras care-i ţine tovărăşie,
Cu deviza-i provensală: « Lou souleou mi fai cantà... »
Şi cîteva flori ce se ofilesc într-o cupă.

Ea tace şi păzeşte neînduplecat şi statornic,
Întoarsă cînd spre un unghi al camerei, cînd spre altul!
Nici o muscă nu îndrăzneşte să vie
Să-şi adaoge pe foi iscălitura nemuritoare.
E adevărat că tăcut stă şi greerul.
Însă el, dac-ar dori, ar putea să scîrţîie
Cu elitrele-i înfricoşate.
Tace şi el — aşa fiind rînduiala acestei schivnicii;
Pe cînd şopîrla tace din veci, cum au tăcut
Toate saurienele, dintru începutul vieţii,
Şi cum vor tăcea pîn-la săvîrşirea sfîrşitului.
Tace şi păzeşte cu lăbuţele întinse în laturi
Elucubraţiile poetului.

Manuscrisul, absolut curat, ar fi putut trece direct la tipografie, dacă n-ar fi fost scris atît de mărunt. Şi în cazul prozei, lucrurile stăteau tot aşa: după fiecare capitol toată familia asculta (printre care şi eu, prietenă din copilărie a familiei), iar copiii copiau manuscrisele pentru a trece direct la tipar.

Î: Fonoteca de aur păstrează, între alte înregistrări, vocea lui Mihail Sadoveanu recitînd versuri eminesciene. În ce măsură aprecia maestrul poezia, cînd simţea nevoia să recurgă la ea şi ce poeţi prefera?

R: Mihai ştia pe dinafară poezia eminesciană. Toată dragostea lui era pentru Eminescu, iar apoi pentru Creangă pe care îl considera « învăţătorul lui ». Îmi amintesc o ocazie în care se comemora Eminescu — un festival la care el vorbea, iar actori de la Teatrul Naţional recitau versuri eminesciene. În cuvîntul lui, Mihai a spus că nici un român care ştie carte n-ar trebui să citească poeziile lui Eminescu, ci să le ştie pe dinafară. Actorii, care mai şi greşeau cînd citeau, au fost corectaţi de maestru, ca de la catedră. N-aş putea spune exact ce poeţi prefera, pentru că ştia pe de rost sute de versuri din V. Hugo, Alfred de Musset şi din toţi clasicii francezi.

Î: În absenţa unui *Jurnal*, pe baza corespondenţei, a manuscriselor şi a unor mărturii găsite în operă (*Anii de ucenicie*, de pildă) s-au ţesut nenumărate legende în jurul atelierului «faurului». Ne puteţi dezvălui ceva din tainele lui?

R: Mihai îşi redacta foarte repede cărţile, pe care le purta în sine, le îmbogăţea şi le ştia aproape pe dinafară. Dacă *Venea o moară pe Siret* a durat 8 ani, în schimb (Continuare în p. 17)

În bronzul ei neclintit cîntă ori suspină
Bucuriile şi mîhnirile tăcerilor mele interioare.

Nu ştiu prin ce accident straniu,
(Căci am o deosebită grijă de ea),
Nu ştiu prin ce accident s-a răsturnat pe spate,
Ş-am găsit-o as-dimineaţă
Cu burta în sus şi cu picioruţele răstignite.

M-am repezit îndată la ea c-un cuvînt bun,
Am întors-o ş-am pus-o la locul ei de strajă.

În aceeaşi clipă a lucit soarele-n geam
Şi a lucit şi ea din aurul vechi al solzilor ei
Mulţămindu-mi delicat şi discret.

Asta-i singura dramă ce s-a petrecut în dimineaţa asta.
Apoi eu şi şopîrliţa am rămas tot tăcuţi
În soarele palid al începutului zilei,
Gîndindu-ne la tine.

[Sfîrşit de martie...]

23.III.1942

Sfîrşit de martie, ce-şi fîlfîie toanele...
Cînd soare-n senin, cînd funingini de nouri.
Cînd scutur-austrul bură de ploaie,
Cînd ne învăluie scamă de ghiaţă...

Echinocţiul acestui an e tulbure:
Casa lui o ţine Dochia, muiere nestatornică.
Dar eu — mărturisesc — rămîn cu totul nepăsător,
Căci mie, încă din ziua a cincea
A Vărsătorului-de-apă,
Mi-a venit, surîzînd, primăvara.

Acum nouă zile se juca asupra cetăţii
O adiere lină din sud.
Şi toţi oamenii aveau ochi punctaţi de lumină.

Astăzi se zvîrlă Crivățul dinspre Pol
Și-n ochii tuturor năluceşte dezastrul.
O, mi-e indiferent:
Mie mi-au înflorit viorele şi toporaşii.

Ninge-n vîrtejuri; revărsările de martie
Au încremenit — stîncă.
Voi aşteptaţi primii fluturi, şi zboară fulgi
Mai frumoşi decît toţi fluturii primăverilor.
Se jeluieşte vîntul; vă jeluiţi cu toţii...
Ce fluturi delicaţi,
Dediţei albi ai primăverii mele!

Întreaga noapte-a sunat ş-a tunat crivăţ
Ş-au pufnit ş-au nechezat harmasarii iernii
Scăpaţi din grajdurile de gheţari de la Marea-Albă.
Spaimă şi cutremur în toate inimile.
Ci mie nu-mi pasă,

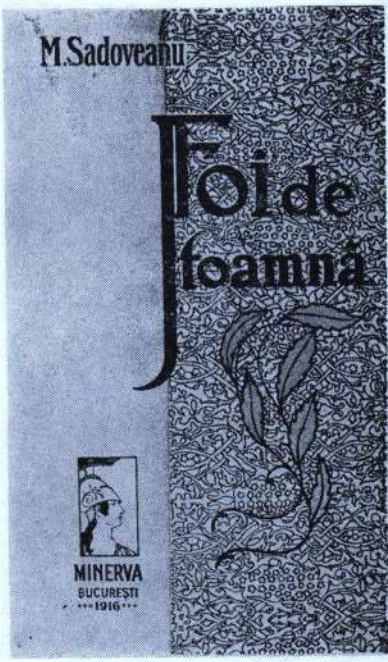
Căci primăvara mea-i sosită.
O am lîngă mine;
Îmi strecor sub umăru-i de crin mîna stîngă
Ş-o îmbrăţişez cu dreapta
Ca fericitul din Cîntarea-Cîntărilor.

Ce frumoasă eşti, iubito, cît de frumoasă eşti
Cu ochii tăi de porumbiţă vicleană!
Ca o floare între flori eşti, prea iubita mea,
Şi mierea ta-i dulce pentru cerul gurii mele.

Iată, iarna s-a călătorit;
Înfloresc pajiştile;
A venit vremea cîntării.
S-aude suspinul turturelei în cîmpii,
Înfloresc smochinii şi viile;
Bolnav sînt de dragostea ta.

Cine se iveşte ca zorile,
Frumoasă ca luna,
Curată ca soarele,
Dar primejdioasă şi cumplită
Ca o oaste în zale?

Cine-a venit în pustia mea,
Cine-a sosit în iarna mea

Neliniştindu-mă şi fericindu-mă?
Ca o pecete mi te-ai pus pe inimă —
Căci dragostea-i mai tare decît moartea;
Jarul ei e jar nestins,
E flacăra lui Dumnezeu!

[Făclioară albă şi curată ...]

17.III.1942

Făclioară albă şi curată
A intrat la mine în odaie,
Aprinzîndu-mi agera-i văpaie, —
Buna-dimineaţă, adorată!

Negurile nopţii, negurile rele,
Luminează-se şi cerul mi s-arată.
Buna-dimineaţă, dulce adorată,
Făclioară a vieţii mele!

Flori de levănţică mă îmbată
Cu mireasma lor de primăvară —
Lipsiţi gînduri negre şi amară,
Bucuria-mi vine şi mi-i soră,
Piere clipa întristată,
Mă-ncunună-o nouă auroră.
Buna-dimineaţă, adorată!

*Mă înalţ din tină către vifor**
Şi plutesc peste mormîntul meu,
Hohotul îmi cade — negru curcubeu —;
Am lăsat în glod orice Nechifor,
Orice Stelian ş-orice Ilie,
Căci eşti tu cu mine, bucurie
Îndelung rîvnită şi-aşteptată,
Hărăzită din milenii numai mie.
Buna-dimineaţă, adorată!

P.S. *Am iertat pe toţi acei ce-odată*
Jos, acolo, m-au înveninat.
N-am uitat nimic, dar i-am iertat,
Pentru tine, dulce adorată!

---

* Versurile care urmează au fost omise de poet la transcriere, în 1944.

[Ivirea ta...]

9.II.1942

Ivirea ta a fost ca o planetă
Pe care-o caută un astronom într-o lunetă
Și-o viață-ntreagă vede negru rotitor,
Cînd, — iat-apare ce dorea.
O, primul meu amor,
Atît de aprig, dar mîhnit, căci îmi soseşti tîrziu,
Cînd îmi cunosc la tîmple părul argintiu,
Cînd îmi desvăluie oglinda crudă
Atîtea răni, a multor ani de trudă:
Peceţile veninului vieţii
Şi ofilirea visurilor tinereţii...
Ani după ani, în blăstămata călămară
Şi-n manuscrise inima mi-am cheltuit,
Zădărnicia vieţii cu a ei povară
M-a copleşit, m-a istovit,
Şi iată, totuşi, mi-a sosit şi mie
Această nenădăjduită bucurie.

« Nel mezzo del camin » şi de pădurea jalei
Scăpat, găsesc izvorul tinereţii.
În urma mea ce lungă cale-i!
Cît îmi vei mai luci, o, stea a dimineţii?
Cu sete înspre tine mă cobor,
Amară-i apa ta, o sfînt izvor!

Te beau: ce bine-i! mă deştepţi din moarte.
Şi, ca şi Lazăr din scriptură,
Stau mut şi-mi amintesc, privind departe,
Un ocean de zgură.
De-acolo m-ai întors. Nu-i bucurie
Mai aprigă decît această întristare
Şi nici tăcere nu-i mai mare
Decît această naltă melodie.

E-adevărat: nu mai sîntem fantoşe vane
Purtate de stihia instinctului, sărmane
Grăunţe spulberate
Spre moara care hîrtie-n eternitate,
Ne aflăm liberi şi blazaţi, răniţi
În bătălii; ş-acuma ne simţim uniţi

Ştefan cel Mare şi Maria de Mangop — mulaje în ghips păstrate de Mihail Sadoveanu în camera sa de lucru.

Pentru ceva mai nobil; am un simțimînt
Că biruiesc haosul indiferent,
Că aflu-acestei vieți urîte-un argument,
Că-mi înfloresc drumul spre mormînt.

Tu, cea splendidă-acuma, nu uita
Că ochii tăi, că gura ta,
Că trupul tău de flori și spumă,
Ce-i zîmbet, ce-i suspin și ce-i fior în tine —
Minunea ta, minunea ta va adormi supt brumă,
Că toate aceste « farmece divine »,
Tot ce-i al meu din veci și pîn-la stele,
Ce-mbrățiș grabnic și înfricoșat,
Va rămînea numai aici, în versurile mele.
Din timpul mort pe-o clipă te-am chemat.

Dă-mi mîna ta. Zîmbește-mi. Căci curînd
Din toate nu vor rămînea decît fantoma,
Umbre-a cuvintelor, sunînd
Ca frunzele căzute pe drum, arome
Despletite ca niște funigei în zare,
Lumini în ceață, flori bizare,
Și inima mea — vie totuși — căutîndu-te
În toate, și binecuvîntîndu-te.

Baltagul a fost dictat în 18 zile uneia dintre fiicele lui. Îl « gîndise » foarte mult înainte. Și primele nuvele le făurea în gînd. Fiind vînător, pescar și colindînd toată țara, avea un vocabular extrem de bogat, vocabularul fiecărui personaj. Era de părere că un scriitor trebuie să cunoască în primul rînd gramatica limbii și punctuația, iar în al doilea rînd să întrebuințeze cuvîntul propriu (de pildă, nu: *partea din față a carului*, căci fiecare parte are un nume precis). Avea o memorie excepțională, relata sute de fapte, împrejurări, amintiri, dar nu se repeta niciodată. N-a scris niciodată decît despre lucruri pe care le-a trăit, le-a simțit. Orice apus de soare descris l-a simțit cu toată ființa sa. Avea un simț extraordinar de observație, înregistra toate peisajele pe lîngă care trecea. De aceea copiii lui spuneau: « *Tata are o celulă fotoelectrică în frunte, dar și una la ceafă* ». Lăsa impresia că scrie cu ușurință, dar de fapt întreaga elaborare se petrecea sub imperiul unei febre puternice, de unde îndreptățita comparație cu « faurul aburit ».

Pot să vă spun că mă consider fericită pentru că am fost alături de Mihai în unele clipe din cele mai grele ale vieții sale și că i-am putut însenina, așa cum scrie în cîteva versuri, una din perioadele de înnegurare din trecut:

« *Am iertat pe toți ce-odată*
Jos, acolo, m-au înveninat.
N-am uitat nimic, dar i-am iertat,
Pentru tine, dulce adorată ! ».

(Interviu consemnat de *Marta POPOVICI*)

Biblioteca Jud. Filiala Rîmnicu Vîlcea
SALA DE LECTURĂ

544.228

RECURS LA PROCESUL UNUI ROMAN DE TINEREȚE

ÎN CADRUL RECONSTITUIRII ANILOR DE tinerețe ai lui Mihail Sadoveanu, un loc aparte și încă neelucidat complet îl ocupă incidentul cu romanul *Mariana Vidrașcu*. Vom încerca să alcătuim dosarul cazului.

După cum se știe, în „*Viața Românească*" (numărul din octombrie 1906), a apărut primul capitol al acestui roman, cu obișnuita mențiune: va urma. Ceea ce nu s-a mai întîmplat. M. Sevastos, în amintirile sale [1], explică hiatusul survenit prin protestele vehemente ale Constanței Marino-Moscu, care l-a acuzat pe scriitor că și-ar fi însușit jurnalul ei, dat spre lectură Izabelei Sadoveanu. În discuția pe care ar fi avut-o C.M.-M. cu Mihail Sadoveanu, acesta «susținu că opera lui era o lucrare originală, neavînd comun cu manuscrisul ei decît o parte din materialul documentar». Luat drept arbitru, Ibrăileanu s-ar fi situat de partea Constanței Marino-Moscu.

Mai reținem din amintirile lui Sevastos că Mihail Sadoveanu i-ar fi mărturisit hotărîrea sa de a «*pune la punct*» și de a publica, în cele din urmă, acest roman. Intenție, cum se știe, neînfăptuită. Textul a fost reprodus postum, în primele numere ale „*Manuscriptum*"-ului [2], cu un studiu introductiv semnat de Perpessicius și Corin Grosu. Ca martor redacțional, pot să-i informez pe cei interesați că prezentarea „tehnică" a manuscrisului aparține celui de al doilea semnatar și numai capitolul final maestrului.

Între timp, au apărut noi piese ale dosarului, de o valoare documentară indubitabilă. (Să ținem seama că afirmațiile lui Sevastos sînt rodul chestionării orale a unora dintre împricinați, varianta ca atare a celor petrecute, cum singur recunoaște, «mi-a dat-o familia Constanței Marino-Moscu».) Dintre acestea fac parte scrisorile lui Ibrăileanu și chiar — la distanță de cîțiva ani — ale lui Mihail Sadoveanu.

[1] M. Sevastos, *Amintiri de la „Viața Românească"*, ESPLA, 1966, pp. 197—200.

[2] „*Manuscriptum*", numerele: 1/1970, 1(2)/1971 și 2(3)/1971.

Depeșa criticului „*Vieții românești*" — datată (după ștampila poștei) 4 noiembrie 1906 — ne introduce în miezul întîmplării:

Stimată Doamnă,

Am cerut dlui Sadoveanu manuscrisul D-v. și vă asigur că aprecierea mea, pe care vă voiu face-o cunoscută, va fi nepărtinitoare.

Primiți salutările mele.

G. Ibrăileanu

Care va fi fost, în formularea ei concretă, această apreciere? La 9 noiembrie 1906, Mihail Sadoveanu îi scrisese lui Ibrăileanu, din Fălticeni: « D-na M. scrie caietul: de două ori mi-a scris. Nu știu dacă d[umnea]ta ai făcut răspunsul de care era vorba, ca să înțeleagă că de la mine nu mai are ce cere. Te rog foarte mult s-o liniștești în această privință ».

Este vorba, desigur, de manuscrisul cu pricina. Din care motiv însă Sadoveanu declara că nu mai are de ce să i-l mai ceară Constanța Marino-Moscu? Nu-l mai avea, din momentul în care folosise în roman « *o parte din materialul documentar* »? Și în ce va fi constat răspunsul liniștitor al criticului? (Probabil vestea că se întrerupe publicarea romanului.)

Celelalte scrisori ale lui Ibrăileanu, din păcate, nu conțin indicații exacte ale datei. Discuția se poartă în jurul « amintirilor » Constanței Marino-Moscu. Sîntem siguri că nu se are în vedere manuscrisul bucucaș, ci un alt text, cu pretenții literare: *Amintirile Caterinei State*, din care o parte a și apărut în „*Viața Românească*".

Într-un loc, Ibrăileanu inserează această frază: **« Am comparat caietul cu Mariana Vidrașcu, și caietul e altfel (în fond și formă)...».** De ce a făcut această confruntare? Pentru ca

nu cumva existența unor apropieri să redeschidă procesul *Marianei Vidrașcu*?

Problema poate fi însă pusă și altfel: pentru critic era clar că textul romanului primise pecetea indelebilă a talentului lui Sadoveanu și că, prin urmare, nu putea fi revendicat, pur și simplu, de Constanța Marino-Moscu. (Dacă n-ar fi fost vorba decît de o simplă « preluare » a jurnalului ei, nimic n-ar fi împiedicat-o să și-l publice așa cum era. Ceea ce nu va încerca să facă niciodată.)

Este interesant că, la un moment dat, Ibrăileanu emite ideea publicării *Marianei Vidrașcu*, cu semnătura amîndurora: **« Nu mai fac expunere de motive — și vă spun de-a dreptul ce m-am gîndit: *Dacă* s-ar putea să se publice *Mariana Vidrașcu* (din nou, cu începutul), iscălită de d[umnea] v[oastră] și de M. Sadoveanu, ați voi acest lucru? — Pentru cetitori aș găsi formula acceptabilă pentru toată lumea. Ce spuneți? Scrieți-mi!».**

Se simte interesul redactorului de revistă de a nu lăsa nepătrat un roman care i se pare valoros.

Mai intervenea însă ceva: Constanța Marino-Moscu îi trimisese și manuscrisul unei alte narațiuni: *Tovărășie*, care primise un verdict literar vehement negativ. **(« *Tovărășie*, așa cum e acum cred că e nepublicabilă[...] D[umnea]v[oastră] faceți ce voiți, dar dacă cumva am eu dreptate că *așa* nu e bine să fie publicată, atunci, dacă o publicați în alt loc, nu faceți bine...»)**

Drept care, în această scrisoare, lansează ideea « colaborării », într-un plan mai general, cu M. Sadoveanu: **« Și, fiindcă e aceeași viață dintr-același orășel, cunoscut de M.S. și în *Tovărășia* — n-ar fi potrivit o colaborare și acolo — și tot cu ambele nume la iscălitură? — Știu că-mi spuneați că *tot cu el* ați prefera colaborarea. Ați da, astfel, *epopeea* Pașcanilor, pe care, amîndoi îl cunoașteți etc.».**

Constanța Marino-Moscu se pare că a refuzat cu energie propunerea, prilej pentru critic de a-și declara, solemn, totala neimplicare în proces: **« Dacă nu voiți colaborarea propusă, n-am nimic de spus. *Eu* n-am nici un rol în chestia asta. Vă privește pe d[umnea]v[oastră] cei doi. Cînd vă veți întîlni puteți discuta. Ce pot să spun eu? Nu am dreptul de a decreta, de a spune nici unuia: fă așa sau altfel!».** Se întrevede clar dorința criticului de a nu se amesteca în disputa celor doi, atitudinea sa departe de a urmări să dea cîștig de cauză uneia dintre părți, se vrea, în chip explicit, neutral-conciliatoare. Singurul motiv pentru care repune pe tapet chestiunea *Marianei Vidrașcu* este regretul că rămîne necunoscută de public « o bucată interesantă din viața noastră »: **« Credeam că cel mai bun mijloc de a nu sta degeaba, adică necunoscută de public, o bucată interesantă din viața noastră, ar fi să se publice lucrurile așa cum sînt redactate!».**

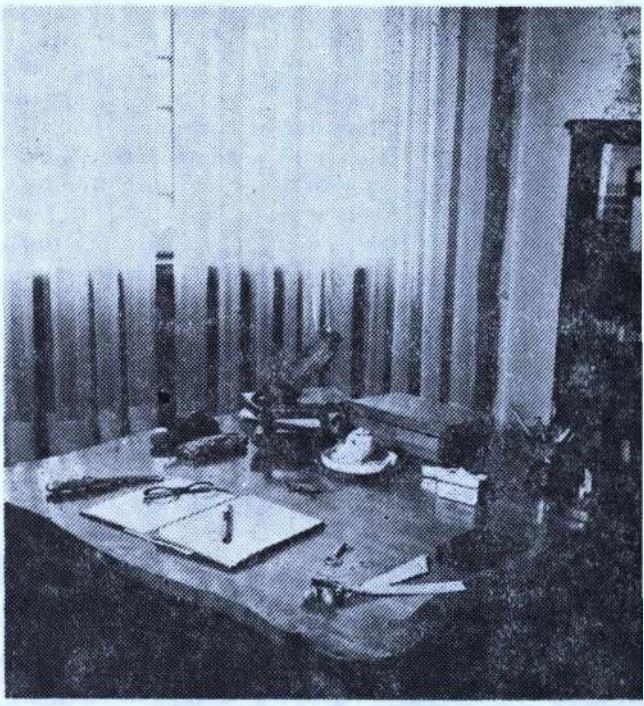
Este destul de greu să se formuleze concluzii apodictice pe marginea corespondenței lui Ibrăi-

leanu — atîta cît o cunoaştem. «Locutoarea» fiind o persoană destul de dificilă şi explozivă — cineva o numea „zurbagie» —, e cert că adresîndu-i-se, criticul — în genere, delicat şi curtenitor cu doamnele — apela la formulări prevenitoare şi ultraamabile, uneori chiar sibilinice, temîndu-se să nu-i lezeze cu ceva amorul propriu.

Să mai ţinem seama că hotărîrea luată de Ibrăileanu în problema publicării *Marianei Vidraşcu* putea fi influenţată şi de considerente de conjunctură privind viaţa literară. Cel care conducea „*Viaţa românească*" era interesat, după scandalul provocat cu un an înainte de H. Sanielevici, să găsească un mod amiabil de rezolvare — mai ales într-un caz atît de delicat şi, totodată, de complex ca cel de faţă — care să nu dea apă la moară unor apetituri, existente de cînd lumea, în mediile scriitoriceşti, spre bîrfă şi cancanuri [3]. În articolul din „*Manuscriptum*", Corin Grosu a evocat agitaţia pe care a făcut-o Caion în jurul faptului că nu s-a continuat publicarea romanului în revistă. Se pare că, după istoria procesului cu I.L. Caragiale, respectivul criticastru nu ezită să-şi descopere o adevărată vocaţie detectivistă în descoperirea plagiatelor. În „*Românul literar*" (din 19 noiembrie 1906), se grăbeşte să alarmeze opinia publică: «Pentru ce „*Viaţa românească*" nu va mai publica romanul *Mariana Vidraşcu* de fecundul Sădovianu? Oarecari lămuriri n-ar strica. Se vorbeşte de un mare scandal literar. Vom reveni». Ceea ce şi face, inserînd notiţe înveninate încă două numere la rînd, în speranţa că va reuşi să tulbure apele, să incite spiritele în direcţia rîvnită.

Cel care ştia mai bine cum stau lucrurile era, desigur, Sadoveanu însuşi. Scrisorile pe care le deţinem datează din 1910. Atunci să se fi reluat bunele raporturi între cei doi, după incidentul cu pricina? Subiectul epistolar: aluzia Constanţei Marino-Moscu la o colaborare privind *Tovărăşia*. (Şi-a schimbat, aşadar, umoarea cunoscută din corespondenţa cu Ibrăileanu.)

Sadoveanu nu este deloc încîntat de propunere, se foloseşte însă de ocazie pentru a explicita problema «colaborării» mai vechi cu *Mariana Vidraşcu*. Aşa îşi şi justifică revenirea asupra acelei istorii: «**O amintesc, ca s-o explic**». Şi iată-i opinia exprimată *manuscripta*: «**Dintr-un şir de amintiri inteligent scrise, alegînd esenţialul şi adăugînd propriile mele amintiri despre locuri, oameni şi împrejurări, am izbutit să fac acu cîţiva ani o operă interesantă**».

Punctul de vedere al scriitorului rămîne, după cum vedem, cu fermitate, acesta: a pornit de la un şir de amintiri, nu copiindu-le, ci prelucrîndu-le, integrîndu-le propriei sale lumi interioare şi zămislind o operă de creaţie originală. Motiv pentru a o lămuri pe corespondenta sa, cu lux de amănunte şi pe un ton uşor dăscălesc, în ce anume constă diferenţa dintre un material brut cules din viaţă şi o lucrare literară. Referirea se face de fiecare dată la *Tovărăşie* — text pe care nu-l cunoaşte încă — dar noi înţelegem uşor unde bat consideraţiile sale estetice. «**O lucrare literară e ceva organic, aparte de împrejurările reale care au**

---

[3] Cu obişnuita-i circumspecţie în formularea judecăţilor, Perpessicius nota: «A încerca o explicaţie a atitudinii criticului e oricum hazardat. Poate că, şi pentru el, teama unui nou caz Sadoveanu, după acela, alimentat, un an mai devreme, de verva diabolică a lui H. Sanielevici, ar fi o explicaţie.

Poate credinţa criticului de la „*Viaţa românească*", că numai astfel trebuie judecat. Poate, în cele din urmă, că nu era încă sosit momentul unei dezbateri, cu atîtea dedesubturi subtile, asupra originalităţii unei opere de artă». („*Manuscriptum*", nr. 1/1970, p. 31.)

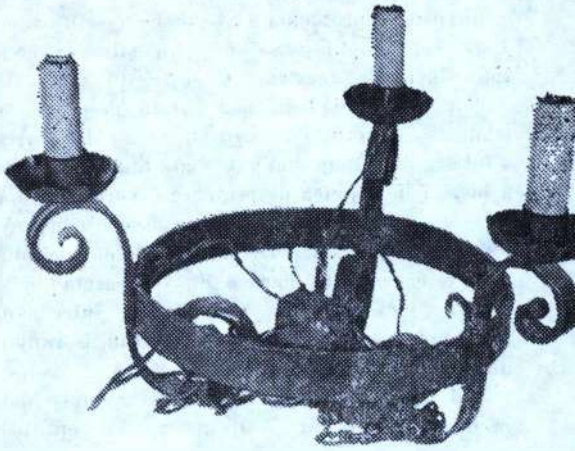
ajutat la naşterea ei. Lucruri întîmplate în literatură pot fi neverosimile.» Este vorba să «creezi o lume», care-şi are propriile legi, propria-i logică interioară. **« Arta înfăţişează** *esenţa* **lucrurilor. Arta face ca artistul să se îndepărteze totdeauna de orînduirea faptelor reale, să-şi poarte lumea lui după economia lucrării şi intuiţia firească, care-i cere să înfăţişeze lumea lui într-un fel anumit, pentru un scop anumit.»**

Pentru a fi mai limpede mobilul acestui discurs, aduce, ca exemplu, chiar regimul de document al amintirilor: **« Poate nu sînt lămurit. Amintirile de pildă, ca titlu de document, au importanţa lor desăvîrşită. Puse în roman sau nuvelă, pierd importanţa de document. Opera de fantezie trebuie să dea altceva»**.

Revenind la chestiunea colaborării, Sadoveanu nu-şi poate ascunde uimirea în faţa viziunii — ce e drept, cam sumară —, a Constanţei Marino-Moscu care cerea ca cineva să-i «facă» descrieri de natură şi altele. Lăsînd la o parte faptul că acestea nu sînt obligatorii în toate romanele — exemplul citat este Dostoievski — dar **« O colaborare din bucăţi apoi nu se poate face. Cum o să comanzi să-ţi facă cineva un apus de soare?»**. Argumentele aduse împotriva ideii de colaborare readuc discuţia la problema primordială: opera de artă e **« ceva organic. Cum poate intra aici colaborarea cuiva? Cred că nu se poate. Un artist conştient nu primeşte. Ori cere să vadă lucrarea şi, dacă e furat de subiect, de amintiri proprii, dacă simte că poate aduce ceva ca să înalţe şi să dea viaţă desăvîrşită operei, atunci se asociază şi o prefaţă». Asta însă numai « Dacă-i cere sufletul. Opera de artă nu se lucrează ca ceva de meşteşug; trebuie să-ţi ceară sufletul şi apoi să ţi-l stăpînească cu putere »**.

Nu au aceste afirmaţii un prea vădit caracter *pro-domo*? Dealtminteri, mai înainte explicase direct de ce nu ar fi putut colabora cu Constanţa Marino-Moscu nici în cazul amintirilor mai vechi pentru a face un roman: **« Nimeni însă nu putea să colaboreze cu mata ca să facă de pildă un roman din memoriile acelea. Unde te opreşti? Ce semnificaţie dai vieţii? Ce izvorăşte din acel tot organic care se chiamă roman? Partea personală pe care ar fi pus-o altul, ar fi prefăcut fundamental opera, ş-ar fi rezultat cu totul altceva»**.

Între timp, doamna M. îi şi expediase manuscrisul *Tovărăşie*. Sadoveanu nu ştie cum să mai scape de năpasta care i-a căzut pe cap — mai ales că, de la un timp, este bombardat cu

răvaşe pline de presupuneri suspicioase. Cu o răbdare de-a dreptul îngerească, el încearcă să-i potolească temerile, mărturisind cît este de ocupat — a citit « 1001 de piese » — şi numai pentru asta n-a avut timp să se hotărască în problema colaborării, dar că este oricînd gata să-i dea înapoi manuscrisul. Ceea ce se şi întîmplă, în cele din urmă, Sadoveanu permiţîndu-şi doar această remarcă, de o ironie domoală: **« ai fost negaţia frumosului matale nume: mă cam temeam eu de asta »**.

Peste doi ani — la 22 august 1912 —, corespondenţa este reluată. Surpriză: raporturile dintre ei au devenit excelente. Mai mult, Constanţa Marino-Moscu pare a nu mai fi chinuită de demonul veleitarismului scriitoricesc, relatîndu-i două « subiecte » şi acordîndu-i deplina libertate de-a face cu ele ce doreşte. Sadoveanu îi mulţumeşte cu amabilitate, precizînd că dacă va ieşi din vreunul o nuvelă i-o va «închina». El revine, fără a mai avea însă, de astă dată, un pretext convingător, la problemele dezbătute în scrisorile anterioare. Argumentele invocate acum privesc specificitatea travaliului său artistic. Nu este sigur dacă întîmplările aflate vor forma obiectul vreunei creaţii, fiindcă mai întîi trebuie *« să-şi facă stagiul »*: **« Ziceam că subiectul prea interesant al matale trebuie să-şi facă stagiul. Trebuie adică să se aşeze în ei persoanele anumite, cu viaţa, cu ticurile, cu gesturile, cu figurile, cu felul lor de a fi, să devie atunci întîmplarea o adevărată** *amintire* **proprie, bucată de viaţă ruptă din viaţa noastră, trăită şi de noi... Aici e şi greul cel mare, nu în redactare»**. Să-i fi fost teamă — de-acuma e păţit — că dacă va scrie ceva care va părea apropiat de subiectele oferite, Constanţa Marino-Moscu ar putea să ridice drepturi asupra opusului respectiv? Mai

degrabă la mijloc este altceva: el face ce face și revine la problema cea veche cu *Mariana Vidrașcu*. Singur observă: « **Nu știu de ce-ți spun lucrurile acestea**». Găsește un motiv în dorința de a-i explica, încă o dată, de ce nu ar fi putut colabora la *Tovărășie:* « **Eu colaborarea o înțeleg cum spun mai sus: toată lumea să devie a mea, adică lumea despre care e vorba**». Totul nu este însă decît o introducere la ceea ce urmează: « **Cazul cel rar s-a petrecut altădată cu romanul unei fete sensibile, care a dus o regretabilă și tăcută** [*lectio incerta*] **neînțelegere între noi. Romanul șade și acum într-un carton, în fundul unui săltar**».

Mai departe, revine asupra celor spuse mai înainte, accentuînd că dacă ar fi acceptat o colaborare el ar fi « *prefăcut* » lucrarea « *în altceva cu desăvîrșire* ». « **Eu aș fi venit cu un bagaj mare și cu alt fel de a privi și a primi viața.**»

Nu găsim aici cheia înțelegerii respectivului proces al *Marianei Vidrașcu*? Căci nu a prefăcut el amintirile — cu titlu de document — ale unei fete « *în altceva cu desăvîrșire* », aducînd un bagaj mare — propria-i experiență de viață — și felul său specific de a privi și primi viața? Neînțelegerea dintre ei nu s-a datorat sensibilității exagerate a acelei fete care n-a înțeles diferența ce există între un document uman și o operă de creație originală? Citirea jurnalului n-a făcut decît să trezească în el lumea amintirilor — cu atît mai mult cu cît și el copilărise în atmosfera Pașcanilor. Poate că acesta este sensul evocării de la începutul epistolei, întîmplarea relatată generînd o reacție în lanț a imaginilor de altădată, păstrate în tainițele sufletului.

Nu avem de a face cu o probă pe viu a procesului de creație declanșat cînd cu lectura jurnalului tinerei fete?

Atmosfera din *Mariana Vidrașcu* se apropie, în chip vădit, de aceea a romanelor sadoveniene din această epocă, închinate orașelor provinciale. E de regretat că nu s-au păstrat și unele dintre primele sale încercări pe o temă asemănătoare. (Din corespondența cu Enric Furtună aflăm că, la 3 septembrie 1898, — pe cînd era încă licean — terminase un roman: *Silueta domnișoarei Mina*, de vreo 250 de pagini.)

Cunoașterea mai îndeaproape a unor astfel de preocupări și tatonări romanești ne-ar fi ajutat să înțelegem felul în care jurnalul Constanței Marino-Moscu a putut avea o funcție catalizatoare, stimulînd cristalizarea unor probleme uman-artistice care-l obsedau în acei ani.

Modelul «geografic» al drumului Vitoriei Lipan.

Toate cele arătate pînă acum părîndu-ni-se indubitabile, nu șochează, totuși, mai puțin, dezinvoltura cu care tînărul Sadoveanu a prelucrat « amintirile » tinerei respective, transformîndu-le într-un roman, repede oferit spre tipărire „*Vieții Românești*". Nu ca o scuză, ci ca o explicație, corelăm această atitudine cu obiceiul său, devenit manie, în anii aceia, de a corecta și transforma esențial manuscrisele prietenilor. Iată-i mărturisirea: « În pasiunea mea literară se amesteca și o manie ciudată. Cum îmi cădea în mînă un manuscris al tovarășilor mei întru muze, numaidecît mă trudeam să-l corectez și să-l refac ».

Studiind efectele acestei manii — așa cum le oglindesc scrisorile de atunci, cu Enric Furtună —, prefațatorii volumului *Corespondența debutului*, Savin Bratu și Constantin Mitru, remarcă: « Operele colegului sînt puricate, amendate și transformate, cu un sentiment incredibil de responsabilitate față de scrisul celuilalt, ca și cum n-ar exista un hotar precis între propria creație și creația oricui »[4].

Între elementele necesare unei înțelegeri cît mai exacte a ceea ce s-a petrecut, se cade a intra și particularitățile momentului literar, pe atunci făcîndu-se cultul « documentelor umane » —

[4] Mihail Sadoveanu, *Corespondența debutului* (1898—1904), Editura „Minerva", 1977, p. XXI.

chiar așa suna o rubrică a „*Vieții românești*". M. Sadoveanu ar fi putut să adopte, în fond, aceeași atitudine față de jurnalul unei fete — deci un om din public —, ca și aceea față de istoriile auzite la vînătoare sau la pescuit — pe care le numea «false vînători» și «fals pescuit», sugerînd că respectivele îndeletniciri, dincolo de plăcerea în sine, ascundeau și intenția documentaristică a expedițiilor unui scriitor. Să ne mai amintim că talentul său dezvăluie o disponibilitate aparte în privința capacității de a repovesti subiectele unor cărți intrate în fondul public al umanității — așa cum este istoria Genovevei de Brabant, fără a mai vorbi de prelucrările poveștilor orientale în magistralul *Divan persian*.

Să fim bine înțeleși: e departe de noi intenția de a ne substitui unei instanțe care să emită verdicte — timpul va stabili judecata ultimă —, cel mult dorim să formulăm o cerere de recurs la procesul acestui roman, solicitînd să se țină seama de întregul complex de fapte, de motivări psihologice și literare din acei ani.

Este sigur că dacă a avut loc întîmplarea cu *Mariana Vidrașcu* asta se datorează și unor particularități psihice ale vîrstei tinere, sublimate ulterior — tînărul Sadoveanu făcînd pe-atunci dovada unor reacții nude, explozia plină de vigoare a talentului său în formare orbindu-l, determinîndu-l să nu mai vadă altceva, să nu acorde totdeauna atenția cuvenită unor nuanțe firești ale relațiilor sale cu lumea.

Revenind la roman, nu încape discuție că un cuvînt definitiv va putea fi rostit numai după ce se va descoperi textul acelor memorii și se vor face operațiile de confruntare corespunzătoare.

În ce ne privește — o spunem deschis, considerăm că o astfel de investigație nu va putea decît să întărească cele afirmate de Sadoveanu în scrisorile sale către Constanța Marino-Moscu, ca și cu alte prilejuri. Căci, în filmul atitudinilor sale este implicat și punctul de vedere de mai tîrziu al marelui scriitor care a păstrat cu grijă romanul între hîrtiile sale, făcînd cunoscută hotărîrea sa de a-l revizui și publica. Faptul că nu era vorba de un simplu deziderat, o dovedește studiul manuscrisului care, așa cum a arătat Corin Grosu în „*Manuscriptum*", conține, cu grafia de maturitate, însemnări marginale menite să amplifice și să prefacă varianta inițială. (Dacă proiectul s-ar fi finalizat, o notă liminară ar fi menționat poate și sursa documentară cu tot contextul ei buclucaș.)

Perpessicius era în drept, pe baza celor arătate, să conchidă destul de categoric (deși în maniera-i caracteristică, savant disimulată): «Viitorul va lămuri definitiv și acest mister, și în singurul mod cu putință: acela anume al confruntării celor două texte, al depășirii materialului brut, al acelui instinct superior care depășește cotidianul de esențial — într-un cuvînt, al originalității. În ziua aceea se va putea vorbi nu numai de timiditatea lui G. Ibrăileanu, dar și în ce măsură *Mariana Vidrașcu* este cu adevărat, așa cum înclinăm a crede, o creație sadoveniană și în ce măsură, precum în cazul *Divanului persian*, altoit și el pe tulpină străină, romanul de față merita să fie cunoscut încă de acum aproape șapte decenii».

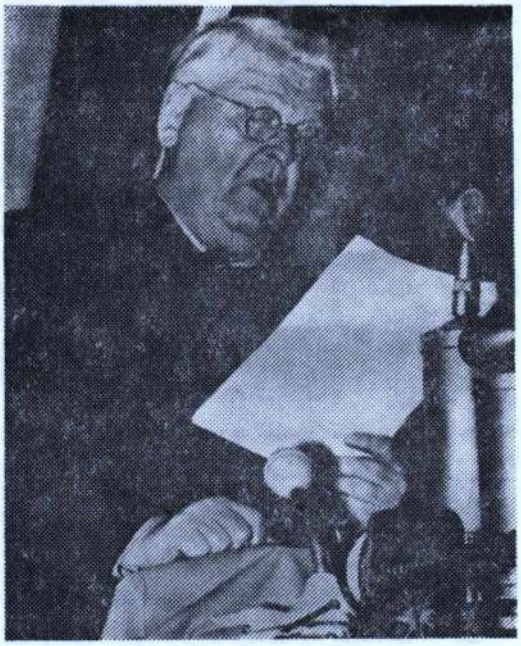
De atunci au trecut aproape opt decenii — s-ar fi cuvenit de mult ca acest proces să fi fost clasat. Oricum, indiferent ce turnură finală vor lua dezbaterile, nu ne putem declara de acord cu istoricii literari care, ocupîndu-se de această perioadă a creației sadoveniene, găsesc de cuviință să nu amintească, în nici un fel, de *Mariana Vidrașcu* — deși îmbogățește lotul romanelor de tinerețe —, ca și cum ar reprezenta un subiect scandalos, ce se cade a fi trecut sub tăcere. Recunoaștem aici reflexul acelei mentalități pe care Zarifopol o compara cu cea a «mamițelor», grijulii în ascunderea «poznelor» comise de odorul lor. O astfel de falsă pudicitate a făcut, cum se știe, ca, ani de-a rîndul, să fie ținute într-un soi de carantină versurile de început ale lui Eminescu, ca și laboratorul marelui poet — cu variantele și etapele artistice de tranziție. Să mai spunem că cercetările de istorie literară nu cunosc subiecte intangibile, că obligația lor fundamentală (științifică și etică) rezidă în prezentarea faptelor *așa cum s-au petrecut*, sub semnul implacabil al adevărului istoric?

Temerile unora că astfel ar fi prejudiciat prestigiul personalităților implicate constituie o naivă prejudecată deoarece, în realitate, înfățișarea procesului evolutiv, a eforturilor și peripețiilor, nu o dată paradoxale, prin care scriitorii *se fac pe ei înșiși* ca oameni și creatori, îi înnobilează, dezvăluind luptele și căutările de sine zidite la temelia operelor.

Platon avea dreptate cînd afirma că este mai ușor să scrii despre zei decît despre oameni (subînțelegîndu-se limpede de partea cărora se află măreția spirituală).

Al. OPREA

«FRATELE MEU DIN DEPĂRTARE»

ESTE MEMORABILĂ DESCRIEREA PE care Mihail Sadoveanu o face primei sale audiții radiofonice: «Armonia și Simfonia moale a orchestrei s-au izolat în urechea mea și simultan a lucit în mine conștiința minunii. Venea în sufletul meu un glas de departe și-o adiere de instrumente — glas viu și palpitant și instrumente însuflețite de oameni vii. Nu-i mașinăria gramofonului, nu sînt umbrele cinematografului, ci e viitoarea vieții, e contact direct cu omul, fratele meu din depărtare. *Deci e suprimat spațiul!*»

Scriitorul a fost convertit astfel la amatorism radiofonic și a devenit celebră încercarea lui de a obține autorizație pentru cumpărarea unui receptor, care presupunea și un certificat «de bună conduită în societate». Scriitorul protestase: «Nădăjduiesc că în calitatea mea de membru al Academiei Române vă sînt destul de cunoscut ca să fiu scutit de certificatul de bună purtare».

De atunci, Sadoveanu va deveni un adept al radioului, militînd pentru înființarea Societății de Radiodifuziune din România și apoi, de la 25 mai la 25 iulie 1929, fiind un statornic colaborator, citind din opere dar și scriind în mod special articole, eseuri și reportaje literare. Prezentîndu-i emisiunea din 25 mai 1930, Felix Aderca scria în „*Radio și Radiofonia*": «M. Sadoveanu — și se știe mai puțin acest lucru — e un vechi radiofonist, un radiofonist *care* a premers, dacă putem spune astfel, radiofoniei românești».

Pentru marele povestitor, contactul cu microfonul a fost de bun augur, căci, după ce a predat piesa *De ziua mamei* (7 noiembrie 1930), «pusă în undă» de regizorul Victor Bumbești, a continuat cu lecturi din creația sa. Pe lîngă faptul că își citea, cu vocea sa molcom moldovenească, atît de specifică și de neuitat, pasaje din povestiri, a început să țină și conferințe, de la 18 iunie 1931, cînd s-a ocupat de *Cronicarul Nicolae Iorga*. Au urmat cîteva, nepăstrate în arhiva instituției. Dar cele mai multe, de pînă la Eliberare, se află în arhivă, fie cu scrisul său mărunt, fără de corecturi, fie transcrise de una din fiicele sale, dar, și în acest caz, purtînd semnătura maestrului. Unele sînt conferințe:

Alexandru Ioan Cuza a fost scrisă anume pentru radio și rostită la 24 ianuarie 1934, ora 19, după care a văzut lumina tiparului în paginile „*Adevărului literar și artistic*" (nr. 694 din 25 martie 1934) și în *Opere*, vol. 19, cu titlul *Unirea de la 1859*. Textul din arhiva Radiodifuziunii este cel inițial, cu unele diferențieri din punct de vedere stilistic, survenite în articolul pregătit pentru tipar. *Arta lui Ion Creangă*, *Rădășenii*, *Iașii primăvara*, *Delta*, *Iarnă și lupi* (ultimele adevărate povestiri-reportaj) au fost concepute de asemenea pentru radio, după aceea fiind publicate, primul într-o broșură (Focșani, 1936), celelalte în volumul *Vechime* („Cartea Românească", 1940). *Datina*, *Făgăraș*, *Feeria sărbătorilor de iarnă*, *Cheile Bicazului — Lacul Roș* au apărut mai întîi în „*Adevărul literar și artistic*" și „*Viața Românească*", după care le-a citit la microfon.

Cele două mărturisiri, *Primul contact cu „Semănătorul"* și *La Liceul Național din Iași*, prezintă un deosebit interes, fiind ciornele capitolelor din *Anii de ucenicie*. Ele sînt mai ample decît pasajele publicate în biografia sa spirituală. Urmărind ridicarea nivelului cultural al maselor, este de la sine înțeles că Mihail Sadoveanu nu recomandă aici *Biblia* ca pe o carte de cult, ci pentru valorile ei etice și estetice.

«Funcţia socială a scriitorului»

Noi scriitorii am binecuvîntat gîndul cînd s-a hotărît o rînduială nouă breslei noastre. Fără îndoială, timpurile sînt destul de critice pentru literatură, şi pentru slujitorii ei, ca-n orice răstimpuri de prefaceri şi de aşezări nouă; dar nu numai această grijă a prezidat la elaborarea Legii Casei Scriitorilor; domnul ministru al muncii, scriitorul Mihai Ralea, care şi-a luat sarcina de a da o formă precisă bunelor intenţii, a lămurit în una din cuvîntările sale rezumative că, a pune la adăpost pe literaţi la sfîrşitul carierei lor, e desigur o faptă bună; dar mai însemnat e faptul că Statul modern recunoaşte prin legea nouă funcţia socială a scriitorului, îl scoate din izolarea lui de multe ori sumbră şi tristă şi-l determină să participe cu mai multă vigoare la luptele şi idealurile întregului organism social şi naţional.

Din acest punct de vedere ctitoria aceasta capătă o importanţă covîrşitoare. Aş îndrăzni să spun că efectele ei bune nici nu pot fi bănuite. Putem uşor argumenta dreptatea unui asemenea act, evocînd umbrele tragice ale marilor noştri dispăruţi şi a multor mai modeşti dar însemnaţi scriitori români săraci şi dezarmaţi, izolaţi şi abia toleraţi într-o societate puţin evoluată. Timpurile nouă nu mai permit să se continue războiul mizeriei; jertfa celor de ieri a mişcat inimile, înţelegerea lor aduce un armistiţiu şi în sfîrşit o pace onorabilă luptătorilor care au sosit şi urmează a sosi. Munca lor e recunoscută utilă; funcţia lor socială îşi capătă oficial consacrarea cu scriitorul.

Orice ar spune scepticii, opera de artă nu e condiţionată de suferinţă; şi existenţa asigurată nu face să tacă glasul poeziei. Putea-vom vreodată aprecia cît a pierdut literatura românească din pricina situaţiei precare a marelui Eminescu? Sforţările lui pentru cîştigul pîinii celei de toate zilele i-au risipit mare parte a energiei pentru o muncă penibilă în afara artei lui. Cei care sîntem slujitori şi lucrători cu duhul ştim prea bine că, pentru a produce, avem nevoie de un răgaz, în care să fi încetat preocupările materiale. Dar ştiţi şi domniile-voastre şi cunoaşteţi din ce a ieşit strălucirea Renaşterii, ce rol şi ce tratament din partea Statului şi Suveranului au avut artiştii acelei epoci. De asemeni n-aţi uitat că epoca de înflorire a literelor franceze s-a statornicit şi a mers în spor de îndată ce marele Richelieu a introdus o ordine şi o disciplină în protejarea literaturii, întemeind în primul rînd Academia şi după aceea sustrăgînd pe scriitori de la situaţia umilitoare de protejaţi ai oamenilor bogaţi, în care se aflau pînă atunci. Richelieu stabileşte un principiu de datorie a Statului faţă de producătorii de valori spirituale; îl stabileşte şi îl aplică.

Urmează *Colhozul de la Tarascova* (15 iulie 1945), *Cuvînt pentru ieşeni şi moldoveni* (decembrie 1945), *Cărturarii Franţei* (1947), adaptarea radiofonică *Baltagul* (1946) şi lectura unui fragment din *Lisaveta* la *Ora scriitorilor* din 10 dec. 1948, *Literatura sovietică* (5 noiembrie 1949), *Să apărăm cultura cu ajutorul păcii* (9 noiembrie 1951), *Drama vieţii lui Caragiale* (9 februarie 1952), *Cuvînt la emisiunea Tînărul Scriitor* (8 aprilie 1953), *Cuvînt la Revista literară* (6 noiembrie 1953, 15 august 1954) etc.

În anul 1952 M. Sadoveanu este cel dintîi scriitor care înregistrează, pentru o sistematică difuzare, atît pasaje din operă, cît şi mărturii şi evocări. Înregistrările se fac în cîteva etape.

Cele două conferinţe pe care le publicăm în paginile care urmează au fost şi ele scrise special pentru microfon. Cea dintîi, *Despre Casa scriitorilor*, rostită la 28 mai 1939, a apărut cu mari modificări în revista, fără prea mare circulaţie, „*Muncă şi voie bună*", rămînînd astfel aproape necunoscută. Cea de a doua, *Cartea pentru popor*, din 1 martie 1943, este complet diferită de articolul său *Cărţi pentru popor*, publicat în „*Cumpăna*", nr. 13 din 19 februarie 1910 şi reluat în „*Mărturisiri*" ca şi în *Opere* volumul 19. Întrucît a fost concepută ca o conferinţă radiofonică în perioada cînd scria *Anii de ucenicie*, unele idei despre răspîndirea cărţilor pentru popor sînt *asemănătoare* cu ceea ce a susţinut acolo.

Aceste conferinţe radiodifuzate atestă o dată în plus pasiunea pe care o punea scriitorul în activitatea sa, deloc neglijabilă, de-a lungul întregii vieţi, de îndrumător cultural şi de luminător al maselor.

Victor CRĂCIUN

S-a putut reproșa așezărilor lui Richelieu că au făcut să beneficieze de ajutoare oficiale personagii de valoare îndoielnică: s-au putut reproșa urmașilor lui la guvernele regale franceze abuzuri; însă cel ce are curiozitatea să cerceteze listele pensionarilor de atunci va găsi însemnate și numele scriitorilor care au supraviețuit veacului.

Dacă într-o lungă listă din 1663 a domnului Colbert, ministru al lui Ludovic XIV și moștenitor al spiritului protector al cardinalilor, predecesorii săi, se găsesc însemnați cu pensii un oarecare «d-l Lachambre, medic ordinar al Regelui, excelent bărbat întru cunoașterea fizicei, patimilor și simțurilor, dintru care cunoaștere a scos cîteva cărți foarte apreciate — (2000 livre)» — și un altul «d-l Courart carele, fără a cunoaște altă limbă decît cea maternă, se pricepe a judeca în chip minunat toate producțiile spirituale», precum și «d-l Leclerc, excelent poet francez» sau «d-l Ménage, excelent pentru critica pieselor», sau «d-l Huet de Caeu, mare personagiu care a tradus pe Origen», sau «d-l Valier care predă perfect limba arabă», sau «d-l abate Bourozeis, prea iscusit în teologia pozitivă scolastică, istorie, literele umane și limbile orientale»; apoi să știți că aflăm și pe «d-l Pierre Corneille, cel mai mare poet dramatic al lumii (2000 livre)», și pe «d-l Molière, excelent poet comic (1000 livre)» și pe «d-l Racine, poet francez (600 livre)» și pe «d-l Perrault, iscusit în teologie și beletristică (1500 livre)». Bine este că a beneficiat breasla; esențialul, că cei mari n-au lipsit. Oamenii vremii i-au apreciat în felurite chipuri pe toți; istoria literaturii a statornicit valorile.

Alt reproș adresat raportului Stat—Literatură ar fi că scriitorul își pierde în parte independența. Aș putea răspunde că pierde cu plăcere dreptul de a fi nemulțămit și de a-și manifesta în chip exagerat și prea dibaci atari nemulțumiri. Nu știu cum s-ar putea împăca asemenea rezerve fie cu operele Renașterii, fie cu producțiile strălucite ale marii literaturi franceze.

În ce privește legea noastră, se poate vedea și dintr-o lectură superficială că scriitorul rămîne perfect liber în arta sa; demnitatea îi va impune anume atitudini, ceea ce pe mine mă bucură; preocupările i se vor extinde la datoriile pe care niciodată nu trebuie să le uite un intelectual.

La 1790, în preajma căderii vechiului regim francez, adunările legiuitoare au elaborat o lege foarte interesantă prin definițiile ce dă și principiile ce stabilește.

«Statul — rostește această lege — trebuie să recompenseze serviciile aduse corpului social atunci cînd importanța și durata lor merită asemenea mărturie de recunoștință. Națiunea trebuie de asemeni să plătească cetățenilor prețul jertfelor pe care ei le-au făcut pentru folosul public.»

Apoi: «Statul se cuvine să răsplătească numai acele servicii care interesează întreaga societate».

Pe urmă: «Jertfele pe care națiunea are a le plăti sînt acele ce nasc din pierderea vieții sau bunurilor atunci cînd cineva își apără patria, sau din cheltuielile și sforțările ce s-au făcut spre a procura țării un folos real și constant».

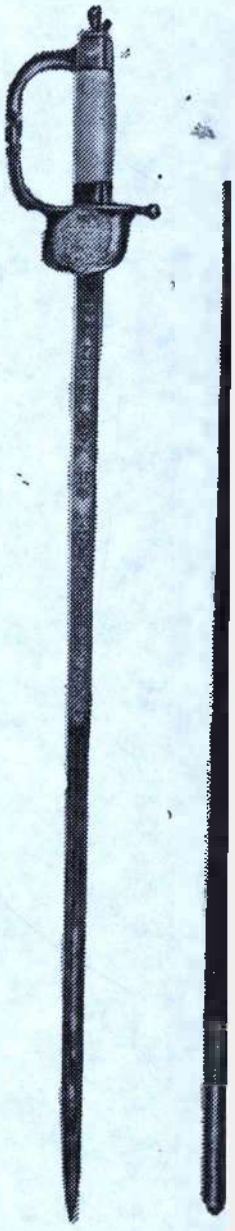
În sfîrșit: «Are drept la recunoștința națiunii și poate pretinde recompensa potrivit cu natura și durata serviciilor, cetățeanul care a servit, apărat, ilustrat și luminat patria sa, sau care a dat o mare pildă de devotament față de treburile publice».

Legile epocii noastre parlamentare s-au inspirat de asemenea principii nobil enunțate și găsim în Protocoalele adunării generale a României de la 1 martie 1863 o discuție cu privire la recompensa națională cuvenită marelui Heliade Rădulescu, bătrîn și bolnav la acea epocă.

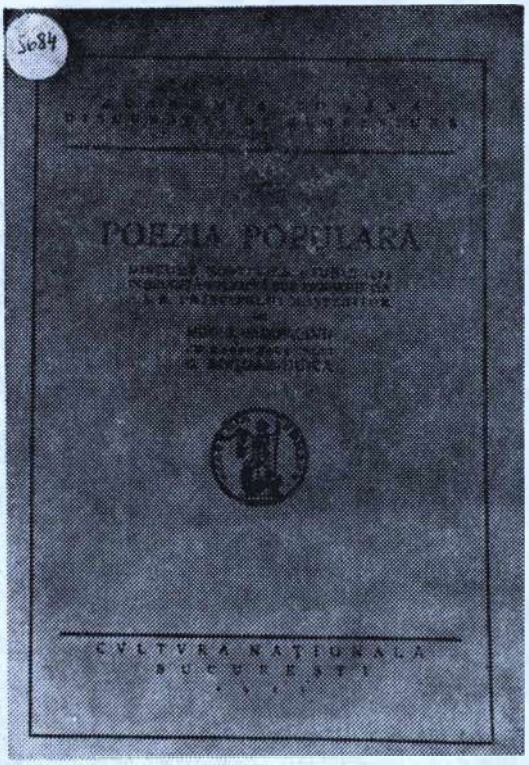
Adunarea generală primise o propunere formulată astfel:

«Considerînd că una din cele dintîi datorii ale unei națiuni este recunoașterea serviciilor de orice natură;

Considerînd că oricare ar fi opiniunile diverse ale unor reprezentanți în privința ideilor, sentimentelor și faptelor politice ale domnului I. Heliade Rădulescu, toți însă sîntem datori a recunoaște cu toată țara adevăratele servicii aduse de acest bărbat literaturii române într-un timp cînd limba română era încă în copilărie și sen-

timentul național puțin dezvoltat, servicii de care a profitat spre luminare toată generația prezentă;

Avînd în vedere greaua poziție în care se află acest vechi servitor al literelor care, în curs de patruzeci de ani, a sacrificat toate forțele sale societății, limbii și literaturii române;

Întemeindu-ne pe precedentele generoase ale unor adunări totdeauna bine dispuse a recompensa meritele, fără considerațiuni de opiniuni politice;

Propunem de urgență a se invita ministerul de a acorda domnului Heliade Rădulescu o pensiune de recompensă în sumă de lei 2000 pe fiecare lună, care pensiune va trece și la familie».

Președintele adunării era Lascar Catargiu, care deschide discuția asupra urgenței.

Deputatul A. Florescu amintește că în anul precedent, 1862, se mai citise în parlament o propunere la fel pentru ajutorarea aceluiași bătrîn cărturar Heliade, «care a fost învățăcel și tovarăș al lui Gheorghe Lazăr, care a scris gramatica limbii române și a înmulțit clasele vechii școli a ardeleanului, dînd lecții de gramatică și aritmetică, geografie astronomică, reguli de stil, toate acestea în grele condițiuni: în niște încăperi ruinate, fără uși, fără ferestre, adesea fără foc în vreme de iarnă. Astfel a format învățători pentru Muntenia și Moldova; apoi vreme de douăzeci de ani a condus „*Curierul Român*“ cu un număr de abonați între 150 și 200; a întemeiat Teatrul Național și

Fracul, sabia și bicornul de academician.

Școala filarmonică, în care a pus muncă și cheltuieli peste puterile sale materiale».

Se putea spune despre un asemenea cărturar și poet cu drept cuvînt că, cu prisosință, «a servit, apărat, ilustrat și luminat patria sa».

Ei bine, d-l deputat Anastase Prejbeanu se ridică «cu coragiu», cum spunea domnia-sa, ca să combată urgența unei asemenea propuneri și chiar propunerea însăși. Ce drept are d-l Heliade? Dacă d-l Heliade a fost slujbaș al Statului, să-și primească pensia cuvenită. Dacă n-a fost slujbaș, atunci e nedrept să i se acorde domnului Heliade un asemenea privilegiu.

Jignirea aceasta crîncenă, pe care d-l Barbu Lăzăreanu, neobosit cercetător de hîrțoage, a descoperit-o în analele parlamentare române, n-a fost singura adusă literelor. Slujitorii literaturii au cunoscut multe asemeni înfringeri aspre. Unii au și murit din pricina unui așa tratament.

Legile epocii acesteia despre care relatez au enunțat cele mai admirabile și mai generoase principii. Traducerea lor în faptă era un joc de vorbărie. Au murit în laturea acestui joc, pe lîngă Heliade, — Asaki; au murit Bălcescu și Filimon; Alexandrescu și Bolintineanu; Eminescu, Creangă, Slavici; Coșbuc, Delavrancea, Vlahuță; Macedonski, Ion Adam, St. O. Iosif, Dimitrie Anghel, Panait Cerna, Păun-Pincio, Iuliu Săvescu, Ștefan Petică și alții, și alții, lungă și tragică listă. Ca și cum asemenea oameni pentru o țară nouă ar fi un lucru prisoselnic!

Ca și cum accidentele fericite care sînt talentul și geniul ar fi un blestem și n-ar onora o întreagă semințe peste timpuri! Pentru că erau singuratici și aleși, nu-și găseau loc în comunitate.

Casa Scriitorilor îi dă națiunii și patriei lor pe acești slujitori care nu s-au născut bogați și n-au darul de a agonisi cele materiale, îndeletnicirea lor fiind în altă zonă a vieții. Casa Scriitorilor veghiază ca truda lor lumească să se împuțineze și munca lor spirituală să se dezvolte liber. Interesant e și faptul că sprijinul vine atunci cînd selecția s-a făcut și scriitorul are calificare și situație în breasla sa; la o vîrstă cînd intelectualul, ajuns la deplină maturitate, nu-și caută o odihnă inactivă, ci dimpotrivă e în deplinătatea puterilor sale, spre realizări definitive. Asta nu înseamnă că tinerele talente ar fi să fie lăsate unei soarte arbitrare. Străduința lor va găsi sprijin; nădejdea unei încununări a străduințelor lor le va da imbold.

Prin acest așezămînt, comunitatea românească chiamă în sine o putere nouă. Scriitorul român era ieri un boem sau un declasat; forța lui centrifugă încetează; el va gravita spre simburele central care e însuși sufletul rasei, cu aspirațiile sale, cu destinul său. Nu știu cum va fi primit acest lucru nou de marea opinie publică. Noi cei interesați îl socotim bun. Îmi închipui că de la deputatul Prejbeanu, din 1863, și pînă astăzi se va fi produs în societatea noastră atîta evoluție cîtă e necesară pentru a rupe o prejudecată și a accepta o revoluție. Îmi închipui că evenimentele în curs, care schimbă, îmbunătățind, vor deschide înțelegerea și a Prejbenilor de ieri care păstrau atitudini îndărătnice față de noutăți.

Tot așa de interesantă și de autentică e o ședință de adunare județeană care a avut loc, anii trecuți, într-un oraș nu depărtat de Capitală, în care ședință se propunea, tot urgent, construirea unei băi publice. Prejbeanu secundul, nepot spiritual al primului, a argumentat că nu trebuie să se facă risipă cu banul obștei. O baie publică e un lux; e o imitație străină; e o cheltuială prisoselnică. Să nu se vorbească d-lui Prejbeanu secundul despre higienă, sănătate și alte tertipuri. «Uitați-vă la mine, a isprăvit cu tărie și convingere domnia-sa, sînt un om voinic și slavă Domnului, frumos; vîrstă am cincizeci de ani; nu sufăr nici de ficat, nici de rinichi; în putere mă pot lua la întrecere cu oricine. Ei bine, domnilor, aflați că eu în viața mea m-am spălat cum se spală omul, dar baie n-am făcut niciodată!»

Totuși, cu tot protestul curajos, orașul lui Prejbeanu secundul a avut baie. Se pare că peste asemenea instituții am trecut; e vremea să ajungem și la instituțiile de băi și primeniri morale, așa cum e Casa Scriitorilor.

28 mai 1939, ora 20,45

Cartea pentru popor

Către mijlocul secolului XIX, au început în ţările româneşti să sporească şcolile şi instrucţia publică. Lumea orăşenească, cea care s-a folosit întîi de asemenea binefacere, şi-a înmulţit rafturile de cărţi româneşti; pe lîngă primii scriitori moderni ai noştri, a cunoscut în traduceri şi pe marii poeţi ai Apusului. Victor Hugo s-a putut bucura de frumoasele transporturi ale lui Costache Negruzzi; traduceri mai mult ori mai puţin bune de romane franţuzeşti se tipăreau la Bucureşti şi la Iaşi şi la sfîrşitul tipăriturilor se pot vedea şi astăzi listele onoraţilor subscriitori. În asemenea perioadă de renovare şi emulaţie, vechile cărţi ale generaţiilor trecute au rămas oarecum umbrite şi uitate.

C-un veac mai înainte, puţinii cititori de slovă românească se desfătaseră cu *Vicţile sfinţilor*, cu *Alexandria*, *Esopia*, *Sindipa* şi altele, unele tipărite, altele manuscripte. Acuma această bună moştenire rămînea norodului de rînd, prin mijlocirea preoţilor, dascălilor, călugărilor, şi puţinilor cărturari-ţărani. La aceştia se cuvine să adăugăm, pe răzeşi şi moşneni, care formau mica noblеţă rurală a principatelor româneşti libere.

Astfel, a rămas pînă la sfîrşitul veacului trecut, circulînd în popor, o parte din cărţile cititorilor de odinioară. Neguţătorii de tipărituri ai lumii noui n-au întîrziat să bage de seamă folosul tipăriturilor pentru cititorii umili şi au prins a publica ediţii proaspete a acestor respectabile vechituri. Fără îndoială, folosul la care s-au gîndit ei nu privea atît pe cititori cît pe ei înşişi, în măsura în care le puteau spori veniturile. De aceea la operele bune ale trecutului au adaos serii de tipărituri, unele fără valoare, altele primejdioase.

În coşurile colportorilor din copilăria mea am cunoscut amestecate, lîngă *Alexandria*, *Esopia* şi *Genoveva*, lîngă Anton Pann şi Ispirescu, destule biografii de haiduci şi hoţi precum şi aşa zisa literatură religioasă bogumilică: Epistolia *Domnului nostru Isus Hristos*, *Visul Maicii Domnului*, *Minunile Sfîntului Sisoe*. Lîngă *Calendarul pe 150 de ani*, aşezat pe zodii, după moda gromovnicelor antice, editorii aceştia harnici au mai introdus *Cheia Viselor*, *Cartea de făcut şi desfăcut farmece*, *Cele 12 Vineri* şi o carte care arată chipul de a dobîndi aur oricît poftеşti « prin jurămîntul asupra duhului Terofile ».

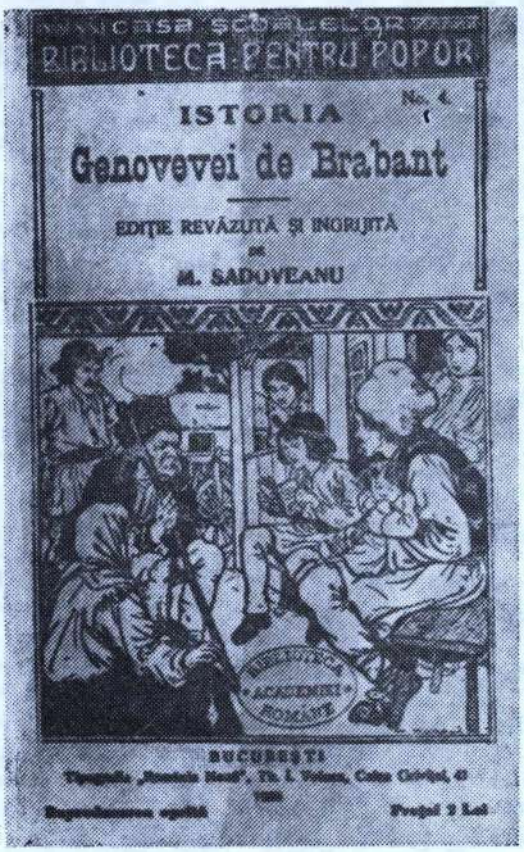
A mai ieşit un adaos lîngă această nevrednică înşelătorie — anume broşurile de cîntece de lume ale unei edituri care se chema *Pinath & Cie*: cărţi de poezii cu 32 de cîntece, cu 80 de cîntece; *Dor şi amor* cu 150 de cîntece şi cu 220 de cîntece. Şi alte multe — unele oribile întocmiri de speculă, adresate ignoranţei, lăcomiei, instinctelor josnice; altele transpunînd opere bune în nişte traduceri de o sălbăticie şi grosolănie nemaipomenite.

Cînd, la începutul veacului nou, neuitatul Spiru Haret, s-a gîndit la cărţile pentru popor şi la bibliotecile populare, greutatea problemei nu era tipărirea unor cărţi bune, potrivite şi ieftine. Cartea obişnuită a autorilor noştri onorabili era prea scumpă pentru ţărănime; se dovedea a fi şi de un nivel intelectual prea ridicat; iar cartea ieftină ce s-ar fi tipărit anume pentru ţărănime, nu putea ajunge la sate. Greutatea întreprinderii se afla în difuzarea cărţii poporului, nu în tipărirea ei. Cînd Casa Şcoalelor a pornit editura ei de cărţi ieftine, ne-am gîndit să le trecem colportorilor şi ei le-au acceptat; însă le-au acceptat ca să le ţie dosite şi să nu le vîndă, dintr-un motiv lesne de explicat. Marfa era prea ieftină şi prea bună pentru preţul ei; cîştigul lor era prea mic; pe lîngă asta ei erau oamenii altora şi erau ţinuţi să servească întîi pe patronii lor de la care aveau cîştiguri mult mai mari.

În 1907, Spiru Haret m-a chemat la conducerea cercurilor culturale şi bibliotecilor populare. Acest oficiu ţinea de Casa Şcoalelor, instituţie proaspăt întemeiată de Petru Poni. În însărcinarea cu care fusesem onorat, am căutat să-mi lămuresc mai bine situaţia cărţii populare din acea vreme şi-am cetit cu luare-aminte biblioteca negustorului ambulant care umbla cu coşul de broşuri prin bîlciuri, oferind cetitorului de la sate marfă ieftină. *Epistolia*, *Visul Maicii Domnului*, *Minunile Sfîntului Sisoe*, *Cele 12 Vineri* nu erau cărţi întru totul ortodoxe; totuşi nu eram înclinat să le socot primej-

dioase; dar ajunseseră în ediţiile succesive atît de pline de greşeli, încît se înfăţişau ca o maculatură netrebnică.

C-o îngrijorare la fel erau prezentate *Dorurile şi amorurile* ieşite de la firma *Pinath & Cie.* Aceste *Doruri şi amoruri*, pe lîngă gunoiul oferit, mai cuprindeau şi-o primejdie: tindeau să substituie cîntecului popular de la sate, romanţele şi cîntecele lăutăreşti de inimă albastră din suburbiile oraşelor. Am şi avut prilej să observ acest fenomen întristător în călătoriile şi cercetările mele prin ţară: poporul n-are nici astăzi înţelegerea deplină a valorii depozitului vechiu de artă pe care l-a moştenit; uşor schimbă haina, danţul şi cîntecul pe ceea ce i se pare lui mai subţire, mai boieresc. Mi-a fost dat deci să aud şi cîntecele de amor de la Pinath suspinate şi hăulite de flăcăi şi fete în satele din Moldova.

Ce bine s-ar putea spune despre biografiile de hoţi şi haiduci? E adevărat că mă încîntasem şi eu la opt şi zece ani cu haiducii lui N. D. Popescu: Jianu, Bujor, Ghiţă Cătănuţă. Totuşi chiar de la acea vîrstă fragedă am simţit displăcere pentru Bostan, Tîlharul Fulger, Dragoşin şi alte broşuri similare ale unor imitatori ai bătrînului N. D. Popescu. Îngrozitor scrise şi pline de scene, unele de-a dreptul pornografice, altele de o cruzime balcanică. Bostan taie de subt genunchi picioarele caţaonilor prinşi şi apoi le străpunge prin măduvă cu suliţe înroşite în foc. Capitolul respectiv purta titlul «torturile»: eu şi cu colegii mei, copii de la ţară, nu înţelegeam neologismul şi ceteam «torturele»: la desgust se adăoga şi o nedumerire care îmi sporea simţirea de gheaţă. De altminteri în ţara nouă întemeiată pe legi şi rînduieli, cu totul altele decît cele din care ieşiseră eroii populari ai cîntecelor bătrîneşti, era necesar ca şi literatura lui N. D. Popescu să fie supusă unei cenzuri atente. Astăzi acest adevăr e mai adevărat decît oricînd şi totuşi haiducii şi banditii de care vorbesc fac bună tovărăşie în etalaje cu gangsterii romanelor poliţiste.

Din amestecul informe al unor asemenea conţinuturi, se putea alege prea puţin. Număram pe degete: *Alexandria* şi mai ales *Esopia*, de asemenea şi *Genoveva de Brabant*, cărţi bune, de circulaţie europeană. Punînd alături pe *Arghir şi Elena*, basmele româneşti, *1001 de nopţi*, *1001 de zile*, *Tilu Buh-oglindă*, iată într-o gospodărie de la ţară un raft literar, care să alcătuiască temeiul bibliotecii populare. Cînd le-am cetit şi pe-acestea, nădejdea mi s-a împuţinat în măsura în care le lepădam, cu felurite semne şi note alarmate. Unele ajunseseră de necitit din pricina erorilor de tipar şi a lipsurilor de rînduri şi pasagii întregi. Se adăuga la asta — chiar în cazul unui text fidel — necesitatea de revizuire a vechilor tălmăciri. Cu vremea, şi şcoala, limba poporului evoluase aşa cum e şi acuma în evoluţie necontenită; şi editorul conştient cată neapărat să ţie samă de asta.

În unele împrejurări, editorul înțelesese nevoia împrospătării traducerilor, dar pusese în locul textului vechi ceva — ce s-ar fi cuvenit să-i aducă drept sancțiune pedeapsa calpuzanilor de odinioară. Se știe că falsificatorii de monedă erau loviți de pedepse cumplite.

Iată la *Genoveva* cîteva fragmente pe care le citez textual după notele mele de atunci și vă rog să binevoiți a le asculta cu luare-aminte. Față de asemenea monstruozități, problema cărții populare devine o chestie dintre cele mai delicate.

« *Istoria nenorocitei afaceri a Genovevei (zice prefața) este incomparabilă. În toate orașele lumii romanul sau istoricul acestei afaceri care este tradus în toate limbile a făcut o impresie de nedescris, mai cu seamă în Franța unde de mai bine de două secole Genoveva, care ni se prezintă subt o formă atît de inocentă, subt o atracție atît de blîndă încît oricare ar ceti această carte, este cuprins de cea mai mare durere din cauza milei ce-i inspiră istoricul acestei afaceri în care totul respiră morala cea mai curată și simțul cel mai atingător posibil...* »

« *Da, doamnă, exclamă Golo cu cutezare, da, atracțiunile dumitale au învins constanța mea și fidelitatea ce-ți datorez cedează impresiunile ce frumusețea dumitale au deșteptat în inima mea. Să fie posibil, urmă el cu un aer pasionat, să fie posibil încîntătoarea Genoveva, ca simțămintele dumitale să nu se acorde cu iubirea mea și ca răspunsul ce aștept să nu favorizeze dorințele mele...* »

Iată literatura pentru păstorii și plugarii României.

Dar iată textual pasagii din cartea de albinărit a acelei epoci, scrisă pentru toți fiii urmașilor lui Decebal-craiu.

« *Văzînd aceste progrese ce un popor de rasă mongolă (ungurii) încă barbar în caracter și maniere întrece în întreprinderi pe descendenții rasei latine urmași vitejiților Romani...* »

« *Albinele italiene sunt foarte laborioase la lucru...* »

« *Albinele trăiesc puțin din cauză că-și ruinează viața prin multă muncă ce-și depun pentru societatea în care trăiește.* »

« *Albincle îngrijesc cu abnegație larvele... își așează cuiburile în ordine verticală...* »

« *În interiorul stupilor primitivi nu putem căuta fără a face un mare deranj albinelor...* »

Pagini ca aceste trebuie să le citești, să nu le asculți; să le ai subt ochi, să le observi ortografia și punctuația, ca să subliniezi greșeli de tipar ca acea care transformă « cea dintîi pereche de oameni în Eden » în « cel dintîi perete de om în edem », ca să stai în zece locuri cu mirare, cercînd a pătrunde un sens ce nu există. După ce am trecut și prin această încercare, am înțeles că, subt raportul culturii, poporul cel mare e lăsat la discreția speculanților, impostorilor și iresponsabililor.

Cincizeci de ani trecuseră de cînd zori de lume nouă răsăriseră și pentru noi. Jumătate de veac de străduințî în multe domenii și mai ales în acel al instrucției populare. După atîta vreme, în școlile satelor nu se aflau încă biblioteci cu cărți de petrecere și de folos[...]. N-aveau țăranii o carte de lămuriri a legilor țării; o alta de sfaturi higienice și medicale; în sfîrșit, învățăminte în toate gospodăriile rurale: albine, viermi de mătase, grădini de zarzavat, livezi de pomi, îngrijirea vitelor... Ce spun?... Așa de puțin se făcuse, încît totul era de făcut.

Puținul bun ce se înfăptuise n-ajungea la țară. În puținele biblioteci întemeiate pînă la acea dată, 1907, birourile ministeriale nu puteau face altceva decît să trimită opere destinate de la început să se vîndă numai în șapte exemplare. Astfel erau ajutați autorul și editorul. Traduceri meritorii din clasicii latini, expuneri interesante ale filosofiilor antice și moderne, considerații asupra consumului la egipteni și asupra portului bărbii la Romani; statistici, manuale desuete de fizică și chimie; anuare administrative și judiciare și multe altele.

Asemenea cărți achiziționate de autoritatea generoasă se puteau învrednici de două destinații: ori erau coborîte în subsol, ori erau adresate bibliotecilor populare. Dacă erau coborîte în subsol deveneau binefăcătoare ale șoricărimii. Dacă ajungeau la biblioteci populare, un timp stăteau grămădite într-un colț de cameră, căci biblioteca populară n-are cameră proprie, nici dulap, nici fonduri ca să cartoneze cărțile. Așa se

face că, în unele crîşme de la sate, negustorul mi-a învălit brînza şi pîinea în nişte «*Consideraţii asupra politicii engleze în Orientul european*».

Din asemenea stare de lucruri a ieşit şi o oarecare îndreptare.

Încă din cel timp, Casa Şcoalelor a început a tipări o „*Bibliotecă pentru popor*" cuprinzînd vreo treizeci de volume, cu *Alexandria*, *Esopia*, *Genoveva*, înoite. S-a adaus la asta o tălmăcire a legilor ţării şi o carte de sfaturi medicale; cîteva istorisiri pe înţelesul ţărănimii; broşuri de sfaturi agricole şi altele. Tipăritură bună şi maşcată; preţ ieftin: 20 ori 30 de bani.

După războiul celălalt, în ţara întregită, munca pentru cartea populară s-a reluat şi a sporit. Fundaţia specială pentru cărţile populare a lucrat neîntrerupt, rezolvînd în parte şi problema răspîndirii, prin oficiile sale de vînzare a cărţilor populare şi prin înmulţirea căminurilor culturale. În acelaşi timp „*Astra*" îşi urma în Ardeal munca ei folositoare începută din timpurile de vitregie.

„Fundaţia Regală pentru artă şi literatură" a tipărit în sfîrşit şi *Biblia*. Nu mai rămîne de făcut decît o sforţare ca această carte sfîntă să ajungă a intra în toate casele ţării. Multe lucruri bune s-au scris şi s-au tipărit în ultimele două decenii pentru populaţia rurală a României; şi totuşi în rafturile din pieţele Bucureştilor, pe care le cercetez din cînd în cînd, urmez a identifica vechile mele cunoştinţi de acum treizeci şi cinci de ani şi biografiile bandiţilor, şi cărţile cu cîntece de dor şi amor, şi *Minunile sfîntului Sisoe* cu înfricoşate greşeli de tipar, şi *Genoveva* cu extraordinarul ei jargon păsăresc: dovadă că sămînţa rea cu greu piere, iar planta bună are nevoie de îngrijire necontenită.

În douăzeci de ani după unire, şcolile săteşti din Basarabia şi Ardeal au dat rezultate aş putea zice uimitoare; generaţiile din urmă ale provinciilor alipite s-au arătat şi dornice de carte şi deosebit de harnice. Acestui contingent respectabil de cetitori i s-a dat în parte satisfacţie atît prin publicaţii potrivite cît şi prin îndemnul pe care îl găseau în căminurile culturale.

Învăţăceii de ieri devin barbaţi; viaţa satelor se schimbă odată cu faţa lumii; cartea bună devine pîine de toate zilele şi pentru norodul cel mare; ridicarea nivelului intelectual al ţărănimii tinde la o creştere în proporţie a demnităţii ei; cînd vom avea o ţărănime deplin luminată, cînd conştiinţa unui destin nobil va arde ca o candelă nestinsă în fiecare om al acestui pămînt, atunci rezistenţa noastră, puterea noastră devine nebiruită.

După jertfele prezentului, statornicirea noastră liberă şi definitivă în Europa atîrnă în primul rînd de cultură.

De aceea cartea şi biblioteca mulţimilor nu vor putea lipsi din preocuparea factorilor răspunzători de mine...

«REMEMORAREA» CA NECESITATE VITALĂ

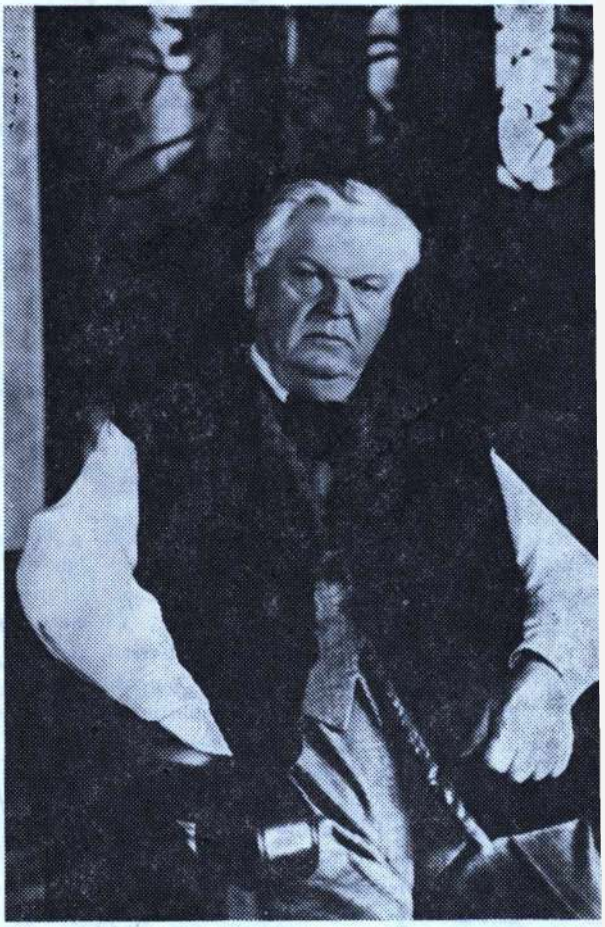

DEFININD, ÎN LINII SUMARE ȘI ÎNTR-O TONALITATE declarativ-retorică străină firii și scrisului său, unele aspecte ale procesului de creație, locul impresionant ce revine în proiecțiile sale literare capacității imaginative (« mi-am creat o lume a mea, o lume proprie, fără a fi servit de personajele fixate în registrul stării civile»), Mihail Sadoveanu insista, ostentativ parcă — într-un interviu acordat, în 6 decembrie 1942, săptăminalului „Vremea" — asupra faptului că « nu am fost ispitit să mă autobiografiez niciodată», precizînd în același timp: « despre mine însumi, despre sentimentele și credințele mele proprii, nu voi scrie decît în ultima mea carte »[1].

Pentru un povestitor înnăscut, desprins din fibra atît de rară a rapsozilor populari, așa cum a fost autorul Baltagului, ce-și recunoștea sistematic în arta lui Creangă și Ion Neculce posibilele ascendențe și singurele filiații, o asemenea afirmație apare nu numai surprinzătoare, dar și lipsită, la prima vedere, de o motivație reală.

Deoarece harul inimitabil al relatării, ca și timbrul unic al glasului sadovenian, nu pulsează în aceste pagini, părăsite în zona ternă a notațiilor gazetărești, am fi fost poate tentați să-i atribuim lui Vasile Netea, cel care a transcris și a regizat convorbirea spre publicare, unele scăpări și devieri de nuanță de la linia firească a destăinuirilor, dacă n-am fi întîlnit constatări și declarații identice și în alte texte memoriale ale marelui scriitor.

Nu mai departe decît cu doi ani înainte, în Sfaturi cu mine însumi, prefața unui proiectat volum de articole și mărturisiri[2], ce-ar fi urmat să apară în cursul lui 1940, dar pe care Sadoveanu îl preconiza încă din decembrie 1937, romancierul Zodiei Cancerului își exprima cu deosebită demnitate — într-o epocă tulbure, în care un adevărat « ritual de profanare a mormintelor», sfidînd « cuviința de vorbe a poporului nostru», îndemna generația tînără, în

consens cu barbaria europeană a momentului, « să urce în pomi pe bătrînii triburilor, ca apoi să-i scuture, să-i frigă și să-i mănînce» — dezideratele profunde ale unei atitudini existențiale « inalterabil aceeași de cînd am devenit spectator al comediei vieții», în funcție de care o modestie funciară a pus totdeauna surdină exacerbărilor subiective. « Obicei să vorbesc despre mine n-am avut. Nu din lipsă de vanitate, ci din cuviință. N-am alimentat nici biografiile, nici interviurile», ținea să specifice atunci prozatorul, cu o explicabilă amărăciune polemică (« zîmbetul meu de după moarte va fi poate mai puțin blînd»), silit de vitrege împrejurări să justifice oarecum « pe omul care e asociat scriitorului», cu toate că masivitatea impresionantă a unei opere devenită deja inestimabilă în destinele culturii noastre ar fi trebuit ea însăși să constituie suprema mărturie a unei mari conștiințe.

Dincolo de acest aspect conjunctural al problemei însă, nu e mai puțin adevărat că aerul tranșant și

---

[1] Vezi: *Interviuri literare*, Editura Minerva, București, 1972, pp. 21—32.

[2] În *„Adevărul"*, an. 51, nr. 16.535, joi 23 decembrie 1937, p. 2.

obiectivat pe care Sadoveanu îl adoptă acum, cu o desăvîrșită dezinvoltură, pare a ignora, dacă nu chiar a contrazice în serioasă măsură, filonul adînc subiectiv și direct participativ sentimental al demersului său estetic. Există astfel o ușoară discordanță între natura implicativă a viziunii sadoveniene, oricînd gata să se recunoască parte dintr-un întreg (« Pretutindeni și totdeauna am avut prilej de bucurie să mă regăsesc pe mine însumi în acest suflet colectiv de bunătate, prietinie și dragoste de „altceva", mai presus decît țărîna din care sîntem alcătuiți»[3]), și perspectiva excesiv literaturizantă, pe care scriitorul se simțea dator să o releve mereu, în detrimentul tocmai al naturii sale creative, înclinată exclusiv spre confesiune și consemnarea nedisimulată a unor intense trăiri intime, în stare să restrîngă spațialitatea interioară a povestirii la un cadru strict individual.

Dacă « imaginația lui Sadoveanu rămîne, chiar și în cele mai protestatare din scrierile lui, una cărturărească» — după cum observa pertinent Nicolae Manolescu [4] —, deci capabilă să închege un univers utopic cu adînci rădăcini livrești, apoi, sub raport narativ, acel « efort de autenticitate» ce tinde să anuleze, în proza începuturilor, « impresia de convenție» prin sporirea elementelor contemplativ-lirice, care deplasează interesul relatării de la tonul impersonal spre modulațiile febrile ale unei « voci» patetice, identificabilă în însăși structura psihică a autorului, devine cu timpul singurul lui mod de expresie, prozatorul povestindu-se odată cu derularea povestirii sale.

În Țara de dincolo de negură, Valea Frumoasei în Istorisiri de vînătoare și chiar în Oameni și locuri, Olanda, sau în Poveștile de la Bradu Strîmb, Amintirile căprarului Gheorghiță, Vechime, Caleidoscop, pentru a nu cita decît cîteva volume din numeroasele ce cuprind « întîmplări» sadoveniene, nu numai sensuri și ecouri subiective reverberează în pagină, sub intriga convențională, de cele mai multe ori stîngace, de suprafață, a conflictului epic, dar și valențe pregnant autobiografice pot fi recunoscute, atunci cînd scriitorul însuși nu le divulgă, cu seninătate, chiar de la bun început. « Acum cîteva zile mă aflam cu un prietin în niște locuri ascunse, în ținutul Cahulului, într-un cotlon al bălților Prutului, cu numele Crihana. [...] Eram într-o dispoziție sufletească întru totul deosebită, de entuziasm liniștit aș putea spune, de care așa de bine se pă-

trundea prietinul nostru Ibrăileanu și pe care, de aceea, atît de ager o înțelegea în opera mea. În ceasurile de tăcere ale acelei zile, l-am evocat în mine și în trecut pe Ibrăileanu, i-am auzit glasul, i-am văzut ochii expresivi și mi-am amintit de o mică dramă a debutului meu literar la care a participat și care a fost prilej legăturii noastre amicale», mărturisește Sadoveanu, fixînd cadrul sentimental al povestirii, în Prietin unic, din Istorisiri de vînătoare (1937).

Altă dată, în Țara de dincolo de negură (1926), reconstituind « mirajul» acelor ținuturi feerice din împărăția « stuhului», străbătute cîndva în intimitatea lui G. Topîrceanu și « în tovărășia unui prietin distins, care acuma nu mai este», prozatorul reface pe îndelete climatul copilăriei sale și aruncă « o privire curioasă spre lumea umbrelor de odinioară». Imaginea este clară, exactă, impresionant de profundă: « Ziua despre care vorbesc are o importanță deosebit de mare pentru mine, deoarece un băiețandru, al cărui nume este și-al meu, ieșea întîia oară cu pușca în luncile Siretului. [...] Îi lucea soarele în ochi și i se răsfrîngea în suflet. În bucuria aceasta a luminii și-a spațiului se amesteca o hotărîre nedeslușită să urmărească și să fulgere de departe vietățile sălbatice care fug de om. Fantazia lui năștea scene arbitrare de vînătoare, care-l făceau fericit o clipă».

Accentul cade, de obicei, pe rememorarea stărilor interioare, pe reevaluarea trăirilor într-un timp revolut, scriitorul depunînd mărturie asupra evenimentelor ce-au produs seismul în sensibilitatea lui liricizantă. Dublînd, așadar, în orice întreprindere narativă a sa, istorisirea inițială, în fond pretextuală, Sadoveanu desfășoară în subsidiar spectacolul dramatic al contemplării de sine, căutînd cu înfrigurare să reînvie și să imortalizeze clipa ingenuă consumată cîndva. El aspiră veșnic să se regăsească între oameni și fapte « pe care le-am întîlnit altădată, în altă lume», chemîndu-le « din pîclă» și « ceața depărtării», filtrînd contururile realității prin perspectiva senzuală a amintirii. De aici, lentilele ușor aburite ale acestei literaturi, aparent imaginativă, amestecînd voit detaliile autentice cu irizările pe care spectrul luminii descompuse la nivelul memoriei le lasă asupra lucrurilor, înstrăinîndu-le, deplasîndu-le din concret (« Se pare că eram eu însumi; fără îndoială însă că era cu totul altcineva. Copilul de odinioară nu mai este de mult. Îi păstrez numai în mine înregistrate imaginile, ca-n mormîntul unui album»).

Depărtarea în vreme, deși simulată cu abilitate, nu atenuează decît în mică măsură acuitatea viziunii memoriale, nereușind să impună, nici măcar în

[3] Vezi: *Mărturisire*, în *„Adevărul"*, an. 51, nr. 16.348, 15 ianuarie 1937, p. 1.

[4] *Sadoveanu sau utopia cărții*, Editura Eminescu, București, 1976, p. 41 și următoarele.

[BĂDIA MIHAI]

Bădia Mihai — în procesul crimei de la Nicolina.

Are o soră, Frosa, care în vremea războiului, cînd el era pe front şi ea orfană în sat, s-a dus în lume. Ş'o nemerit la Iaşi şi prin împrejurimi ş'o lucrat cu ziua, trăind cum da Dumnezeu. Fiind frumoasă şi curăţică ş'o găsit îndată un om «cu care s-o alcătuit», cum spune frate-său.

Bădia Mihai n-o ştiut de soarta ei, cînd s-o întors de pe front şi n-o aflat decît cînd soră-sa, cu omul ei, a venit să-şi ceară dreptul la moştenire. Atunci, după dreptate, i-a dat bani, vite, paseri şi producte, şi s-au dus.

[Aşa], fata trăia la Nicolina, cu Petrică Dumitriu, ş-avea ş-un copil, pe care-l ducea la spital zilnic, la injecţii — bolnav probabil de sifilis moştenit. Răbda de foame şi se simţea străină, singură şi nenorocită. Şi simţind ea de la o vreme că-n jurul ei nu se petrec lucruri curate şi neîndrăznind să ia singură o hotărîre, a scris lui bădia Mihai [răvaş] precum că-i bolnavă tare la [Sînscridon] şi să grăbească să vie s-o vadă, că dacă întîrzie puţine zile, n-o mai găseşte vie.

Aşa — povesteşte bădia Mihai — cum a primit scrisoarea s-a [sfătuit] cu nevasta:

— Omule, du-te la soră-ta. Dacă a [ajuns] la ceasul din urmă, îngroap-o; dacă mai trăieşte şi se-ndreaptă ad-o aici, la noi.

Şi bădia Mihai a plecat, şi printr-un om, cu care s-a împrietenit de la o «ţigară» a aflat unde locueşte Petrea Dumitriu şi soră-sa. Şi cum a văzut pe soră-sa sănătoasă, a mustrat-o:

— Bine, soră, cum de mă porţi tu pe drumuri şi mă faci să-mi las munca şi holda pe cîmp?

— Bădie Mihai, i-a zis ea, te-am chemat, că eu aici nu mai pot trăi. Omul ista al meu e hoţ, ş-aici nu-i lucru curat.

Mai multe nu i-a putut spune, căci a venit acasă Petrică. Omul ei a bănuit că ţăranul a venit chemat de soră-sa; şi nu s-a deslipit de el în ziua aceia. L-a dus la „iasta", cum îi zice...

---

romanele istorice, detaşarea obiectivată a povestitorului de materia sa epică, conferind doar scriiturii o vagă «linie artistică, ce nu poate dăuna realităţii», după cum singur Sadoveanu constata, căci pînă şi proiecţiile sale în istorie nu înseamnă reconstituirea trecutului, ci o întoarcere contemplativă spre sufletul unor epoci apuse, în care încearcă, firesc, să regăsească «o legătură de adevăr cu propriul meu suflet». Prozatorul se complace astfel, aici, în acea stare convenţională în care naraţiunea debitată, verosimilă în datele ei esenţiale, «nu e nici viaţă trăită, nici minciună pură». Remarca justă a lui Nicolae Manolescu nuanţează sugestiv demersul estetic sadovenian, fiindcă scriitorul rememorează totdeauna într-un spaţiu concret şi cu elemente istoric cunoscute. Invenţia este aproape nulă, iar imaginaţia creativă se reduce în fond la dilatarea faptelor reale, desprinse din cronici, legende populare sau pagini de istorie şi reoglindite într-o sensibilitate acut lirică [5].

[5] În aceasta constă, după opinia noastră, şi deosebirea structurală a romanului istoric sadovenian, chiar în prima sa fază de creaţie, faţă de naraţiunile istorist-aventuroase ale lui Walter Scott, Al. Dumas, Gogol sau Sienkiewicz, la care, nu o dată, critica a fost tentată să facă apel în depistarea unor posibile «influenţe», exercitate asupra scriitorului român. Încă din *Şoimii* (1904), *Neamul Şoimăreştilor* (1915), dar, îndeosebi, *Vremuri de bejenie* (1907), se putea desprinde însă la Sadoveanu o anume înclinare spre meditaţia existenţială; ea se accentuează treptat, trecînd prin *Zodia Cancerului* (1929), *Nunta Domniţei Ruxandra* (1932) şi, mai ales, *Fraţii Jderi* (1935—1942), pentru ca să devină dominantă şi esenţială în excepţionala *parabolă* a lui *Nicoară Potcoavă* (1952), pînă azi cea mai profundă lecţie asupra capacităţii de a te integra în istorie şi a vieţui sub tumultul evenimentelor, din litera-

În postura de «director politic» al ziarelor „Adevărul" și „Dimineața" — (1937).

— La cinematograf! explică acuzatul Dumitriu.

— Așa! izbucnește bădia Mihai. La *cimotograf*!

Dumitriu zîmbește — cu aer de milă și superioritate — de ignoranța și «prostia» țăranului.

Ș-apoi sara a venit acasă și peste noapte soră-sa l-a trezit din somn, pe cînd se sfădea cu omul ei, și i-a șoptit să nu mai doarmă.

— Da de ce?

— Eu știu? Ea se temea să nu mă omoare bărbatu-său, să nu mă taie, *să-mi stingă becu*!

Sadoveanu contemplă lumea, o recompune în vorbe, îi repovestește legendele, miturile și utopiile; îi rescrie cărțile fundamentale, îi descifrează căile încîlcite ale evoluției, cu nostalgia unei ideale patriarhalități, refăcînd în sens invers drumul însuși al

---

tura română. La hanul lui Gorașcu Haramin se cumpără și se vinde, prin intermediul *povestirii*, o marfă mai subtilă decît cea îndeobște obținută în tocmeli, *izbăvirea neștiinței*; a nu spune ceea ce *știi*, înseamnă a *pedepsi*, a anula adevăratul drum al *cunoașterii* spre care oricine are acces prin experiență individuală numai. E aici «drumul» însuși al lui Sadoveanu, *drumul* senectuții și al împăcării cu moartea. Și oare nu conștiința inutilității actului și a zădărniciei lucrurilor în fața verdictului implacabil al morții îl determina, încă din *Șoimii*, pe Nicoară Potcoavă să renunțe la domnia cucerită prin sînge și sete de dreptate și să se piardă în lume? Și încotro duceau căutările simbolice, ale unei fericiri **evoluției, etapă cu etapă, mărturisind. El este povestitorul unic, tipologic, și în orice împrejurare, în orice intervenție și în orice inițiativă a sa descoperim, ca pe o necesitate vitală, plăcerea fabulării realității.**

S-a spus, pe bună dreptate, nu o dată, că nimic nu rămîne nepovestit **în universul existenței sadove-**

---

iluzorii, ale lui Andrieș Hamură și ale tovarășului său, înțeleptul și experimentatul Costea Morocîne, în *Vremuri de bejenie*, dacă nu tot spre renunțare și împăcare cu soarta. Călinescu descifra, în această melancolie dezarmantă ce cuprinde în momentele decisive firea lui Nicoară sau pe aceea a lui Alecu Ruset, o *pasivitate antieroică*, caracteristică sub un anume aspect mai tuturor personajelor principale din romanul istoric sadovenian; contemplarea reflexivă a vieții se dovedește astfel mai puternică decît *patima făptuirii*, ce alimentează literatura tipică de aventuri, ca și povestirea istorică de proveniență romantică.

Dumitriu rînjește iar.

Ș-apoi, a doua zi, întovărășind pe soră-sa la spital, femeia i-a spus cum ea a ispitit pe Petrică ș-o înțeles că a făcut o prădăciune la un moșneag și la o babă (Soții Bălineț); i-a mai spus că a trimes-o, în ziua care a urmat nopții crimei, să se ducă să tae carne din jidan și s-o mînînce. Căci ea se tînguia de foame și n-avea ce mînca cu copilul.

Iar bădița Mihai a hotărît să *declăre* la poliție. Și s-o dus cu soră-sa *în personal* la poliție. (A mărturisit și Frosa că s-au dus la poliție și *poliția nu era acasă*. Dumitriu rîde.)

Ș-apoi, după ce-au găsit pe comisar, s-au dus la olărie, el și cu comisaru; și Mihai i l-a arătat comisarului pe Petrică pe cînd acesta cobora cu niște oale în brațe. Și comisarul a răcnit la el: « Sus mîinile, ...tu-ți crucea mă'ti! Te-am arestat! »

Ș-apoi el a luat pe soră-sa la el acasă, la țară.

Vine și Frosa și mărturisește — frumușică încă, dar veștedă — simplă și naivă ca o fată de la țară, avînd însă în vorbire, ici-colo expresii de mahala. Cum a simțit că omul ei calcă drumuri rele nu s-a gîndit decît la frate-său. Și ea îl întreba de ce nu vra să muncească, c-așa i dat omului să muncească din greu. Dumitriu i-a spus că el vra să muncească ușor.

Bădia Mihai a încheiat spunînd că asta știe: *un suflet am și-i creștinat!*

Mihai Savin — Frosa Savin
Ion Grigoraș, amicul de la o țigară

Mi-am făcut lista gîndurilor

---

niene; de la lectura unei cărți, la plăcerea călătoriei, întîlnirea cu un om, sau farmecul dezvăluirii unui nou peisaj, totul se convertește miraculos în povestire, reflectînd permanent o optică dominant subiectivă. Instinctul istorisirii, al confesiunii, în ultima instanță, este atît de puternic încît, uneori, separarea intenției artistice de simplul demers publicistic devine aproape imposibil de operat, și într-un caz și în celălalt narațiunea avînd drepturi egale, modalitățile expresive împletindu-se armonios.

Chiar atunci cînd se simte dator să intervină direct în dezbaterea gazetărească a unei probleme de stringentă actualitate, Sadoveanu abordează ideile prin prisma familiară a povestirii, recurge la sondări și depoziții autobiografice, folosește din plin acumulările memoriale. Aceleași procedee în comentarea unei cărți, în afirmarea unei profesiuni de credință, în derularea unui reportaj de călătorie.

Mai mult decît atît, scriitorul nu se sfiește adeseori să-și regizeze discursul ziaristic, să introducă în discuție un port-parleur, precum acel Cuconu Vichentie Prisăcaru ale cărui «pilde», ilustrînd bunul simț popular, înțelepciunea mucalită și omenia inalterabilă a românului, caracterizează și explică elocvent liniile de forță ale mentalității sadoveniene[6], în perfect consens cu întreaga sa creație, uluitoare tocmai prin unitatea și extraordinara ei organicitate.

Povestitorul nu se dezminte nici cînd apelează la personaje mai vechi ale narațiunilor sale. — Ion Ursu e doar un exemplu — chemate într-o nouă

---

[6] Nu împărtășim — între altele fie spus — punctul de vedere al lui Zaharia Sângeorzan (*Mihail Sadoveanu — teme fundamentale*, Editura Minerva, 1976, p. 323), care considera că numai lipsa unei *culturi*, înțeleasă în sens eminescian, l-a împiedicat

actualitate ca să-i argumenteze opiniile politice şi umanitare.

Se demonstrează astfel că lui Sadoveanu îi este mai la-ndemînă să-şi întrupeze ideile şi sentimentele decît să le teoretizeze; preferă să-şi evoce trăirile decît să le explice şi să le analizeze.

---

pe autorul *Baltagului* «*să-şi depăşească natura sa fundamentală de poet şi povestitor şi să devină, ca Liviu Rebreanu, un creator de construcţii obiective*». Datele problemei se pun cu totul altfel. Mai întîi, în nici un caz, nu putem să-i asociem lui Sadoveanu imaginea unui spirit rudimentar, fără acces la marile idei ale umanităţii. Dimpotrivă, la fel ca şi la Eminescu, *cultura* sadoveniană este una de profunzime, cu adînci rădăcini folclorice şi semnificaţii filosofice, implicată substanţial actului existenţial şi, ca atare, şi celui de creaţie. Scriitorul, ajuns la izvoarele unui «*concept al fericirii naturale*», slujindu-se metodic de mişcări sufleteşti regresive, «*spre a realiza un univers liniştitor pentru ochiul său ce suferă de aglomerarea umană*» — ca să împrumutăm fericitele formulări ale lui G. Călinescu — îşi alcătuise asupra lumii o viziune senină şi armonioasă, bazată pe simbolurile unei intelectualităţi primare, ce presupune o perfectă integrare în cosmos şi o desăvîrşită împăcare cu destinul. O conştiinţă reflexivă sporeşte totdeauna aici, dincolo de oamenii şi lucrurile înfăţişate, o nuanţă meditativă, ce constituie în literatura sadoveniană un al doilea strat al lecturii, cel esenţial, consubstanţializat, care pune în valoare un moralist de ample şi rafinate rezonanţe, format tocmai prin asidua confruntare dintre adevărul cărţilor primordiale, frecventate, şi miracolul infinit al vieţii. (Vezi în această chestiune şi opinia lui Al. Paleologu, *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu*, Cartea românească, 1978). Rămîne acum să mai constatăm dacă, şi în ce măsură, Sadoveanu a aspirat, fără a reuşi, spre depăşirea condiţiei sale. Dovezi că scriitorul ar fi trăit astfel o «*dramă a creaţiei*» nu prea avem şi ar fi şi greu să le găsim atîta vreme cît *povestitorul* reprezintă singurul lui mod de a exista. Incapabil să realizeze *mişcare epică*, Sadoveanu a adoptat o perspectivă contemplativă asupra universului, situîndu-se pe sine în mijlocul lui. Există mereu o trăire secundă, o *taină* în spatele personajelor, pe care nu o luminează decît privirea înceţoşat lirică şi pătimaş subiectivă a autorului. Fără *a sadoveniza*, prozatorul şi-ar pierde identitatea, iar *a sadoveniza* înseamnă *a povesti*, adică a restructura lumea existentă după legi proprii. Sadoveanu n-a vrut atît să *creeze* o lume, cît să-i dea celei prezente un sens, să-i ofere o soluţie, un model ideal de vieţuire. Moralistul e mai puţin romancier sau dramaturg, iar atunci cînd o face are un aer fals, de «*cotoi pocăit*» — vorba lui Şuluţiu — ca Tolstoi, Thomas Mann sau Anatole France. *Povestitorul* îi este, în schimb, chipul obişnuit de manifestare. De aceea Sadoveanu se înrudeşte cu Tagore, Kawabata, Marquez sau Faulkner, pentru că ei ştiu oricînd, cu simplitate, să transforme viaţa în parabolă, adică să ajungă la formule arhetipale ale existenţei.

Iată, bunăoară, cum bucăţi ca În amintirea lui Creangă, Pe o pagină a Amintirilor, Neîncrederea, cuprinse în volumul de povestiri Un instigator (1912), alături de pagini literare cu o structură narativă definită, nu sînt altceva decît articole deghizate în povestiri.

Faptul că prozatorul le-a amestecat, nediferenţiindu-le, ca şi în alte cărţi ale sale, publicate ulterior, precum Foi de toamnă (1916) — unde numeroase însemnări memorialistice se travestesc sub pasta subţire a unor naraţiuni improvizate —, Frunze-n furtună (1920) — literaturizînd la prima mînă, în ton reportericesc, comentariile sadoveniene în marginea războiului balcanic şi a primei conflagraţii mondiale[7] —, Umbre (1920), O întîmplare ciudată (1929), sau Depărtări (1930), dovedeşte că nimic nu scapă nealterat dincolo de filtrul transfigurant, rapsodic, al structurii sale poematice, topind, în curgerea lentă a frazelor meandrice, o bogată experienţă existenţială, acumulată răbdător şi metodic, prin personale şi dramatice căutări. «Procedeul meu de cunoaştere e puţintel mai arhaic. Eu am rămas, într-o măsură, ca unchеşii mei de demult care făceau plugărie ori ciobănie. Cunosc oameni, venind în contact cu ei; cunosc lucrurile, observîndu-le»[8] — arăta Sadoveanu, trădînd din nou o perspectivă de creaţie nemijlocit subiectivă.

Dealtfel, elementele biografice inundă tumultuos relatarea sadoveniană şi atunci cînd scriitorul se află în ipostaza gazetarului. Găsim în articolele şi intervenţiile sale ziaristice nu numai o viziune evocatoare, capabilă să ridice, nu o dată, realitatea însemnărilor diurne la nivelul povestirii — articole ca Reflexiile unui explorator, Folticeni, Palavre vînătoreşti, Pertractări, Feeria sărbătorilor de iarnă sau Fericita naştere[9], constituie exemple grăitoare în acest sens — dar şi multiple şi surprinzătoare informaţii cu caracter strict personal, care strînse cu grijă şi cercetate sub un asemenea unghi, pe întreg parcursul operei, ar alcătui, într-adevăr, —

---

[7] Sînt de reţinut, mai ales, *Notele de pe front: Mărăşti, Mărăşeşti*, un adevărat *jurnal de campanie*, cum este, în întregul lui, şi volumul *44 de zile în Bulgaria* (1916).

[8] Vezi: *Răspuns unor cetăţeni neliniştiţi*, în „*Jurnalul de dimineaţă*", an. I, nr. 293, 10 noiembrie 1945.

[9] Publicate, de-a lungul anilor, în: „*Cumpăna*" (27 noiembrie — 18 decembrie 1909), „*Viaţa românească*" (ianuarie 1921), „*Lumea*", (23 noiembrie 1924), „*Bilete de papagal*" (3 martie 1928), „*Adevărul literar şi artistic*" (28 februarie 1937) şi respectiv, „*Adevărul*" (24 decembrie 1937).

26 APRILIE 1944

[F_1r^6] Umblu pe malul Ialomiței ⟨la Pucioasa⟩ și mă bucur, pe cît e cu putință în aceste ⟨înalte⟩ mîhnite zile, de nașterea primăverii.

Cînd am sosit ⟨aici⟩ la Pucioasa, în ziua a doua de Paști, 17 Aprilie, mugurii abia erau crăpați și nu înfloriseră decît albăstrelele. Începuse să se lumineze și mugurașul [senin] al acelei flori de dumbravă care în Moldova se cheamă ciuboțica-cucului. Localnicii din regiunea asta de dealuri îi zic țița-vii. Zilele calde, cu ploi repezi, trebuiau să aducă o înfrunzire grabnică și după zece zile pădurea aproape s-a încheiat.

Apa șîrlei e însă tulbure încă. Se topesc omăturile în munte. Se văd de-aici piscurile ⟨încă⟩ albe de ninsorile sfîrșitului de iarnă.

⟨Mă duc pe un mal⟩ Trec pe un mal de irugă — aici se chiamă iaz — care duce apă la morile din marginea tîrgului. Tovarășul meu mă călăuzește la o așezare veche, întemeiată, după cît arată uricele, în timpul voievodului Simeon Movilă. Casă de piatră și cărămidă, cu două rînduri, povarnă, felurite alte acareturi întregind o gospodărie bună, livadă de pomi, heleșteu de pește. E un colț poetic în preajma [puvoiului] Ialomiței. Aici cîntă [întăi] ciocîrlia soarelui primăverii și strigă cucul, chemînd cu întristare din văi pe fratele său cu acel nume. Legenda oamenilor de aici ca și a celor din Moldova arată că paserea cea singuratică și cenușie e Ștefan, care umblă în toate părțile pămîntului după fratele cel prăpădit pe care-l chema Cucu. Pe-acela îl strigă necontenit în primăverile noastre, cum l-a strigat în primăverile părinților noștri. Îl va striga ⟨în du⟩ și după ce ne vom petrece noi, pînă în afundul ⟨timpului timpurilor⟩ vremilor viitoare. Cucu nu va răspunde, căci a fost om și a urmat [soarta] noastră, iar minunea s-a întîmplat numai fratelui mezin, binevoind Domnul Dumnezeu să-l facă vestitor al ⟨pri⟩ anotimpului renașterii, cînd ne bucurăm de clipă și ne întristăm în același timp de fragilitatea ei.

Am avut prilej din prima zi a sosirii noastre ⟨la Pucioasa⟩ să cunoaștem la muntenii de pe ⟨aici⟩ aceste meleaguri același suflet blînd și aceeași primire binevoitoare de oaspeți cu care m-au deprins de cînd țin minte ⟨locu⟩ Românii de la poalele Carpați-

---

așa cum aspira Const. Ciopraga — o autobiografie mai interesantă cu mult față de cea oferită de documentele precise; ceea ce nu înseamnă însă că ar exclude depistarea și consultarea lor științifică.

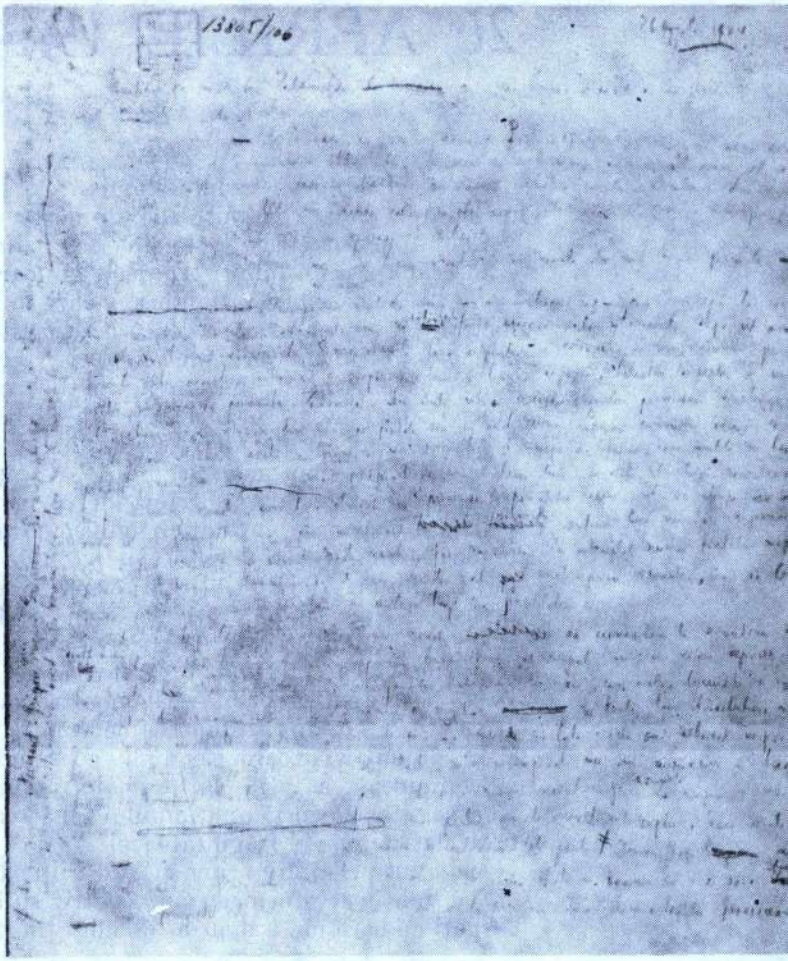
Se demonstrează, așadar, că Sadoveanu n-a făcut niciodată publicistică [10], în înțelesul curent al cuvîntului, că în orice împrejurare naratorul s-a dovedit preocupat de sine și de raporturile lui cu lumea și cosmosul. De aceea tot ce numim de obicei articol este aici, într-o măsură mai mare sau mai mică, mărturisire; și ar fi greu, dacă nu chiar imposibil, să ne explicăm de ce, și în virtutea căror considerente artistice, o bucată ca Domnu Trandafir a intrat în structura volumului La noi în Viișoara (1907), semnificativ subintitulat « scrisori către un prietin», în intenția de a accentua aspectul confesiv al cărții, iar altele, ca Mărturisire, Amintiri, Tîrgul copilăriei mele, Un tovarăș al lui Creangă, Evocări, și lista ar putea deveni impresionantă, au rămas doar în presă, deși, cu ușurință, se poate remarca înrudirea lor directă cu substanța memorială a Anilor de ucenicie. De ce, la fel, Amintiri despre

[10] După opinia noastră existența unui asemenea sector în editarea operei sadoveniene nu se justifică. În orice caz, într-o viitoare ediție critică a acelor pagini pe care C. Mitru le-a antologat, lăsînd afară numeroase altele, în cele două volume, plasate spre sfîrșitul cunoscutei serii de *Opere*, a cărei publicare a început-o în 1954 însuși autorul , va trebui să se opteze nu pentru criteriul *cronologic*, inexpresiv aici, ci, îndeosebi, pentru cel diferențiant *tematic*; valențele memoriale ale *însemnărilor* sadoveniene nu pot fi ignorate decît cu riscul sărăcirii profilului complex al *povestitorului*. Savin Bratu, în selecția de *Mărturisiri* (1960) a demonstrat că a înțeles cît se poate de bine acest lucru.

St. O. Iosif se află în sumarul volumului O întîmplare ciudată, iar cele despre Dimitrie Anghel, Tudor Pamfile, N. N. Beldiceanu, G. Topîrceanu și alți contemporani, mai mult sau mai puțin iluștri, s-au găsit risipite într-o gazetă sau alta? În primul rînd, desigur, și pentru că Sadoveanu — s-a mai spus — nu a scris cărți, ci o operă; adică nu avea conștiința realizării parțiale, interesat să se exprime integral. Ca orice povestitor, nu deținea, apoi, simțul construcției, voluptatea și bogăția narării covîrșind calculele și intențiile inițiale. El scrie după legile interioare ale firii, din necesitate, arta confundîndu-se cu existența, căci scriitorul îl devorează pe omul din spatele lui, încorporîndu-l, anulîndu-l sistematic. În Sfaturi cu mine însumi, constatînd că «începe răstimpul cînd trebuie să mă gîndesc a fixa pe contemporanii mei în memorii folositoare posterității», Sadoveanu își propunea să pună ordine în însemnările sale. A încercat să facă acest lucru în Anii de ucenicie (1944), dar n-a mai continuat, observînd singur că, fără să-și dea seama, rememorase deja, într-un număr impresionant de pagini, imaginile esențiale ale destinului său. Povestitorul depășise din nou cadrul strîmt al proiectelor.

Călinescu atrăgea atenția că o particularitate a literaturii sadoveniene este «repetarea în variantă a temelor». Nici Anii de ucenicie nu excepteazâ de la regulă. Mai mult încă, există proiecții detaliate, anterior realizate, de care trebuie să se țină seama, atît pentru completarea faptelor narate cu noi amănunte, cît și pentru adîncirea universului psihic receptat. Cele mai vechi amintiri (1935) constituie doar un exemplu, alături de care mai pot figura volume ca Țara de dincolo de negură sau Nada florilor (1951).

Viziunea copleșitoare a copilului la primul contact cu realitatea lăuntrică a lumii, în povestiri ca Otrava, Cuțitul, Părul din ograda bunicilor, nuanțează și mai exact optica memorială a povestitorului. El modelează prin intermediul lui Băiețel, aidoma Hortenciei Papadat-Bengescu în nuvelele din ciclul Fetița — de a cărui existență e greu de crezut că Sadoveanu nu avea cunoștință; mai mult chiar, e de presupus că a întreprins aceeași introspecție la rîndu-i, prin contaminare[1] —, o excepțională autobiografie spirituală la vîrsta ingenuității. Mirarea

Pagină manuscris, puțin lizibilă, a «poveștirii» 24 Aprilie 1944.

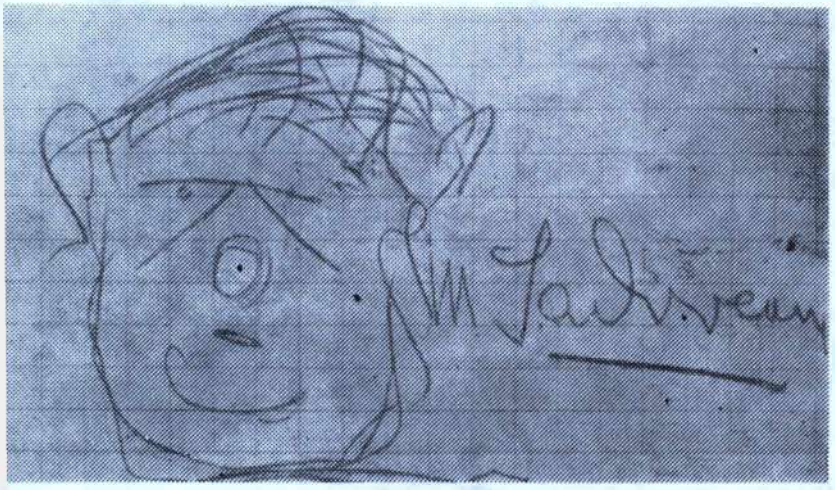
imensă cu care se descoperă și se verifică tactil miracolul lucrurilor și al fenomenelor mediului

---

ferat în cele mai multe ocazii să nu intervină direct în dezbaterea de idei. Întîlnim însă în paginile *operei* sale neașteptate ecouri, surprinzătoare răspunsuri la întrebările chinuitoare ale epocii. Primul capitol al romanului *Cazul Eugeniței Costea* (1936) pune astfel în discuție cu deosebit aplomb *autenticismul literar*, anticalofil și experimentalist, demonstrînd o perfectă inițiere în *literatura cazului*, pe marginea căreia glosează, în replică, ironic, dar cu argumentele solide ale unui *meșter*, ce deține toate cheile și toate secretele artei sale. I se cerea să plece de la o situație reală, cu oameni reali, să evite fantezia și să alcătuiască un *dosar de existență*, «*un document istoric al epocii*», bazîndu-se pe *observații și constatări personale*, pe *scrisori* și *jurnal intim*, să țină seama de relativitatea *actului*, de ambiguitatea reacțiilor psihologice, de varietatea unghiului de recepție, adevărul situîndu-se undeva, la mijloc.

[1] Afirmația, nu o dată împămîntenită, că scriitorul — rămas captiv în plasa unui semănătorism blînd — nu cunoștea tendințele și preocupările estetice mai noi, din spațiul literar interbelic, se impune a fi și ea corectată substanțial. Sadoveanu urmărea cu multă atenție fenomenul artistic al vremii sale, nimic nu-i era străin, chiar dacă a pre-

lor Moldovei, căci aici, ca și acolo, locuiește o rasă nestricată[,] din aceeași obîrșie. De ani o cercetez ⟨și o cunosc⟩ în toată țara Ardealului, și mi-i dragă cu toate calitățile și scăderile ei. La casa ⟨la⟩ în fața căreia am debarcat în pribegia noastră, în ziua a doua a sfintelor Paști, ne-a întîmpinat un om cuviincios și harnic fecior de sătean localnic, care s-a înstărit prin muncă neîntreruptă și onestă. La cinzeci și ceva de ani ⟨se poate bucura socoti mulțămit⟩ s-ar putea socoti mulțămit deplin, dacă viața nu i-ar fi adus loviturile veninoase de care avem toți parte. ((Are un nume interesant: Grigore Grigore Grigorescu. Se acumulează în acest nume voința și îndîrjirea a trei generații. E un nume de dinastie. Lumea din orășel îi zice domnu Gogu. Cine nu-l cunoaște pe domnu Gogu? ⟨E o titulatură. Cum⟩ Zici « domnu Gogu » și zici domnu-primar.)) Domnu Gogu ⟨Grigorescu⟩ m-a poftit cu inimă frățească la masa lui și am cinstit ziua sfîntă cu domnia-sa și ai săi. ⟨Domnu Gogu⟩ Dumnealui mi-a prezintat cel dintîi ou simbolic al acestei primăveri. Ziua întîia a Paștilor fuseserăm *[F$_2$r^0]* săraci și lipsiți ⟨A doua⟩ eu și tovarășa mea. Ziua a doua îmi aducea lumina unei mîngîieri s-o nădejde, după datina din veac a ⟨acestui⟩ poporului nostru.

Caricatură de Octav Șuluțiu — (1927).

După ce am cercetat [scrisoarea] cea veche dela Simeon Movilă Voievod, m-am ntors cu stăpînul ei, ce-mi era plăcut tovarăș, printre grădini înflorite. Cînd îam ajuns la o răspîntie, am auzit gălăgie în ograda unui meșter țigan. Puradeii se veseleau prea tare și cel mai bătrîn ⟨din⟩ al tribului îi mustra cu putere în limba lor răstită. ⟨ «Asvendec, benga, parpadei,... »⟩ — ((Pă dorom harabale, rabica crișmenda? De la polta, coibori, hala benga carnaxî !)) — Nu înțelegeam de ce poate fi vorba. Stăpînul casei gesticula holbîndu-se, cu cușma plesnită pe-o ureche. Deodată îl văd că se alină și tace. Ridică fruntea. Din cerul curat coboară o pereche de berze la cuibul lor ⟨vechiu⟩ din alți ani.

înconjurător este de o asemenea precizie psihologică încît restituie adeseori acestor adevărate fotografii în sepia trăirea inițială, incandescența momentului de atunci. Scriitorul deținea capacitatea rară de a

---

Recunoaștem ușor aici dezideratele teoretice ale literaturii cultivate de generația Holban-Eliade-Blecher, tocmai în perioada în care Sadoveanu își scria *romanul*. Povestea Eugeniței Costea ilustrează perfect clișeele acestei literaturi, care se voia cît mai autentică, invadată de problemele nude ale existenței. Nu întîmplător cartea, socotită în general ușor naivă, a fost întîmpinată însă favorabil de un critic ca Octav Șuluțiu, el însuși dominat de structurile epice nemijlocit confesive. (Vezi: *„Familia"*, s. III, an. IV, nr. 5, mai 1937). Șuluțiu avea dreptate cînd considera că ne găsim în fața unei *opere* extrem de moderne, corespunzînd ritmului viu al epocii. Se lăsa doar înșelat de unele aparențe de obiectivare, scăpînd din vedere tonalitățile subiective, disperarea reținută ce reverberează dincolo de mecanismul conflictului narat, sensurile acute pe care le descoperim prin toată acea literatură sadoveniană a tîrgurilor umile, cu drame și întîmplări neștiute, declanșînd o profundă meditație existențială. Sadoveanu e un mare povestitor al banalului, al faptului fără semnificație, consemnat într-un *spațiu limitat*, într-un *spațiu capcană*, cel al *«locului unde nu se întîmplă nimic »*, în care alienarea și disoluția ființei aduc în prim plan problema condiției umane cu mult înainte de *Cazul Eugeniței Costea*, încă din *Floare ofilită* (1905), *Însemnările lui Neculai Manea* (1908) și *Apa morților* (1911). Înstrăinarea și însingurarea ființei într-un mediu pluvial și în interioare, sumbre, cu mobile pierdute *«într-un painjeniș de fum »*, peste care *« pendula însemna clipele rar, rar ușor »*, determină la început compasiunea scriitorului pentru universul acesta închis, în care viața se derulează monoton și egal, dar, cu timpul, con-

Am înțeles că sînt prietinii ⟨din alți ani⟩ ai lui Mandea, vestitori de zile bune.

Cu entuziasm brutal omul negru se ⟨holbează spre⟩ întoarce ((către)) ele și întinde în sus brațele. De-o toamnă ș-o iarnă le-așteapta și în ziua asta i s-arată din nou după o [crudă] lipsă. Dă un ⟨strigăt⟩ ((chiot)), își smulge cușma dă pe pletele-i cărunte și le salută cu vorbe românești.

— Săru'laba! ⟨și⟩ Bine ați venit la noi! De cînd v-așteaptă Mandea? Greu am pătimit iarna, dar acuși s-au isprăvit năcazurile. Soarele și ciocîrlia, berzele și rîndunelele sînt bucuria țiganuluil

S-a întors spre noi tînguindu-se ⟨bucuros⟩ vesel.

— ⟨Greu⟩ Amar [ne-a] fost, boierilor, în vremea iernii. Am scris cu lacrimi fața pernii. Dar cînd aud ciocîrlia mi s-aprinde iar bucuria. Nu-mi trebuie nici plăcintele, nici

---

rememora evenimentul, indiferent de spațiu și timp, cu o forță de evocare ce duce pînă la cutremurarea ființei. În asta constă, în fond, marea artă sadoveniană, la realizarea căreia concură, desigur, și curge-

---

știința imposibilității evadării, a destrămării oricăror valori, a măcinării mecanice, în gol, alcătuiește o întreagă viziune existențială, ca și în *Orbirea* lui Elias Canetti sau în *Greața* sartreiană, anterioară însă acestora cu cîteva decenii bune. În *Cazul Eugeniței Costea*, mai ales, atît tipologiile cît și finalul dubitativ al cărții impun pregnant o asemenea poziție, în care candoarea sentimentală nu-și mai află locul, Sadoveanu adoptînd o perspectivă nu mai puțin subiectivă, dar mai analitică, anulînd accentele evident participative în folosul unui conflict epic ce reia pe alocuri, într-un cadru sociologic și psihologic specific autorului *Baltagului*, o problematică și drame umane ce cheamă fără să vrei în memorie proza Hortensiei Papadat-Bengescu. Agripina Costea, *«un fel de regină a sexului, model sculptural, cap mic, forme tari, zîmbet de Gioconda»*, amintește astfel, undeva, de Lenora, manifestînd față de progenitura nedorită aceeași silă și același refuz egoist pe care-l cunoaștem din *Fecioare despletite*. La fel, în relația dintre Agripina, Micu Columbaru și Eugenița se restabilesc oarecum stările confuze dintre Lenora, Walter și Coca-Aimée. Aspirația spre absolut a Eugeniței, intensitatea pătimașă pe care o pune în trăiri, disperarea ce îi chinuie conștiința o înrudesc cu eroii lui Camil Petrescu și Mircea Eliade. Sinuciderea ei, în final, nu vine din remușcare — cum bănuie Șuluțiu — ci din oboseală, din scîrbă existențială, din imposibilitatea evadării, a depășirii condiției. Ca și pentru Daria Mazu moartea constituie aici singura salvare, fiindcă ea înseamnă definitivul, înlătură enigma vieții. Într-o asemenea lumină, credem, se cer lecturate și celelalte cărți sadoveniene, grupate didactic pe criteriul apropierii tematice, ce oglindesc lumea și spațiul tragic al provinciei. *Însemnările lui Neculai*

[scoverzele], numai să văd venindu-mi berzele. Aoleo, acuma-i ⟨bucuria mea⟩ cheful meu ăl mare. Dar după chef cad iar la întrebare; căci berzele îmi aduc în plisc vara ⟨iar⟩ şi după vară nu poate veni altceva decît iarna. Aoleo, sărmani de noi! ⟨Nu crede⟩ Numai ⟨cel⟩ ăl de ne ştie şi ne vede, numai ăla ne crede!

Toată liota de copii saluta pe vestitorii de zile calde, după pilda bătrînului. Ne avînd cuşme, se închinau numai cu braţele şi cu trupurile ⟨cu mare⟩ pe jumătate goale, cu smerenie.

Berzele îşi cunoşteau locul[,] clămpănind din lemnişoarele lor trandafirii. Toaca lor binevestitoare se împrăştia în tot cuprinsul paşnic şi înflorit, pînă la moara veche a Voievodului de la Moldova.

Deodată s-a ⟨auzit sunînd⟩ [înmlădiet] sinistru în văzduh o sirenă de alarmă. Şi curînd, în fundul cerului, au prins să mormăie avioane grele, bombardiere cu patru motoare de la America.

— Vai ş-amar! a strigat cu năduf Mandea. Nu ştiu ce-or fi avînd Melicanii cu noi Ţiganii de ne prigonesc. Nu le-am făcut nici un rău, nici în Cranţnistria nu ne-am dus de voia noastră. Venirăm înapoi cum veniră berzele. Vai şi iar vai! ⟨de noi⟩. Fugiţi, mă, ca potîrnichile şi umpleţi ripile[!] Numai Dumnezeu poate face o minune să-i trăsnească şi să-i detune.

Puradeii au dispărut în clipă din peisagiu. Mandea a rămas singur tînguindu-se şi blăstămînd; apoi a dispărut şi el. Peste liniştea însorită şi înflorită a colţului nostru de lume, treceau paserile [de] foc cu clonţ ((şi ghiare)) de fier, ducîndu-se să lepede undeva peste alte locuri ale lui Dumnezeu [cozonaci] şi *[F_3r^0]* ouă de schijă, după cîntecul lui Mandea.

— Umblă prin cer şi ne leapădă ouă de fier. Aceştii, ⟨oameni buni, sînt⟩ oamenilor buni, sînt căpcăunii şi varvarii din vremea nouă.

---

rea molcomă a rostirii, în care Călinescu recunoştea « placidităţi de fluviu lent», dar şi o fantastică posibilitate de reţinere aidoma a faptelor şi a atmosferei în care sînt învăluite. « Şi am rămas departe privind mult timp acea apă a morţilor înşelătoare, care totuşi nu era decît o răsfrîngere a realităţii», mărturiseşte într-o anume împrejurare Sadoveanu, dezvăluindu-ne rolul primordial pe care-l joacă aici, ca şi în literatura Hortensiei Papadat-Bengescu, privirea contemplativă.

Să nu ne lăsăm însă furaţi de fluxul metaforei sadoveniene. Oricît am fi înclinaţi să mizăm — asemeni lui Ionel Teodoreanu, bunăoară — pe excepţionala facultate a povestitorului de a-şi înregistra cu exactitate fotografică, la nivelul memoriei, şi a-şi retrăi cu fidelitate în plan sentimental-estetic destinul uman, rămîne totuşi îndubitabil că legăturile osmotice cu realitatea, sensul concretual al lucrurilor s-ar fi destrămat considerabil sub imperativele timpului, estompînd în bună măsură zările amintirii, dacă la baza demersului său narativ n-am bănui preexistenţa unui posibil jurnal de laborator. Imaginea unui Sadoveanu monumental, acumulînd interior răsfrîngerile peisajului oglindit în lumină, reconstituind din memorie, peste ani, cu ton sfătos, întîmplări cu oameni cunoscuţi sau despre care a auzit cîndva, devine oarecum desuetă, privită în perspectiva unei opere eminamente memoriale şi va trebui s-o înlăturăm cu vremea, în faţa evidenţei.

S-a demonstrat astfel, în diverse ocazii, că universul sadovenian nu este populat de o lume

---

Manea pot deveni astfel « povestea » iniţierii existenţiale, iar *Floare ofilită*, « romanul » incomunicabilităţii, al punţilor rupte şi-al înstrăinării.

fictivă[12]. Pe Leiba Sanis, scriitorul l-a întîlnit în mahalaua Broscăriei din Fălticeni, unde drama fetei lui alimenta încă relatările oamenilor din partea locului. Neculai Prună, eroul povestirii Un instigator, împrejmuise grădina locuinței povestitorului și îi depănase acestuia multe «necazuri» sătești; la fel, Ghiță a Andrioaiei și «oamenii săi», ce-i ridicaseră lui Sadoveanu casă nouă în Rădășeni.

Sînt, desigur, și alte exemple ce se pot aduce ca argument. Pe Bădița Mihai, din povestirea care-i poartă numele (vezi: Cele mai vechi amintiri) l-a cunoscut la Tribunalul din Iași, ca martor într-un proces de crimă, pe cînd scriitorul frecventa Curtea cu juri, după cum Vasile Brebu (în realitate Androne Brebu), din romanul Venea o moară pe Siret, îi era cunoscut chiar din copilăria petrecută în Vatra Pașcanilor.

Nu trebuie să faci un deosebit efort de investigație ca să ajungi la concluzia că numai sprijinindu-se în prealabil pe însemnări și notații de jurnal Sadoveanu putea relua după ani, uneori după decenii, figuri, procese, conflicte și întîmplări care-i traversează existența, în reconstituiri impresionante prin exactitate. În evocările sale precizîunea merge pînă la date. «Eram tînăr elev de liceu cînd am auzit întîia oară pe Ghibănescu în aula Universității ieșene [...], de atunci sînt treizeci și șapte de ani», își reamintește povestitorul, în 15 iulie 1936, într-un articol din „Însemnări ieșene".

Plutind din nou printre luncile tinere și ostroavele de plaur ale Vilcovului, scriitorul ține să specifice: «Mai făcusem o dată excursia aceasta, cîndva, acum douăzeci și opt de ani». La dispariția lui Nicușor Beldiceanu reface drumul prieteniei lor, începute cu douăzeci și cinci de ani în urmă, «pe cînd eram în ultima clasă a Liceului Național din Iași». Expediții cinegetice între Mîrzești și Popricani întreprinsese, împreună cu G. Topîrceanu, cu doi ani înainte. Pe Tudor Pamfile îl cunoscuse acum optsprezece ani, pe cînd se afla la București, constată Sadoveanu. Și, bineînțeles, asemenea nuanțări se găsesc aproape la fiecare pas, pe tot parcursul operei, chiar în scrierile cu un fond aparent imaginativ.

Citeodată, pagini întregi dintr-un stufos și variat jurnal de călătorie trec în povestiri sau romane Volumul Depărtări (1930) oferă o asemenea perspectivă, scriitorul indicînd, pe zile, itinerarul real și spiritual parcurs. În 28 mai 1925, străbate Balcicul, Bazargicul și plaja de la Ecrene; o zi mai tîrziu se află la Caliacra, și așa mai departe.

E interesant de observat că Sadoveanu însuși face diverse referiri și vorbește despre unele notații inițiale de la care pleacă cu predilecție în redactarea povestirilor sale. În Bucolică, din volumul O întîmplare ciudată, scriitorul nu se sfiește să ne dezvăluie chiar felul în care le întrebuințează: «Găsesc niște însemnări vechi, care-mi amintesc de fuga mea din București — sînt destul de mulți ani de atuncea»; în Mărturisire, tot el afirmă că are obiceiul să-și distrugă «scrisorile, ciornele și notele ca să nu fie bătaie de cap mai tîrziu pentru oameni curioși». Se înțelege însă că pentru a fi ulterior distruse astfel de materiale trebuie — logic — mai întîi, să existe.

O însemnare de laborator, provenind din 7 septembrie 1908, ne dovedește că romanul Venea o moară pe Siret (1925) are la bază un fapt real, o întîmplare care a reverberat artistic, peste vreme, în sufletul scriitorului și a declanșat, în datele prestabilite, demersul narativ.

Spre epoca maturității notațiile de jurnal se înmulțesc considerabil, Sadoveanu configurînd chiar, într-o variantă inițială, subiectul povestirii sale, transcriind limbajul viitorului personaj, insistînd asupra detaliilor de atmosferă. Cînd se trecea la redactarea propriu-zisă, unghiul de vedere al povestitorului se deschidea mult mai larg, pasta epică se amplifica, diluîndu-se liric, poematizîndu-se, dar nucleul central, în jurul căruia gravita totul, rămînea în numeroase cazuri identic. (Numai astfel ne putem explica cum Baltagul a fost scris doar în șaptesprezece zile!).

Paginile de laborator ale povestirii Bădița Mihai, constituie o dovadă indubitabilă în acest sens.

Nici însemnările datate 26 aprilie 1944, perioada refugiului lui Sadoveanu la Pucioasa, nu sînt altceva decît posibile pagini dintr-un iluzoriu jurnal. Dacă le punem în circulație publică e pentru că în ele se conturează cîteva din trăsăturile distincte ale povestirii sadoveniene: sondarea sufletului arhaic păstrat inalterabil în timpurile moderne, rara poezie

---

[12] Sînt de reținut, mai întîi, *notele* finale ale Profirei Sadoveanu la cele douăzeci și două de volume ale *Operelor*, E.P.L., 1955 – 1971, apoi monografia lui Savin Bratu — *M. Sadoveanu, o biografie a operei*, E.P.L., 1963.

Mărturii pentru timpul de azi

1. *[Artistul de astăzi e un om al lumii nouă]*

Artistul de astăzi e un om al lumii nouă; are a vorbi în opera lui de o lume în transformare, se adresează poporului român ieşit din revoluţie, care construieşte socialismul. Legea artei lui astăzi rămîne tot legea vieţii; oamenii n-au încetat de a fi tot oameni în înţelesul obişnuit al cuvîntului. Problemele creaţiei nu-i pot înlătura pe aceşti oameni dupe primul plan ⟨al vieţii⟩, nici substitui cu maşini şi roboţi. Dar e de la sine înţeles că arta de astăzi trebuie să fie strîns legată de transformările evului nou al umanităţii şi în atitudinea lui scriitorul trebuie să fie, într-o măsură mai mare sau mai mică, altul decît înaintaşii lui realişti de odinioară; fără îndoială mai conştient şi mai atent în munca lui artistică.

2. *[O aurora nouă]*

Drumul omenirii, în milenii de suferinţă, a fost orb şi nesigur. Legislaţiile religioase i-au [îmblînzit] din veac în veac sufletul; marile descoperiri i-au uşurat viaţa materială. Dar legea potentaţilor a fost pururi violenţa şi [aservirea] mulţimilor pentru folosul lor; consecinţele au fost războiul şi moartea pentru false idealuri şi mituri copilăreşti. În dosul fiecărui spasm s-au aflat voinţa sau capriciul Domnilor. Pînă ce conştiinţa celor mulţi a aprins o aurora nouă, pînă ce profeţii veacului din urmă au arătat leacul durerii în răsturnarea nedreptăţilor şi salvarea omenirii prin abolirea exploatării — prin muncă şi pace.

Omenirea, prin ochii ei din sala marelui congres, avea în faţa negrelor viziuni apocaliptice — pe care le-am pomenit — lumina soarelui dreptăţii [...] vedea asigurată izbînda păcii, viaţa copiilor noştri, a căminelor noastre, a civilizaţiilor, vedea biruinţa vieţii asupra morţii.

---

a limbajului, perspectiva primordial autobiografică a naratorului.

Ce-ar fi devenit aceste pagini, rescrise de Sadoveanu, e greu de ştiut. Poate o altă capodoperă inspirată din aceeaşi lume tulburătoare şi neştiută a rudarilor, din care îşi trage sevele robuste şi excepţionala povestire 24 iunie, din Ochi de urs (1938).

•

Textele pe care le încredinţăm acum tiparului fac parte din fondul documentar M. Sadoveanu, aflat la Muzeul literaturii române. Sînt înregistrate la cota 13.805, ff. 106—108, 196—199, 281, 314, 343—349.

Bădia Mihai reprezintă forma primară, mult deosebită, a unei povestiri cunoscute, inclusă în sumarul volumului Cele mai vechi amintiri. Interesul ei pentru înţelegerea laboratorului de creaţie sadovenian ni se pare considerabil, cu atît mai mult cu cît sînt aici înscrise atît numele reale ale personajelor implicate în acţiune cît şi alte aspecte particulare ale întîmplării narate.

26 aprilie 1944 este, aşa cum arătam, o simplă însemnare de jurnal. Aspectul difuz al redactării nu constituie totuşi un argument serios că scriitorul n-ar fi putut-o relua şi dezvolta mai tîrziu într-o povestire independentă. În ciuda investigaţiilor noastre, pînă la ora intrării în maşini a revistei nu am găsit însă nici o indicaţie în acest sens. Motiv pentru care o şi reproducem.

Sub titlul Mărturii pentru timpul de azi am grupat cîteva note, însemnări şi scurte intervenţii oratorice, majoritatea rostite în incinta Academiei în primii ani de după proclamarea Republicii. Sînt dovezile incitante ale unei mari conştiinţe, ataşată noilor realităţi istorice.

Nicolae FLORESCU

Cei care mai încearcă să aservească crimei știința vor supraviețui în blestemul și dispreţul generaţiilor viitoare. Asemenea cîștig e singurul la care mai pot aspira.

3. *[În curgere de milenii]*

Mulţimi nenumărate au fost în curgere de milenii nimic faţă de ceea ce numim noi umanitate. Abia acum nulele care se multiplicau prin sine-însăşi cu acelaşi rezultat, au dobîndit în fruntea lor cifre semnificative ce le dau valori surprinzătoare.

4. *[Lumina biruinţii]*

Privind pe Lenin copil, m-am dus cu gîndul în trecutul întunecos de ignoranţă şi nedreptate al popoarelor Rusiei ţariste. Marele întemeietor a văzut lumina lucind în viitor, lumina biruinţii. S-ar fi dorit şi el poate în mijlocul cititorilor mii pe care îi visa la mese, aplecaţi asupra volumelor minunate, în preajma mea, în acea zi cenuşie de Decembrie. Şi cel care scrie aceste rînduri s-ar fi dorit între copiii de astăzi, dar copilul de odinioară a rămas pentru totdeauna în trecutul de durere şi mizerie, pentru ca omul de astăzi să poată avea bucuria răscumpărării.

5. *[Atunci]*

S-a întîmplat să apară şi o revistă diversionistă *Floare Albastră*, romantică, aducînd lumii moderne peisagii polare ori toride, întîmplări din vremea cavalerilor medievali ori a tiranilor Asiriei. Ca să apară în laturea peisagiului nostru moral, Ion Constantinescu Stans şi-a pus la bătaie moştenirea părintească. A pierdut-o fără să cîştige consacrarea visată, ci s-a amestecat în boema care pusese la cale afacerea în frunte cu Al. Antimireanu. Acesta, fecior de popă din Prahova, semna versuri şi proză cu nume ca Hyalmar sau Elvira Santorino.

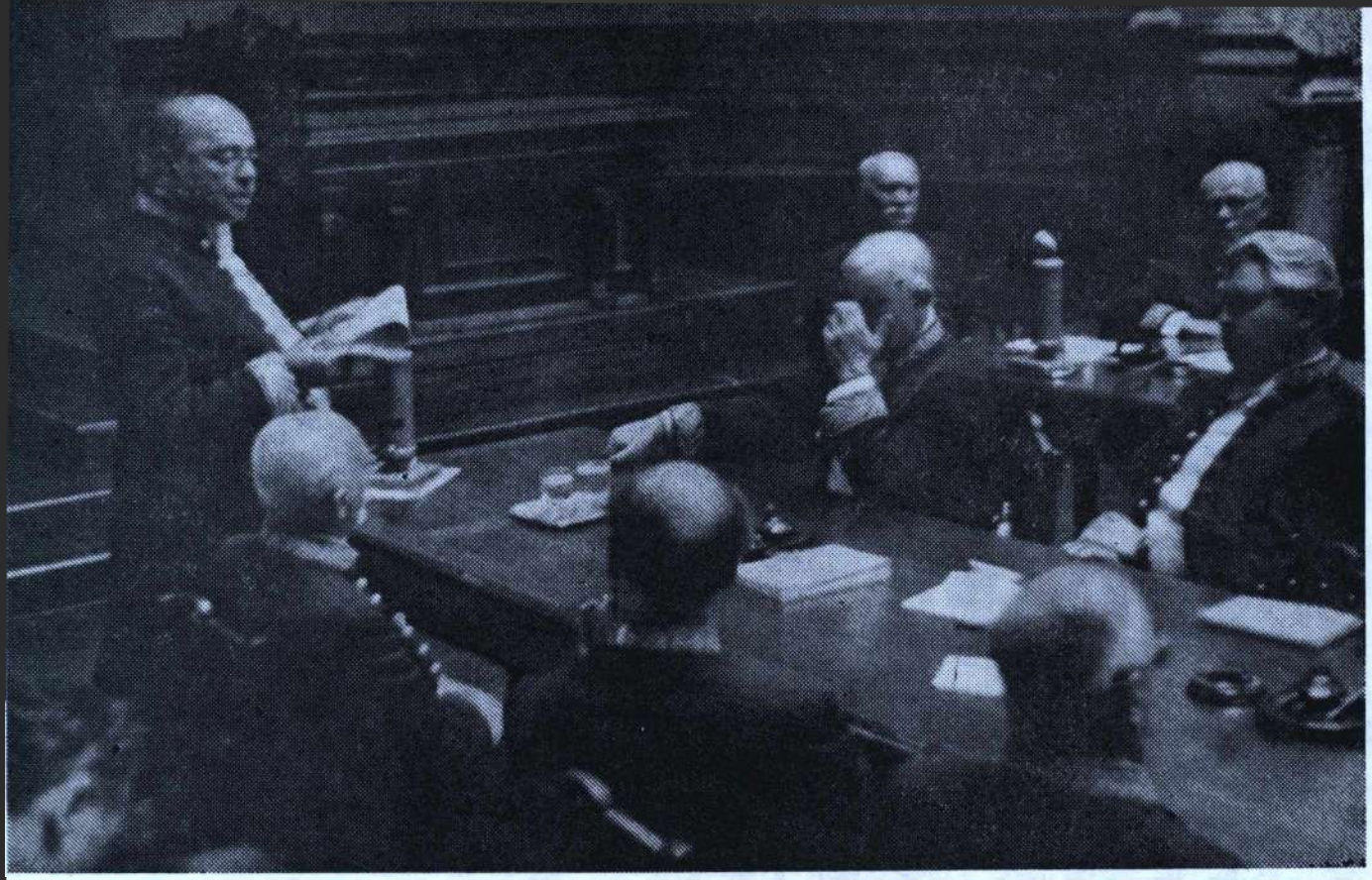
6. *[O dragoste fierbinte pentru pămîntul patriei]*

Academia noastră onorează pe Gogol, marele scriitor clasic rus, la un veac de la moartea sa.

Toţi care am cunoscut operele acestui artist genial al scrisului ne simţim astăzi cu sufletele mai mişcate decît oricînd. Gogol e cu dreptate sărbătorit de norodul muncitor al Uniunii Sovietice şi al Republicilor de democraţii populare: în opera lui Gogol răzbate o dragoste fierbinte pentru pămîntul patriei, pentru durerile poporului de rînd, obijduit de alcătuiri sociale nedrepte, pentru visul său de credinţă într-o lume mai bună. Acest vis l-au avut toţi marii scriitori progresişti ai realismului critic rus. Gogol l-a avut c-o ardoare ce se traducea în ironia şi satira cu care el a înfăţişat societatea timpului său, precum şi în refugiul sufletesc spre epoca de glorie a războinicilor liberi zaporojeni. Dragostea lui pentru popor se vădeşte şi în legătura lui strînsă cu folclorul.

7. *[Nu-i îndestulător un carnet şi un creion]*

Tînărul scriitor de talent are nevoie de o răbdare susţinută şi de o statornicie rară în apostolatul la care tinde. Nimic din ce atacă nu trebuie să-i fie străin sau pipăit superficial. Realismul trebuie să fie însoţit de o cunoaştere desăvîrşită a oamenilor, împrejurărilor, îndeletnicirilor. Nu-i îndestulător un carnet şi un creion. Cunoaşterea trebuie să se întindă de la lumea animală la cea vegetală, de la rîuri la munţi, de la îndeletnicirile plugarului şi pomicultorului, pînă la pescuit şi vînătoare. Vorbeşti de război dacă l-ai făcut, de fructe şi vin dacă ai altoit şi-ai îngrijit merii şi viaţa de vie. Să-ţi fie familiare cerul şi anotimpurile, numele florilor şi al paserilor, să fi mîngîiat

Şedinţă la Academia Română. Vorbeşte D. Caracostea, ascultă Liviu Rebreanu şi Mihail Sadoveanu. Fotografia ne-a fost comunicată de prof. Petre Stroe, căruia îi mulţumim şi pe această cale.

mieii în luna Martie; să fii fost tovarăş cu oamenii muncii, etc... Să ai cunoştinţă de multe şi variate lucruri. Nu poţi avea călăuză mai bună în cariera de creator decît experienţa.

Dar mai este încă ceva.

În destul de lungul drum al vieţii mele am avut legături de aproape şi cu medicii — — aceşti artişti ai ştiinţei aplicate. Unii dintre ei, ⟨oameni de valoare⟩, m-au surprins prin unele deficienţe. Aveau a îngriji suferinţi trupeşti şi morale, şi oamenii veneau la ei spre a fi salvaţi. Ei făceau gesturile comandate de măreaţa lor artă, eliberau reţete şi sfaturi, totuşi nu erau sinceri faţă de ei înşişi, faţă de artă şi ştiinţă şi faţă de lumea suferindă; căci erau ei înşişi bolnavi şi robiţi, d[e] p[ildă] alcoolului şi stupefiantelor — dovedite nocive de ştiinţă —, şi cereau o disciplină absolută a bolnavilor care veneau la ei fulgeraţi în trup şi suflet de aceleaşi morburi.

Un medic adevărat trebuie să fie întîi om în toată puterea cuvîntului.

Tot aşa scriitorul, care are toate însuşirile artistice, toate cunoştinţele, toată experienţa. Trebuie să mai aibă dragoste şi credinţă, să fie sincer şi leal ca să mă mişte pe mine, cititor. Trebuie să ai tu însuţi, în fiinţa ta, lacrimi, zîmbete şi entuziasm.

Dacă, avînd însuşirile necesare şi experienţa, îţi lipsesc, totuşi, dragostea şi credinţa, nu eşti sincer şi leal, talentul tău rămîne împuţinat şi pîngărit.

8. *[Cititor de limbă românească]*

Iubiţi prietini şi tovarăşi,

Am plăcerea să felicit Institutul de lingvistică pentru tipărirea *Micului dicţionar ortografic*, fără îndoială bun ajutor acelora care ţin să scrie corect limba noastră.

Deşi cărticica aceasta are unele confuzii şi lipsuri, trebuie să recunoaştem că e o lucrare serioasă şi v-aş îndemna să ajutaţi la răspîndirea ei, urmînd să fie completată şi ameliorată la o tipărire viitoare.

Socot că nu este oră mai potrivită şi loc mai nemerit pentru mine, în năcazurile mele de cititor de limbă românească, decît acum şi în această adunare, ca să fac cîteva propuneri şi să exprim cîteva plîngeri în legătură cu limba.

Pe toţi ostenitorii care iubesc limba şi poporul nostru muncitor îi îndemn să împingă mai departe străduinţele lor îndeosebi la întocmirea manualelor menite să devină îndreptar de vorbire corectă pentru tineret — vorbesc de sintaxă, lucrare pe care Institutul o pregăteşte acum.

Binevoiţi a asculta năcazul meu, legat de expresii rătăcite pe care le aflu în tipăriturile ce apar la noi.

Pentru că nu avem vreme de pierdut, voi semnala numai cîteva expresii, pe care le recomand colectivului sintaxei.

Cei care n-au pătruns în rîndurile limbii române confundă *a zice* cu *a spune*.

A zice e sinonim cu a *grăi*, a *vorbi*.

A spune înseamnă *a expune*, *a povesti*.

Deci expresia: « Vino la mine, *spune* el » — nu e corectă. E corect: « Vino la mine, zise el ».

Necorect: « Zi-mi cum ai călătorit ». E corect numai: « Spune-mi cum ai călătorit ».

Necorect: « Zi-i şi lui ». Corect: « Spune-i şi lui ».

Nu trec la celelalte înţelesuri ale verbelor *a zice* şi *a spune*, de care se va ocupa dicţionarul. E necesar ca sintaxa să lămurească cel puţin confuzia aceasta.

Tot aşa vă recomand trei verbe: *a umbla*, *a se duce*, *a merge*, pe care unii scriitori de limbă română le confundă.

A umbla are înţeles de *a frecventa* « Copilul meu *umblă* la şcoală ».

A se duce: « *Mă duc* la şcoală ».

A merge: « Dacă te duci la şcoală, *merg* şi eu cu tine ».

Aş cere sintaxei să se ocupe special de asemenea şovăiri.

Pomenesc în treacăt: un pahar *cu apă* şi depozit *cu lemne*, pe care le aud şi le citesc de la un timp. Poporul spune numai pahar *de apă* şi depozit *de lemne*.

Ceva mai stăruitor v-aş ruga să vă ocupaţi de *galicism*, introdus pe calea presei.

Exemple: « *Cel care* se tînguia era el; eu eram liniştit » (galicism). Românește se spune mai simplu şi mai bine: « Se tînguia el; eu eram liniştit ».

« *Ceea ce e adevărat* e că... ». Românește: « *Adevărat e* că... »

În ce priveşte limba, să pornim de la popor şi nu vom greşi.

Iertaţi-mă, prietini şi tovarăşi, că am întîrziat discuţiile interesante ce vor urma. Sînt la vîrsta cînd nu pot şti ce-mi rezervă ziua de mîni şi ţin să-mi notez o parte din testamentul meu literar şi gramatical cu un ceas mai devreme.

Mihail Sadoveanu, înconjurat de colectivul Teatrului Naţional din Iaşi.

9. *[Puterea tineretului nou sporeşte prin cultură]*

Dobîndirea culturii în şcoli trebuie să se realizeze temeinic. Iar cartea de literatură trebuie să fie înalt onorată de tovarăşii noştri cei mai tineri, pentru ca această dobîndă să fie încununare şi mîngîiere a anilor căruntiei.

O jalnică experienţă ne-a arătat, într-un trecut nu prea depărtat, că huliganii fascişti care au făcut în ţara noastră jocul moşierimii şi burgheziei reacţionare s-au recrutat în universităţile noastre numai din semidocţi şi inculţi.

Puterea tineretului nou sporeşte prin cultură.

DRAMATURGIA PROZATORULUI

ÎN NUMĂRUL PRECEDENT AL REVISTEI „*Manuscriptum*“ am avut ocazia să facem cunoscute cîteva din preocupările lui Sadoveanu ca om de teatru. Director timp de opt ani al Naţionalului din Iaşi, iar ulterior membru al comitetelor de lectură şi administraţie la aceeaşi instituţie, Sadoveanu a devenit el însuşi autor de teatru, multe din lucrările sale epice constituind sursă de inspiraţie pentru unele opere dramatice. Referitor la ultima afirmaţie merită a menţiona că din dramatizările realizate înainte de ultimul război mai cunoscute sînt cele după *Şoimii* şi *Neamul Şoimăreştilor*, ultima făcută în colaborare cu Mihail Sorbul. Mai puţine informaţii avem despre comedia într-un act *Ziua Dochiei* şi adaptarea *Zile vesele după război*, poate şi pentru că Sadoveanu nu le-a acordat creditul necesar unor opere literare. Un argument în acest sens ar fi şi faptul că amîndouă aceste comedii au văzut lumina scenei fără ca numele autorului să fie cunoscut. Prima reprezentare cu *Zile vesele după război* a avut loc la 19 ianuarie 1912, în repertoriul stagiunii, în dreptul autorului, trecîndu-se cuvîntul *Anonim*, iar la programul de spectacol paternitatea piesei era atribuită *Unui călugăr de la mănăstirea Neamţ*. (Arh. St. Iaşi, Colecţia „Foi volante“,

programe de teatru, stagiunea 1911—1912, ff. 4 și 73.) În stagiunea următoare, 1912—1913, trei asteriscuri ocupau, pentru aceeași piesă, locul autorului. Abia în cea de a treia stagiune vom găsi cîteva lămuriri despre cele două lucrări dramatice. Făcînd o trecere în revistă a spectacolelor pe care ieșenii aveau să le vadă în anii 1913—1914, M. Sadoveanu, în calitate de director, scria, printre altele: «Cîteva localizări se pot adăugi la acest ciclu de lucrări originale și traduceri în versuri: *Floarea de răsură*, comedie în două acte; *Ziua Dochiei*, comedie într-un act, *de autorul altei prelucrări cunoscute* **Zilele vesele după războiu**». (Stagiunea 1913—1914).

În anii care au urmat, *Ziua Dochiei* a dispărut din programele spectacolelor teatrului ieșean, spre deosebire de *Zile vesele după război* care a avut o frecvență din ce în ce mai bogată. Adaptarea, sau «prelucrarea» în trei acte, cum era prezentată mai tîrziu, făcută de M. Sadoveanu după Eugen Maria Labiche, avînd ca model comedia acestuia, *Les vivacités du capitaine Tic*, s-a bucurat de succes și numai audiența ei la public poate justifica desele prezențe în stagiunile teatrale, îndeosebi în perioada interbelică. Cele mai multe spectacole cu *Zile vesele după război* au avut loc în anul 1915, într-un moment deosebit pentru viața scenei ieșene, cu implicații mai adînci, motiv pentru care vom încerca să oferim mai multe amănunte despre istoria acestei adaptări. Înainte însă, să mai menționăm că opera lui Sadoveanu a constituit obiectul mai multor încercări de trecere din genul epic în cel dramatic. Două tentative semnate de Dinu Enăchescu, la *Povestea celor necăjiți* și Constantin George Ionescu, pentru *Apa morților*, s-au dovedit lipsite de nerv dramatic, simplul dialog al povestirilor nereușind să dea relief personajelor și nici justificare psihologică, ele nedepășind etapa dezbaterilor în cadrul comitetului de lectură (Col. „Manuscrise", nr. 1433 și 2502).

La 11 septembrie 1915, comitetul de lectură de la Teatrul Național din Iași, întrunit la sugestia directorului M. Sadoveanu, a luat în discuție repertoriul pentru stagiunea 1915—1916. S-a căzut de acord ca în stabilirea lui să se aibă în vederea următoarele principii: «**1. Să se dea toată precăderea literaturii românești originale, introducînd în repertoriu lucrările dramatice mai vechi, consacrate și întîmpinînd cu o largă bunăvoință piesele noi, care se vor prezenta. 2. Să se țină seama de aproape de momentele excepționale prin care trecem și să căutăm, pe cît va fi cu putință, a alcătui un repertoriu în concordanță cu interesele naționale ale momentului, făcînd să se reprezinte, în decursul acestei stagiuni, lucrări atît din literatura noastră, cît și din acele străine, care prin subiectul și tendința lor sînt în stare să exalte sentimente naționale și orice sentiment de înaltă valoare morală. Aceasta fără a implica un exclusivism care să înlăture din repertoriu orice altă lucrare de valoare, cu alt conținut, care s-a produs în ultimul timp în literatura noastră și în cele străine**». (Fond Teatrul Național Iași, dosar 319, f. 8.) Dealtfel, marele nostru romancier a dovedit o receptivitate pe măsura talentului său la aspirațiile naționale de care era pătruns poporul român în acei ani premergători înfăptuirii statului național unitar român. Nimic mai firesc pentru unul dintre cei mai buni cunoscători ai istoriei naționale.

În stagiunea despre care vorbim, 1915—1916, abundă lucrările dramatice românești. Este reluată piesa *Zorile* a lui Șt. O. Iosif, despre care, cu doi ani înainte, Sadoveanu afirmase că ea «cuprinde un episod din revoluția de la 1848 a fraților noștri din Ardeal, cu durerile lor, pe care le simțim tot mai aspru, și cu aspirațiile lor, care din zi în zi ne devin tot mai scumpe». Dar primul spectacol, care a avut loc la 17 octombrie, cu drama *Ovidiu*, este dedicat memoriei lui V. Alecsandri, interpretul lui August Octaviu Caesar fiind C. I. Nottara, actorul bucureștean jucînd a doua zi și în *Fîntîna Blanduziei*, rolul lui Horațiu. Tot din opera lui Alecsandri actorii ieșeni au prezentat *Baba Hîrca* și *Cinel-Cinel*. Din repertoriul românesc n-a lipsit *O scrisoare pierdută* de I. L. Caragiale, cu Iancu Niculescu, primul interpret al lui Nae Cațavencu, *O noapte furtunoasă* și *Conul Leonida față cu reacțiunea*, iar din cel străin, *Otrava* de Octave Mirabeau, după Zola, feeria *Faust, Învierea* de Henry Bataille, după Tolstoi, și *Doi sergenți* de Rotti (Colecția „Foi volante", programe de teatru, 1915—1916). În contextul arătat, *Zile vesele după război*, o comedie care avea ca personaj principal un erou din războiul pentru cucerirea independenței de stat, de la 1877—1878, nu putea fi decît conformă programului teatrului ieșean și în consens cu gustul publicului, mai ales că și interpretarea piesei s-a bucurat de participarea unor reputați actori ai scenei ieșene din acea vreme ca: I. Profir, P. Petrone, V. Boldescu,

Verona Cuzinschi, Vlad Cuzinschi, Natalia Profir și alții. Fără a ne permite considerații asupra valorii literare a adaptării ce aparține lui Sadoveanu, e mai mult ca sigur că nici autorul ei nu și-a făcut prea mari speranțe, cu tot succesul pe care *Zile vesele după război* l-a înregistrat. Un argument ar fi faptul că Sadoveanu nu s-a gîndit să o tipărească, cu toate că, cu timpul, ea a devenit atît de cunoscută încît atît publicul, cît și cronicarii dramatici și oamenii de teatru au uitat că este vorba de o adaptare și despre această piesă s-a vorbit și s-a scris ca despre o producție aparținînd în întregime marelui prozator român.

Manuscrisul la *Zile vesele după război* s-a păstrat în colecția teatrului sub forma unei copii dactilografiate (Colecția „Manuscrise", nr. 2395), cu nenumărate intervenții în creion și cerneală făcute de cei care au regizat spectacolul. Mai mult, e sigur că, după modificările operate, în raport de evenimentele politice, cu diferite prilejuri, piesei i-au fost schimbate locul și data acțiunii. Firesc, am optat pentru varianta inițială a adaptării, cea relatată în programul tipărit la spectacolul din 1918, program pe care-l reproducem în continuare:

« **Subiectul piesei** Zile vesele după război: Actul I: **Căpitanul Barbu Asan se întoarnă însoțit de ordonanța Țăndărică de la războiul din 1877 la mătușă-sa, cucoana Raluca Cireșeanu. Mulțumiți amîndoi, că după multe nevoi de-ale războiului au să se odihnească, își fac planuri ce drum să apuce, intrînd în viața civilă, cu care parcă greu s-ar deprinde Țăndărică, ce-i așa de atașat de căpitanul său. Întrevederea cu cucoana Raluca e din cele mai afectuoase. Ea se miră că, din zburdalnic ce era, războiul l-a făcut serios și îi spune că, întorcîndu-se la moșie ca să înceapă gospodăria, să se însoare. La propunerea aceasta el zice că nu s-a gîndit și că are rezerve față de fetele din ziua de azi. Intrînd Tudorița, căpitanul și ea abia se mai cunosc atîta schimbare e întrînsul și atît a crescut și s-a prefăcut ea. Povestind din pățaniile de peste Dunăre, spune cum a fost scăpat de moarte sigură de Țăndărică, ceea ce impresiona mult pe Tudorița; ea însă e pe cale de a se mărita căci epitropul ei, Al. Pîrlogeanu, s-a îngrijit să-i găsească un soț, pe Al. Filitti, profesor de filologie. Asta îndispune pe Barbu, care rîde ascultînd laudele lui Filitti și afirmările lui Pîrlogeanu. În sfîrșit, Tudoriței nu-i place pretendentul și Barbu o deplînge, iar cucoana Raluca [este] intrigată de ceea ce vede că se petrece. Barbu îi spune verde că i-a căzut dragă Tudorița și decît să fie a altuia mai bine pleacă. Tudorița protestează, el spune că mătușă-sa n-are milă și mătușa consimte cu bucurie la căsătoria lor.**

Actul II: **Bal la cucoana Raluca, dînsa declară lui Pîrlogeanu că nepoții ei se iubesc și că fata, prin urmare, nu se poate mărita cu Filitti. Pîrlogeanu protestează spunînd: căsătoria e o chestie de partid și hotărîtă în club. Explicațiile cu Barbu au pornit și mai mult pe Pîrlogeanu, așa încît acesta spune lui Filitti că a plăcut mult și să se grăbească. Filitti încîntat o invită pe Tudorița la polcă, dar ea rămîne surprinsă că el îi vorbește de stimă și căsnicie, și că are să fie mulțumită. Intriga lui Pîrlogeanu e dejucată îndată ce-i luat din scurt de Barbu, care, în cele din urmă, văzîndu-se și insultat prin cuvintele „vînător de zestre" îi dă un picior în spate și-l aruncă din odaie.**

Actul III: **Tot în salonul cucoanei Raluca care așteaptă pe Pîrlogeanu; acesta, intrînd, spune că are de vorbit cu ea și cu fata ceva secret. Mai debitează o altă calomnie față de dînsele spunînd că Barbu s-a dus la „Viață lungă", de-a petrecut. Urzeala lui Pîrlogeanu și buchetul trimis tocmai atunci de Filitti scoate din sărite pe Barbu care, disperat, spune: „alegeți, ori el ori eu". Explicația lui Țăndărică a lămurit pe cei din casă. În sfîrșit, după ce Pîrlogeanu, cu fel de fel de vorbe și înjosiri caută să-l scoată din sărite, Barbu își aduce aminte de jurămîntul făcut Tudoriței și totul se termină cu bine, cu tot necazul lui Pîrlogeanu. ».** (Arh. St. Iași, colecția „Foi volante", program de teatru, stagiunea 1918—1919, program din 9 decembrie 1918.)

Piesa *Zile vesele după război*, după cîte știm, n-a fost publicată pînă acum. În 1923 a existat o asemenea intenție. O adresă trimisă la 21 aprilie de către Fundația culturală „Principele Carol" la Teatrul Național din Iași, pe care a primit-o directorul de atunci Constantin Botez Pennescu, îi făcea cunoscut acestuia că Victor I. Popa lucrează la o antologie teatrală în care vrea să includă și adaptarea făcută de Sadoveanu. Pennescu a dispus întocmirea unei copii dactoligrafiate care să fie trimisă la București. Volumul lui Victor I. Popa a apărut destul de tîrziu, în 1938, și, în cele 195 de pagini cît are, n-a cuprins și *Zile vesele după război*.

D. IVĂNESCU

Zile vesele, după război

comedie în 3 acte

de MIHAIL SADOVEANU

PERSOANELE

CĂPITAN BARBU ASAN, ȚĂNDĂRICĂ, ordonanță, FILITTI, profesor, DEMOSTENE PÎRLOGEANU, avocat, UN BOIER, RALUCA CIREȘEANU, TUDORIȚA, nepoata ei, MĂRIUCA, servitoare, O CUCOANĂ, ALTĂ CUCOANĂ, BUCĂTĂREASA

ACTUL I

(Odaie la cucoana Raluca Cireșeanu. Ușă în fund, la dreapta și la stînga. Scaune, scăunașe. La al doilea gong se aude fanfara militară cîntînd un marș de defilare, care din ce în ce se depărtează.)

Scena I

Măriuca, Bucătăreasa la fereastră, apoi Barbu, Țăndărică și Raluca Cireșeanu

MĂRIUCA: **Ura! Ura! Se întorc viteții noștri de la Plevna.**

BUCĂTĂREASA: **Ce mîndri. Ce frumoși. Mai mare dragul. Aș vrea să-i pup pe toți. Ura! Ura!**

ȚĂNDĂRICĂ (intră cu bagajele): **Cucoana, acasă-i?**

MĂRIUCA: **Acasă, privește de la balcon.**

ȚĂNDĂRICĂ: **Spune-i că i-au venit musafiri.**

MĂRIUCA (către bucătăreasă): **Hai, țață, să-i spunem repede cucoanei că ni-o venit Plevna în casă.**

ȚĂNDĂRICĂ: **Drepții! Nu vorbi în front, muiere! Duceți-vă! și spuneți cucoanei.**

BUCĂTĂREASA: **Nu mă mai băga și mata în sperieți că ne ducem.** (Trece.)

MĂRIUCA: **Viteazule!**

ȚĂNDĂRICĂ: **Bogheto!**

MĂRIUCA: **Voinicule!**

ȚĂNDĂRICĂ: **Cînd te-oi înșfăca de coc îi foc!**

MĂRIUCA (către bucătăreasă): **Vai, hai.** (Ies amîndouă.)

BARBU (intră): **Țăndărică, Țăndărică. Ia seama n-ai stricat ceva?**

ȚĂNDĂRICĂ: **Trăiți, domn căpitan, n-aveți nici o grijă. Dacă nu le-am stricat noi de la Plevna pînă aici, apoi acolea nici atîta...**

BARBU: **Parcă eu vorbesc de buclucurile noastre?**

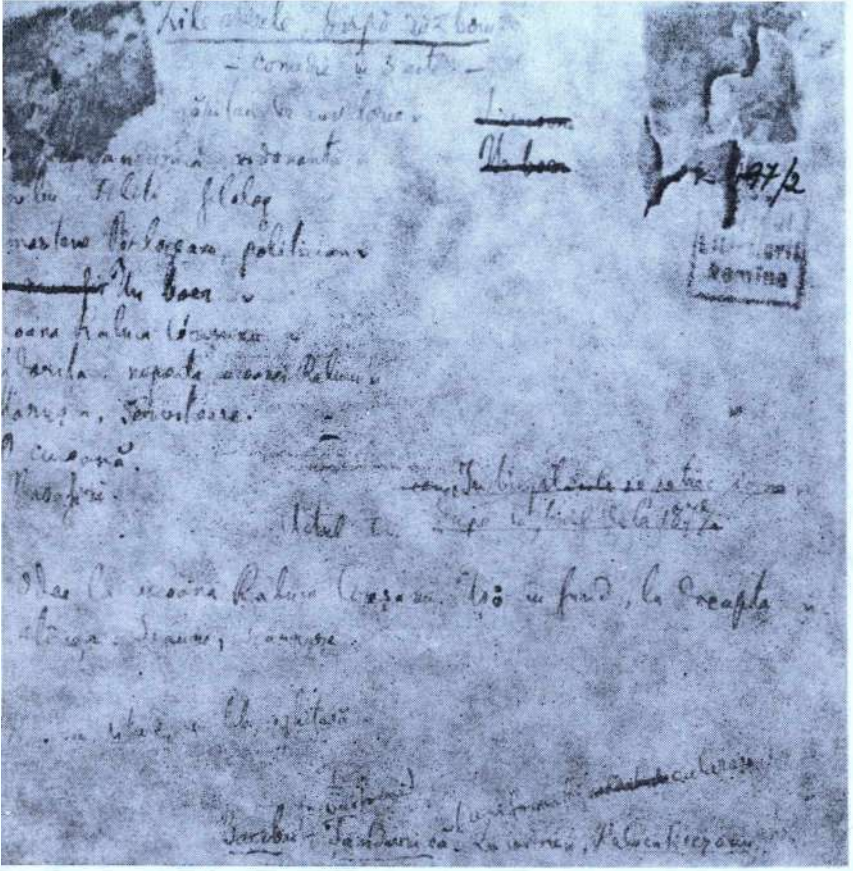
ȚĂNDĂRICĂ: **Dar de ce?**

BARBU: **Buclucurile noastre, vai de ele! Cît au fost trîntite și răscolite; numai noi știm... Mă mir că se mai ține bucățică cu bucățică după atîtea luni de război.**

ȚĂNDĂRICĂ: **Așa-i...**

BARBU: **Eu zic să bagi de seamă la lucrurile din casa în care am intrat. Aici, măi Țăndărică, nu-i ca-n avant-posturi, să bufnești și să izbești... să te trîntești în noroi și celelalte. Aici e lucru scump și bine așezat.**

ȚĂNDĂRICĂ (uitîndu-se cu admirație în juru-i): **Și lustruit, trăiți, domnule căpitan, numai șaua noastră i-așa de lustruită decît am purtat-o... Tea!... luna lui dumnezeu, domnule căpitan... ș-o mulțime de portreturi.**

Manuscrisul Zilelor vesele, după război se află în posesia Muzeului literaturii române sub cota M.L.R. 13497/47.

BARBU: Cum văd eu, îţi place pe aici, măi Ţăndărică.

ŢĂNDĂRICĂ: Apoi, cred şi eu domnule căpitan! Ne-ajunge atîta bordei ş-atîta păpuşoi copt... ş-atîţia duşmani. Mămulică maică, de unde dracu s-au fost strînşi atîţia harapi ş-atîţia ciapcâni, eu nu-nţeleg!

BARBU: Cum? Abia acum începi tu să te gîndeşti la asta?

ŢĂNDĂRICĂ: D-apoi cînd, că pe atuncea am mai avut vreme? Tot cu nevoia, domnule căpitan.

BARBU: Cu războiul!

ŢĂNDĂRICĂ: Cu nevoia de război. D-a încaltea ne-am făcut şi noi datoria din plin. Ei ş-acu ne-o mai lăsat şi pe noi pe la vatră.

BARBU (trece la masă unde îşi aprinde o ţigară): Adevărat, camarade Ţăndărică, după multe de toate s-a isprăvit pentru noi şi hora asta. De acu începem să mai trăim şi noi... Aici în Iaşi stăm ce stăm şi pe urmă ne-om duce la vetrele noastre... Cîteva zile de odihnă la o mătuşă bună, sora mamei, bine ne-o prinde. Ce zici, Ţăndărică, avem s-o ducem bine aici...

[4]

ŢĂNDĂRICĂ (scoboară cam în mijlocul scenei): Cred şi eu domnule căpitan. Paturi moi... numai cînd mă uit mi se moaie ciolanele... şi cînd treceam pe coridor, am adulmecat aşa, o miroazna de mîncări, răspundea tocmai în fundul stomacului. Aici să tot stai şi să petreci...

BARBU: Cum adică? Nu ţi-i ţie s-ajungi în sat la tine?

ŢĂNDĂRICĂ (mişcat): Trăiţi, domnule căpitan, parcă am avut noi o vorbă. Eu se cheamă, is un biet flăcău sărman... Părinţi n-am, nimica n-am... Dacă-i vorba să mă liberez şi dacă-i vorba să intraţi şi dumneavoastră în ţivilie... apoi om face ce-om putea... Dar mie parcă nu-mi vine să mă despart de domnul căpitan Asan.

BARBU: Hei, mă Ţăndărică, un an de companie face cît o viaţă de om. Crezi că uit eu că m-ai slujit cu credinţă şi că ai stat în nevoi alături de mine?

ŢĂNDĂRICĂ: Ş-amîndoi am mîncat, printre trude şi nesomnuri, o mîncare straşnică, domnule căpitan... Am mîncat multe răbdări prăjite!

BARBU: Ei, şi pe lîngă toate, dac-am ajuns bine şi întregi la liman, apoi şi tu trebuie să ai parte de mulţumire...

ŢĂNDĂRICĂ: Ba şi braţul şi mintea dumneavoastră, domnule căpitan şi norocul...

BARBU (îi pune mîna pe umăr): Ba şi tu, măi camarade... vrei să-ţi aduc aminte de ce s-a întîmplat la Nicopole în învălmăşeală? Nu mă grămădiseră doi harapi ce voiau să-mi dea borheile afară şi mai multe nu?

ŢĂNDĂRICĂ: Fioroşi mai erau!

BARBU: Şi n-ai luat tu în primire pe unul, tocmai cînd mă gîndeam că toate s-au sfîrşit?

ŢĂNDĂRICĂ: Aveau gînduri rele, dar i-am răpus.

BARBU: Şi ce ţi-am spus eu, măi Ţăndărică?

ŢĂNDĂRICĂ: Multe mi-aţi spus, domnule căpitan. Aţi spus aşa: că de-acuma pe viaţă şi pe moarte!

BARBU: Ei?...

ŢĂNDĂRICĂ: Şi vrea să zică rămîn ordonanţă dumneavoastră şi-n ţivilie!?!

BARBU (trece în extrema stîngă prin faţa lui Ţăndărică): Bun, şi pînă una alta petrecem o săptămînă aici. Ne întoarcem din război învingători. Toată lumea ne iese înainte cu pîine, sare... şi flori... da acestea nu fac parale. Cînd mă gîndesc cîţi camarazi am lăsat pe cîmpurile de bătaie străjuiţi la căpătîi doar de-o cruce... I-am răzbunat şi i-om mai răzbuna. Mă, Ţăndărică, mă... (Pauză... Alt ton). Da cucoana nu s-a sculat încă? Noi am intrat aici cu noaptea-n cap.

ȚĂNDĂRICĂ: Vine acuși, trăiți, domnule căpitan!

BARBU: Cine ți-a spus asta?

ȚĂNDĂRICĂ: Fata din casă.

BARBU: Și tu ce i-ai spus?

ȚĂNDĂRICĂ: Nimica, trăiți domnule căpitan.

BARBU (apropiindu-se de el): Fruntaș Țăndărică...

ȚĂNDĂRICĂ (în poziție): Ordonați!

BARBU: Să nu cumva s-aud bucluceri cu partea femeiască, că dai de dracul.

ȚĂNDĂRICĂ: Domnule căpitan, nu-i voie nici să glumesc?

BARBU: Nu vreau scandal. Trebuie să fii flăcău cuminte.

ȚĂNDĂRICĂ: Cuminte, domnule căpitan, fără de scandal. Nu fac ele gură. Trebuie să știi cum să le iei!!

BARBU (trece la dreapta): Așa?... Bine. Eu să n-aud nimic. Și mai este ceva! Dacă te întreabă cineva de una, de alta... cum ai dormit, cum ți-a plăcut cutare mîncare, cum îi tîrgul, cum e cutare persoană, cutare lucru, să nu care cumva să înfrunți omul după obiceiul tău, ori să spui vreo năsbîtie. Poate te-ntreabă stăpîna casei... Știi... tu atîta zici: e foarte frumos! Minunat! Tare bun! Atît spui... ai înțeles?

ȚĂNDĂRICĂ: Țeles! S-trăiți!

C. RALUCA (de afară): Barbule! Barbule! Unde ești?

BARBU: Aici, mătușică! (lui Țăndărică): Șterge-o, mă!

(Țăndărică iese-n dreapta cu geamantane și pături.)

Scena a II-a

C. Raluca — Barbu

C. RALUCA: Barbule dragă! Ce fericită sînt că te văd!

BARBU: Și eu mătușică, cît sînt de mulțumit. (Se sărută.)

C. RALUCA: Stai să te mai sărut! Tu ești! Ars de vînturi, bătut de ploi! Dar tu ești. Să te sărut iar.

BARBU: Sărută-mă, mătușică, sărută-mă! Eu sînt răul acela, neastîmpăratul de odinioară.

RALUCA: Care-mi era așa de drag... (Se sărută.) Închipuiește-ți el e!... Parcă nici nu-mi vine a crede. Ah! războiul, războiul acesta! Mult amar și multă jale.

BARBU: Mult frig, multă umezeală și multă răbdare...

C. RALUCA (trece pe fotoliul din stînga mesei): În fiecare zi citeam gazetele, cu bătaie de inimă... căutam numele răniților, numele morților. Ah! cînd ne adunam cucoanele la împletit lînă, cu ochii umezi vorbeam... Multe-au avut a plînge un frate, un soț, un nepot.

BARBU: Și tu plîngeai pe alții, așteptînd ceasul să mă plîngi și pe mine.

C. RALUCA: Cum? Ah! Răutate! Dar ce bine-mi pare, ce bine că vei sta în Iași două săptămîni... parcă așa spui în scrisoarea ta... două săptămîni... Chiar se cuvine, dragul meu. Deși eu îți eram cea mai apropiată rudă, și tu orfan, nu veneai să mă vezi. Și-n anii din urmă, chiar mă uitaseși cu totul. Ei, dar în sfîrșit, tot e bună și bucuria aceasta tîrzie.

BARBU: Ce să-i faci mătușică? Viața cu valurile ei... cu ticăloșiile și nepăsările ei... Războiul acesta multe a prefăcut în suflete... Cred că acuma voi ști să prețuiesc viața și dragostea unei a doua mame.

C. RALUCA: Dragul meu.

BARBU (vine lîngă ea și-i sărută mîna): Toți cei ce-am privit prin foc, am ajuns a privi cu alți ochi viața... sîntem mai gravi... puțin mai triști...

C. RALUCA: Așa?... Din pricina gravității și tristeții acesteia nu vrei să mai rămîi în oaste cum aș fi dorit.

BARBU: Mi-am făcut datoria ca ofițer, e destul. Acuma mă întorc la pămîntul meu de la Stolniceni, am s-acolo o datorie — m-așteaptă gospodăria și moșia părinților. (Degajează spre stînga.)

C. RALUCA: Bun. Și vra să zică izbucnirile tale destul de dese le-ai lăsat?

BARBU: A, da! În război am avut atîtea izbucniri minioase încît camarazii îmi ziceau în loc de căpitanul Barbu Asan, mîniosul Barbazan... Tot ce am avut mînie și pornire s-a dus, am cheltuit.

C. RALUCA: Hm!... Parcă nu-mi vine a crede.

BARBU: Ce?

C. RALUCA: Că te-ai liniștit.

BARBU: Zău, mătușico... M-am liniștit grozav. Acuma sînt blînd, blînd ca un miel... (Stă pe canapea, pe colțul drept al ei.)

C. RALUCA: Înainte ți se dusese vestea...

BARBU: Și acuma are să se ducă vestea, de bunătate și blîndețea mea. Ș-apoi, la urma urmei, de ce am să mă supăr? Aici mai ales lîngă tine, numai liniște și hodină... unde să găsesc prilej de ceartă? Acuma sînt mai mult așa... un biet om trist... care a văzut de multe ori moartea cu ochii!

C. RALUCA: Săracii băieți.

BARBU: Și să nu crezi după asta în schimbarea desăvîrșită a unui om?

C. RALUCA: Ba te cred, dragă, cum să nu te cred? Şi pentru că cred asta, că eşti acuma un băiat bun şi liniştit...

BARBU: Un miel.

C. RALUCA: Da, că eşti un miel... mi-a venit în gînd că ar trebui să mai faci un lucru pe lîngă întoarcerea ta la moşie... Ar trebui să te însori!

BARBU (se scoală şi vine în mijlocul scenei): Să mă-nsor? Aşi! La asta nu m-am gîndit. Uite, vezi, în război nu m-am pregătit pentru aşa ceva. Eu cred mătuşică că pentru ca să te însori îţi trebuie mai mult curaj ca la război.

C. RALUCA: Ba trebuie numai cumînţenia de care vorbeai... spune drept, nu te-ai gîndit niciodată să te însori?

BARBU: Nu!

C. RALUCA: De ce?

BARBU: Ştiu eu? Am eu aşa ceva împotriva femeilor. Nu! Nu! Nu te supăra. Împotriva mătuşilor bune n-am nimic, dar împotriva tuturor fetişcanelor ori fetelor din ziua de azi care visează numai serate, baluri, mode şi atîtea fleacuri. Dar nu te supăra. Poate nu mi-a venit vremea încă...

C. RALUCA (se scoală şi se apropie de el): Îmi pare rău dragă... de vremea cînd se însoară omul singur, ai trecut... Cată şi te însoară măcar acum. Acu-i vremea cînd te poate însura o babă...

BARBU:... Ştiu zicătoarea... pe urmă numai dracul are să mai mă poată însura! În sfîrşit, să vedem, s-aşteptăm. Dar de ce ţii aşa de mult la însurătoarea mea?

C. RALUCA (degajînd puţin spre dreapta): Nu ţiu aşa de mult. Dar mă gîndeam şi eu. Îmi venise aşa o idee.

Scena a III-a

Aceiaşi, Tudoriţa, Măriuca

TUDORIŢA (venind din stînga): Bună dimineaţa, mătuşică! (Oprindu-se surprinsă): A!... Un străin!

C. RALUCA: Cum? Ce vă uitaţi aşa unul la altul? Nu vă mai cunoaşteţi. Dumnealui e căpitanul Barbu Asan, pe care-l aşteptăm de cîteva zile, drăguţă; iar fetiţa aceasta e Tudoriţa...

BARBU: Cum să n-o cunosc? Tudoriţa e?

TUDORIŢA (se duce la el): Îl cunosc pe vărul Barbu. A! Acuma îl cunosc foarte bine. (Dau mîna.)

BARBU: Phii! Da te-ai făcut mare şi frumoasă. (O sărută.)

TUDORIŢA (întoarce capul spre C. Raluca): Mătuşică... se cuvine?

C. RALUCA: De bună seamă, drăguţă, doar sînteţi veri de-al doilea.

BARBU: Auzi că sîntem veri de al doilea. (O sărută iar.)

TUDORIŢA: Ce înfăţişare grozavă de războinic!

BARBU: Auzi, mătuşică?... înfăţişare grozavă! Şi ce mai faci dumneata, domnişoară Tudoriţa?

C. RALUCA: Îţi mai aduci aminte cînd o învăţai buchiile?

BARBU: Cum nu! Îmi aduc aminte, şi puneam degetul pe slove şi ea zicea după mine: c-a-l, cal, l-u-p, lup! Ei, dar acuma ştii ceva, ai învăţat a citi, duduie?

TUDORIŢA (glumind): Puţintel...

BARBU: Bun. Am să te pun la examen. Ştii, ţi-am adus o brăţară turcească, de argint şi încă ceva, nu-ţi spun ce.

TUDORIŢA: Foarte mulţumesc.

BARBU: Pe urmă, cînd nu-ţi mai dădeam lecţii, cînd nu te mai jucai cu păpuşile, îţi mai aduci aminte? Citeai oarecare cărţi de versuri şi te plimbai visătoare prin livadă... erai cu rochiţa scurtă, dar erai o fiinţă foarte interesantă, domnişoară Tudoriţa.

TUDORIŢA: Pe urmă ne-am despărţit şi eu am mai auzit o mulţime de veşti despre dumneata.

C. RALUCA: Veşti despre mîniile şi năzdrăvăniile dumitale.

BARBU: Aşa-i. Dar acum m-am potolit.

TUDORIŢA: Iar dumneata nu-ţi mai aduci aminte de mine.

BARBU: Ba da, ba da.

C. RALUCA (sună la soneria de pe masă): Foarte bine, certaţi-vă dragii mei. Eu trebuie să mă gîndesc că războinicii au suferit mult pe cîmpul de luptă.

MĂRIUCA (din dreapta, în sensul mesei): M-aţi chemat, cuconiţă?

C. RALUCA: Da, da. Au suferit şi au nevoie de somn mult şi de mîncare bună.

BARBU: Protestez, mătuşică. În momentul de faţă n-am nevoie de nimic.

C. RALUCA (care s-a apropiat de Barbu şi Tudoriţa, urcă puţin spre Măriuca): Nu te cred. Măriucă, să-ntrebi pe bucătar dacă-i vrednic să facă ceva cu curcanul cel îngrăşat. Sărmăluţe de piept, guşă umplută... un potroc bun iar n-ar strica. Asta-i pentru cei întorşi din bătălie.

MĂRIUCA: Mă duc să-i spun, cuconiţă. (Iese.)

TUDORIŢA (scoboară spre dreapta. C. Raluca vine şi s-aşează în fotoliul din stînga. Tudoriţa, pe un scăunaş în faţa lui Barbu): Dar bine, eu aud

de război, de lupte, de oșteni întorși din bătălie... ș-atît... Vere, fii bun și istorisește-ne ceva.

BARBU: O, am multe de spus. (Ia un scaun, s-așează în mijloccul scenei, C. Raluca alături, Tudorița pe scăunaș): Dar știți că poveștile se spun seara la foc? Samovarul cîntă, soba duduie, la geamuri bate vîntul... atuncea au haz poveștile.

TUDORIȚA: Ba ș-acuma au haz.

C. RALUCA: D-apoi cum! Firește! Spune-ne, dragul meu, întîmplări cari aveau loc pe cînd noi ne gîndeam cu strîngere de inimă la tine.

BARBU: Acuma, nu știu cum, nu-mi vine să vorbesc de lucruri crunte ca să nu se întunece ochii Tudoriței.

TUDORIȚA: Ba spune, ba spune.

BARBU: Pentru că mătușica a vorbit de un curcan, mi-am adus aminte că în timpul campaniei mi s-a întîmplat odată să mănînc o friptură bună... lucru rar, lucru grozav de rar... Meșterul cel mare a fost Gavril Lungu, țiganul cel mai prima hoț din escadron. Avusesem noi un necaz. Vreme posomorîtă, ploaie putredă, ne necăjeam să săpăm adăposturi zi și noapte, flămînzi și trudiți.

C. RALUCA: Săracii băieți!

BARBU: Și dau flăcăii peste o poiată plină de curcani și de găini, în curtea unui cîrciumar bătrîn. Și află și Gavril Lungu de bogăția din poiată; ordin era să nu se ia localnicilor un capăt de ață. Gavril țiganul așteaptă puterea nopții și tiptil deschide poiata, își întinde mîna lui lungă paralel cu stinghiile pe care dormeau gobăile. Știut este că-n timpul somnului gobăile sar de pe un leat pe altul. Țiganul nostru cu brațul întins și cu o răbdare îngerească așteaptă să-i sară pe braț curcanii. Odată prins îi sucea gîtul și-l băga în sac și-așa a golit țiganul fără zgomot și fără urmă toată poiata. Iată dar că în zadar plîngeai așa de tare pentru lipsa noastră de mîncăruri alese...

C. RALUCA: Cum așa?

BARBU: Bine. Au făcut flăcăii noștri niște fripturi din curcanii aceia... cînd am auzit de faptă... m-am supărat rău și pe urmă m-am domolit, întîi pentru că curcanii erau fripți, al doilea, pentru un motiv și mai puternic, răbdam de două zile...

TUDORIȚA: Și după aceia?

BARBU (se scoală și degajează puțin spre stînga): După așa ospăț, iar a urmat o epocă de răbdare și de foame... Ca să ne mai treacă, ne strîngeam

bine în cătărămi și puneam pe Gheorghieș Țăndărică să ne cînte, Gheorghieș Țăndărică are cinstea să fie musafirul dumitale, mătușică.

C. RALUCA: Cum așa?

BARBU: E ordonanța mea. A!... e băiat strașnic Gheorghieș Țăndărică. Un singur cusur are.

TUDORIȚA: Ce cusur?

BARBU: Cînd intra într-un sat dădea iama prin fete.

C. RALUCA (tușește cu ochii la Tudorița): Hm!... Hm!...

BARBU (tușește și el): Hm!... Hm!... da... da... (Se-ncurcă.) Nu, n-are nici un cusur. Om cu credință. Am avut noi o afacere grea într-o învălmășeală. Mă grămădiseră, lîngă un parapet, doi harapi tare urîți. Acu, unuia i-am făcut eu felul, măcar că nu se prea da, dar pe cînd regulam socotelile cu dînsul, dă năvală asupra mea, celălalt. Și nu-mi era îndemînă, venea din stînga. În clipa aceea mi-a părut rău că nu m-a lăsat mama, cînd eram mic, să mănînc cu stînga...

TUDORIȚA: Și ce ai făcut?

BARBU: Dacă aș fi fost stîngaci, ar fi fost bine... dacă nu m-a lăsat mama să mănînc cu stînga...

C. RALUCA (rîzînd): Ei, lasă, nu mai necăji fata. Nu vezi cum se uită? Spune ce ai făcut?

BARBU (rîzînd): Eu n-am făcut nimic. Cînd isprăveam cu întîiul, dă năvală al doilea cu sabia ridicată. Cînd să mă trimită pe cea lume, iacă și Gheorghieș Țăndărică. Dar era supărat! Tare urît se uita. L-a prăvălit pe dușman dintr-o singură lovitură cu patul armei. Și pe urmă rîdea și se uita la mine foarte bucuros. Iată o întîmplare interesantă de război, dragă mătușică și dragă verișoară.

TUDORIȚA: Apoi ce vorbeai tu de cusururile lui?

BARBU: A! Nu! Nu, n-are nici un cusur.

C. RALUCA: Apoi dacă a venit și el la noi, prea bine, avem să-l îngrijim, odaie bună, mîncare caldă. Să n-ai nici o grijă. Ce-i place lui dimineața? Ceai sau cafea cu lapte?

BARBU: A! Nu! La părinții lui n-a fost deprins cu aceasta. Știi mata, mătușică, lui Gheorghieș Țăndărică, îi place așa, oleacă de brînză de oi cu mămăligă... o halcă de carne pe cărbuni.

C. RALUCA: Dimineața?

BARBU: A! E foarte sănătos asta dimineața... și cu mămăliguță, dar la friptură pe cărbuni e mai bună mămăliga rece.

TUDORIȚA: Mămăliga rece?... Nu-i face rău?

BARBU: A! Nu! Într-un rînd m-a ospătat el strașnic...

TUDORIȚA (se ridică și ea): Ah! mătușică, ce frumos lucru e războiul cu toate suferințele lui... e frumos și înălțător...

C. RALUCA: Tudoriță, fii cuminte.

BARBU: De ce, mătușică? Lasă fata să-și dea drumul.

C. RALUCA (rîzînd): Ah, dragul meu, ce fericită sînt. Simt un fel de mîndrie, văzîndu-te. Ți-ai apărat țara, ai recucerit hotarele, ești un erou!

TUDORIȚA: Mătușică...

C. RALUCA (scoboară spre dreapta): Toată suflarea trebuie să vă răsplătească pentru ce ați făcut.

BARBU: Atunci întîi să mă răsplătească Tudoriță. (O sărută.)

C. RALUCA: Ce copilăros! (Barbu trece. Raluca șoptește cu Tudoriță.)

TUDORIȚA (isprăvind convorbirea făcută de C. Raluca): Ba nu mătușică, cred că-i de prisos.

C. RALUCA: Ba nu, drăguță, nu-i de prisos. Așa trebuie.

BARBU: Da de ce-i vorba mă rog?

C. RALUCA: Dragul meu... uite îți cerem și ție sfatul... ești nepotul meu, ești vărul Tudoriței... ești cel mai aproape de noi în familie... Trebuie să te punem și pe tine în curent. E vorba de ceva important.

BARBU: Cum se poate, mă rog! De ce-i vorba?

C. RALUCA: E vorba de căsătoria Tudoriței.

BARBU: Căsătorie? D-șoară Tudoriță, vă rog să primiți sincerele mele felicitări.

TUDORIȚA (încurcată): Apoi... moșul Demostene.

C. RALUCA: Demostene Pîrlogeanu... el a pus totul la cale.

BARBU: Dl Demostene Pîrlogeanu? Nu cunosc, n-am onoarea.

C. RALUCA: E văr cu răposatul tată al fetei. El e epitropul Tudoriței. Știi fetița are oarecare avere... A! Dl. Pîrlogeanu e om foarte serios... fost om politic și mare avocat.

BARBU: Și logodnicul?...

TUDORIȚA: Încă nu sînt logodită.

BARBU: Atunci, acel care va avea fericirea...

C. RALUCA: Nici nu-l cunoaștem... E o persoană bine pe cît se pare. Dl. Pîrlogeanu are pentru el o deosebită considerație. E un tînăr care a făcut școli înalte, va fi numit profesor la universitate.

BARBU: A! profesor la universitate?

TUDORIȚA: De filologie.

BARBU (urcă o clipă spre fund): A! de filologie... Atunci eu mă duc... nu pot întrerupe asemenea întrevedere.

C. RALUCA: A, nu. Poți rămîne. Ești rudă de aproape.

TUDORIȚA: Și aș vrea să știu ce părere ai, verișorule.

BARBU: Ce părere am? De! eu știu! Parcă eu mă pricep în chestii de acestea? Eu sînt un biet ostaș.

Scena a IV-a

Aceiași, Mărioca, Pîrlogeanu

MĂRIUCA (prin mijloc): A venit conașu Demostene.

C. RALUCA: A! Dl. Pîrlogeanu? Să poftească. (Măriuca iese.)

PÎRLOGEANU (intră îmbrăcat pretențios): Cucoană Raluca, dă-mi voie să-ți sărut mîna. Bună ziua, domnișoară Tudoriță. Vă rog să mă iertați, am întîrziat puțin. Afaceri grave... cred că ați auzit de manoperele domnilor de sus, tocmai acum în aceste grave momente.

C. RALUCA: Domnule Pîrlogeanu, dă-mi voie să-ți prezint întîi pe nepotul meu, căpitanul Barbu Asan, întors chiar acum din război.

PÎRLOGEANU: A, unul din eroii noștri.

BARBU: Domnule, sînt încîntat.

PÎRLOGEANU: Războiul nostru s-a sfîrșit cu bine, deși eu, ca fost om politic, am fost în principiu contra războiului.

BARBU: Așa?

PÎRLOGEANU: Da. (Către femei): Dl Aureliu Filitti, fericitul viitor logodnic al domnișoarei, va avea plăcerea și fericirea să vie numaidecît. A! Am ținut mult la această căsătorie. Vă rog să mă credeți, ca om serios ce sînt, că n-aș fi intervenit, într-o afacere așa de delicată, dacă n-aș fi fost convins de seriozitatea pretendentului. E un om care are calitățile cele mai solide, un bărbat de viitor și vă asigur foarte serios.

BARBU (aparte): Da serioși oameni mai sînt în Iașul ăsta.

C. RALUCA: Domnule Pîrlogeanu te știu om serios... am toată încrederea în dumneata.

BARBU: După cîte știu, domnul Filitti e profesor de filologie...

PÎRLOGEANU: Da. Cunoașteți lucrările lui? Ați auzit de ele?

BARBU: Nu.

PÎRLOGEANU: A! Sînt niște lucrări... niște lucrări faore...

BARBU: ... foarte serioase.

PÎRLOGEANU: Tocmai. Studiile sale sînt foarte prețuite de oameni...

BARBU: De oameni serioși.

PÎRLOGEANU: Fără îndoială. În una din lucrările sale am chiar cinstea unei dedicații...

BARBU: Așa?

PÎRLOGEANU: Da. Nădăjduiesc că va fi unul din viitorii membri de excepțională valoare ai partidului nostru... Afară de aceasta...

C. RALUCA: Va da dumnezeu ca fetița aceasta orfană să fie fericită cu bărbatul pe care i-l dăm. Deocamdată greu are să-mi fie să mă despart de Tudorița mea — dar cum Barbu s-a întors, poate nu mă voi mai simți așa de singură; voi sta cu el.

PÎRLOGEANU: A, va să zică dumneata nu vei mai purta uniforma.

BARBU: Nu, domnule! Am fost ofițer atît cît a avut țara nevoie.

PÎRLOGEANU: Prea bine, nu pot decît să vă felicit pentru aceasta.

BARBU? Da? Și pentru ce mă rog?

PÎRLOGEANU: Hm, Hm! De ce? Am motive, domnul meu, și încă motive de ordin superior. Ca om politic, pricep prea bine ce însemnează armata pentru o țară; ca om politic o accept...

BARBU: Ești prea bun, stimate domnule Pîrlogeanu.

PÎRLOGEANU: Da o accept. Nu e însă mai puțin adevărat că armata e un rest de barbarie primitivă, domnul meu și un om cu bun simț se poate întreba: pentru ce cheltuielile acestea zadarnice? Pentru ce adunarea aceasta nefolositoare de oameni? Pentru ce să trimiți atîția oameni în măcel? E just oare? Am vorbit pe larg despre lucrul acesta în Cameră, cînd m-am declarat pe față împotriva războiului. Am scris și o broșură. O cunoașteți?

BARBU: Nu!... (Aparte): Mă plictisește politicianul. (Urcă.)

PÎRLOGEANU: În această broșură, ca cugetător și om politic, mi-am desfășurat pe larg ideile mele în această materie. La urmă întreb cu tot curajul: la ce servesc aceste turme neproductive?

BARBU (supărat deodată): Servesc drept apărare, ca să poată mînca și dormi în liniște, politicieni de soiul dumitale. (Urcă.)

C. RALUCA (care vorbise cu Tudorița la masă): Barbule, ce faci? (Cearcă să-l liniștească.)

BARBU: Lasă-mă. (Încet): Nu pot să-l sufăr pe politicianul dumitale. (Mergînd spre dl. Pîrlogeanu): Domnule deputat, ca om politic și mare avocat, de bună seamă, cunoști istoria unui politician mai vechi decît dumneata...

PÎRLOGEANU: Nu, care politician?

BARBU: Un arici.

PÎRLOGEANU: Un arici politic?

BARBU: Era odată un arici cu țepi foarte puternici. Din pricina țepilor lui era temut și respectat de vecini. Și, într-un rînd îi vine în gînd acestu arici o idee generoasă și politică. La ce țepile acestea fără rost?... La ce apărarea aceasta tradițională? Războiul e urma vechii barbarii. Jos țepile. Și după această profundă cugetare politică, a suprimat țepile.

PÎRLOGEANU: Le-a suprimat?

BARBU: Închipuiește-ți! Și-a trecut vulpea pe lîngă el, l-a înșfăcat și l-a crănțănit. Era foarte gustos. (Tudorița rîde.)

PÎRLOGEANU: Era gustos? Interesant. L-a mîncat pentru că nu se mai putea apăra. Foarte interesant. Înțeleg.

TUDORIȚA: Cred și eu că înțelegi. Parabola vărului Barbu e mai convingătoare decît broșura dumitale.

PÎRLOGEANU: Da?

TUDORIȚA: Desigur. (Rîde, urcă.)

PÎRLOGEANU (mulțumit, tușește): Mă rog, mă rog... domnul meu... ca fost om politic trebuie să înțelegi multe și să taci. Dar aș vrea să vă întreb, ați făcut toată campania?

BARBU: Da, pînă acum.

PÎRLOGEANU: Și ce ați făcut dumneavoastră în toată campania?

BARBU: În orice caz nu am scris broșuri.

MĂRIUCA (intrînd): Cuconiță, a venit un boier.

C. RALUCA: A! Domnul Aureliu Filitti. Poftește-l înăuntru, Măriuca.

PÎRLOGEANU (Tudoriței): În sfîrșit, domnișoară o să ai ocazia să vezi un om instruit, cu adevărat civilizat. Un om foarte serios.

Scena V

Aceiași, Filitti (înțepat, corect îmbrăcat, cu ochelari).

PÎRLOGEANU (îi iese înainte cu admirație): A, prietenul meu, erai așteptat.

FILITTI (se oprește, privește grav la dreapta și la stînga): Iubite domnule Pîrlogeanu, te rog să mă prezinți.

PÎRLOGEANU: Mă rog, cu toată plăcerea, deși toată lumea te știe cine ești.

FILITTI: Mă rog...

PÎRLOGEANU: Crezi dumneata că lucrările dumitale nu sînt cunoscute şi aici?

FILITTI (zîmbind Tudoriţei): Da?

PÎRLOGEANU: Dl. Aureliu Filitti. (Îl prezintă C. Raluca.) Cucoana Raluca-Cireşeanu.

FILITTI (sărutînd mîna C. Raluca): Sînt fericit, doamnă, că am avut onoarea să calc pragul dumneavoastră.

PÎRLOGEANU (prezentîndu-l Tudoriţei): Domnul Aureliu Filitti, viitorul profesor la Universitatea noastră... Domnişoara Tudoriţa...

FILITTI (dînd mîna cu Tudoriţa): Prea încîntat.

PÎRLOGEANU: În sfîrşit... (prezentîndu-l pe domnul Barbu): Domnul căpitan Barbu Asan, vărul domnişoarei...

FILITTI (dînd mîna lui Barbu): Vra să zică sîntem chiar aşa străini. După cît înţeleg, aţi citit ultima mea lucrare în care dovedesc influenţa spaniolă asupra limbii noastre... migraţiunea unor cuvinte! (C. Raluca face semn să stea pe fotoliul din stînga mesei.)

PÎRLOGEANU: Vă asigur e foarte interesant.

C. RALUCA: Nu mă îndoiesc. Domnul Pîrlogeanu, care e prietenul casei noastre ne-a spus multe vorbe frumoase despre dumneavoastră.

FILITTI: A! Doamnele mele, întrucît mă priveşte nădăjduiesc să şterg impresia asta primă, datorită domnului Pîrlogeanu şi s-o înlocuiesc cu una superioară, deoarece de acum eu însumi voi fi interpretul meu... Am fost totdeauna de părere că modestia e un viţiu fariseic. (Măriuca aduce dulceţi. Îi dă lui Pîrlogeanu, apoi trece la C. Raluca şi în fine lui Barbu care refuză. În timpul acesta Tudoriţa o conduce cu dulceaţa, apoi cînd se scoală C. Raluca se găseşte lîngă Pîrlogeanu.) Cred necesar să vorbim de noi tot binele, cînd îl merităm. Şi în ce priveşte filologia, doamnele mele şi domnii mei, fără să mă laud sînt primul în ţara noastră, în această ţară, care fie zis între noi, nu abundă în savanţi.

BARBU (aparte): A! E o figură foarte interesantă filologul.

FILITTI: Poate pentru că sîntem o ţară mică, încă în faşă, o ţară care abia a părăsit scutecele barbariei, ştiinţa aceasta venerată în apus, la noi nu e suficient preţuită.

PÎRLOGEANU: E drept, e foarte drept. Ca om politic îmi dau prea bine seama de această lipsă a ţării noastre, de această scădere.

BARBU (în sine): Sînt nepreţuiţi.

FILITTI: În altă parte savanţii sînt primiţi cu braţele deschise şi cinstiţi cu flori...

BARBU (în sine): E împăratul modestiei.

FILITTI: Căci savanţii sînt adevărata oaste a progresului. Ca să vorbesc ceva şi de mine, domnişoară, pot să spun că sînt dedat cu trup şi suflet studiilor mele.

BARBU: Asupra migraţiunei cuvintelor spaniole.

FILITTI: Da, ca om de ştiinţă, duc o viaţă foarte raţională. Mă scol la 6 ore dimineaţă.

BARBU: Ca un soldat.

PÎRLOGEANU: Ce idee!

FILITTI: Iau o cafea neagră, nimic mai mult, vă asigur. Mă aşez la birou şi lucrez. La amiază mănînc în fugă o aripioară de pui, nimic mai mult.

BARBU: Cum?

FILITTI: Vin nu beau.

BARBU: Ce face?

FILITTI: Şi după acest prînz frugal mă cufund iar în studiile mele pînă în seară. Seara, iarăşi un bulion.

BARBU: Şi nimic mai mult.

FILITTI: Fără îndoială. Pentru mine nu există saţ decît din punct de vedere intelectual. Cîţiva cunoscuţi aleşi mă vizitează, mă întreţin cu ei despre lucruri superioare... Şi domnul Pîrlogeanu face parte din această societate aleasă.

PÎRLOGEANU: În adevăr, ca fost om politic preţuiesc ştiinţa.

FILITTI: Şi după o zi laborioasă, domnişoară şi doamnă, reintegrez penaţii, cum zic clasicii, şi mă culc la ora 9 jumătate.

PÎRLOGEANU: Înălţătoare viaţă. Ca om politic, ştiu s-o preţuiesc.

TUDORIŢA: Ciudat!... Ce deosebire e între dumneata şi vărul Barbu.

FILITTI: Iată viaţa mea, iată obiceiurile mele... Cum zicea un poet: « astfel trăieşte omul gîndirii în cetatea dumneavoastră indiferentă». Aşi fi putut trăi altfel, căci părinţii mei au stare şi m-au trimis în străinătăţi. Am preferat altă cale.

PÎRLOGEANU: Calea spinoasă a virtuţii.

FILITTI (demn): Da, domnul meu.

C. RALUCA: Domnule Filitti, vizita dumneavoastră de azi ne-a făcut mare cinste. (Urcă spre Barbu): Nu-i aşa, Barbule, că vorbeşte frumos, domnul profesor?

BARBU (răsfoind un album): **Nu știu, mătușică, eu nu mă pricep în filologie.** (C. Raluca coboară.)

FILITTI: **Domnișoară, doamnă, voi avea cinstea să vă trimit ultima mea broșură de sub tipar.**

BARBU: **Vra să zică cuvintele spaniole nu sînt ultima dumitale lucrare?**

FILITTI: **Nu. O cunoașteți? Mulțumesc. Nu, ultima lucrare ce va apare peste 3—4 zile: etimologii importante, etimologii care privesc numele de localități ale patriei noastre.**

PÎRLOGEANU: **Prea interesant... Pricep acest lucru.**

BARBU: **Și ce etimologii mă rog?**

FILITTI: **O! Doamnele mele, eu în filologie și istorie caut să introduc o inovație. Toate cîte s-au scris în ultimul timp la noi le consider lucruri fără valoare și cred că e timpul să dezmormîntăm lucrurile simple și drepte ale savanților latiniști de odinioară. În împrejurările prin care trecem, suflarea lor de patriotism trebuie să ne înalțe inimile. Pentru mine a dezmormînta cele trecute este o idee nouă și fericită. Hm...** (tușește): **O pildă. De aici se vede cum filologia poate servi istoriei patriei. Știți de pildă de unde derivă numele orașului Slatina?**

PÎRLOGEANU (încredințat): **Nu știu.**

C. RALUCA: **N-o fi însemnînd apă sărată... Așa-i zic țăranii...**

FILITTI (zîmbind): **Hm! Eroare! S-au înșelat și alții care se credeau oameni de știință, nu. Cuvîntul Slatina, orașul Slatina, doamnă și domnișoară, are alt înțeles pentru istoria noastră, pentru originea noastră romană. Acest cuvînt derivă de la Stella Latina... Steaua Latină, farul civilizației Occidentului în Orient... Într-un cuvînt înseamnă, doamnă și domnișoară, victoria definitivă asupra detractorilor poporului român.** (Demonstrînd): **Stella Latina, Stellatina, Stlatina, Slatina! e simplu și ingenios.**

PÎRLOGEANU: **Foarte simplu și foarte ingenios.**

BARBU (Tudoriței care s-a apropiat de el): **Prea simplu și prea ingenios. O! E grozav de savant viitorul dumitale soț.**

FILITTI: **Și cîte și cîte foarte ingenioase dovezi filologice... istoria va profita infinit...**

PÎRLOGEANU: **Fără îndoială, acestea sînt foloasele istoriei, — știința.. Niciodată armele brutale nu vor putea repurta o victorie atît de decisivă**

BARBU (fără a-l privi): **Credeți?**

FILITTI (zîmbind cu îngăduință): **Domnul Pîrlogeanu crede; eu însă sînt absolut sigur... absolut sigur...**

BARBU (supărat, sieși): **Ce e mai sigur e că nu mă mai pot stăpîni, fierb.** (Se liniștește, zîmbește C. Ralucăi și Tudoriței.)

C. RALUCA (Tudoriței): **E foarte instruit... în adevăr...**

TUDORIȚA: **Da, e interesant.**

C. RALUCA (lui Filitti): **Domnule Filitti, mîine seară voi da o mică petrecere... pentru bucuria noastră... am avut azi două bucurii mari. Ești bun să iei și dumneata parte?**

FILITTI: **Cu plăcere, doamnă, dacă ocupațiile mele...**

PÎRLOGEANU: **Un mic sacrificiu, amicul meu.**

FILITTI: **Dar eu nu beau, nu mănînc, nu dansez...**

BARBU (aparte): **Tîmpit lucru e abstinența.**

FILITTI: **Dar în sfîrșit... voi încerca. Voi avea plăcerea să mai petrec o oră în sînul familiei dumneavoastră. Și acum vă rog să-mi dați voie să mă retrag.**

BARBU (vesel): **Mă rog, mă rog...** (Urcă puțin sus).

FILITTI: **Ocupațiile mele mă așteaptă.**

BARBU: **Desigur.**

PÎRLOGEANU: **Știința își are ale sale, ca și politica...** (Filitti se retrage, Pîrlogeanu îl urmează, se întoarce o clipă spre Barbu): **Iată domnule, utilul!**

BARBU: **O, da! utilul și caraghiosul.** (Ies, Raluca, Pîrlogeanu și Filitti.)

Scena a VI-a

Barbu — Tudorița

TUDORIȚA: **Ei, vere Barbule, ce zici?**

BARBU: **Dar dumneata, verișoară?**

TUDORIȚA: **Cum ți se pare domnul profesor?**

BARBU: **Vrei să-ți spun sincer?**

TUDORIȚA: **Desigur.**

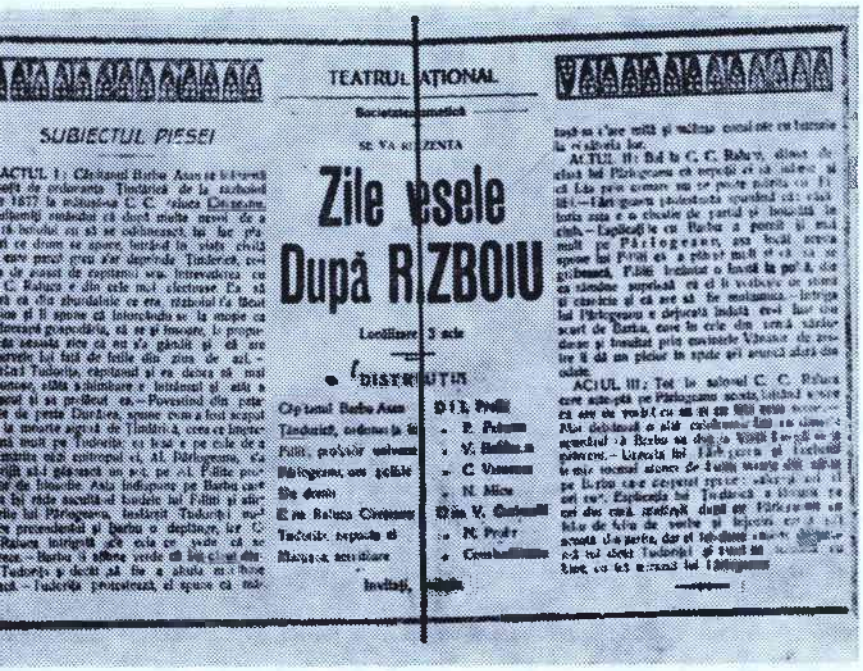
BARBU: **Atunci să-ți spun. Acest domn, acest savant pare că a înghițit toată plictiseala cărților lui.**

TUDORIȚA: **Cum? Cum?**

BARBU: **Și în orice clipă e gata să servească oricui din aceea ce a înghițit.**

TUDORIȚA (rîzînd): **Ah! Ce spui, vere?...**

BARBU: **Spun ce am pe suflet. M-a dat gata. Un pedant cum n-am văzut în viața mea. Așa soț vor să-ți dea? Dumitale, verișoară, îți trebuie un bărbat bun, sincer, deștept și vesel...**

SUBIECTUL PIESEI

TEATRUL NAȚIONAL

Zile vesele după RĂZBOIU

TUDORIȚA: A, da, cunosc pe cineva așa...

BARBU: Ce? Pe cine? De cînd îl cunoști?

TUDORIȚA (rîzînd): De mult și de curînd. E un ostaș întors din bătălie... mie îmi place... Așa ceva în genul ăsta... ar fi mai potrivit, nu-i așa?

BARBU: Adevărat, verișoară?... Dumitale nu-ți displac ostașii ca domnului Pîrlogeanu?

TUDORIȚA: O, nu. Unii chiar îmi plac.

BARBU: Unii?

TUDORIȚA: Mai ales unul.

BARBU: Ei drăcia dracului. Apoi mi se pare, domnișoară Tudorița, că trebuie să stăm oleacă de vorbă.

TUDORIȚA: Mă rog, de ce nu? Cu plăcere. (Barbu o ia de braț, la intrare C. Raluca se depărtează.)

Scena a VII-a

Aceiași, C. Raluca, apoi Țăndărică

C. RALUCA: Ce plăcut e profesorul, nu-i așa? Lucrul e ca și făcut. I-am dat a înțelege că facem logodna.

TUDORIȚA: Cum? Așa curînd?

BARBU: Mătușică, drept să-ți spun nu înțeleg deloc de ce atîta grabă.

TUDORIȚA: Nici nu-l cunosc, nici nu știu cu cine am de-a face.

BARBU: Așa-i, desigur. Nici nu-l cunoaștem și nici nu știm cu cine avem de-a face.

C. RALUCA: Da ce aveți mă rog? Mie mi-a plăcut profesorul, ba încă mi-a plăcut mult. Mai întîi că e foarte învățat.

BARBU: Da, grozav. Îi sună glasul ca unui oarecare urechiat din fabulă. (Tudorița rîde.)

C. RALUCA (jignită): A! Ce vorbă... și ce rîs... găsesc foarte nepotrivit rîsul... ca și gluma... Mă rog să fim serioși și să judecăm drept. Om bun purtat prin străinătate, foarte comme il faut și foarte politicos. Cred că oricine va fi de părerea mea.

BARBU: Aș!...

C. RALUCA: Toată lumea, dragul meu.

BARBU: Nu cred.

C. RALUCA: Putem întreba pe oricine.

BARBU: Să-ncercăm.

ȚĂNDĂRICĂ (intră din dreapta): Trăiți, domnule căpitan, am venit pentru...

BARBU: Aha... Ia stai, mă băiatule... (Merge spre el.) Nici o vorbă. (Spre C. Raluca): Să-l întrebăm pe Țăndărică.

C. RALUCA: Se poate? Nu te gîndești dragul meu, o ordonanță.

BARBU: N-ai zis că putem întreba pe oricine? Ș-apoi, Țăndărică al meu nu-i oricine. Mă Țăndărică!

ȚĂNDĂRICĂ: Ordonați, domnule căpitan.

BARBU: Ce zici tu de boierul care a ieșit de aici?

ȚĂNDĂRICĂ: Aha! Cel cu favoriți...

C. RALUCA: Nu, cel mai tînăr...

ȚĂNDĂRICĂ: Cel mai tînăr care mergea drept?

BARBU: Da.

ȚĂNDĂRICĂ (zîmbind spre C. Raluca): A, acela... foarte bun... minunat...

C. RALUCA (triumfătoare): Ei vezi? Barbule?

BARBU (încet lui Ţăndărică): **Mă boule, răcan prost!**

(Tudoriţa trece spre C. Raluca.)

ŢĂNDĂRICĂ: **Trăiţi, domnule căpitan, nu mi-aţi spus mai înainte că dacă cumva m-o întreba cineva ceva... să spun aşa; foarte bun, minunat.**

BARBU: **Ce? Aşa ţi-am spus, ticălosule? Hm! Las, că-ţi arăt eu ţie. Vină-n-coace... că am nevoie de tine!** (Iese dreapta.)

ŢĂNDĂRICĂ: **Aha! Aha! Mi se pare că azi e cam acru domnul căpitan** (iese după Barbu).

Scena a VIII-a

C. Raluca — Tudoriţa

C. RALUCA: **Da de ce s-a supărat, drăguţă? Ce i s-a năzărit aşa deodată asupra logodnicului tău?**

TUDORIŢA: **De, mătuşică... vărul Barbu e om cu judecată rece. El gîndeşte judecă... chibzuieşte, nu se înfierbîntă aşa deodată ca dumneata.**

C. RALUCA: **Ce face? M-am înfierbîntat? Zău?**

TUDORIŢA: **Da! Acu l-am văzut întîia oară... acu l-am auzit vorbind!... şi ţi se pare grozav... Iaca, mie nu mi se pare deloc... dar deloc. Eu nu te înţeleg mătuşică... ai aşa aplecare spre Dl. Filitti... s-ar părea că vrei să urneşti piatra din casă! Parcă nu te-aş iubi, parcă nu ţi-aşi fi nepoată.** (Iese repede la stînga.)

C. RALUCA: **Ce face? Şi ea se supără? A! Trebuie să fie un drac la mijloc!** (Iese după Tudoriţa.)

Scena a IX-a

Barbu — Ţăndărică

(Abia a ieşit Raluca şi se aude glasul lui Barbu.)

BARBU (de afară): **Dobitocule.**

ŢĂNDĂRICĂ: **Trăiţi, domnule căpitan, singur mi-aţi spus.**

BARBU: **Ce face? Îţi arăt eu ţie. Na!**

ŢĂNDĂRICĂ (dă un strigăt): **Domnule căpitan.**

BARBU (intrînd repede şi coborînd.)

ŢĂNDĂRICĂ (intră din dreapta, mîhnit): **Trăiţi, domnule căpitan.**

BARBU: **Mă Ţăndărică, mă băiatule...**

ŢĂNDĂRICĂ: **Domnule căpitan... tocmai pe mine v-aţi descărcat.**

BARBU: **Săracul.** (Îi jale.) **Nu ştiu cum s-a făcut mă, omule... m-a luat piciorul pe dinainte.**

ŢĂNDĂRICĂ: **Domnule căpitan... cunosc eu supărările astea. Dar aşa ceva n-am pătimit niciodată... Niciodată n-am păţit... Dacă n-ai fi domnul căpitan Barbu la care ţin ca la ochii din cap, ar fi rău.**

BARBU (apropiindu-se): **Ei lasă, că şi eu am un necaz de nu văd cu ochii. Iartă şi tu. Ulte mă, ieşim amîndoi să ne mai răcorim... Îţi arăt Iaşul, Ţăndărică... Mergem într-un loc, care se chiamă „Viaţă lungă". Te cinstesc cu un pahar de vin. Ne-o trece scîrba la amîndoi.**

ŢĂNDĂRICĂ (împăcat): **Bine, dacă vă pare rău... şi dacă-i vorba de viaţă lungă... apoi v-am iertat, trăiţi domnule căpitan.**

BARBU: **Hai, du-te şi te-ncinge.**

Scena a X-a

Barbu, C. Raluca, Tudoriţa, apoi Ţăndărică, apoi Măriuca

C. RALUCA (intră cu Tudoriţa). **Ei, răule, te-ai mai liniştit?**

BARBU: **Dar nu m-am liniştit deloc. Mă duc la regiment să cer să mă întorc pe front.**

TUDORIŢA (mirată): **A!**

C. RALUCA (mirată): **Să te duci la regiment? Dar de ce dragul meu? De ce? Nu înţeleg deloc.**

BARBU: **De ce? Eu ştiu de ce? Mi se pare că aici mi-e urît.**

TUDORIŢA: **Ţi-i urît?... Te plictiseşti cu noi?**

C. RALUCA: **A, nu, nu se poate. Trebuie să fie altceva. Ia să văd.**

BARBU: **Ce să vezi? De ghicit n-ai să ghiceşti, mătuşică, dar îţi spun eu. Mi-e dragă Tudoriţa. Aşa dintr-odată. Asta-i. Rămîneţi cu bine. Mă duc!** (Urcă spre fund.)

TUDORIŢA (cu bucurie): **Nu se poate!... Nu te duce!...**

C. RALUCA (coboară spre dreapta): **Vorbă să fie! Cum are să se ducă?**

BARBU (se întoarce la mijloc): **Ba am să mă duc fiindcă îţi place profesorul universitar care a înghiţit un par!**

C. RALUCA: **Îmi place mie?**

BARBU: **N-ai spus singură? Îţi place mai mult decît un biet căpitan, un biet nepot.**

C. RALUCA: **Dar nu, drăguţă...**

BARBU: Acela-i profesor, acela-i prieten cu omul politic... Asta-i dreptate? Asta-i dragoste? Zici că ții la mine? Ziceai că te-ai bucurat cînd am venit.

TUDORIȚA: Mătușică, ești nedreaptă.

BARBU: Grozav de nedreaptă.

TUDORIȚA: Așa-i.

C. RALUCA: Dumneata să taci domnișoară!... Și tu nu mai contenești, salba dracului ce ești? Ia uitați-vă că nu mă lasă să spun două vorbe!... Voiți să vă luați!?... Bine dragii mei, luați-vă, cununați-vă.

TUDORIȚA: Mătușică dragă... (Amîndoi lîngă ea.)

BARBU: Spui drept?

C. RALUCA: Dar bine, copii, acesta e un gînd vechi al meu. Azi dimineață chiar nu te-am cercat eu cu vorba? Și nu te-ai zbîrlicit ca un arici?

BARBU: Hei, de azi dimineață și pînă acuma...

ȚĂNDĂRICĂ (intrînd): Trăiți, domnule căpitan!

BARBU: Ce este?

ȚĂNDĂRICĂ: Mergem, domnule căpitan?

BARBU: Mergem, mergem îndată. Așteaptă puțin.

TUDORIȚA: Și-i adevărat, mătușică?

C. RALUCA: Foarte adevărat.

BARBU: Din toată inima?

C. RALUCA: Din toată inima, dragii mei.

TUDORIȚA (sărutînd-o): Mătușică, ai o inimă de aur.

C. RALUCA: Ei lăsați! Sînteți niște răsfățați.

TUDORIȚA: Numaidecît trebuie să scrii domnului Filitti.

BARBU: Filolog și profesor universitar.

C. RALUCA: Bine, să-i scriu... dar...

TUDORIȚA: Trebuie mătușică, trebuie.

ȚĂNDĂRICĂ (intrînd iar): Trăiți domnule căpitan... Mergem?

BARBU: Mergem, mergem...

C. RALUCA: Să-i scriu... ușor de spus... dar ce să-i spun?... ce pricină să arăt?

TUDORIȚA: Să-i spui că sînt încă prea tînără.

BARBU: Prea tînără pentru dînsul, bineînțeles.

C. RALUCA: E greu, să nu se supere.

TUDORIȚA: Ei haide, haide, te ajut eu... Noi amîndouă o să întocmim o scrisoare foarte bună, ai să vezi... haidem. (Barbu le conduce pînă la ușă.)

ABONAMENT No. 47

Teatrul Național

Societatea Dramatică din Iași

Astăzi Sîmbătă 28 Ianuarie 1912

SE VA REPREZENTA

ZILE VESELE după RASBOI

Piesă în 3 acte de Un colegiu dela Mircea Neamț

DISTRIBUȚIA

Barbu Asan căpitan de cavalerie	D-nu	V. Cuzinschi
Gheorghiță Țăndurică ordonanță		I. Petrone
Aurelin Filiti filolog		V. Boldescu
Demostene Pirlogeanu politician		C. Momulanu
Un boer		Gh. Slavnicul
Cucoana Raluca Cirepanu	D-na	V. Cuzinski
Tudorița nepoata cucoanei Raluca		M. C. Ionescu
Mariuca servă		M. Horga
O cucoană		Al. Munte

Musafiri, etc.

Spectacolul se va începe cu :

CAMOENS.

Poem dramatic într un act de Fr. Halm. Tradus de D. Anghel și St. O. Iosif

DISTRIBUȚIA

Don Luiz de Camoens	—	D nii G. A. Cârje
Don José Quebedo de Castel-Branco	—	I. C. Dumitra
Perez, Sful său	—	I. Profir
Paznicul marelui spital	—	G. Slavnicul

PREȚURILE SERALE: Loja de 4 pers. 12 lei. de 5 pers. 15 lei. de 6 pers. 18 lei. Stal I de la banca I—VIII 3 lei, Stal II de la banca IX—XV 2 lei. de la banca XVI—XXII 1 leu. Balcon banca I-a și a II-a 1.50, banca III-a și a IV-a 1 leu Galeria 50 bani, Loja de balcon 6 lei.

Începutul la orele 8½ fix.

BARBU: Țăndărică, băiatule!...

ȚĂNDĂRICĂ (apare): Ordonați!

BARBU: Să mergem, Țăndărică.

ȚĂNDĂRICĂ: Să mergem, domnule căpitan.

BARBU: Sabia și chipiul. Mă Țăndărică! Ți-a trecut?

ȚĂNDĂRICĂ: Trecut, don căpitan.

BARBU: Și mie mi-a trecut, mă Țăndărică. Hai să mergem. O viață are omul și-o inimă.

(Amîndoi ies prin fund. Măriuca intră în scenă și se uită după ei.)

(Începe o placă cu un cîntec românesc de chef. Cortina se ridică pe decorul: Afară la „Viață lungă". Lăutarii țigani cîntă cu foc muzica plăcii. Barbu și Țăndărică fac chef în toată regula cu țiganii.)

CORTINA

ACTUL I

Tabloul II

(Înainte de ridicarea cortinei, lăutarii cîntă un cîntec vesel. Apoi unul de inimă albastră. Cortina se ridică. La mese, cheflii. Barbu și Țăndărică beau.)

ȚĂNDĂRICĂ: Să trăiți, don căpitan, e așa de bine aici la „Viața Lungă". Vinu-i atît de bun, că aș sta aici o viață — cît ar fi de lungă.

BARBU: Cum, mă? Nu ți-i ție grabă s-ajungi în sat la tine?

ȚĂNDĂRICĂ: Eu, trăiți, don căpitan, n-am pe nimeni, sînt un biet om sărman... Părinți n-am, femeie n-am...

BARBU: Da vreo fată prin sat la voi nu ți-o furat inima?

ȚĂNDĂRICĂ: Da ce aici nu sînt fete? Nu e Măriuca... Dacă-i vorba să mă desconcentreze și să intrați și dumneavoastră în civilie... om face și noi cum om putea... că mie nu-mi vine să mă despart de dumneavoastră, domnule căpitan.

BARBU: Nu mai ești supărat pe mine, mă Țăndărică?

ȚĂNDĂRICĂ: Nu, domnule căpitan. Te-am iertat (Arată paharul.) Mai pot să fiu eu supărat pe dumneavoastră? (Beau.) Ș-apoi, domnule căpitan, parcă sînt lîngă dumneavoastră de cînd m-a făcut mama.

BARBU: Hei, mă Țăndărică, șase luni de război fac cît o viață de om, crezi că uit eu că m-ai slujit cu credință și că ai stat în noroi alături de mine?

ȚĂNDĂRICĂ: Și-am îndurat și bune și rele. Printre trudă și nesomn ne ospătam strașnic... cu răbdări prăjite.

BARBU: Și suferințele au frumusețea lor. Dar și cînd dădeam de bine...

ȚĂNDĂRICĂ: Auleu...

BARBU: Și după toate prin cîte am trecut, dac-am ajuns bine și întregi la liman, apoi și tu trebuie să ai partea ta de mulțămire...

ȚĂNDĂRICĂ: Ba și brațul, curajul și mintea dumneavoastră domnule căpitan, dar mai întîi dumnezeu...

BARBU: Ba și tu, măi camarade. N-am să uit niciodată că mi-ai dat cu folos o mînă de ajutor, în învălmășeala de la redute, cînd mă grămădiseră ăi doi afurisiți care voiau cu tot dinadinsul să-mi dea borhcile afară și mai multe nu.

ȚĂNDĂRICĂ: Hîzi mai erau și fioroși.

BARBU: Eu credeam că de-acum s-a isprăvit cu mine, cînd te-ai repezit tu și l-ai luat pe unul în primire.

ȚĂNDĂRICĂ: Aveau gînduri rele dar i-am răpus.

BARBU: Și ce ți-am spus atunci?

ȚĂNDĂRICĂ: Vorbă mare, domnule căpitan: De-acum pe viață și pe moarte.

BARBU: Ei?

ȚĂNDĂRICĂ: Păi vedeți, domnule căpitan, că ați ajuns tot la vorba mea, trebuie să rămîn ordonanța dumneavoastră și în civilie.

BARBU: Bun. Pînă una alta petrecem o săptămînă, două aici.

ȚĂNDĂRICĂ: Aici la „Viață Lungă", strașnică idee.

BARBU: Nu mă, la mătușa Raluca. Sau nu-ți place?

ȚĂNDĂRICĂ: Ba-mi place aici la Măriuca, afară de cafeaua aia cu lapte.

BARBU: Tot la muieri ți-e gîndul. Stăm în Iași două săptămîni. Nu-i frumos aici, nu-i bine?

ȚĂNDĂRICĂ: Ba da, don căpitan, e frumoasă Măriuca și tare bine la „Viață Lungă".

BARBU: E bine mă. Nu vezi. Ne-ntoarcem din război învingători, toată lumea ne primește cu brațele deschise ...

ȚĂNDĂRICĂ: Asta da... toate...

BARBU: Cu flori...

ȚĂNDĂRICĂ: Eu ce să zic mi-a plăcut mai mult.

Auleo țambalagiu?
Pe unde-o fi el acum?
A dispărut la țiganca.

BARBU: Poate că o fi scăpat.

ȚĂNDĂRICĂ: Bine-i mai zicea, don căpitan. Uitam de necazuri. Ne lua amarul cu mîna. (Oftează): Of.

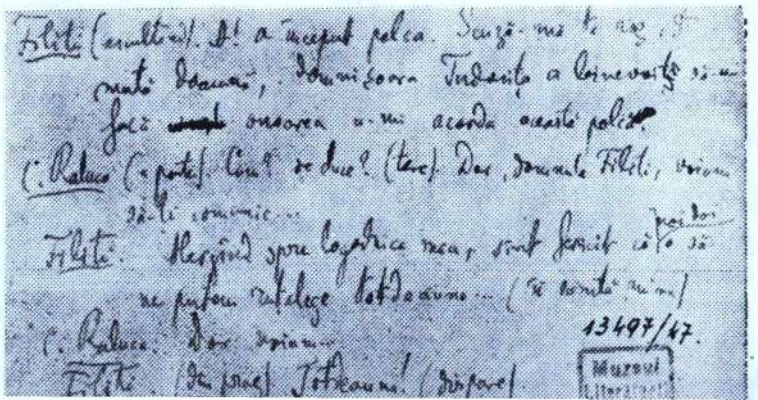
BARBU: Ia mai zi mă țigane ceva. Vino încoa. Cum te cheamă.

ȚIGANUL: Auleo, să trăiți.

BARBU: Că doar nu i-o chema pe toți țiganii din țara românească Auleo.

ȚĂNDĂRICĂ: Tu ești, mă? El e don căpitan. Zi mă cîntecul ăla ... Știi mă ăla al nostru.

(Cîntec)

ACTUL II

(Salon. Uși în fund, lăsînd să se vadă un salon mare parchetat. Lustru mare. Servitorii pregătesc pentru dans. Uși la stînga și la dreapta.)

Scena I

(La ridicarea cortinei, C. Raluca și Tudorița stau pe scaun, îmbrăcate în toalete.)

C. Raluca — Tudorița

C. RALUCA (uitîndu-se la pendulă): **Nouă ceasuri, de acum trebuie să înceapă a veni musafirii.**

TUDORIȚA: **Trebuie să fie și domnul Filitti și mi-i cam teamă că el nu știe nimic, nu l-am vestit.**

C. RALUCA: **Dar ce? O scrisoare se face așa de ușor cum crede Barbu? N-am fost noi în stare să înjghebăm două rînduri.**

TUDORIȚA: **Ce să-i spui... Cum să-i spui... ce motiv ... Cum să începem? Aceasta era greul.**

C. RALUCA: **Pe urmă îmi era oarecum cînd mă gîndeam că o să pricinuim supărare profesorului.**

TUDORIȚA: **Așa-i, dar la urma urmei trebuie să știe și el că planurile s-au schimbat... și că acum preferăm pe vărul Barbu.**

C. RALUCA: **Desigur. Ce-i de făcut? Mă gîndesc că ar fi mai bine să spunem întîi lui moșu-tău Pîrlogeanu... El ca om politic și avocat va ști ce să facă în asemenea împrejurare... Să-i spuie el.**

TUDORIȚA: **Dar are să vroiască?**

C. RALUCA: **Cum să nu vroiască? La urma urmei are și o datorie... Ți-i epitrop.**

TUDORIȚA: **Așa-i, bine zici... deși drept să-ți spun, mie moșu-meu... dar în sfîrșit... iacă Barbu.**

Scena a II-a

Aceiași, Barbu (civil, în frac, cu cravată neagră).

BARBU: **A! Dar știi că-i frumos la noi în seara asta? Sărut mîna, mătușică! bună seara, verișoară. (Privind-o): A, ce rochie frumoasă ai! Ce bine îți șade.**

TUDORIȚA: **Hm! Îți place... Crezi că-mi șade bine?**

C. RALUCA: **Dar de mine nu spui nimic?**

BARBU: **Ba da, ba da. Foarte frumoasă rochie, minunat te prinde... Ești un frumos amurg de toamnă, mătășică! Dar de mine ce ziceți? Acu-i rîndul meu.**

C. RALUCA: **Hm, da... binișor... binișor.**

BARBU: **Vezi că eu m-am cam dezobișnuit de serate și în haina asta neagră nu mă prea simt la largul meu... ori mai bine zis mă simt prea în larg...**

C. RALUCA: **O să te deprinzi.**

TUDORIȚA: **Dar, bine, vere...** (dă un strigăt de surpriză.)

BARBU: **Ce este?**

TUDORIȚA: **Ți-ai pus cravată neagră! Mătușică, Barbu și-a pus cravată neagră.**

BARBU: **Și ce are a face? La serată ne se poartă cravată neagră?**

TUDORIȚA: **Vezi bine că nu... La frac se poartă cravată albă. Du-te repede și-ți schimbă cravata.**

BARBU: **Parcă nu-mi vine la socoteală. O să fiu la fel cu ceilalți doi oameni serioși... Apropo de oameni serioși. Ați trimis scrisoarea aceia savantului nostru filolog?**

TUDORIȚA: **N-am izbutit, n-am îndrăznit.**

BARBU: **Atunci, lasă că-i scriu eu.** (Urcă în sus spre a coborî apoi după canapea.)

C. RALUCA: **Ba ferească dumnezeu. Cine știe ce o să-i spui!**

BARBU: **N-o să-i spun decît că nu mai are ce căuta aici. Locul lui a fost ocupat de altul.**

C. RALUCA: **Înțeleg, lasă nu-i mai spune. O să-l rog pe Pîrlogeanu să puie lucrurile la cale.**

BARBU: **Politicianul?**

C. RALUCA: **N-ai nici o grijă. Acu hai să mergem să mai vedem dacă toate sînt gata. Dumneata du-te de-ți pune cravata...** (Urcă fund.)

TUDORIȚA: **Ia seama, albă.**

C. RALUCA: **Hai, Tudoriță.** (Ies.)

Scena a III-a

Barbu — Țăndărică

BARBU: **Bine, fie și albă.** (Intră Țăndărică): **Aici ești mă deșcă?**

ȚĂNDĂRICĂ: **Trăiți, domnule căpitan!... 'Zent!** (Rîde.)

BARBU: Dar de ce ești așa de vesel, măi Țăndărică?

ȚĂNDĂRICĂ: Trăiți, domnule căpitan, așa sînt eu, sînt bucuros... da nu-nțeleg, cum adică v-ați îmbrăcat așa... n-aveți nici o leacă de roș... nici o leacă de galbăn... cum scrie la regulament.

BARBU: Ei, ce să-i faci, măi Țăndărică? Așa-i moda.

ȚĂNDĂRICĂ: Moda?

BARBU: Ce zici de cravată, Țăndărică?

ȚĂNDĂRICĂ: Cravata? Neagră și cu lustru.

BARBU: Apoi trebuie să fie albă, măi Țăndărică.

ȚĂNDĂRICĂ: Bine, domnule căpitan, dar deocamdată-i neagră.

BARBU (rîzînd): Văd eu că nu-ți plac straiele țivile, măi băiatule. Mai curînd ți-a plăcut plimbarea.

ȚĂNDĂRICĂ: Ehei! Plimbarea aceea la „Viață Lungă"? Strașnic lucru domnule căpitan.

BARBU: Și-acu ce vrei tu, Țăndărică? (care acum a coborît spre dreapta.)

ȚĂNDĂRICĂ: Nimica, trăiți domnule căpitan. Voiam numai așa să vă văd... că eu țin foarte mult la dumneavoastră și să vă spun că aici o duc foarte bine... numai dimineața îmi dă prea multă cafea cu lapte... eu nu-s învățat cu lucruri nemțești.

BARBU: Aha! O bucățică de friptură pe cărbuni și mămăligă rece, știu!

ȚĂNDĂRICĂ: Apăi, firește, domnule căpitan... nu v-aduceți aminte? În toată campania cu asta ne-am hrănit și ni-o priit.

BARBU: Bine, Țăndărică, lasă că aranjez eu. (Țăndărică vrea să iasă.) Stai! Dar cu partea femeiască cum merge?

ȚĂNDĂRICĂ: Fain!

BARBU: Mă! Da fără scandal, băiatule.

ȚĂNDĂRICĂ: Vai de mine, domnule căpitan, se poate?

BARBU: Bine, du-te.

(Țăndărică, iese, apare Pîrlogeanu.)

Scena a IV-a

Bărbu — Pîrlogeanu

BARBU: A! Salut, stimate domnule Pîrlogeanu!

PÎRLOGEANU (salutînd): Bună seara, domnul meu.

BARBU: Mătușica te așteaptă cu mare nerăbdare.

PÎRLOGEANU: Nădăjduiesc că n-am întîrziat.

BARBU: O, nu, mătușica are să-ți spuie ceva... foarte interesant... care are să-ți facă mare plăcere, sînt încredințat.

PÎRLOGEANU: Mă rog — de ce e vorba?

BARBU (îndreptîndu-se spre odaia lui, apoi întorcîndu-se): Cum? Nu vezi ce vesel sînt? Nu înțelegi?

PÎRLOGEANU: Nu.

BARBU: Eu mă duc să-mi schimb cravata. (Îl privește de aproape): Ce te uiți așa la mine? Mătușica are să-ți lămurească misterul (iese).

Scena a V-a

C. Raluca — Pîrlogeanu

C. RALUCA: A, domnul Pîrlogeanu, tocmai bine c-ai venit întîi.

PÎRLOGEANU: Nepotul dumitale, cucoană Raluca, mi-a spus că ai a-mi comunica ceva.

C. RALUCA (Coboară amîndoi jos la mijloc): Da, domnule Pîrlogeanu, sînt foarte fericită, lucrurile s-au schimbat.

PÎRLOGEANU: Cum? Ce vrei să spui?

C. RALUCA: Închipuiește-ți! Nepoții aceștia ai mei se iubesc.

PÎRLOGEANU: Care nepoți? Ce nepoți?

C. RALUCA: Barbu și cu Tudorița. Nu-i așa că-i nostim? Și eu găsesc că sînt foarte potriviți.

PÎRLOGEANU (Stau amîndoi jos la masa din stînga): Ce face? Dar cu domnul Filitti, mă rog, cum rămîne?

C. RALUCA: Da. Într-adevăr, iată o dificultate. Tocmai de aceea am dorit să-ți vorbesc. Aș vrea să aplanezi dumneata neînțelegerea... să-l faci pe domnul Filitti...

PÎRLOGEANU: Eu? Pe Domnul Filitti? Ce să-l fac eu pe domnul Filitti?

C. RALUCA: Să-l faci să înțeleagă că un altul a fost preferat... să scuze...

PÎRLOGEANU: La aceasta, cucoană Raluca, voi răspunde fără inconjur. Ca om serios ce mă aflu, cu greutatea mea de om politic și de avocat cu vază în oraș, mai întîi am judecat bine... era chestia de viitorul unui om destul de tînăr, inteligent, care ne poate fi de folos, prin rudele ce le are la București. Un asemenea om are nevoie să se însoare bine... Am pus noi fruntașii tîrgului chestia în discuție la Jochey Club și eu am găsit soluția: nepoata aceasta a noastră, trebuie să ia pe domnul Filitti. A, nu se poate, cucoană Raluca, cuvîntul dat rămîne dat... un om nu poate fi întors așa, pe degete... pentru un capriciu.

C. RALUCA: Domnule Pîrlogeanu, dar Tudorița și Barbu se iubesc.

PÎRLOGEANU: Asta pe mine nu mă privește.

C. RALUCA: Știu, îi privește numai pe dînșii, tocmai de aceia...

PÎRLOGEANU: Dă-mi voie... cucoană Raluca, dă-mi voie... Noi nu sîntem de ieri de alaltăieri... ne dăm seama de ale vieții valuri. Dacă am sta să punem întîi chestiile de inimă și pe urmă interesele, unde am ajunge? Nu se poate. Eu întotdeauna am spus răposatei mele neveste: dragă Aglae, ce tot mă necăjești? Ce tot îmi spui de sufletul tău? Ce tot te tînguiești? Acestea-s fleacuri, numai tu te gîndești la ele, eu mă gîndesc la alte lucruri mai înalte.

C. RALUCA: Of! Săraca femeie, mult năduf a îndurat. Așa sînteți cu toții... Dorește și femeia o clipă de singurătate. Din cînd în cînd trebuie să se afle și omul singur cu femeia. Dumneata începi să-ți numeri partizanii și voturile.

PÎRLOGEANU: Fără îndoială. În zilele noastre interesul poartă fesul... Acesta e un proverb turcesc.

C. RALUCA: Se poate. (Se scoală și trece la dreapta): Nepoții mei nu se gîndesc nici la fes, nici la interes, ci la dragoste.

PÎRLOGEANU (se scoală, vine la mijloc): Îmi pare foarte rău, eu mă gîndesc la interese, nu la dragostea lor și socotința mea este că nepoata dumitale trebuie să ia pe domnul Filitti. Eu cel puțin, nu voi spune nimic profesorului. Ce s-a făcut e bun făcut.

C. RALUCA: Vorbești serios? Nu se poate...

PÎRLOGEANU: Foarte serios, doamna mea...

C. RALUCA: A, ai devenit și grozav de politicos... atunci să-i spun eu singură lui domnul Filitti, ceea ce nu vrei să-i spui dumneata. (Observînd că sosesc invitații): Mă duc domnule Pîrlogeanu, ești nesuferit cu interesele și politica dumitale.

Scena a VI-a

Pîrlogeanu, Barbu, apoi Filitti

PÎRLOGEANU (care a urcat spre fund, aparte): Stai cucoană, stai. Ca epitrop al fetei am și eu oarecare drepturi. (C. Raluca iese.)

BARBU (ieșind din odaia lui): Mi-am pus și eu, în sfîrșit, cravată albă!

PÎRLOGEANU: Aha! Milităroiul.

BARBU: Ei domnule Pîrlogeanu, ai văzut pe mătușica?

PÎRLOGEANU: Chiar acuma am stat de vorbă cu ea.

BARBU: Da? Desigur că ești foarte vesel, nu-i așa?

PÎRLOGEANU: Mă rog... eu...

BARBU: Așa-i că nu te așteptai la așa ceva? Nici eu.

PÎRLOGEANU: Bine, dar o asemenea schimbare... în adevăr nu mă așteptam...

BARBU: Să-ți spun ceva domnule Pîrlogeanu. Protejatul dumitale nu face nici două parale.

PÎRLOGEANU: Care protejat?

BARBU: Ei, parcă dumneata nu știi? Filologul.

PÎRLOGEANU: Mă rog, mă rog, domnul meu, despre un tînăr de valoarea domnului Filitti, îmi place a crede că se poate vorbi cu mai multă politețe.

BARBU: Domnule Pîrlogeanu, îmi dai voie să-ți spun că nu prea ești expert în oameni de valoare.

PÎRLOGEANU (ironic): Așa? Crezi?

BARBU: Grozav cred. Sînt oameni care anume lasă să se creadă atîtea și atîtea lucruri despre ei. Țăndărică, ordonanța mea, are asupra lor o vorbă românească.

PÎRLOGEANU: Ordonanța dumitale? Ce are a face? Cum ordonanța dumitale?

BARBU: Ordonanța mea zice așa: La lauda mare să te duci cu sacul mic. Și Țăndărică mai spune...

PÎRLOGEANU: Și ce mai spune ordonanța dumitale?

BARBU: Dacă nu te superi, ordonanța mea mai știe istoria vițelului la poarta nouă.

PÎRLOGEANU (coboară revoltat): A, domnul meu se poate să vă exprimați astfel despre un viitor profesor universitar?

BARBU: Am aflat, despre amicul dumitale, că bate la ușile tuturor oamenilor cu trecere din oraș cerșind o catedră. Deși are un frate viitor ministru. Cu astfel de metode a ajuns și pînă aici... Ordonanța mea zice că prin școli a trecut ca gîsca pe apă.

PÎRLOGEANU (indignat): Iar?

BARBU: Și acuma vine să ne facă nouă capul călindar... asta tot Țăndărică o spune ...

PÎRLOGEANU: E revoltător.

BARBU: După cum vezi judecata dumitale și cu a lui Țăndărică nu se potrivesc, domnule Pîrlogeanu... (Zărind pe Filitti care vine din fund): Dar iată și protejatul dumitale. Vă las. Spune-i ce trebuie să știe și dacă

s-o supăra, roagă-l pe filolog să-ți găsească originea cuvintelor de mai sus... Vițel la poartă nouă... Gîsca pe apă și celelalte. Cu asta se va mingîia.

PÎRLOGEANU (printre dinți): Bine, domnul meu, prea bine. (În fund salutînd pe Filitti): Salut pe domnul profesor, salut.

FILITTI: Bună seara, domnule.

BARBU: Domnul Pîrlogeanu are să-ți spuie o veste foarte interesantă și îmbucurătoare...

FILITTI: Care domnule?

BARBU: Istoria vițelului la poartă nouă. (Iese prin fund.)

FILITTI: Stimate amice mi s-a spus că ai a-mi comunica ceva.

PÎRLOGEANU: Da. Uite ce voiam să-ți comunic... că lucrurile merg bine... mai bine decît îți închipui.

FILITTI: Da? S-au pus la cale toate?

PÎRLOGEANU: Fără îndoială. Și toate se vor face cît de curînd posibil. Tocmai am insistat în privința asta.

FILITTI: Atunci, îți mulțumesc scumpe amice, îți mulțumesc prea mult, căci de cînd am văzut pe domnișoara Tudorița, simt că orice întîrziere e de prisos.

PÎRLOGEANU: Cucoana Raluca îmi spunea că îi placi în chip superior.

FILITTI: Așa? Dar logodnica?

PÎRLOGEANU: A, logodnica te stimează foarte mult, iubirea va veni mai tîrziu. Asta e o considerație de filosofie practică.

FILITTI: Care are valoarea ei și pe care o înțeleg. În căsnicie dragostea trece, stima rămîne.

PÎRLOGEANU: Acum va trebui să inviți la un dans pe domnișoara. Mi se pare că ai datoria aceasta.

FILITTI: Voi căuta să mi-o impun, cu toate că ocupațiile mele serioase nu se potrivesc cu rămășița aceasta de manifestări primitive.

PÎRLOGEANU: A, da și dansul e o rămășiță a barbariei ca și armata.

FILITTI: În privința dansului am făcut chiar cercetări personale.

PÎRLOGEANU: Da? Atunci e foarte frumos. Dar ocupațiile dumitale stăruiesc mai ales asupra cuvintelor și a expresiilor.

FILITTI: A, da! Fără îndoială, fără îndoială.

PÎRLOGEANU: De pildă ai cercetat sensul și originea unor expresii ca lauda mare ș.c.l. asta de altfel nu e greu de înțeles; laus laudis vine din latinește... ori altă expresie ca: vițelul la poartă nouă.

FILITTI: Asta e tot din latinește.

PÎRLOGEANU: Ori a face capul calendar.

FILITTI: Asta e grecească... dar eu să-ți spun drept, amicul meu, de asemenea lucruri mărunte și pot zice fără importanță nu m-am ocupat. Acestea sînt expresii vulgare, care s-aud numai din gura poporului și nu mă interesează. (Se ridică și degajează spre mijloc.)

PÎRLOGEANU (vine spre Filitti): E adevărat, le rostește pe cît se pare o ordonanță... Dar să nu întîrziem, va trebui să inviți pe fată la dans... și cred că și vizitele dumitale vor trebui să fie de astăzi înainte mai dese.

FILITTI: Da? Asta îmi procură o mulțumire deosebită.

PÎRLOGEANU: Numaidecît să cauți pe domnișoara Tudorița. Eu mă duc să dau bună seara invitaților și să le spun tuturor noutatea. (Urcă spre fund. În sine): Veștile bune trebuie să le știe toată lumea. (Intră în bal, vorbește cu invitații, arătîndu-l pe Filitti.)

Scena a VII-a

Filitti, Tudorița

TUDORIȚA (venind din stînga și salutînd pe un cavaler care o părăsește, zărind pe Filitti): A!

FILITTI (salutînd): Domnișoară, vă prezint omagiul meu respectuos.

TUDORIȚA (încurcată): Domnule Filitti...

FILITTI: Îmi iau îndrăzneala, stimată domnișoară, să vă rog a-mi acorda favoarea să joc cu dumneavoastră cea dintîi polcă.

TUDORIȚA: Cu plăcere, domnule Filitti, dar voiam să vă întreb ceva. N-ați văzut pe domnul Pîrlogeanu, epitropul meu?

FILITTI: Cum nu? Acum m-am despărțit de el. (Zimbind): Am stat mult amîndoi de vorbă.

TUDORIȚA: Așa!?

FILITTI: Domnul Pîrlogeanu mi-a făcut cunoscut stima ce aveți dumneavoastră pentru mine domnișoară.

TUDORIȚA: Da, domnule, și să credeți că orice s-ar întîmpla stima mea vă e asigurată.

FILITTI: Și eu îi spuneam d-lui Pîrlogeanu că în căsnicie, dragostea trece, stima rămîne.

TUDORIȚA (mirată): Da?

FILITTI: Asta e o considerație de filosofie practică.

TUDORIȚA: Pe care eu n-o prea înțeleg.

Spectacolul se va începe cu

Ziua Dochiei

comedie într'un act de *.*

FILITTI: Ba o să înțelegi domnișoară și o să-mi dai dreptate, dar mai tîrziu, mai tîrziu. În liniștea studiilor mele, în liniștea ocupațiilor dumitale, ai să-mi spui: Atunci aveai dreptate. Stima e baza căsniciei noastre.

TUDORIȚA: A! Căsnicia noastră?

FILITTI: Da. Stima este baza căsniciei. Parcă văd acel tablou prea încîntător. Eu la biroul meu, discutînd lucruri serioase cu prietenii familiei ori citind vreun articol, dumneata lîngă sobă, cu gherghefu pe genunchi, ascultînd și privindu-mă cu un zîmbet liniștit. În odaia de alături dorm copiii... Un filosof, un savant, nu poate dori altceva...

TUDORIȚA: Bine, domnule Filitti... ceea ce îmi spui dumneata... (Apare Raluca. Încet Ralucăi): Ah, dragă mătușică! Epitropul meu, domnul Pîrlogeanu, nu i-a spus nimic. Mi-a vorbit despre viața noastră în căsnicie. Închipuie-ți, zice că are să citească articole de filologie și eu am să stau cu gherghefu lîngă sobă.

C. RALUCA: Lasă-l cu mine, du-te. Am să-i spun eu totul. (Tudorița iese.)

Scena a VIII-a

C. Raluca, Filitti

C. RALUCA: Domnule Filitti.

FILITTI: Mă rog stimată doamnă...

C. RALUCA: Ceea ce vreau să vă spun nu e un lucru obișnuit... mă pune în oarecare încurcătură.

FILITTI: Stimată doamnă, am aflat de sentimentele dumneavoastră. În ceea ce mă privește pe mine. Fiți sigură...

C. RALUCA: Dar voiam să vă spun...

FILITTI: Nu e nevoie să-mi spuneți nimic. Mi-a spus tot domnul Pîrlogeanu.

C. RALUCA: V-a spus?

FILITTI: Da. E vorba s-o poftesc la o polcă, am și poftit-o pe logodnica mea și vă voi face vizite cît mai dese.

C. RALUCA: V-a spus asta domnul Pîrlogeanu?

FILITTI: Da. Credeți-mă că-mi face o deosebită plăcere.

C. RALUCA: Domnule Filitti, înainte de a vorbi de altele, aș vrea să vă spun ceva... chiar acum. Vreau să vă comunic ceva... o hotărire... (se aude orchestra cîntînd un vals.)

FILITTI (ascultînd): A! a-nceput valsul. Scuză-mă te rog, doamnă, domnișoara Tudorița a binevoit să-mi facă onoarea a-mi acorda această polcă.

C. RALUCA: Dar, domnule Filitti, voiam să-ți comunic...

FILITTI: Alerg spre logodnica mea, sînt fericit că noi doi o să ne putem înțelege totdeauna. (Îi sărută mîna): Totdeauna.

C. RALUCA: Dar voiam...

FILITTI (din prag): Totdeauna. Toată viața. (Dispare.)

Scena a IX-a

C. Raluca, apoi Pîrlogeanu și Țăndărică

C. RALUCA (singură): Nu mă lasă să spun un cuvînt... Ce ți-e și cu profesorul ăsta. (Intră în bal.)

(Pîrlogeanu intră cu doi invitați.)

PÎRLOGEANU: Dragii mei am încredințat secretul acestei căsătorii, între nepoțica mea și ilustrul profesor savant, la cîteva cucoane. Le-am spus că-i încă un mare secret și sînt sigur că în cel mult o jumătate de ceas toată lumea de aici o să știe. (Rîd.) Și mîine la amiază va afla tot Iașul. (Rîd.) Halal să-mi fie, pot să mă felicit de ideea pe care am avut-o. (Rîd.) Coana Raluca are să se supere, dar n-are să aibă ce face. (Rîd.) Iar cu milităroiul ei am să-i aranjez eu ceva de are să-i placă. Mă rog, domnilor, cred că sînteți de aceeași părere cu mine, că un militar trebuie să aibă felurite vicii.

1. UN INVITAT: Sigur. Femei.

2. ALT INVITAT: Cărți... tutun...

1. UN INVITAT: Băutură...

PÎRLOGEANU: Și cîte, cîte altele. Le aflu eu. Pun eu la cale totul. (Zărind pe Țăndărică cu o tavă cu dulcețuri): A! Uite ordonanța. Ia să vedem. Pare sărac cu duhul la înfățișare. Să-l cercetăm puțin. (Către Țăndărică): Băiete, fii bun și fă-te puțin încoace.

ȚĂNDĂRICĂ: Poftiți dulceață cu apă? (Invitații iau dulceață, apoi două doamne vin și-i iau în bal.)

PÎRLOGEANU (ia și el dulceață): Ascultă, de multă vreme ești tu ordonanță la domnul căpitan Asan?

ȚĂNDĂRICĂ: De cînd a pornit la război. (Pîrlogeanu bea apă.) Din cauza aistuia am avut oleacă de bucluc cu domnul căpitan.

PÎRLOGEANU: Bravo. De cînd ai plecat la război... uite ce vreau să te întreb. Eu țin foarte mult la căpitanul Asan și știu că tu ești un băiat deștept.

ȚĂNDĂRICĂ (luîndu-și o înfățișare plouată): Da, deștept. Știu și eu ce au uitat alții.

PÎRLOGEANU: După cît știu eu, căpitanul Asan n-are nici un cusur. (Scoțînd un sutar): Uite aici de o cinste... Să bei în sănătatea mea. Numai mi se pare că e cam iute de felul lui.

ȚĂNDĂRICĂ: Iute? De ce să fie iute? Nu-i iute.

PÎRLOGEANU: Nu? Prea bine. Numai petrecerile mi se pare că-i plac puțin.

ȚĂNDĂRICĂ: Petrecerile?? De ce să-i placă? Nu-i plac! Petrecerile îmi plac mie domnule, să mă vezi pe mine cînd m-apucă năbădăile... Phii! mare lucru... beau pînă azvîrl cu căciula-n cîini!

PÎRLOGEANU: Hm!... Și-ți place așa cîte o puicuță!

ȚĂNDĂRICĂ (rîzînd familiar): Cum? Apoi firește. Dar știi dumneata, să fie boboc, așa-mi place mie, dar dumitale?

PÎRLOGEANU: Dar căpitanul ce zice dinspre partea asta?

ȚĂNDĂRICĂ: Domnul căpitan? Femeile? De ce să-i placă femeile? Nu-i plac femeile...

PÎRLOGEANU: Dar cărțile de joc?

ȚĂNDĂRICĂ: Cărțile? De ce să-i placă cărțile? Nu, nu-i plac nici cărțile.

PÎRLOGEANU (aparte): Ori că face pe prostu... ori că își bate joc de mine. (Tare): Bine, băiete, poți să te duci. Da vra să zică nu-i deloc mînios... știi... buclucaș...

ȚĂNDĂRICĂ: Nu! Domnul căpitan, e fată mare! Blînd... blînd... (face cu ochiul, aparte): Încearcă tu și-l zădărăște, ș-apoi vei vedea tu. (Iese.)

Scena a X-a

Pîrlogeanu, Filitti, Tudorița, Barbu, C. Raluca, Musafiri

(Se văd musafirii jucînd vals în salonul din fund, o pereche intră jucînd în scenă, după aceea Filitti cu Tudorița, apoi Barbu cu o damă.)

TUDORIȚA (lui Filitti): Domnule Filitti, ține măsura, ia seama la melodie.

FILITTI (încercînd să ia măsura): Veți recunoaște, domnișoară, că aceasta nu face parte din ocupațiile mele de căpetenie.

BARBU (rîzînd de Filitti): Parcă joacă pe catalige.

PÎRLOGEANU (admirînd pe Filitti): Iată un om distins. Toți oamenii distinși nu știu să danseze. (Filitti se împiedică, Tudorița dă un țipăt.)

TUDORIȚA: Ah!

BARBU: Ce este?

TUDORIȚA: Nu, nu-i nimic. (Muzica încetează, dansatorii se opresc.)

FILITTI (lăsînd pe Tudorița): Domnișoară, am onoarea să vă mulțumesc din suflet pentru plăcerea ce mi-ați făcut.

TUDORIȚA (aparte): Ah! ce stîngaci... era să-mi zdrobească piciorul. (C. Raluca vine din fund cu musafiri.)

BARBU (luînd la o parte pe Filitti): Iubite domnule profesor, este o lege pentru dansatori, care începe așa: art. 1. Nu vă plimbați pe picioarele partenerelor.

FILITTI (cu uimire): Mă rog?... Ce poftiți dumneavoastră?

BARBU: Picioarele duduilor sînt așa de mici și gingașe... și poftim parchetul e așa de larg, este atîta loc alături.

(Musafirii coboară.)

O CUCOANĂ: Ah, dragă madam Cireșeanu, ce bine am petrecut, nu-ți faci idee!

UN BOIER: Cucoană Ralucă, dă-mi voie să te felicit... pentru... ceea ce am auzit. Să fie cu noroc.

CUCOANA: Așa e, da, felicitările mele.

FIGURAȚIA: Felicitările mele. Felicitările mele.

C. RALUCA: Pentru ce mă rog?

UN BOIER: Cum pentru ce? Toată lumea vorbește... pentru căsătoria Tudoriței.

TUDORIȚA (mișcată): A!

BARBU: Cum? Ce? Toată lumea știe?

FIGURAȚIA: Da.

C. RALUCA: Știți și dumneavoastră, de unde?

PÎRLOGEANU (aparte): Aha, aha! Acu să văd.

UN BOIER: Am aflat... se știe... toată lumea vorbește numai de asta și pot să vă spun că ați nimerit-o bine cu domnul profesor Filitti.

FILITTI: Stimate domnule, vă mulțumesc pentru bunătate...

PÎRLOGEANU (aparte): Ce mutră face eroul!... ce mutră! (își freacă mîinile).

UN BOIER: Sîntem siguri că domnul Filitti va fi foarte fericit cu duduia Tudorița.

C. RALUCA și TUDORIȚA: Dl. Filitti!

BARBU: Filitti cu Tudorița?

PÎRLOGEANU (aparte): Aici să te văd militarule, ce ai să zici.

BARBU (către un boier): Mă rog, domnule Arion, ești așa de bun să ne spui de unde ați aflat vestea asta fericită?

UN BOIER: Mă rog, cum nu... o știu de la domnul Pîrlogeanu. El a spus-o la toată lumea. (Pîrlogeanu tușește încurcat.)

FIGURAȚIA: Da, da...

BARBU: Așa? Va să zică stimatul nostru prieten domnul Pîrlogeanu a fost așa de bun...

PÎRLOGEANU: Adică... cum să spun... de, ca epitrop ce sînt (repede): M-am înțeles cu Tudorița (urcă spre Raluca).

BARBU: Cum? Tudorița?

TUDORIȚA (încet, repede): Da, da, am vorbit cu el și i-am spus că nu pot să iau pe domnul Filitti. Atunci mi-a spus că se va împotrivi la căsătoria noastră... așa că va trebui să așteptăm.

BARBU: Așa? Aha! Așa! Hm!... ciudat lucru. Am o dorință nespusă să stau două minute de vorbă cu domnul Pîrlogeanu.

C. RALUCA: Barbule! Fii cuminte... stăpînește-te.

BARBU: Hm, da, nu te teme mătușică. (Orchestra începe.)

C. RALUCA: Boierilor, domnișoarelor, poftiți la dans.

(Lumea iese, se începe dansul în salonul din fund. Pîrlogeanu vrea să iasă și el.)

Scena a XI-a

Barbu — Pîrlogeanu

BARBU (oprind pe Pîrlogeanu în prag): Stimate domnule Pîrlogeanu, ești bun? Două cuvinte. (Dansul începe.)

PÎRLOGEANU: Mă rog, ce poftiți?

BARBU (cu dulceață): Ești bun să-mi acorzi o mică explicație?

PÎRLOGEANU: De ce nu? Mă găsești acasă mîine dimineață. Poftiți. (Ușile din fund se închid, muzica se aude încet.)

BARBU: A, nu, acuma.

PÎRLOGEANU: Așa? Bine, să vedem.

BARBU: Domnule Pîrlogeanu, după cît înțeleg, ca epitrop te împotrivești la o căsătorie între ea și mine.

PÎRLOGEANU: Sînt un om franc, domnul meu. Da, așa este.

BARBU (blînd): Și s-ar putea să știu domnul meu, care sînt motivele de împotrivire?

PÎRLOGEANU (zîmbind încurcat de blîndețea lui Barbu): De ce nu? Sînt un om care-mi am ideile mele, convingerile mele. Credința mea este că oștenii nu trebuie să se însoare.

BARBU: Așa? Și de ce?

PÎRLOGEANU: Pentru că niciodată nu pot fi soți buni.

BARBU: Și pe ce, mă rog, vă întemeiați dumneavoastră această părere, stimate domnule Pîrlogeanu?

PÎRLOGEANU: Pe ce? Pe o mulțime de lucruri. Oștenii, știți prea bine, iubesc viața zgomotoasă, vinul, femeile, cărțile...

BARBU: Vra să zică pentru dumneata oștenii sînt un fel de sălbatici...

PÎRLOGEANU: N-am vrut să zic asta.

BARBU: Dar în sfîrșit cam asta rezultă.

PÎRLOGEANU: Da, în sfîrșit.

BARBU: Știți, cred că n-am să mai fiu oștean. Sînt atît cît are țara nevoie de mine. Așa că domnișoara Tudorița va avea soț pe un om ca toți oamenii.

PÎRLOGEANU: Da, știu, dar ați fost și activ.

BARBU: Și?

PÎRLOGEANU: Ați fost și rămîneți oștean; de aceea hotărîrea mea nu se schimbă.

BARBU: De ce?

PÎRLOGEANU: Pentru că obiceiul e a doua natură.

BARBU: A, vra să zică oricum mă considerați tot ca un fel de sălbatic.

PÎRLOGEANU: Nu zic asta...

BARBU: Nu sînteți dispus să admiteți că mai sînt și excepții printre cei pe cari îi socotiți drept sălbatici?

PÎRLOGEANU: Excepții... se poate... deși...

BARBU: Deși nu credeți în ele.

PÎRLOGEANU: Da, în sfîrșit, cam greu să cred în așa ceva.

(Barbu, oftează cu năduf, stă gata să izbucnească.)

BARBU (în sine): Mi se pare că mă port destul de blînd.

PÎRLOGEANU: Iubitul meu, domnule căpitan... Îmi dai voie să-ți spun verde în față că dumneata nu iubești pe Tudorița.

BARBU: Eu n-o iubesc? De unde știi dumneata?

PÎRLOGEANU: Apoi, abia te-ai întors din război.

BARBU: Ei? Și nu cumva crezi că mi-am lăsat inima la Grivița?

PÎRLOGEANU: Nu, dar așa de repede, e ceva cam ciudat.

BARBU: Ce găsești dumneata că e ciudat?

PÎRLOGEANU: Eu nu, dar cineva ar putea crede că nu fata ți-e dragă, ci zestrea fetii.

BARBU: Cum? Care zestre?

PÎRLOGEANU: **Fata are zestre frumoasă, 400 000 de lei.**

BARBU: **Așa... prea bine... nu știam.**

PÎRLOGEANU: **Se poate să nu știți?**

BARBU: **Cum să nu se poată. Dacă-ți spun că nu știam.**

PÎRLOGEANU: **Dumneata spui.**

BARBU (supărîndu-se): **Domnule Pîrlogeanu, ia seama.** (Stăpînindu-se): **Nu știam, domnule Pîrlogeanu, crede-mă. Uite, vezi cît de delicat, cît de blînd mă port cu dumneata. Fă și dumneata ca mine, fii cuminte, stimate domnule Pîrlogeanu.**

PÎRLOGEANU: **Da într-adevăr văd că ești băiat bun... văd că nu ești supărăcios... mi-a spus asta și ordonanța dumitale. Dar ce vrei? Sînt oameni care au un aer de dezinteresați, grozav! și tocmai aceia urmăresc mai al dracului afacerea, cîștigul... zestrea...**

BARBU (aparte): Nu mai pot. (Se ridică.)

PÎRLOGEANU: **Ați spus ceva? Hm!... N-ați spus nimic? Mă miram. Cunosc mulți de aceștia... Eu le zic astora pur și simplu: vînători de zestre.**

BARBU (sărind asupra lui și apucîndu-l de beregată): **Cum ai zis? Cum? Am să-ți vîr cuvîntul pe gît!**

PÎRLOGEANU: **Domnule, cum se poate?**

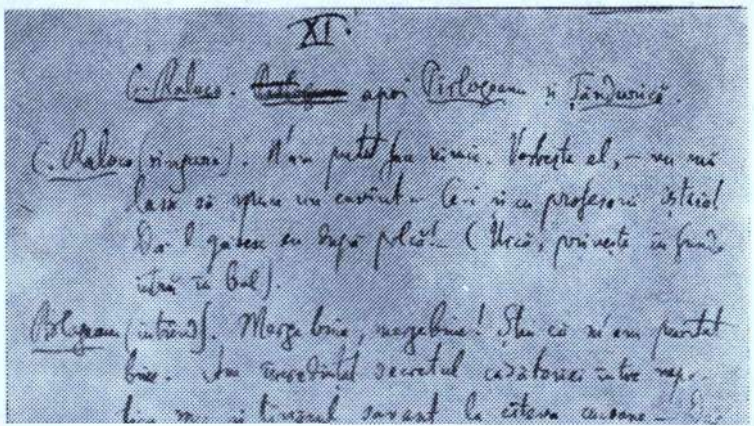
BARBU: **Cum ai îndrăznit?**

PÎRLOGEANU: **Vra să zică violență și bătaie?**

BARBU: **Vînător de zestre eu? Na!** (îl răsucește și-i dă un picior în dosul spinării, izbindu-l printr-o ușă din fund. Intră Țăndărică): **Ah, n-am mai putut! M-am stăpînit cît m-am stăpînit... am făcut-o iată... în casa mătușii... epitropul fetii... ce-am făcut!**

ȚĂNDĂRICĂ (privind în sală): **Nu te mai supăra așa de tare domnule căpitan. Boierul acela văd că e tare vesel de ce i s-o întîmplat. Se freacă unde l-ați lovit și se ploconește la cucoane!** (Se vede Pîrlogeanu cum se ploconește la cucoane și le invită la dans. Muzică; Dans; Veselie.)

CORTINA

XI.

C. Raluca. [illegible] apoi Pîrlogeanu și Țăndărică.

C. Raluca (singură). N'am putut face nimic. Vorbește el, — nu mă lasă să spun un cuvînt. Ce-i cu profesorii ăștia? Nu-l găsesc cu nici un chip! (Mărie, privește în fundul ierii în bol).

Pîrlogeanu (intrînd). Mergi bine, mergi bine! Știu că n'am pierdut bine. Am terminat cercetarea cadastrului. Mîine mă duc la tîrgul sărat la cîteva cucoane. Știu

ACTUL III

Scena I

C. Raluca, Tudorița, Barbu (în uniformă)

C. RALUCA: **Bine, bine, să vorbim acum altceva. Spune ce ai vorbit aseară cu Pîrlogeanu? V-ați înțeles ori nu?**

BARBU (lîngă măsuța din dreapta): **Ne-am înțeles, da cum nu, ne-am înțeles.**

TUDORIȚA: **Și a consimțit?**

BARBU: Da... nu tocmai, nu tocmai...

TUDORIȚA: **Ce i-ai spus mă rog?**

BARBU: **Multe, foarte multe.**

C. RALUCA: **Cred că, după cum mi-ai făgăduit, ai știut să te stăpînești și ai vorbit cu el în liniște.**

BARBU: **Da, cum nu, m-am stăpînit pînă la urmă, pînă cînd...**

TUDORIȚA: **Și va să zică la un rezultat, tot n-ați ajuns.**

C. RALUCA: **Ei lasă, liniștiți-vă. I-am trimis eu un bilețel domnului Pîrlogeanu. I-am spus că dacă tot stăruiește într-ale lui, convoc consiliul de familie. Ceea ce face el nu e deloc frumos.**

BARBU: Absolut.

C. RALUCA: **Și mi-a trimis răspuns că vine aici la 11 ceasuri.**

BARBU (se ridică, trece stînga): **Eu trebuie să mă duc... am de făcut o vizită.**

TUDORIȚA (trecînd spre Barbu): **Cum? O vizită? Cui?**

MĂRIUCA (intrînd): **A venit conașu Demostene Pîrlogeanu.**

BARBU (aparte): **Prea tîrziu.**

C. RALUCA: **Să poftească.** (Măriuca iese.)

Scena a II-a

Aceiași, Pîrlogeanu

PÎRLOGEANU (intrînd): **Sărut mîna cucoană Raluca, sînt la ordinele dumitale.** (Zărind pe Barbu): **A! Militarul!**

BARBU: **Bună ziua, domnule Pîrlogeanu.**

PÎRLOGEANU (ceremonios): **Bună ziua, domnule căpitan.**

BARBU (aparte): **Foarte rece și ceremonis.**

TUDORIȚA (încet lui Barbu): **Ce are? Parcă e supărat pe dumneata?**

BARBU: Supărat? De ce? (Lui Pîrlogeanu): Sînteți bun să-mi spuneți, stimate domnule Pîrlogeanu, cum e afară?

PÎRLOGEANU: Afară ninge, domnul meu, și-i frig.

BARBU (încet lui Pîrlogeanu): Te rog, stimate domnule Pîrlogeanu, să crezi că regret incidentul de ieri. A fost mai mult un act reflex... credeți-mă...

PÎRLOGEANU: Despre ce e vorba, mă rog?

BARBU: Cum?... ieri în bal știți?

PÎRLOGEANU (sever): Nu înțeleg domnul meu ce voiți să spuneți.

BARBU (mirat, aparte): Hm! La urma urmei, foarte bine, felicitările mele.

C. RALUCA: Ei, domnule Pîrlogeanu, te-ai gîndit? Ce hotărăști cu privire la nepoata noastră?

PÎRLOGEANU (care e lîngă sobă): Înainte de a mă pronunța definitiv, aș dori să vă comunic, dumitale și domnișoarei, cîteva lucruri... foarte interesante.

C. RALUCA: Mă rog, noi ascultăm.

PÎRLOGEANU: Și secrete în același timp...

BARBU: A, secrete...

PÎRLOGEANU: Care nu se pot spune... decît...

BARBU: Prea bine, eu sînt va să zică de prisos.

C. RALUCA: De ce? Barbu face parte din familie.

BARBU: A, nu, mătușică, nu e nevoie de insistență... mă duc, tot am puțină treabă. (Salutînd): Salutările mele, stimate domnule Pîrlogeanu.

PÎRLOGEANU: Salut. (Se ridică și salută cu răceală.)

BARBU: Rece domnule, ca un sloi de ghiață. (Iese.)

Scena a III-a

C. Raluca, Tudorița, Pîrlogeanu, apoi Mărioara

C. RALUCA: Poftim, domnule Pîrlogeanu, vorbește.

PÎRLOGEANU (așezîndu-se pe scaun): Cucoană Raluca, datoria cere ca înainte de a-mi da consimțămîntul pentru noua persoană care aspiră la mîna domnișoarei Tudorița, datoria cere, zic, să iau informații asupră-i.

C. RALUCA: Informații asupra lui Barbu... dar bine îl cunoaștem îndeajuns, cum n-o să-mi cunosc eu nepotul?

PÎRLOGEANU: Fără îndoială... îl cunoașteți... dar o vreme l-ai pierdut din vedere, a stat departe de dumneata.

C. RALUCA: Ce are a face, nu-l văd eu? E același. Băiat bun, suflet deschis — poate prea iute din fire — mînios — deși el zice că s-a domolit.

PÎRLOGEANU (iute): N-am avut ocazie să constat violența lui. Dar de altceva e vorba (se scoală). Chiar în ziua în care a venit domnul căpitan Asan în Iași, domnul căpitan Asan, urmat de ordonanța lui, a ieșit afară din oraș... în taină... la un loc anumit...

C. RALUCA: Despre asta nu știu.

TUDORIȚA: De ce în taină, de ce un loc anumit?

C. RALUCA: Vorbe, draga mea, nu se poate.

PÎRLOGEANU: Coană Raluca (sever): vă rog să mă credeți. Eu nu inventez niciodată... Puteți întreba și pe Mărioara și ea mi-a spus că i-a văzut cînd au plecat. Iar pentru ce s-a dus domnul căpitan în afară din oraș... la o vie, nu mă întrebați, căci nu vă spun.

TUDORIȚA: De ce?

PÎRLOGEANU: Cel puțin n-o să spun cît e domnișoara aici.

TUDORIȚA: A!?!

C. RALUCA: Spune domnule Pîrlogeanu, fii lămurit.

PÎRLOGEANU: Dacă voiți, dacă doriți, fie... E vorba fără îndoială de oarecare amintiri de Romeo. S-a dus să-și mai vadă Julieta...

TUDORIȚA: Cum? O femeie? Se poate? Ah! Mătușică!...

C. RALUCA: Liniștește-te, drăguță, trebuie să fie altceva la mijloc. (Sună.) Să vedem să întreb și eu pe Mărioara.

MĂRIOARA: Ce poftiți, cuconiță?

C. RALUCA: Ascultă, Mărioara... tu trebuie să-ți aduci aminte... gîndește-te bine... în ziua cînd a venit domnul căpitan la noi... a ieșit cu ordonanța... după ce a stat cu noi de vorbă.

MĂRIOARA: Da cuconiță, cum nu, mi-aduc aminte.

C. RALUCA: Ei?

MĂRIOARA: Eu vroiam să-i spun ceva lui Gheorghieș...

C. RALUCA: Lui Țăndărică?

MĂRIOARA: Da... voiam să-i spun ceva... și el n-avea vreme... zicea că se duce cu domnul căpitan... Unde? Afară din tîrg... și cînd au ieșit, încă, domnul căpitan a zis: hai să mergem, o viață are omul și o inimă!

PÎRLOGEANU: Vezi?

C. RALUCA: Bine Mărioaro, du-te. (Mărioara iese.)

PÎRLOGEANU: Ce-am spus eu?

TUDORIȚA: Să fie cu putință? Să fie adevărat? Ah, mătușică, dacă-i

așa, ce fac eu? Ce fac? Spune mătușică, e grozav! (Plînge pe umărul c. Raluca.)

PÎRLOGEANU: Pe mine nu mă miră deloc, am părerile mele asupra oștenilor. (Zărind pe Barbu): Aha! Iată-l!

C. RALUCA: Tudoriță, vine Barbu, ține-ți firea. (Tudorița se șterge repede la ochi, plimbîndu-se agitată și mînioasă prin cameră, se vede că a luat o hotărîre.)

Scena a IV-a

Aceiași, Barbu

BARBU: Vă rog, pot intra? S-a isprăvit sfatul secret?

C. RALUCA: Da.

BARBU (Tudoriței): Ei, ai izbutit să-l hotărăști?

TUDORIȚA (rece): Nu.

BARBU (lui Pîrlogeanu): Stimate domn, poți să-mi spui dacă am ajuns la un rezultat?

PÎRLOGEANU (rece): Nu pot.

BARBU (aparte): Dar ce au?

C. RALUCA (observîndu-l): Nu s-a hotărît încă nimic, dragul meu... pînă ce nu vom fi convinși de anumite lucruri...

TUDORIȚA: Anumite lucruri cari ne-au dat mult de gîndit.

PÎRLOGEANU: Foarte mult de gîndit.

BARBU (aparte): Înțeleg, le-a povestit istoria cu piciorul... (tare): Bine, sînt gata să-mi mărturisesc greșeala... sînt iute de felul meu... și nu știu cum s-a întîmplat... Cred că domnul Pîrlogeanu...

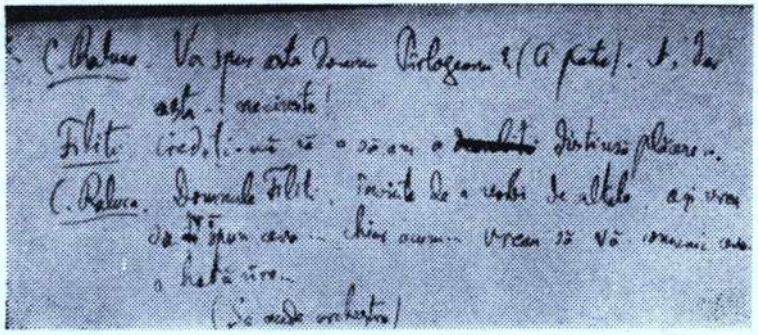
PÎRLOGEANU (iute): Nu-i vorba de asta, domnul meu.

C. RALUCA: Dragă nepoate o să-ți cer mai pe urmă amănunte.

TUDORIȚA: Eu nu cer nimic, nu vreau să știu nimic.

C. RALUCA: Da? (aparte lui Pîrlogeanu): Să mergem în odaia mea domnule Pîrlogeanu. Avem a vorbi ceva foarte serios.

PÎRLOGEANU: Foarte serios. Cu cea mai mare grăbire și plăcere... (iese, după ce s-a uitat triumfător la Barbu).

Scena a V-a

Barbu, Tudorița, apoi Măriuca

BARBU: Tudoriță...

TUDORIȚA (așezată la măsuța din dreapta): Ce poftești?

BARBU: Ce ai?

TUDORIȚA: Nimic.

BARBU: Pari supărată.

TUDORIȚA: Da.

BARBU: Vrei să-mi spui de ce?

TUDORIȚA: Nu.

BARBU (aparte): Da... nu... Trebuie să se fi întîmplat ceva aici, în lipsa mea.

MĂRIUCA (intră cu un buchet cu flori): Poftim duduie, zice omul că l-a trimis domnul Filitti.

TUDORIȚA (ridicîndu-se): Da, dă-l încoace. (Ia buchetul și-l admiră): Foarte frumos buchet, cu gust aranjat...

BARBU: Mda... poftim... iată și un buchet serios... numai flori întunecoase... buchet filologic.

TUDORIȚA: Nu găsesc fericită gluma. Fiecare cu gustul lui. Mie îmi place. (Trece stînga.)

BARBU: Cred însă că n-ai să-l păstrezi?

TUDORIȚA: Și de ce nu?

BARBU: Pentru că nu iei pe domnul Filitti, nu poți să primești omagiile și buchetele lui. Asta nu se poate.

TUDORIȚA: Ba se poate, îmi plac florile.

BARBU: Asta-i frumos. (Fierbînd): Ascultă Tudoriță... încă odată... te rog să dai afară buchetul acesta.

TUDORIȚA: Nu, nu-l dau.

BARBU: Crede-mă, nu mă scoate din sărite.

TUDORIȚA: Nu numai că nu-l trimit, dar încă am să-l pun în odaie la mine pe măsuța de la căpătîi. (Vrea să iasă.)

BARBU (punîndu-se în drum): Tudoriță nu se poate, nu-ți dau voie.

TUDORIȚA: Te poftesc să mă lași să trec.

BARBU: Nu, nu-ți dau voie... (îi smulge buchetul.)

TUDORIȚA: A, domnule, cum îndrăznești.

BARBU (rupînd și călcînd în picioare buchetul): Na! iaca buchet, poftim buchet...

TUDORIȚA: Vai! Se poate așa violență, așa necuviință! Mătușică! Mătușică! (Se duce la măsuță și sună.)

BARBU: Ce faci, Tudoriță?

Scena a VI-a

Aceiași, C. Raluca, Pîrlogeanu

C. RALUCA (alergînd cu Pîrlogeanu): Ce este?

TUDORIȚA: V-am chemat... ah mătușică... v-am chemat să mă apărați împotriva violențelor domnului acestuia...

C. RALUCA: Dar ce s-a petrecut?

PÎRLOGEANU: Vorbește scumpa mea copilă.

TUDORIȚA: Domnul Filitti a trimis un buchet... i-am primit... și domnul s-a crezut în dreptul lui să mi-l smulgă din mînă și să-l calce în picioare.

C. RALUCA: Cum se poate!

PÎRLOGEANU: A! E revoltător... și eu ca epitrop...

BARBU: Pe dumneata te poftesc să mă lași în pace ... ai înțeles? Dacă nu...

PÎRLOGEANU (schimbînd repede locul): Cu dumneata nu vorbesc.

C. RALUCA: Barbule! Se poate? Așa violență în casa mea? Și împotriva cui? Nu te gîndești?

BARBU: Văd și eu... că-mi ies din fire... Dar ce dumnezeu? V-ați vorbit cu toții împotriva mea. Dar ce sînt eu, de rîs? Ce-mi tot dați cu domnul Filitti, cu filologul? De ce nu-i dați răvaș de drum? Parcă anume faceți din mine un fel de nadă... ca să atrageți pe filolog... să aibă mai mult haz.

C. RALUCA: Dar bine, Barbule, cum vorbești?

PÎRLOGEANU: E grozav, grozav.

BARBU: Mie nu-mi place așa. Eu știu una și bună. Ori el ori eu. (Dînd cu piciorul în buchet): Du-te dracului. (Iese.)

PÎRLOGEANU: Insultă florile, le dă cu piciorul, pentru că nu pot să se apere.

Scena a VII-a

Pîrlogeanu, C. Raluca, Tudorița

C. RALUCA: Întîmplarea asta m-a tulburat grozav.

TUDORIȚA: Nici nu pot să-mi vin în fire.

PÎRLOGEANU: Și doar îl socoteam un om așezat, blînd...

TUDORIȚA: Da pentru că mătușica i-a spus să se stăpînească cu dumneata.

PÎRLOGEANU: A! Vra să zică i-a spus să se stăpînească. Sigur, eu nu sufăr grosolănii.

TUDORIȚA: Mătușică nu mai pot, am văzut ce cumplită greșeală era să fac... Acu m-am hotărît. Mai bine moartă decît să fiu soția lui.

C. RALUCA: Nu jura, drăguță, că nu-i bine.

PÎRLOGEANU: Ba e bine, e prea bine... numai atîta e rău, că acuma... rămînem așa... un alt băiat bun n-am în vedere.

TUDORIȚA: Cum așa? Dar domnul Filitti?

PÎRLOGEANU: Dl. Filitti? Hm... dar mi-ați spus că nu-l voiați că nu vă place.

TUDORIȚA: Aș! Ce are a face.

C. RALUCA: Tudoriță gîndește-te la ce vorbești...

TUDORIȚA: Mă gîndesc prea bine, mă gîndesc n-ai grijă, sînt eu în stare să judec oamenii. Domnul Filitti e poate prea serios pentru mine... poate e prea... cum să zic... prea monoton... dar cel puțin e politicos, e bine crescut.

PÎRLOGEANU: Desigur, un tînăr savant, viitor profesor universitar...

TUDORIȚA: Cu domnul Filitti, chiar după cum mi-a spus el, sînt sigură că n-am să am tulburare și furtună în casă.

PÎRLOGEANU: Desigur... liniște... liniște foarte mare.

TUDORIȚA: Așa încît o să fiu fericită cu domnia sa.

PÎRLOGEANU: Uite vezi așa îmi place... vezi că tot simțul meu de fost om politic... a ieșit deasupra... (își freacă mîinile): Hei! cunosc eu oamenii... îi cunosc... duc cu ei lupte vechi... șiretlicuri... procese, alegeri. Vină să te sărut draga mea. (O sărută pe frunte): Tu n-ai de unde să știi... (e înduioșat): n-ai avut cînd să cunoști oamenii...

C. RALUCA: Săracul Barbu!

PÎRLOGEANU: Mă duc numaidecît s-aduc pe domnul Filitti... să ne-nțelegem... (Raluchi): noi doi asupra lucrurilor fundamentale.

C. RALUCA: De ce domnule Pîrlogeanu, lasă, mai este vreme. Îl vei aduce mîine poimîine...

TUDORIȚA: Ba nu mătușică ... acu, chiar acu să-l aducă. Că vreau să-l văd și eu mai bine. Și-ncaltea să se sfîrșească odată.

PÎRLOGEANU (coborînd mijloc): Vezi? Vezi cucoană Raluca. Nu trebuie să ne punem împotriva fetei... Așa-i gustul ei, să i-l împlinim.

Scena a VIII-a

C. Raluca, Tudorița, apoi Țăndărică

C. RALUCA: Dragă fetiță, am ascultat tot ce ai spus, nu vreau să te contrariez... dar mi se pare că o iei prea repede.

TUDORIȚA: Nu, mătușică, așa trebuie...

C. RALUCA: Părerea mea e că te grăbești.

TUDORIȚA: Nu, mai bine așa! Mata nu știi? Mie îmi place viața liniștită, fericirea casnică. Cu vărul-meu ar fi fost veșnic certuri și nemulțumiri... Nu l-ai văzut? (se cutremură): Brr! Ș-acu mă cutremur cînd mi-aduc aminte... Și pe urmă chiar în ziua cînd ne-am văzut... cînd ne-am spus unul altuia... în ziua aceia unde s-a dus? La Julieta. La... la... la... la o Messalină.

C. RALUCA: Cum drăguță? Știi cine a fost Messalina?

TUDORIȚA: Știu, am învățat în școală. (Își șterge ochii.)

ȚĂNDĂRICĂ (de afară): Da, am înțeles domnule căpitan.

C. RALUCA: St... i-auzi ordonanța lui. Ce-i spune? (Țăndărică se arată cu buclucurile din act. I, geamantan, mantale etc.) Ia stai, Țăndărică, un-te duci cu buclucurile astea?

ȚĂNDĂRICĂ: Sărut mîna cucoană... mă duc cu ele la hotel... ne mutăm.

C. RALUCA: Cum? Ce?

ȚĂNDĂRICĂ: Da, așa a poruncit domn-căpitan.

C. RALUCA: Vra să zică vă duceți?

ȚĂNDĂRICĂ: Da, mie drept să-ți spun că-mi pare rău, altfel am dus-o bine aici... Dumnezeu să vă dea sănătate. Numai cu cafeaua ceea cu lapte nu mă prea împăcam... lucru nemțesc.

C. RALUCA: Bine, bine, asta-i altceva. E vorba de ce se duce nepotu-meu de la mine? Cum așa?

ȚĂNDĂRICĂ: Știu eu? L-am văzut mînios. Mi se pare că s-a supărat.

TUDORIȚA: Da, supărat, zi mai bine că vrea să se ducă la Messalina lui cu ordonanța după el.

C. RALUCA: Tudorițo!

ȚĂNDĂRICĂ: Dl. căpitan? La cine ați spus? Ce-i aceia Măssalina?

C. RALUCA (zimbind): O femeie.

TUDORIȚA: Cu ordonanța după el. Nu v-ați dus chiar în ziua cînd ați venit?

ȚĂNDĂRICĂ: În ziua cînd am venit? N-am fost nici la mă-sa nici la Lina. Habar n-am! Domnul căpitan e ca o fată mare cuconiță și duduie. Femeie va să zică, el nu știe de femeie, cărți, el nu știe de cărți, băutură, el nu știe de băutură... Omul lui dumnezeu. Mînie, el nu știe de mînie...

TUDORIȚA: Da? Nu știe? Las-că l-am văzut noi.

ȚĂNDĂRICĂ (aparte): După cît înțeleg eu, aici e cu dragoste și cu supărare. (Tare): Zău! sărut mîna, om ca domnul căpitan nu găsești să umbli lumea întreagă.

TUDORIȚA: Unde, spune unde v-ați dus alaltăieri?

ȚĂNDĂRICĂ: Alaltăieri am fost la Copou la „Viață Lungă", ne-am plimbat.

TUDORIȚA: De ce? De ce?

ȚĂNDĂRICĂ: Mi-a făcut cinste domnul căpitan.

C. RALUCA: Cum așa? Nu se poate!

ȚĂNDĂRICĂ: Vreți să știți de ce? (Încurcat): Apoi cum să spun? Domnul căpitan e bun om... plînea lui dumnezeu... da-i iute tare... și are așa un obicei...

C. RALUCA: Ei spune...

ȚĂNDĂRICĂ: Cu piciorul... lovește cu piciorul. Și s-a supărat pe mine... Ce să fac? M-a lovit cu piciorul undeva...

C. RALUCA: Săracul băiat. (Rîde.)

TUDORIȚA: Cum? Cum? Ha, ha, ha... vra să zică n-a fost vorba de vreo vizită la vreo femeie...

ȚĂNDĂRICĂ: De Măssalina ceea?... Nu. Lui domnul căpitan i-a părut îndată rău și ne-am împrietenit iar. Zice: măi Țăndărică, hai la „Viață Lungă" să te cinstesc cu un pahar de vin. Uită și tu, așa-s eu... da la urma urmei, zice, bre, iartă-mă! O viață are omul și o inimă... așa a zis... și ne-am dus... m-o cinstit... și gata! L-am iertat!

TUDORIȚA (sărind veselă prin odaie): Vra să zică nu e adevărat. Vra să zică nu! Mătușică auzi că a fost cu Țăndărică... săracul Barbu. Unde-i? Spune Țăndărică, unde-i? Ce face?

ȚĂNDĂRICĂ (aparte): Ihim!

C. RALUCA: Trebuie să fie mîhnit.

TUDORIȚA: Mihnit? Spune Țăndărică, ce zice?

ȚĂNDĂRICĂ: De, duduie, ce să zică? Nu zice nimica. Da-i supărat foc. Și-a grămădit în geamantan cu pumnii și cu picioarele efectele... efectele de mare ținută! Și pe urmă ia așa s-a uitat crunt la mine... da-i-notau ochii în lacrimi...

TUDORIȚA (aparte mîhnită): Săracu!

ȚĂNDĂRICĂ: La domnul căpitan Asan... asta... lacrimi niciodată n-am văzut... Asta-i grozav lucru. Trebuie să fie mare strășnicie la mijloc.

C. RALUCA: Ei, da nu-i cine știe ce strășnicie... las-că trece. N-o să vă mai duceți la hotel.

ȚĂNDĂRICĂ: Prea bine, sărut mîna. Bucuros stau și aici. Aici e ca-n sinul lui Avram; afară de cafeaua cu lapte... Mărîuca ceea parcă inadins s-a pus să îmi facă în ciudă.

C. RALUCA: Ei lasă, facem noi și pentru tine ceva. Acu du-te și stai liniștit.

ȚĂNDĂRICĂ: Cum? Da porunca domnului căpitan?

C. RALUCA: Are să-ți spuie singur că nu mai pleacă.

ȚĂNDĂRICĂ: Bine. (Iese.)

TUDORIȚA (apropiindu-se și punînd capul pe umărul Ralucăi): Mătușică, ce zici?

C. RALUCA: Ei ce vrei să zic?

TUDORIȚA: Săracu Barbu, auzi că plîngea.

RALUCA: Ei, ș-adică ce vrei? Să trimit răspuns lui Pîrlogeanu să nu mai dea pe la domnul Filitti?

TUDORIȚA: Da, mătușică. Văd că-mi înțelegi gîndul grozav de bine.

C. RALUCA: Da? Închipuie-ți. E și foarte greu să-ți ghicească cineva gîndul.

TUDORIȚA: Da, mătușică, scrie-i să nu mai vie, să nu mai vie... (O sărută de mai multe ori.) Să nu mai vie domnul Filitti, nu-mi trebuie...

C. RALUCA (ieșind): Bine, bine, copil răsfățat... știam eu că o să ajungi aici. (Iese.)

Scena a IX-a

Tudorița, Barbu

BARBU (ieșind din odaie, observînd-o): A! Domnișoară, vă rog să mă iertați. Căutam pe mătușica.

TUDORIȚA: Mătușica nu-i aici, scrie o scrisoare.

BARBU: Înainte de plecare, vroiam s-o văd.

TUDORIȚA (punîndu-i-se în cale): Nu, domnule n-ai să mai pleci!

BARBU: Dar eu...

TUDORIȚA: Nici un «dar eu», nu-i nimica... Îți spun că nu pleci.

BARBU: Bine domnișoară, dar după cele ce s-au petrecut...

TUDORIȚA: Poți să te uiți cît de urît și cît de supărat la mine, nu mă tem, știu eu ce se ascunde în ochii aceia.

BARBU: Nu, nu eu plec.

TUDORIȚA: Nici nu-i nevoie să înțelegi. Află atît că te iert și că în cișlegile acestea facem nunta...

BARBU: Tudoriță nene. E cu putință?

TUDORIȚA: Da, dar cu o condiție.

BARBU: Oricare, mă supun.

TUDORIȚA: Nu trebuie să te mai minii.

BARBU: Asta? Bucuros! Uite mă jur pe ce vrei...

TUDORIȚA: Bravo, atunci, toate au să meargă bine. Atunci ne descurcăm de filolog... (amenințîndu-l cu degetul): Dar să fii cuminte.

BARBU: O să fiu.

TUDORIȚA: Nu te cred... o să uiți... Știi ce? Cînd ți-i uita făgăduiala, eu o să dau un semnal. O să încep a cînta ceva. Uite așa! (Se așează la pian și cîntă, apoi sare veselă): Ne-am înțeles?

BARBU: Dar acum spune-mi cum de s-a făcut schimbarea asta? Așa de repede? Deodată după nori o rază de soare.

TUDORIȚA: A... cum s-a făcut? S-a făcut lesne... Nu-i nevoie să știi. Atîta-ți pot spune că Țăndărică, ordonanța ta, e un băiat foarte cumsecade.

BARBU: Țăndărică?

TUDORIȚA: Da, ce te miri. Ia ascultă, mi se pare că lui Gheorghieș Țăndărică nu-i prea place cafeaua cu lapte pe care i-o dă Mărîuca.

BARBU: Într-adevăr mai mult îi place Mărîuca decît cafeaua cu lapte.

TUDORIȚA: Atunci ce-i place? Friptura pe cărbuni și mămăliguța rece?

BARBU: Vezi că știi... ți-am mai spus.

TUDORIȚA: Bun! Dorința bietului băiat se va împlini.

C. RALUCA (de afară): Tudoriță, Tudoriță! Ia vină-ncoace drăguță.

TUDORIȚA: Mă chiamă mătușica! Nu poate compune singură scrisoarea. Iaca vin. (Lui Barbu): La revedere.

Scena a X-a

Barbu, Pîrlogeanu

PÎRLOGEANU (intrînd).

BARBU (îl zărește și-l salută vesel): A, salut pe stimatul domn Pîrlogeanu.

PÎRLOGEANU: Salut, domnul meu.

BARBU: Ești bun să-mi spui, domnule Pîrlogeanu, ce vreme e afară?

PÎRLOGEANU: Afară, domnul meu, vijelie.

BARBU: Eu drept să-ți spun, aș fi foarte bucuros să nu ningă.

PÎRLOGEANU: Se poate, deocamdată însă, ninge.

BARBU: Și va să zică, dumneata tot te împotrivești la căsătoria mea...

PÎRLOGEANU: Eu?... Nu... ca epitrop aveam datorii de împlinit și mi-am făcut datoria... Despre partea mea n-am nimic de zis, dacă doamna Cireșeanu și fata primesc...

BARBU: Ei așa de... mai înțeleg și eu. Și aș vrea cel puțin acuma să primești sincerele mele regrete.

PÎRLOGEANU: Ce regrete?

BARBU: Știi... ieri seară... mi-a sărit așa deodată... țandăra.

PÎRLOGEANU (rece): Nu înțeleg ce vrei să spui domnul meu.

BARBU: A, da, adevărat, pardon!

Scena a XI-a

Aceiași, C. Raluca, Tudorița

C. RALUCA (cu o scrisoare în mînă): Domnul Pîrlogeanu, tocmai îți trimiteam o veste.

PÎRLOGEANU: Mie?

C. RALUCA: Și te rugam să nu te mai duci pe la domnul Filitti.

PÎRLOGEANU: Dar am fost, i-am spus.

C. RALUCA: Nu era nevoie de atîta grabă.

BARBU: Dar Tudorița unde-i? Mă duc s-o caut. (Iese.)

PÎRLOGEANU (uimit): O caută? Cum? Parcă am lăsat altfel lucrurile.

C. RALUCA: Da, dar acuma ne-am lămurit. Nu era nimic adevărat din ceea ce presupuneai dumneata. O simplă plimbare la Copou... Cu un popas la „Viața Lungă". (Intră Tudorița.)

PÎRLOGEANU: Cum o simplă plimbare?

TUDORIȚA: Da. Ce te miri domnule Pîrlogeanu? Foarte frumos din partea lui ce-a făcut.

C. RALUCA: S-a dus să ia aer cu ordonanța lui... și l-a cinstit la „Viața Lungă" ca să-l îmbuneze.

PÎRLOGEANU: Cinstește cu ordonanța lui la crișmă... și dumneavoastră găsiți că-i frumos din partea lui, bravo!

TUDORIȚA: Dar bine, a făcut-o din bunătate. A fost un fel de reparație, pentru piciorul...

PÎRLOGEANU: Cum? Și lui?

C. RALUCA: Ce vrei să spui?

PÎRLOGEANU: Nimic, nimic.

BARBU (venind din fund): N-o găsesc nicăieri... A, uite-o! Te-am căutat în toate părțile. Știi Tudorița și dumneata mătușică, domnul Pîrlogeanu e un om foarte cumsecade. Mi-a spus că nu se împotrivește la căsătoria noastră?

C. RALUCA: Se poate?

PÎRLOGEANU (iute): Mă rog, mă rog... chiar mai înainte am fost martor la o scenă de violență... și era vorba...

C. RALUCA: A doua oară n-o să se mai întîmple.

BARBU: Am jurat. (Face semn Tudoriței ca și cum ar cînta la pian.)

C. RALUCA: Firește c-a jurat. Altfel nici nu se poate. Dacă mai face încă odată, uite o spun ei cu martori că stric tot ce s-a făcut.

TUDORIȚA: Și eu.

BARBU: Prea bine, sîntem înțeleși. N-aveți nici o grijă.

PÎRLOGEANU (cu dulceață): Doamne, parcă eu nu vreau! Eu nu vreau decît fericirea fetiței.

C. RALUCA: Uite așa, mai vii de acasă.

BARBU: O să beau în sănătatea dumitale la nuntă.

PÎRLOGEANU: Ei las-că mai este pînă atunci. Pentru că sîntem aici cu toții și pentru că mi-am adus însemnările cu privire la zestrea fetii, să stăm puțin de vorbă și să ne facem datoria...

C. RALUCA: E nevoie numaidecît?

BARBU: Pentru mine asta nu prezintă nici un interes.

PÎRLOGEANU: Da, dar pentru mine prezintă, căci eu sînt răspunzător și, în avocatură, am învățat ce înseamnă responsabilitățile.

BARBU: Bine.

PÎRLOGEANU: Vă rog ședeți... și să ne înțelegem... (Șade la masa din mijloc, ceilalți în picioare): Așa! Iată hîrtiile și socotelile provizorii. Mai întîi m-am gîndit că zestrea poate fi dată definitiv în păstrarea și la socotința soțului, după cum și legea îngăduie... E și lucrul cel mai bun și înlătură multe greutăți. Soțul e liber oricînd să speculeze banii, să vîndă imobilele.

BARBU: Bine, bine, primit fără discuție.

PÎRLOGEANU: A, mă rog... așa era gîndul meu cînd era vorba de distinsul meu prieten domnul profesor Filitti. Dar acum se schimbă socoteala.

C. RALUCA: Nu înțeleg.

TUDORIȚA: Nici eu.

BARBU: Ce face? Vă rog explicați-vă.

PÎRLOGEANU: Acum e alt soț. Și cum ar zice ordonanța domnului căpitan — altă gîscă-n ceea traistă.

BARBU: Domnule Pîrlogeanu, vorbește lămurit.

PÎRLOGEANU: Iată ce vreau să spun: ca epitrop ce mă aflu, trebuie să preîntîmpin oarecari supărătoare eventualități.

BARBU: Ce eventualități supărătoare?

PÎRLOGEANU: De pildă risipa. Oștenii au obiceiul acesta, sînt risipitori.

BARBU (atins): Să lăsăm te rog militarii... să vorbim de noi.

PÎRLOGEANU (aparte, tare): Pe urmă se poate întîmpla ca soțul să nu se poată pricepe în administrarea unor bunuri ce i s-ar încredința. Pe urmă s-ar putea întîmpla să fie necredincios.

BARBU: Cine? (Rupe o pană.)

PÎRLOGEANU (aparte): Se aprinde, aha!

BARBU: Cine, domnule, întreb...

C. RALUCA: Domnule Pîrlogeanu... te rog... ce faci... ce spui?

PÎRLOGEANU: Da, soțul care petrece nopțile în orgii și care se întoarce acasă în zori de zi ca să-și brutalizeze nevasta.

BARBU (sare de pe scaun, pune mîna pe un scaun): Ei drăcia dracului, pînă cînd? (Tudorița cîntă repede la pian): Aha, cîntecul meu. (Politicos): Urmează te rog, domnule Pîrlogeanu, urmează... (se duce la locul lui.)

PÎRLOGEANU (aparte): Credeam că-i gata. (Tare): În sfîrșit, ați spus ceva? De ce cîntați, domnișoară Tudoriță?

TUDORIȚA: Nu, nu, mai mult din obicei.

PÎRLOGEANU: În sfîrșit... ziceam că sînt obligat să fac pentru domnișoara o foaie de zestre în condiții foarte strînse.

BARBU: Primesc, domnule, primesc orice, numai să isprăvim odată.

PÎRLOGEANU: Bine, eu nu-mi fac decît datoria. Într-adevăr pentru un om cu oarecare amor propriu, o asemenea foaie de zestre e puțin cam umilitoare, dar în sfîrșit fiecare cu părerile și sentimentele lui... (Barbu se frămîntă): Eu drept să spun n-aș primi o atare situație...

BARBU (aparte): Bine dar omul ăsta e grozav.

C. RALUCA: Domnule Pîrlogeanu, crezi că e nevoie de atîtea comentarii la o foaie de zestre?

PÎRLOGEANU: Nu-i nevoie? Totuși eu caut să-mi fac datoria. Căci în viața aceasta ne putem aștepta la toate. Un soț rău poate să-și lase soția, poate să-i ruineze starea, poate comite o faptă rea și intră în închisoare... cîte și cîte nu se pot întîmpla.

BARBU (aparte): Destul, nu mai pot! Te azvîrl pe fereastră! (Se duce repede și deschide o fereastră.)

PÎRLOGEANU: Vă rog fereastra...

BARBU (spre Pîrlogeanu, mînios): Domnule Pîrlogeanu de un ceas de cînd te tot ascult. (Tudorița se repede la pian, foarte politicos): Urmează, urmează te rog, stimate domnule Pîrlogeanu.

PÎRLOGEANU (mirat): Cum, domnișoară, cîntați!

TUDORIȚA: Obișnuința.

BARBU (aparte): Acu poți spune ce poftești... am înțeles ce vrei de la mine. (Tare): Vă ascult cu cea mai mare plăcere. (Se duce la locul lui, privește nepăsător pe fereastră, portretele.)

PÎRLOGEANU: Iubită domnișoară, acum cînți din obișnuință ca o păsărică veselă... dar mai tîrziu cine știe, n-o să mai cînți și o să te căiești amar că n-ai ascultat pe cei care ți-au voit bine? (Aparte): Nu se mișcă.

C. RALUCA (încet lui Pîrlogeanu): Nu înțeleg de loc purtarea dumitale, nu mi se pare potrivită.

PÎRLOGEANU: Doamna mea am fost deprins totdeauna să-mi fac datoria și să privesc lucrurile-n față. Am fost deprins, ca să zic așa, să iau totdeauna taurul de coarne.

BARBU (aparte): Nu merge, nu se aprinde.

C. RALUCA (aparte): Așa de liniștit, așa de cuminte.

PÎRLOGEANU: Bine dar e plictisitor cu liniștea lui.

C. RALUCA (ridicîndu-se mînioasă): Domnule Pîrlogeanu, destul. Nu pot permite să mai spui un cuvînt pe acest ton în casa mea.

TUDORIȚA (furioasă): Se poate? Așa purtare? E grozavă, e nedemnă! Trebuie să fie cineva martir ca să-ndure.

BARBU (aparte): Aha! Acum se mînie ea. Bun. (Dispare o clipă și apare cu chitara.)

TUDORIȚA: De un sfert de ceas ascult și fierb, nu mai pot. Cum poți insulta în așa fel pe un om? E îngrozitor.

BARBU (cîntînd la chitară): **Fie la paradă, fie la război, toți în șir grămadă, veseli mergem noi.**

TUDORIȚA (se oprește deodată, privește pe Barbu și izbucnește în rîs, apoi se duce la pian și cîntă și ea.)

BARBU (rîzînd): **Ha, ha, ha** (cîntă amîndoi rîzînd.)

PÎRLOGEANU (uimit, scăpînd hîrtii din mînă): **Bine, dar nu-nțeleg nimic ... ce insemnează asta? Cum le vine să cînte? Cînd avem afaceri serioase, dumneavoastră cîntați? Eu protestez!**

Scena a XII-a

Aceiași, Țăndărică

ȚĂNDĂRICĂ (intră din fund): **A venit boierul cel uscat și întunecos, domnul Filitti.**

PÎRLOGEANU: **Să poftească.**

C. RALUCA: **Nu, spune-i că nu sîntem acasă. Am ieșit la plimbare la Copou. Ne-am dus pînă la „Viață Lungă".**

BARBU: **Totuși, trebuie să-i spunem curat omului.** (Țăndărică iese.)

C. RALUCA: **Las-că va afla el de la domnul Pîrlogeanu.**

PÎRLOGEANU: **De la mine? Niciodată.** (Furios.)

BARBU: **Domnule Pîrlogeanu, fii cuminte, liniștește-te.**

PÎRLOGEANU: **Ce domnule? Vrei să spui că nu sînt calm?**

ȚĂNDĂRICĂ (intrînd): **Am venit să spun că și masa e gata.**

BARBU: **Vezi, domnule Pîrlogeanu, fii om de înțelegere, să mergem să bem un pahar în sănătatea dumitale.**

PÎRLOGEANU: **Ce domnule, mă iei drept ordonanța dumitale?** (Îi întoarce spatele.)

BARBU: **Țăndărică, așa-i că-s om bun?**

ȚĂNDĂRICĂ: **Ești bunătatea lui dumnezeu, domnule căpitan.** (Se uită la spinarea lui Pîrlogeanu și la piciorul lui Barbu.)

BARBU: **Ei domnule Pîrlogeanu, nu se mai întîmplă ce s-a întîmplat. Fii bun și liniștește-te și să trecem în sufragerie. Trebuie să ne împăcăm. Chiar cu de-a sila, căci ești epitropul Tudoriței... Nu te teme, iată trec eu înainte.** (Lui Țăndărică): **Măi Țăndărică, fii gata, mergem și petrecem.**

ȚĂNDĂRICĂ: **S-trăiți domnule căpitan.** (Arătînd pe Pîrlogeanu): **Parcă e o curcă plouată.**

BARBU: **Hai domnule Pîrlogeanu, mergem?** (Iese cu Tudorița.)

PÎRLOGEANU (pe cînd c. Raluca vine să-i dea brațul): **Mergem. Pe onoarea mea, așa om nesimțitor n-am văzut de cînd sînt!**

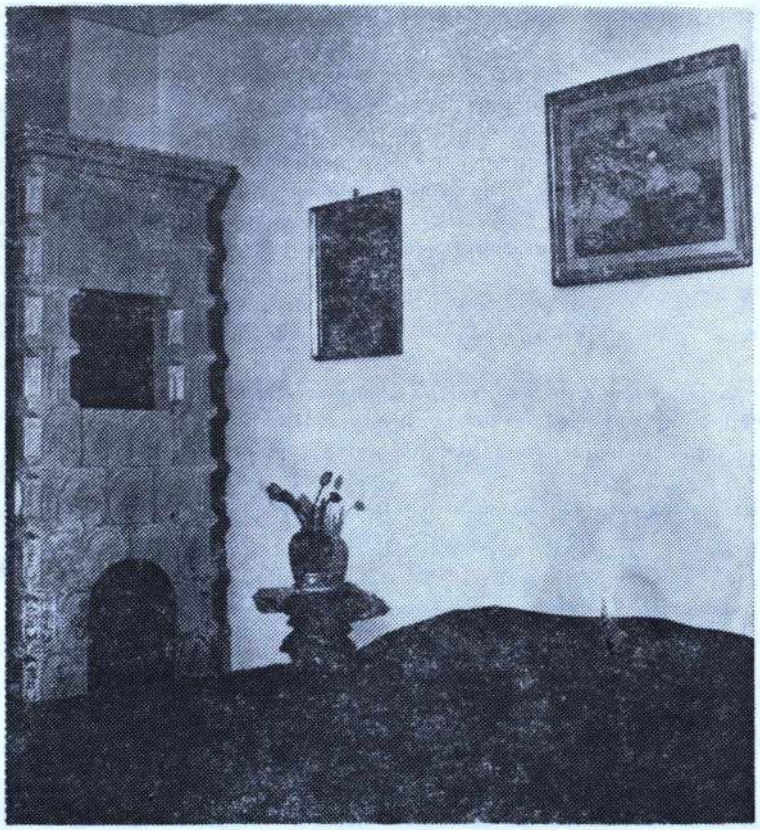
BARBU: **Hai domnule Pîrlogeanu să închinăm un pahar în sănătatea mea și a logodnicei mele.**

ȚĂNDĂRICĂ: **Să trăiți domnule căpitan, eu am jurat. Ce faceți dumneavoastră fac și eu.**

BARBU: **Cu două mă Țăndărică?**

ȚĂNDĂRICĂ: **Una activă, alta de rezervă. Le-am cucerit ca pe front. Uitați-vă domnule căpitan: Plevna și Grivița.**

BARBU: **Așa mă Țăndărică, tot noi mai tari. Am învins, am cucerit. Tudorița e a noastră. Mai tari ostași[i] ca politicienii.** (Începe să cînte piano, cortina cade.)

2. FRUNZE-N FURTUNĂ

SOLILOCVII SADOVENIENE

PORNIND DE LA PREMISA ÎNDREPTĂȚITĂ CĂ Sadoveanu de după 1904 se comportă radical deosebit de Sadoveanu anilor de debut — mai reținut, mai discret, mai interiorizat, și că scrisorile sale nu mai au de aici înainte ritmicitatea caracteristică epocii precedente —, Savin Bratu și Constantin Mitru au emis ideea că după această dată prozatorul ar fi acordat «extrem de puțin timp corespondenței», preocuparea sa dominantă constituind-o acum creația propriu-zisă. «Cu unele excepții — observau ei în prefața volumului Mihail Sadoveanu, Corespondența debutului 1898—1904, Editura „Minerva", București, 1977, p. VI — scriitorul nu mai întocmește scrisori decît pentru a comunica lapidar, în condițiile despărțirii spațiale, ceea ce nu poate întîrzia să fie comunicat în împrejurări determinate (informații, treburi curente, recomandări, solicitări).» Drept consecință, corespondența acestuia de după 1904 — lăsau cei doi autori să se înțeleagă — ar fi nu numai neinteresantă și în genere nerevelatorie pentru personalitatea sa, ci și extrem de redusă ca volum. «Realmente — concludeau ei — ediția operelor complete ale lui Sadoveanu, oricîte surprize ne-ar putea aduce arhivele, nu va cuprinde tomuri de corespondență» (p. VI).

Intrigați întrucîtva de această aserțiune, ce răsturna imaginea pe care ne-o formasem despre schimburile epistolare ale prozatorului, apărute în presă sau în volume, anterior Corespondenței debutului — ne referim în mod special la scrisorile adresate lui G. Ibrăileanu, St. O. Iosif și Natalia Negru — am întreprins cercetări sistematice în arhivele publice accesibile, spre a o verifica în practică.

În felul acesta am putut constata, încă din 1977, că la acea dată se păstrau în fondurile bibliotecilor bucureștene, în afara scrisorilor publicate, peste 150 de scrisori emise de Mihail Sadoveanu și necunoscute de îngrijitorii volumului menționat, între care unele direct legate de momentul debutului, ce le-ar fi putut servi admirabil.

În perspectiva acestor descoperiri (fructificate în parte în revista „Manuscriptum") și a epistolelor care au mai apărut între timp, putem afirma fără nici o rezervă că fondul de scrisori Sadoveanu se anunță cu mult mai bogat decît și-au închipuit Savin Bratu și Constantin Mitru.

După estimările noastre sumare — în care nu am luat în considerație decît epistolele direct cercetate — corespondența sadoveniană însumează, pînă la ora actuală, cca. 350—400 de scrisori, adresate celor mai diverse personalități ale vieții cultural-literare și politice românești, precum: N. N. Beldiceanu, Ion Bianu, N. A. Bogdan, Gh. Bogdan-Duică, Virgil Caraivan, G. Călinescu, Ion Ciocîrlan, Virgil Cioflec, Hristea Coșoi, Ion Diaconu, Mihail Dragomirescu, Eanic Furtună, Octavian Goga, Artur Gorovei, Dimitrie Gusti, Victor Iamandi, G. Ibrăileanu, N. Iorga, St. O. Iosif, Haralamb C. Lecca, Titu Maiorescu, C. Manolache, Corneliu Moldovan, Panait Mușoiu, Natalia Negru, Const. I. Nottara, Ion Petrovici, Horia Roman, Al. Rosetti, C. Stan, G. Topîrceanu, I. E. Torouțiu, G. Tutoveanu, G. M. Zamfirescu, I. Scurtu ș.a.

Acestora, e de presupus că li se vor adăuga în timp, dacă se vor fi păstrînd, scrisorile la care face referință expresă însuși autorul în unele epistole publicate sau încă inedite, precum și corespondența adresată pe parcursul vieții familiei, editorilor sau unora dintre personalitățile foarte apropiate, cu care e de bănuit că a stabilit, neîndoielnic, legături epistolare. I-am numi pe: D. Anghel, C. Banu, Zaharia Bârsan, I. Al. Brătescu-Voinești, Ilarie Chendi, N. M. Condiescu, Barbu Ștefănescu-Delavrancea, N. Dunăreanu, Gala Galaction, Emil Gîrleanu, Spiru Haret, Panait Istrati, I. I. Mironescu, Constantin Moțet, Gh. Grigore Nădejde, G. Nicolescu (cumnatul lui N. N. Beldiceanu), Vasile Pârvan, Cezar Petrescu, Matei Rusu, I. M. Sadoveanu, C. Săteanu, Demostene Botez și mulți alții.

E limpede, deci, că din punct de vedere cantitativ, corespondența lui Mihail Sadoveanu nu e cu nimic mai prejos — chiar în momentul de față — corespondenței celor mai prodigioși mînuitori ai stilului epistolar din cultura română.

Rămîne de văzut în ce măsură ea este la fel de valoroasă pentru descifrarea trăsăturilor definitorii ale autorului și în sens mai larg pentru înțelegerea semnificațiilor creației sale artistice.

*

Înainte de abordarea acestei chestiuni fundamentale, considerăm necesar să lămurim două aspecte adiacente, relevante, însă, pentru ceea ce de fapt dorim să demonstrăm.

Mai întîi se cuvine a fi rejudecată așa-zisa «teamă» a scriitorului «față de corespondență» — după cum o etichetează cei doi îngrijitori ai volumului Corespondența debutului — pe temeiul căreia ei își înalță întreg eșafodajul de argumente privitoare la aversiunea lui Mihail Sadoveanu față de genul epistolar.

Textul esențial, și deocamdată singular, ce poate susține, după opinia noastră, asemenea punct de vedere îl constituie scrisoarea din 15 noiembrie 1926, adresată Nataliei Negru, în care prozatorul mărturisește: «Eu personal, poate ai băgat de seamă, nu sînt un prietin al scrisorilor. Niciodată de la misivele acestea închise misterios, n-am așteptat o veste bună. Le-am privit cu coada ochiului înainte de a le deschide, bănuind că pot cuprinde catastrofe. Pînă acum n-a izbucnit nici una, ca o grenadă în mîna mea, dar una, cîndva, va face acest lucru și pentru mine întîmplarea redutabilă poate avea loc oricînd. Așa se face că de multă vreme nu încredințez hîrtiei albe decît strictul necesar»[1].

Cînd se invocă declarația de față, nu trebuie să se uite însă că ea a fost făcută din dorința de a impregna epistolei o aură de poezie — pe măsura «vibrației puternice și delicate în același timp», din scrisoarea Nataliei Negru, pe care prozatorul o resimțise «pînă în fundul sufletului». Încît mărturisirea citată e mai mult frumoasă decît adevărată și trebuie luată ca o «scuză și o explicație» conjuncturală.

Dovadă că ea nu o «descurajează» defel — cum lasă să se înțeleagă Savin Bratu și C. Mitru — pe Natalia Negru, ce își urmează cu consecvență schimbul epistolar, prilejuindu-i scriitorului unele din cele mai calde și mai pline de poezie răspunsuri. Și cu atît mai puțin nu-i «descurajează» pe ceilalți parteneri de dialog ai prozatorului, care nu aveau de unde să cunoască opinia sa, din moment ce ea fusese împărtășită confidențial doar unei singure persoane. După cum nu-l împiedică pe Mihail Sadoveanu să-și exprime altă dată satisfacția față de scrisorile primite — nu numai de la «cucoana Natalița» — și să se arate îngrijorat de întîrzierea răspunsurilor sau revoltat de nepăsarea și comoditatea prietenilor.

Dealtfel, oricînd se poate constata că Mihail Sadoveanu s-a comportat exemplar în cadrul corespondenței întreținute atît cu prietenii cît și cu alte persoane și personalități.

Răspunsurile sale sînt întotdeauna prompte și pline de curtoazie, iar cînd — din motive din afara voinței sale — întîrzie, își cere de numeroase ori iertare. Ceea ce dovedește că chiar dacă în sinea lui nu afecționa schimbul de scrisori, prozatorul înțelegea perfect necesitatea comunicării pe această cale și nu o evita.

Iar «comunicare», în viziunea lui Mihail Sadoveanu, nu însemna doar transmitere de «informații, treburi curente, recomandări, solicitări» — cum am fi tentați să credem consultînd o parte a epistolelor sale — ci în primul rînd împărtășire de gînduri și sentimente, așa cum, dealtfel, însemnase și în «anii debutului».

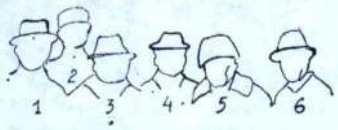
Numai că semnele acestei funcționalități nu trebuie căutate în scrisorile întîmplătoare, dictate de diverse împrejurări, ci în loturile masive de epistole adresate prietenilor celor mai apropiați: N. N. Beldiceanu, St. O. Iosif, G. Ibrăileanu și, mai tîrziu, lui Ion Diaconu.

Din faptul că după 1904, scrisorile către Enric Furtună (exemplul cel mai des invocat de Savin Bratu și C. Mitru) devin sporadice, nu se poate trage concluzia că scriitorul nu mai simte acum nevoia dialo-

---

[1] Scrisoare publicată în vol. *Corespondență: St. O. Iosif, Dimitrie Anghel, Natalia Negru, M. Sadoveanu, N. Iorga, C. Sandu-Aldea, Virgil Cioflec, Ilarie Chendi*, ediție îngrijită, note și cuvînt înainte de Horia Oprescu, E.p.l. București, 1969, p. 362.

1. Nicolae Dunăreanu, 2. Teodor Pamfile, 3. Șt. Ciobanu, 4. Mihail Sadoveanu, 5. N. N. Beldiceanu, 6. Apostol de Culea.
(cca. 1919—1920.)

gului. Ci, cel mult, că prietenia sa cu colegul de la Liceul Național din Iași a intrat într-un con de umbră, scriitorul cîștigîndu-și între timp alte prietenii cărora li se dedică cu trup și suflet. Ne gîndim la legăturile profunde statornicite îndeosebi cu St. O. Iosif și apoi cu G. Ibrăileanu, ce devin confidenții frămîntărilor sufletești și ai aspirațiilor sale artistice în perioada 1904—1918.

Scrisorile către cei doi, spre a nu le mai lua în discuție pe cele către N. N. Beldiceanu din perioada 1918—1922 — de un interes cu totul deosebit pentru înțelegerea personalității și operei lui M. Sadoveanu — se precipită într-un ritm sacadat, la foarte scurte intervale, înlăturînd, fie și numai din acest punct de vedere, orice impresie de complezență și caracter incidental. Încît, după toate cele de mai sus, « teama» de corespondență a scriitorului ne apare ca o simplă metaforă, fără susținere în realitatea faptelor.

Cel de al doilea aspect la care dorim să ne referim îl constituie așa-zisa « oroare față de biografism» a lui Mihail Sadoveanu, dedusă de Savin Bratu și C. Mitru din destăinuirea făcută cîndva de prozator lui Ion Agârbiceanu[2] și, mai ales, din declarația inserată de el în fruntea articolului Mărturisire (publicat în „Adevărul", din 15 iunie 1937), în care afirma textual: « Am obiceiul să distrug scrisorile, ciornele și notele, ca să nu fie bătaie de cap mai tîrziu pentru oamenii curioși. Dintr-o discreție firească, n-am comunicat publicului despre predecesorii mei decît extrem de puțin. N-am alimentat notele biografice din cărți, de aceea cele mai multe sînt vagi ori cuprind neexactități».

Mărturisirilor invocate li s-ar putea adăuga, desigur, și altele, formulate aproape în aceiași termeni. De pildă, destăinuirile din Sfaturi cu mine însumi, ce urmau să constituie prefața la o culegere de articole, care nu a mai apărut: « Obicei să vorbesc despre mine n-am avut. Nu din lipsă de vanitate, ci din cuviință. N-am alimentat nici biografiile, nici interviurile. Am lăsat să treacă biografii pline de erori și interviuri false. N-am răspuns celor ce mă tratau brutal. Am făcut asta poate din lene, poate din încredințarea secretă că adevărurile trebuie să se aleagă cîndva. Cred că m-am înșelat. Nu e deosebire de tratament pentru discreție». Sau considerațiile din scrisoarea datată 16 martie 1923, adresată lui G. Bogdan-Duică, în care autorul punctase principalele sale date biografice: « Cred că alte lucruri nu te interesează — scria el. Dealtminteri și ceea ce ți-am spus nu știu dacă sînt de vreun interes desebit pentru ceea ce vrei să spui d[umnea]ta.

[2] « *Distruge tot ce ai* — ar fi spus autorul — *și nu lăsa nici o corespondență în urmă... Eu așa fac. Un scriitor se lasă pe sine însuși în cărțile sale.* » (Ion Agârbiceanu, *Cu Sadoveanu — la Sovata*, în „*Steaua*", XI, nr. 10(128), oct. 1960, p. 34.)

Cum simt totdeauna jenă să vorbesc de așa ceva (mă cred, probabil, încă tînăr!) ai să mă ierți dacă, așteptînd mai mult, ai primit așa de puțin»[3].

Numai că, atît din citatele utilizate de cei doi îngrijitori ai volumului Corespondența debutului, cît și din cele reproduse de noi, nu răzbate atît «oroarea față de biografism» în genere — cum, cu un termen nu tocmai fericit, a fost etichetată —, cît imensa discreție a prozatorului, jena sa profundă de a face publice date și întîmplări considerate a avea o valoare strict personală.

Derutant e însă că aceste declarații vin — cel puțin aparent — în flagrantă contradicție cu substanța operei sale, care își trage copios sevele din realitatea vieții trăite nemijlocit de prozator sau de cei din preajma sa.

Căci dincolo de faptul că scriitorul cultivă curent proza de factură evocativă, implicînd în diverse registre propria personalitate, el are o înclinație cu totul specială față de memorialistică.

Cine a citit cît de cît opera lui Mihail Sadoveanu cunoaște că destăinuirile privitoare la biografia sa nu se limitează la Cele mai vechi amintiri și la Anii de ucenicie, după cum nu încep cu aceste scrieri îndeobște citate, ci se regăsesc, între altele, în volumele: Ți-aduci aminte... și Țara de dincolo de negură, sau în evocările: În amintirea lui Creangă, Cum am cunoscut pe Eminescu, N. D. Popescu, Pe marginea unui anuar al Gimnaziului din Fălticeni, Amintiri despre St. O. Iosif, Cheile Bicazului, Prietin unic, Cheia, Mărturisire, Tudor Pamfile, La „Eternitatea", Pentr-un prietin mort, Jocuri de primăvară, Barbu Delavrancea, Haret, Ion Ursu, Pașcani, Amintiri și impresii, Tîrgul copilăriei mele, Amintiri, În amintirea lui Caragiale și în multe altele.

Se poate oricînd demonstra că încă înainte de apariția Anilor de ucenicie, prozatorul a înfățișat etapele «formației sale» umane și artistice în mod cuprinzător, deși nu sistematic. Nimic din ceea ce el a considerat că e semnificativ în biografia anilor de copilărie și de tinerețe nu a fost dat uitării.

Subliniem lucrul acesta, întrucît aici considerăm că se află cheia dezlegării aparentei contradicții dintre afirmațiile prozatorului și substanța operei sale.

Căci dacă e adevărat că M. Sadoveanu s-a reîntors stăruitor asupra biografiei sale, strălucindu-o din cele mai diverse unghiuri, corijînd-o, chiar, pe alocuri, în orice caz înnobilînd-o cu nimbul poeziei, nu-i mai puțin adevărat că el a ocolit întotdeauna faptul nerelevant, biografismul nud și nu s-a apropiat cu plăcere de evenimentele de după prima tinerețe, păstrînd, într-adevăr, aici, o discreție absolută.

Or, scrisorile, notele și bruioanele i se păreau, probabil, că au prea multe elemente nesemnificative. De aici dorința de a le distruge spre a nu rămîne mărturie urmașilor.

Din fericire, însă, prozatorul nu a avut posibilitatea — luînd de bună afirmația sa — să suprime decît scrisorile primite și cel mult scrisorile trimise familiei. Așa încît fondul de epistole expediate de el a rămas intact (Q.E.D.), urmînd să ni se dezvăluie cîndva și să furnizeze date prețioase despre viața intimă a scriitorului, îndeosebi din anii de după încheierea ucenîciei sale literare.

Revenind, după cele de mai sus, la valoarea corespondenței sadoveniene, trebuie să observăm de la bun început că ea izvorăște din necesitatea comunicării imediate a gîndurilor, sentimentelor și dorințelor autorului, avînd de departe un caracter strict funcțional.

Cu neînsemnate excepții — caracteristice îndeosebi epocii de pînă la 1904 — ea evită literaturizarea, situîndu-se la antipodul corespondenței-pretext, gîndită în perspectiva finalității artistice.

Ceea ce nu înseamnă însă că scrisorile sadoveniene sînt lipsite total de valoare literară. Patosul comunicării, încărcătura afectivă a frazei imprimă pe alocuri epistolelor în discuție o vibrație cu totul deosebită, ca în cazul scrisorii datată «23 iulie 1918», adresată lui G. Ibrăileanu: «Iulie, pe la noi — notează autorul în maniera descrierilor sale caracteristice de natură — a adus zile foarte frumoase, mai ales dimineți și amurguri splendide. De multe ori în amurg mă duc cu Aurel Băeșu, care pictează, într-o dumbrăvioară tainică și liniștită, pe pîrîul Buciumenilor. Apa curge tăcută prin flori, pe sub sălcii străvechi. Așezarea răzășească, de la Alexandru-vodă cel Bun, se întinde pe costișe și-n vale. O bisericuță săracă de lemn parcă dormitează singuratică și tristă, în apropierea noastră. Stăm în tăcere și singurătate. Au amuțit țărcile și grangurii. Mișcarea ultimelor lumini a zilei în sălcii și-n firul de apă al pîrîului par ultimele pulsații ale vieții. Pe urmă parcă ne găsim într-o împărăție a morții, a amintirilor trecutului. Deasupra asfințitului se simte numai, aș putea zice, o slabă lucire viorie; iar înspre Bistrița munții pierduți pun o dungă violetă, posomorîtă pe cerul curat»[4], sau al

---

[3] Scrisoare publicată de Iordan Datcu, în *„Manuscriptum"*, XI, nr. 1(38), 1980, pp. 87—88.

[4] *Scrisori către G. Ibrăileanu*, I, ediție îngrijită de M. Bordeianu, Gh. Botez, I. Lăzărescu, Dan Mănucă și Al. Teodorescu, cu o prefață de Al. Dima și N. I. Popa, E.p.l., București, 1966, pp. 257—258.

scrisorii, pînă acum inedite, din 28 aprilie 1927, trimisă lui Virgil Cioflec: « După zile schimbătoare de început de primăvară, s-a statornicit vremea frumoasă, pădurea s-a încheiat, au sosit rîndunelele, și alaltăieri noaptea, în grădină, am auzit iarăși privighetoarea tot așa de frumos fredonînd ca și-n anii trecuți, cînd eram cu mai puțin păr cărunt. Totuși am primit și sărbătorile anului acestuia cu inimă bună și împăcată, căci m-am aflat între toți ai mei sănătoși și veseli. Cu puțină melancolie am primit cele două cărți ale d[umi]tale. Ai plecat dintr-odată departe și multă vreme n-ai dat nici un semn. Aveam impresia că revederea se depărtează în loc să se apropie».

Totuși nu în asemenea, destul de rare, pasaje trebuie căutată valoarea corespondenței lui Mihail Sadoveanu.

Ea rezidă — dacă ne e permis — independent de tangențele sale la sferele artisticului, în cantitatea imensă de date noi privitoare la biografia și opera scriitorului (evidențiate detaliat de Savin Bratu și C. Mitru pentru epoca 1898—1904), în suma considerabilă de gînduri și opinii despre viață și artă consemnate de autor și mai ales în importantele mărturii autentice despre existența intimă a lui Mihail Sadoveanu, pe baza cărora s-ar putea schița portretul neretușat al artistului. În sfîrșit, dar nu în ultimul rînd, în deschiderile neașteptate pe care ea ni le oferă către secretele laboratorului de creație al prozatorului, închis cu strășnicie privirilor, ca o taină a tainelor.

Căci mai mult decît oricare alte documente lăsate de autor, corespondența reflectă cel mai fidel preocupările și frămîntările sale, îndeplinind — cum bine s-a relevat — rolul unui adevărat « jurnal epistolar»; al unui jurnal care nu se oprește însă, cum s-a crezut, cu consemnarea faptelor la 1904, ci se întinde în timp, din cîte cunoaștem, pînă în anii celui de al doilea război mondial.

Din păcate, însă, spațiul avut la îndemînă nu ne permite deocamdată abordarea largă a tuturor acestor chestiuni și încadrarea datelor noi — extrase fie și numai din scrisorile inedite — în contextul informațiilor și judecăților despre opera și personalitatea prozatorului. Fapt pentru care ne rezumăm demonstrația privitoare la importanța corespondenței sadoveniene doar prin cîteva aspecte sugestive.

Între acestea am evidențiat neapărat contribuția fundamentală a epistolelor la luminarea coordonatelor sufletești ale autorului — bănuite doar din opera literară, dar vag conturate pînă astăzi.

Parcurgîndu-i, astfel, corespondența, avem bucuria să constatăm că personajul ideal propus de operă — plin de înțelepciune și cumpătare, care cultivă prietenia în gradul cel mai înalt și se comportă protocolar și plin de deferență față de toată lumea; care condamnă abuzul și samavolnicia; care pune la stîlpul infamiei politicianismul și falsul patriotism; care crede în victoria binelui și înalță valorile umaniste mai presus de orice, dar care își trădează nu o dată și scepticismul — își are înainte de toate modelul în însăși personalitatea autorului.

Aceeași caldă amenitate răzbate și din scrisori; aceeași strădanie de a statua relațiile de prietenie și schimburile epistolare de orice natură pe fundamentul adevărului, al stimei și al sincerității; aceeași solicitudine nereținută față de prietenii loviți de soartă (pilduitoare sînt, în acest sens, eforturile depuse pentru obținerea banilor necesari finanțării tratamentului lui G. Topîrceanu la Viena, sau pentru mutarea lui N.N. Beldiceanu de la Mărcuța la un sanatoriu cu condiții mai omenești); același sprijin dezinteresat acordat tinerilor confrați (a se vedea — între altele — categorica scrisoare de recomandare în favoarea lui Bogdan Amaru, adresată lui Corneliu Moldovanu la 3 mai 1934)[5]; în sfîrșit, aceeași sete de dreptate și de ajutorare a celor năpăstuiți, mai ales cînd aceștia sînt țărani (ne gîndim, de pildă, la intervenția din 16 iunie 1909 pe lîngă G. Ibrăileanu[6] și C. Stere împotriva unui individ oneros, ales pentru a treia oară primar la Pașcani, și mai ales la demersurile întreprinse prin scrisoarea din 7 mai 1932, către G. Tutoveanu, în sprijinul locuitorului Florea Dumitru, din Zorleni, oropsit de administrația locală. Ne permitem să reproducem aici un fragment semnificativ: « Îmi închipui — se adresează el poetului bîrlădean, pe atunci prefect de Tutova — că nu vei lăsa să treacă nesancționat asemenea abuz [al fostului primar]. I-am și făgăduit omului că dl prefect va face dreptate. E poate un prilej să se dea o pildă tuturor acestor bandiți despre care vorbeam amîndoi în sara cînd am avut plăcerea să ne întîlnim. Deranjează-te pînă la Zorleni în acest scop»).

Sînt, fără îndoială, repere semnificative ce pun într-o lumină cu totul nouă, absolut favorabilă, personalitatea prozatorului, a căror cunoaștere o datorăm în bună măsură corespondenței.

---

[5] « *Stimate prictine* — scria M. Sadoveanu din Iași — *fii bun și acordă protecția d[umi]tale tînărului publicist Bogdan Amaru, care a făcut un popas, iarna și primăvara asta, în Iași. Are lucruri de tipărit și intervenția domniei tale i-ar servi. În orișice chip ai putea să-i vii în sprijin — nu pregeta. Cu salutări amicale, vechiul d[umi]tale prietin, Mihail Sadoveanu.* » (B.A.R.)

[6] *Scrisori către G. Ibrăileanu*, ed. cit., p. 244.

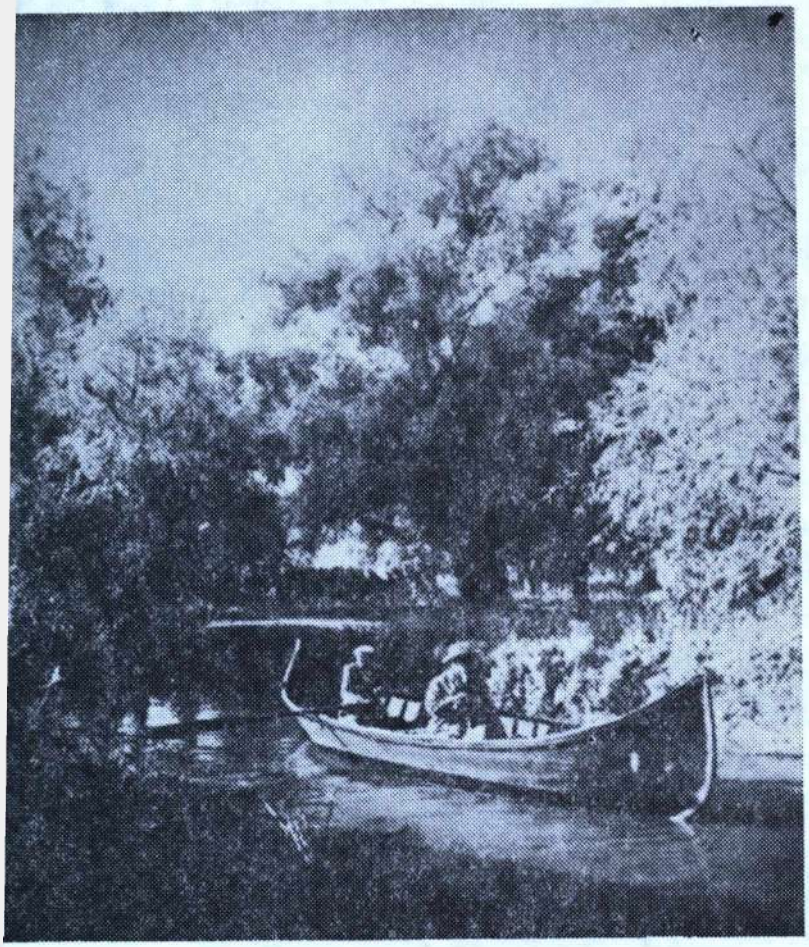

La fel de interesante ni se relevă schimburile epistolare sadoveniene şi pe latura relaţiilor lor cu creaţia artistică.

Astfel, pe lîngă informaţiile preţioase privitoare la geneza şi semnificaţia diverselor opere — consemnate cu generozitate de prozator — corespondenţa sa reţine, nu o dată, în mod expres, întîmplări şi impresii memorabile, care vor trece în cele din urmă şi în creaţia literară propriu-zisă. Aşa încît corespondenţa ne apare ca instrument preţios nu numai pentru elucidarea raporturilor dintre real şi imaginar în opera lui Mihail Sadoveanu, ci şi pentru înţelegerea modului său propriu de elaborare artistică.

Spre exemplificare, am invoca epistola din 18 iunie 1906, adresată lui N. N. Beldiceanu, cuprinzînd relatări despre vizita întreprinsă în ziua de 11 iunie a aceluiaşi an la Humuleşti: « Pe-aici — scria el — au contenit ploile şi a pornit seceta; căldura însă e potolită şi e prielnică volumului meu. În vremea din urmă am făcut un drum la Rîşca şi o călătorie de patru zile pe la Neamţ, mănăstirea Neamţ, Secu, Agapia, Varatic, Bălţăteşti, Oglinzi. Am văzut şi casa lui moş-Creangă din Humuleşti. O nepoată a lui, Sofia Grigoriu (s-a recomandat!) ne-a mărturisit că pe dinlăuntru a făcut transformări, căci dă! cum era s-o lase aşa? Era o antică veche! Pe dinafară, locuinţa e însă ca şi în vremea veche. Cineva spunea că, din cînd în cînd, de la Iaşi, moş-Creangă venea pe-aici, lua cîteva cofe de vin şi cîteva prietenii din cele vechi, şi, cu lăutari, pornea pe zarea satului şi de-acolo, pe cînd cîntecele de jăle se împrăştiau în juru-i, el se uita înduioşat spre Ozana lui limpede din vale şi spre locurile care odinioară îi încîntaseră copilăria, pe care aşa de minunat a fixat-o în pagini veşnice».

Amplificate şi încadrate de un comentariu adecvat privitor la ofensiva formelor de viaţă modernă, citadină, asupra structurilor arhaice, rurale, relatările de mai sus vor da însăşi substanţa naraţiunii Humuleştii lui Creangă. În special partea finală a comentariilor va trece aproape tale quale în notele de călătorie menţionate, imprimînd bucăţii o tonalitate de profundă melancolie. O reproducem, spre comparare: « ...cîteodată — notează scriitorul — cînd nu mai putea, pornea, săracul, într-o întinsoare şi se oprea aici... Se ducea să vadă feţele îmbătrînite ale prietinilor zilelor de lumină, colinda dintr-un capăt într-altul satul lui care-i era drag ca o tinereţă, ca o dragoste pierdută, după aceea lua lăutari şi cofe cu vin bun şi se urca pe zările dealurilor... Acolo, sus, îi cîntau lăutarii cu foc şi el, cu ai lui, trecea pe creste, privind ce pierduse pentru totdeauna... Cinstea cu cei din juru-i şi bea un pahar fără bucurie, pe cînd un meşter cîntăreţ îi zicea din gură şi

Prin «împărăția apelor»,

din alăută domol și cu tremur, de s-auzea cîntarea
pînă-n vale, pînă la limpedea Ozană:

Pasăre galbenă-n cioc,
Rău mi-ai cîntat de noroc!...»[7]

Situația se repetă în cazul scrisorii din «7 septembre 1906», către același destinatar, ce anticipează direct povestirea Mergînd spre Hîrlău; a scrisorii din «30 octomvrie 1907», către G. Ibrăileanu, ce comunică impresia profundă trezită de moartea unei cățeluțe dragi de vînătoare, ce se regăsește potențată în povestirea Puica, scrisă imediat după tristul eveniment; a scrisorii din 23 iulie 1918 către G. Ibrăileanu, ce va fi publicată textual, sub titlul Scrisoare din iulie 1918[8], în „Lumea bazar", din 20 septembrie 1925 ș.a.m.d.

[7] M. Sadoveanu, *Opere*, vol. IV, E.S.P.L.A., București, 1955, p. 128.

[8] Dovadă peremptorie că autorul păstra cel puțin copiile unora dintre scrisori, dacă nu pe ale tuturor!

Nu mai puțin interesantă se dovedește, în sfîrșit, corespondența sadoveniană în privința mărturisirilor despre laboratorul de creație al autorului.

Căutînd să-i justifice, astfel, lui Ion Diaconu imposibilitatea participării la călătoria în Vrancea, la care acesta îl invitase, în perioadele ce i se propuneau, Mihail Sadoveanu declara: «Dorința și voința mea de a vedea ținutul Vrancei rămîn statornice. Iată însă ce se întîmplă: în august am lucrat fără întrerupere la o carte, care apare în toamnă: *Paștele Blajinilor*. Ieri am expediat manuscriptul. În acest timp am beneficiat de tăcerea d[umi]tale (pretext!), ca să îndeplinesc ceea ce o putere imperioasă îmi impunea (subl. ns. I.O.). Lucrul acesta [vizita în Vrancea] nu l-am făcut în august — desigur și pentru că presimțeam că luna o voi consacra unei cărți. S-ar fi putut să scriu cartea în septemvrie; însă s-a întîmplat s-o scriu în august. Iată.» (scrisoarea din 29.VIII.1935). Sau, altă dată — la 24 februarie 1936: «Te rog să mă ierți că nu sînt prompt de data asta în răspunsurile mele. Mă aflu în durerile facerii și, pînă ce s-ajung la un popas, nu mă ocup cu nimic altceva». În sfîrșit, la 8 august 1936: «Septemvrie întreg și jumătatea primă a lui octomvrie sînt destinate lucrului — pe care ar fi trebuit să-l fac acum și nu l-am putut face».

Coroborînd cele de mai sus cu alte mărturii extrase în principal din corespondență și din amintiri, deducem că Mihail Sadoveanu se încadrează tipului romantic de creator, care scrie sub dominanta tensională a inspirației, rupîndu-se în momentul creației de tot ce l-ar putea sustrage dăruirii totale.

Împotriva informațiilor puse în circulație de Ion Agârbiceanu, în evocarea citată anterior, rezultă că prozatorul nu creează cînd vrea — forțînd destinul să i se supună, printr-un program zilnic riguros — ci cînd poate, mai precis, cînd opera «s-a copt» definitiv. Uneori am văzut că autorul o așteaptă degeaba, după cum, alteori, ea își cere hainele expresiei literare mai devreme.

Ajunși la capătul excursului nostru demonstrativ, putem afirma fără sfială că epistolele sadoveniene alcătuiesc un document uman și artistic de cel mai mare interes pentru cunoașterea operei și a personalității scriitorului.

Ele propun nu numai o imagine nouă a prozatorului — un Sadoveanu neretușat de Sadoveanu și de aura evocărilor — ci și deschideri neașteptate, în stare să răstoarne, după cum am demonstrat, impresii și opinii socotite pînă acum definitive.

E poate dovada cea mai concludentă a importanței cu totul deosebite a corespondenței sadoveniene.

I. OPRIȘAN

Către St. O. Iosif

[Telegramă]
D-lui St. O. IOSIF
Biblioteka fundatzia Karol Bkr
[Data 13?]

Foltyceni 521 27. 13.9.03

Vino imediat Foltyceni, ori cel mult duminica, ora unu, rog să fii Cernautzi (Bucovina). Vorbeşte Beldiceanu, Rasuri 22, Sadoveanu.

Domnului St. O. IOSIF, literat
Aleea Alexe Marin 5,
Bucureşti

Fălticeni, 21 octombre 1903

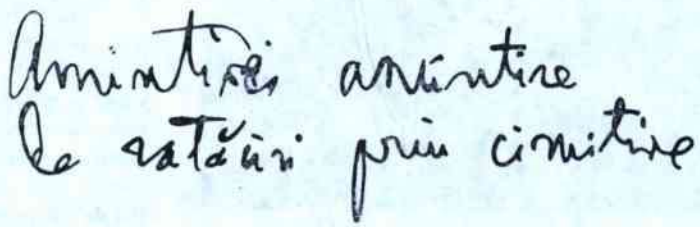
Iubite domnule Iosif,

Cred că ai primit cartea pe care ţi-am trimis-o acum o săptămînă. Crede-mă că dacă n-aş avea nevo[i]e, nu ţi-aş fi trimis-o. Aştept un răspuns ca să ştiu ce trebuie să fac.

La 1 noembre, *desigur*, că te voi întîlni la redacţia *„Sămănătorului"*, dacă nu cumva mai curînd.

La bună-vedere, o strîngere de mînă.

MIHAI SADOVEANU

Versuri scrise pe ultima pagină a unui anuar de şah (Ludwig Bachmann, *Schachjahrbuch 1896*, M.L.R 21914/781)

DESIGUR, FAŢĂ DE LOTUL MASIV ŞI interesant de scrisori adresate de Mihail Sadoveanu lui St. O. Iosif de-a lungul timpului, incluse de Horia Oprescu în volumul *Corespondenţă* (E. p. l., Bucureşti, 1969), cele două epistole din colecţia bibliotecii Institutului de istorie şi teorie literară „G. Călinescu", pe care le publicăm în numărul de faţă, au o valoare modestă. Totuşi, ele dovedesc că schimburile epistolare dintre cei doi au fost mai ample decît s-a crezut.

Importantă ni se pare mai ales scrisoarea datată 21 octombrie 1903, ce probează deplin adevărul mărturisirilor lui Mihail Sadoveanu privitoare la corespondenţa purtată de el, înainte de venirea în redacţia revistei *„Sămănătorul"*, cu «poetul *„Patriarhalelor"*». În lumina ei, ipotezele formulate anterior de Savin Bratu şi Constantin Mitru, în volumul *Corespondenţa debutului*, în legătură cu data răspunsului scris trimis de Mihail Sadoveanu, se cuvin corectate. Probabil că răspunsul ferm aşteptat de poet i-a fost transmis în scrisoarea invocată, expediată în jurul datei de 14 octombrie 1903; scrisoare ce nu a ieşit încă la lumină.

Epistola de faţă reconfirmă, prin acel *desigur*, hotărîrea luată anterior.

Numai că, din cîte deducem din scrisoarea datată 30 octombrie 1903 către Enric Furtună, Mihail Sadoveanu nu a ajuns la Bucureşti pe 1 noiembrie 1903, cum îşi propusese, ci abia pe 3 noiembrie, după ce va fi făcut opririle proiectate, de cîte o zi, în Paşcani şi Focşani.

După această mică amînare, avea să-l întîlnească, în sfîrşit, la Bucureşti, pe poetul în ochii căruia avea să surprindă, de la prima vedere, «viitoarea prietenie, fără scădere şi moarte».

Domnului St. O. IOSIF
redactor la *„Sămănătorul"*,
Bulevardul Academiei 3
București

1 octomvrie 1907 Fălticeni

Dragă Ștefane,

Am trimis pentru numărul de culesul viilor o povestire: *Zamfirița*. Crezînd că numărul din săptămîna trecută e cel cu pricina, cum fusese vorba între noi, ca să nu fie întîrziere, am trimis direct manuscriptul lui Antonescu. Acuma nu știu dacă s-a primit; n-am nici o confirmare. Nici nu știu ce se va face, — deși un număr festiv e un eveniment și deși subsemnatul e și el *redactore* al *„Sămănătorului"*. Îndură-te și ține-te de cuvînt. Mai scrie cîte ceva. Cît de curînd voi veni și eu în Capitală, dar tu nu te uita la asta. Dacă ai ceva de scris, scrie; dar nu mai păstra scrisoarea în buzunar, ca să mi-o dai în mînă.

Îmbrățișări!

MIHAI

Către G. Tutoveanu

Domnului G. TUTOVEANU
institutor și publicist
Birlad
carte poștală]

Fălticeni, 15 septembre 1903

Dragă Tutovene,

Chiar aseară am venit de la manevre, deci îți închipui întîrzierea răspunsului. Colecția *„Paginilor alese"* e pierdută! Nu s-a mai întors din călătorie!

Boclucurile rămase și le voi trimite, fii fără grijă. Ești în Bîrlad? Scrie-mi lucruri mai amănunțite. Ai vorbit cu Silvan și Nanu? Cum stă chestia cu revista și cu Manolache? Vojen ți-a scris?

Primește o strîngere de mînă,

MIHAI SADOVEANU

DESPRE LEGĂTURILE DE PRIETENIE DINTRE Mihail Sadoveanu și G. Tutoveanu, considerat drept unul dintre prietenii cei mai apropiați ai prozatorului, se știa pînă acum foarte puțin.

Datele fundamentale oferite de poet, în evocarea *Cu Sadoveanu la Fălticeni* (*„Tînărul scriitor"*, IV, nr. 10, octombrie 1955, pp. 30—31), luminau doar începuturile relațiilor dintre ei, lăsînd sub domnia tainei întreaga perioadă ce i-a urmat.

« Îndată după ce-am sosit la Fălticeni (unde fusese mutat institutor) — istorisește G. Tutoveanu — l-am căutat pe Sadoveanu. Îmi amintesc și astăzi cu emoție și bucurie de cea dintîi întrevedere. L-am găsit acasă la socrii lui și m-a impresionat plăcut atitudinea simpatică a tînărului blond și bine clădit. Chiar de la început am legat o strînsă prietenie cu acest tînăr, în scrisul căruia întîlnisem duhul sfătos și înțelepciunea poporului pe care le îndrăgeam deopotrivă și eu. Fructul prieteniei noastre, chiar în primele zile, a fost alcătuirea unui cenaclu literar în Fălticeni, care, de altfel, avea să fie cea dintîi inițiativă de acest fel în tîrgurile țării noastre [...]

Ne împrietenisem așa de strîns, încît, ca să fim mereu împreună, am renunțat la camera mea și m-am mutat în aceeași cameră cu Sadoveanu... »

Pe de altă parte, scrisorile prozatorului adresate lui N. N. Beldiceanu, Enric Furtună, H. Coșoi, Panait Mușoiu, St. O. Iosif ș.a., deși făceau numeroase aluzii la G. Tutoveanu, nu ne dădeau în nici un fel posibilitatea să înțelegem amploarea și intensitatea relațiilor dintre cele două personalități.

Domnului G. TUTOVEANU
institutor și publicist, Birlad
[carte poștală]

Fălticeni, 25 septembrie 1903

Dragă Tutovene,

Primii rămășagul.

În ceea ce privește «logodnica» însă, socot că dacă nu va fi gata bună de măritat pînă la 1 octombrie, cel puțin va fi gata pînă la 1 noembrie, ca să apară ceva *turbat* în primul număr al *„Reînvierii"*.

Vojen m-a întrebat dacă dau *Șoimii* pentru revistă, cu condițiune ca să-l tragă în volum. Tu ce mă sfătuiești? Să-l dau, ori nu, și în ce condițiuni?

Complimente doamnei. O strîngere de mînă,

MIHAI SADOVEANU

Încă n-ai primit cufărul?

Domnului GEORGE TUTOVEANU,
institutor și literat, Birlad
[carte poștală]

7 martie 1904. București

Dragă Tutovene,

Am rămas încîntați de bucata ta — *Trămisul*. Nu spunem nimic. Să dea Dumnezeu ca după *Trămis*, să ne trimiți și alte lucruri tot așa de puternice și de frumoase.

Are acrul că cere după dînsa altele. Nu cumva e începutul unui *ciclu*?

Foarte frumos.

Noroc și sănătate!

MIHAI SADOVEANU, N. BELDICEANU

Trimite-mi, te rog, revista pe adresa: Strada Romană, 242.

N. BELDICEANU

Încît scrisorile pe care le publicăm în continuare păstrate în fondurile B.A.R., cotele S $\frac{14(1-20)}{XLVII}$ și S $\frac{58}{XLVII}$, au darul de a umple un gol documentar, limpezind o porțiune însemnată din biografia scriitorului.

În perspectiva lor, observăm nu numai că relațiile dintre prozator și poet au continuat neștirbite de-a lungul anilor, dar și că ele au cunoscut la un moment dat o intensitate deosebită; G. Tutoveanu fiind unul dintre confesorii cei mai căutați ai lui M. Sadoveanu și unul dintre sfătuitorii lui cei mai apropiați.

La aceasta va fi contribuit nu în mică măsură și faptul că la epoca închegării prieteniei dintre cei doi scriitori, G. Tutoveanu era un poet deja afirmat (la începutul anului 1902 îi apărea volumul de poezii *Albastru*, despre care însuși Sadoveanu avea să scrie cuvinte elogioase în paginile *„Revistei moderne"*, nr. 51—52, din 24 februarie 1902, sub pseudonimul M. Tufan). În timp ce Mihail Sadoveanu de-abia se aduna, în căutarea unei formule proprii.

Considerațiile de atunci — dintre care unele merită a fi reproduse în această succintă prezentare — vor fixa definitiv jaloanele aprecierii creației lui G. Tutoveanu de către prozator: «Volumul *Albastru* — reflecta acesta — a adus cu el o notă nouă în poezia noastră bolnavă de *crunt destin* și moleșită de o bătrînețe timpurie. Nu e nevoie să mai spunem că bucățile corespund perfect titlului, că tablourile respiră primăvară, viață, dragoste fără răcnete; nu e nevoie, pentru că ne închipuim că mulți dintre cei ce ne citesc au volumul poetului, sau îi cunosc poeziile din această publicație».

Domnului G. TUTOVEANU,
institutor, publicist, Bîrlad

Joi, 25 mart. 1904

Dragă Tutovene,

Îţi trimit, după cum ţi-am făgăduit, ceva.

Eu chiar acum plec spre Fălticeni. Stau acolo pînă la 4 aprilie. Iar de la Sf. Gheorghe mă strămut cu totul.

Cred că eşti sănătos şi o duci bine.

Petrecere bună de sărbători. Sărută pe *Nipit* din parte-mi. Sărutări de mînă cucoanei.

Cu dragoste,

MIHAI SADOVEANU

Domnului GEORGE TUTOVEANU,
Hotel „Cerbu", Băile Slănic (Moldova)
[carte poştală]

6 iulie 1904. Bucureşti
Teamnei, 87

Dragă Tutovene,

M-au cam surprins cele două misive ale tale, după o tăcere aşa de îndelungată. Nu înţelegeam nici de ce nu mai apare *„Făt-Frumos"*, nici de ce tu taci ca un moroi. În sfîrşit, revista a apărut şi tu ai ieşit din tăcere.

Un volum din *Povestiri*, împreună cu cele *trei* numere din *„Epoca"*, cu studiul lui Lovinescu, ţi-l voi trimite cît de degrabă. Vei găsi în *studiu* multe neexactităţi.

Bucata publicată în *„Sămănătorul"* e un fragment din poemul despre care vorbeşti.

Beldiceanu, cred că ştii, e la Rădăşeni.

Marinescu — asta n-o ştii — e la Dadilov, aici lîngă Bucureşti. Despre Isac alta nu ştiu decît că *poate* s-a întors de la Bruxelles.

Eu voi sta vacanţa aceasta în Bucureşti, ca să isprăvesc volumul care cuprinde *ciclul* de povestiri cu subiecte din războiul din 77 — din care face parte şi *Luarea Griviţei* şi *Ceasuri de pace* şi altele care vor apare în curînd.

Salutări prietineşti,

MIHAIL SADOVEANU

Domnului G. TUTOVEANU,
Hotel „Cerbu", Slănic (Moldova)
[carte poştală]

[*22 iulie 1904, data poştei*]

Dragă amice,

Ţi-am trimis cartea *imediat*.

Numerele din *„Epoca"* nu-mi stau la dispoziţie azi. Mîni cred să ţi le trimit.

Ai văzut *„Luceafărul"*? Reproduce toate poeziile din *„Făt-Frumos"*. Ceva frumos.

Aştept şi alte veşti.

Noroc şi sănătate!

MIHAI SADOVEANU

P.S. Se tipăreşte *Şoimii*.

Mihail SADOVEANU

Cordiale felicitări
de ziua numelui.

Domnului GEORGE TUTOVEANU,
Hotel „Cerbu", Slănic-Moldova
[carte poștală]

București, 30 iulie 1904

Dragă Tutovene,

Am primit cele trei cărți poștale. Iosif nu e în București. Duminica trecută i-a fost nunta lîngă Tecuci, la Buciumeni; am fost și eu; a fost și Iorga și Scurtu și Gorovei. Acuma e în luna de miere; pînă acum a fost în pîrpîra însurătoarei. Am rămas eu cu conducerea revistei pînă în septembre, cred. Aceste două numere din urmă tot eu le-am făcut. Iorga totuși vine joia și face revizia materiei și corectura definitivă. Aștept cu nerăbdare colaborarea ta cu o bucată «strașnică» și o dată cu mine o așteaptă toți ceilalți pe-acolo pe unde sînt. Înfrățirea atunci va fi definitivă. Am primit și o carte de la Emilgar, în care îmi vorbește de colaborarea mea, cerîndu-mi o nuvelă din *ciclul* celor cu subiecte din războiul de independență.

Beldiceanu a tăcut toată vremea în valea Rădășenilor. Azi s-a întors. Mi-a spus că va trimite cît de curînd, adică săptămîna ce vine poate, ceva pentru *„Făt-Frumos."*

Șoimii și-au luat azi zborul. În curînd vor ajunge și la tine. Dacă încă n-ai scris articolul în chestie ori dacă ai nevoie numaidecît de cele trei numere ți le voi trimite.

Îmbrățișeri prietinești.

MIHAIL SADOVEANU

Domnului GEORGE TUTOVEANU,
Hotel „Cerbu", Slănicul-Moldovei
[carte poștală]

5 august 1904, București

Dragă Tutovene,

Aștept cu nerăbdare bucata ta. Am vorbit azi cu domnul Iorga despre acest lucru și i-a plăcut. I-am spus, de asemenea, că ai dorit să-l întîlnești la Slănic, dar lipseai.

Am primit și un răvaș de la Emilgar. La toamnă veți veni prin București? Foarte bine veți face.

Cu dragoste,

MIHAI SADOVEANU

D-na Zoe Frasin a trimis niște versuri care s-au pierdut. O rugăm să le mai trimeată odată.

Domnului GEORGE TUTOVEANU,
publicist, Birlad
[carte poștală]

15 septembre 1904, București

Dragă Tutovene,

În adevăr că n-a produs bună impresie. Însă de aici și pînă la a abandona cu atîta nepăsare pe un tînăr *„Făt-Frumos"* — eu cred că mai este! S-ar putea să-l lași așa, tu, care însemni la el mult? Eu socot că au sosit oarecari diavoli care și-au vîrît coada în afacerile tale și ale lui Emilgar — și n-ar fi bine să lăsați lucrurile baltă, mai ales că E. vorbește cu dragoste de tine într-o scrisoare pe care am primit-o alaltăieri.

Beldiceanu n-a primit nimic, deși primise o *făgăduială* dublă. Eu, bazat pe *punctualitatea* ta, i-am și dat chiar suma aceasta, rămînînd ca să mi-o achite din mandatul trimis. Dacă încă nu i-ai trimis, ori dacă nu s-a trimis, — atunci te rog fă ce-i face și achită pe cel care în numele vostru și al lui *„Făt-Frumos"* a plătit. Aștept răspuns și la aceasta, lucru destul de interesant, și la afacerea de mai sus, care e *foarte* interesantă.

Cu dragoste,

MIHAI SADOVEANU

Domnului G. TUTOVEANU,
institutor și publicist, Birlad
[carte poștală]

24 septembre 1904, București

Dragă Tutoveanu,

Beldiceanu a primit banii și socotelile s-au regulat chiar fără hîrtie și cerneală.

Îmi pare bine că incidentul care amenința să puie stavilă drumului pe care mergea „*Făt-Frumos*" s-a aplanat.

Tu mai ai de gînd să scrii ceva despre povestiri? Mai ai de gînd să vii la București, — și pe cînd?

Sănătate multă!

MIHAI SADOVEANU

Domnului GEORGE TUTOVEANU,
institutor și publicist, Birlad
[carte poștală]

București, 28 septembre 1904

Dragă Tutovene,

A venit și a pipăit terenul. Te înșeli însă, socot, cînd crezi că a venit cu intenția anumită de a ponegri ceva. A spus numai că a fost o neînțelegere care s-a aplanat.

Cu Iorga nici n-ar îndrăzni să vorbească, mai cu seamă cînd ar fi să spuie ceva de rău. Tu nu-l cunoști pe Iorga.

După cum văd eu, acolo, la voi, spiritele nu s-au liniștit deplin și unele animozități domnesc încă, cu toate că Gîrleanu se arată domol și blînd, fără nici un cuvînt de răutate, în cîteva scrisori pe care mi le-a trimes în vremea din urmă.

V-ați liniștit, bre, ori nu?

Sănătate bună!

MIHAI SADOVEANU

Beldiceanu a primit mandatul. Tu cînd mai *țipi* ceva către „*Sămănătorul*"?

Domnului GEORGE TUTOVEANU
Birlad
[carte poștală]

5 Januarie 905
București

Dragă Tutovene,

Azi la 1, a sosit așteptatul fiu, pe care l-a chiamă Dimitrie.

Cu sănătate și noroc.

Mihai Sadoveanu

Domnului GEORGE TUTOVEANU
institutor și publicist, Birlad
[carte poștală]

17 april 1905 București

Dragă Tutovene,

Îți mulțumesc pentru felicitări.

Auzisem acu vreo două săptămîni de la Corneliu Moldovanu, că vii la București. Te-ai hotărît în adevăr și ai amînat? sau nici vorbă n-a fost?

Cum o duci, cred că nu e nevoie să întreb. Socot că ești sănătos. La vară pe unde ai de gînd să-ți iai zborul? Pe aici, pe la noi nu mai dai?

Dar volumul, noul, pe cînd, pe cînd?

Îți voi trimete și eu zilele acestea, imediat după sărbători, al cincilea: *Povestiri din război.*

Petrecere frumoasă de Paști! Și noroc să dea Dumnezeu!

MIHAI SADOVEANU

Domnului GEORGE TUTOVEANU
institutor şi literat, Bîrlad

23 aprilie 1905, Bucureşti

Dragă Tutovene,

De ziua numelui tău, primeşte felicitări. Să dea Dumnezeu ca *„Bucium"* să fie flăcău voinic.

Pe-aici bine-pace.

Vezi de trimite ceva pentru *„Sămănătorul"*.

Zilele acestea am fost la Brăila-Galaţi. Am stat trei zile şi am văzut admirabile lucruri. Am fost cu Beldiceanu.

Cu dragoste şi cu cinste.

MIHAI SADOVEANU

Domnului G. TUTOVEANU
publicist, Bîrlad
[carte poştală]

25 februarie 1907, Fălticeni

Dragă Tutovene, uită-te în colţul acestei cărţi poştale şi vei pricepe de ce răspunsul meu are întîrziere. Unele din scrisorile tale, vreo două, între care una cu sonetul ce a apărut în *„Sămănătorul"*, m-au aşteptat cu săptămînile în Bucureşti, în săltarul *Minervei*. Un congediu nou şi lung de-o jumătate de an îmi îngăduie să stau în sihăstria mea din strada Rădăşeni, în care mi-am făcut unele gusturi, adăugind încă vreo două-trei odăi mari şi bune. De la fereastra odăii mele se vede în fund, departe, între dealuri, în negura de pe iazul Ciorbaci, de care socot că-ţi mai aduci aminte. După extraordinare expediţii cinegetice, acuma mă odihnesc. Lucrez, citesc. Sezonul vînatului este închis. Care sînt planurile tale pentru viitoarea vară? Mai pregăteşti un volum? Dacă pregăteşti în adevăr, atunci trimite un *stoc* de bucăţi frumoase pentru *„Sămănătorul"*, ca să apară des şi regulat, lucru pe care nu-l socot fără folos.

Salutări prieteneşti.

MIHAIL SADOVEANU

Domniei Sale domnului GEORGE TUTOVEANU
literat, Bîrlad
[carte poştală]

Gazeta *„Răvaşul poporului"*
Redactori: Artur Gorovei şi Mihail Sadoveanu
Fălticeni
Abonamentul 1 leu 20 b. pe an

Ani de bucurie îţi urez,

MIHAIL SADOVEANU

Folticeni, 22 aprilie 1908

Domniei sale domnului GEORGE TUTOVEANU
Bîrlad

M. Sadoveanu, Copou-Iaşi
10 ianuarie 1930

Iubite Prietine,

Dorindu-ţi toate cele bune pentru anul nou 1930, care, vai, ne depărtează tot mai mult de trecutele primăveri, ţin să-ţi mulţămesc pentru caldele rînduri pe care le-ai publicat în *„Scrisul nostru"* vorbind despre *Zodia Cancerului*. Transmite-i şi d-lui Ursu

mulțămiri pentru articolul său. Cuibul de la Bîrlad se dovedește destoinic în păstrarea tradiției bune. Și cei din Iași stăruiesc pe aceeași cale. Ca și în crizele trecute literare, asupra biruinții nu poate să rămîie nici o îndoială.

Cele mai respectuoase salutări doamnei Tutoveanu.

Cu prietenie și frăție,

al d[umi]tale

MIHAIL SADOVEANU

Domniei Sale domnului G. TUTOVEANU
prefect al județului Tutova, Bîrlad

M. Sadoveanu — Cețou-Iași
7 mai 1932.

Iubite Prietene,

Ieri, înainte de a pleca din Zorleni, a venit la mine un om năcăjit, arătîndu-mi anexatul ordin de punere în posesie și tînguindu-se că autoritățile locale nu-l ajută să intre în stăpînirea lotului ce i se cuvine. Zice că fostul primar, d. Traian Murgeanu i-ar fi deținînd lotul și d-na Murgeanu l-a alungat cu amenințări. Acest domn, din ce-am aflat, ar mai fi deținînd și alte loturi în același chip; a îndrăznit chiar să constituie unul din aceste loturi de cinci hectare, prin tribunal, dotă unuia dintre copiii lui.

Am făcut locuitorului Florea Dumitru mustrare că nu s-a înfățișat domnului prefect, care, cu o zi înainte fusese în localitate. Mi-a spus că n-a aflat că fuseși în Zorleni decît după ce plecaseși.

Îmi închipui că nu vei lăsa să treacă nesancționat asemenea abuz. I-am și făgăduit omului că d. prefect va face dreptate. E poate un prilej să se dea o pildă tuturor acestor banditi despre care vorbeam amîndoi în sara cînd am avut plăcerea să ne întîlnim. Deranjează-te pînă la Zorleni în acest scop.

E necesar și pentru că mi s-a făcut mie reclamația și pentru că eu am anunțat că vei veni să faci dreptate. Deci ești așteptat ca unul ce ești iubit și respectat și în altă calitate decît cea oficială.

L-am întrebat pe d. Bilamei [?] dacă cumva cunoaște chestia și mi-a răspuns că-i gata să-ți dea informații folositoare.

Te rog să prezinți d-nei Tutoveanu omagiile și respectele mele. Îți strîng mîna cu dragoste.

Al d[umi]tale,

MIHAIL SADOVEANU

D[umi]sale domnului G. TUTOVEANU
literat, fost prefect, Bîrlad
[carte de vizită]

Mihail Sadoveanu, Iași-Copou
[24 aprilie 1934, data poștei]

Cordiale felicitări de ziua numelui.

D[umi]sale domnului GEORGE TUTOVEANU
literat, Bîrlad

10 noemvrie 1936,
Copou-Iași

Iubite Prietine,

Felicitarea d[umi]tale a venit în lipsa mea la Iași: eu am petrecut Sf. Mihai călător, cu destule năcazuri și amărăciuni. Îți mulțămesc pentru urări; mulțămesc d-nei Tutoveanu îndeosebi. Vă rog să credeți că la vîrsta asta și în vremea asta prietiniile sînt

singurul bun pe care îl socotesc de valoare. A noastră e destul de veche, ca să rămîie statornică şi tot mai bună pînă la sfîrşit.

Cu dragoste, cu salutări respectuoase d-nei Tutoveanu,
al d[umi]tale,

MIHAIL SADOVEANU

Domniei Sale Domnului G. TUTOVEANU
Parcul Vatra Luminoasă, Strada G, Nr. 2, Loco

1 septemvrie 1940, Bucureşti

Iubite Prietine,

La vîrsta noastră loviturile sînt mai numeroase şi mai grave, mai ales cînd la durerile personale se adaogă aşa de tragic nefericirile obşteşti.

În ce priveşte informaţiile pe care mi le-ai adresat complectează cu ele formularul reglementar al Casei şi depune-l cu cererea. Consiliul se va ocupa de ele într-o şedinţă viitoare.

Cu cele mai amicale salutări
Al d[umi]tale

MIHAIL SADOVEANU

Către N. N Beldiceanu

5 noemvrie 1919, Copou-Iaşi

Dragă Nicuşor,

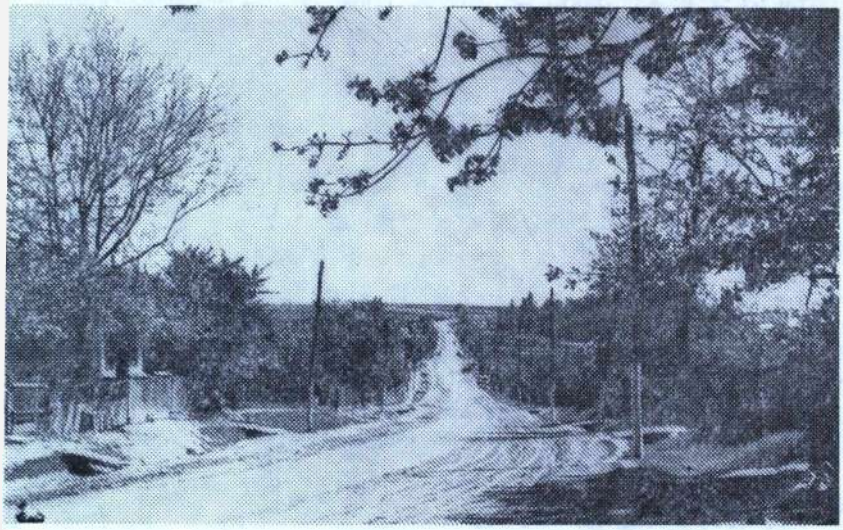
Mi-a vorbit zilele acestea Aurel Băeşu[1] despre tine. Te-a văzut la expoziţia lui şi i s-a părut că eşti trist şi necăjit. Îmi închipuiesc lesne care-i pricina. Încă puţină răbdare şi puţină sforţare şi se vor rîndui şi lucrurile care te privesc. Trebuie să tranşezi tu azi-mîne într-un chip convenabil vînzarea locului de la gara Obor. Am văzut nu de mult anunţul în *„Monitorul proprietarilor"*.

ÎN RĂSTIMPUL CARE S-A SCURS DE LA publicarea primei părţi a schimbului epistolar Mihail Sadoveanu — N. N. Beldiceanu (vezi *„Manuscriptum"*, VIII, nr. 3 (28)/1977, pp.139—147), ne-a fost dat să descoperim noi mărturii ale afecţiunii autorului *Crengii de aur* faţă de vechiul şi apropiatul său prieten din anii debutului literar. Ele se găsesc în paginile corespondenţei purtate de Mihail Sadoveanu, între 2 decembrie 1922 — 16 martie 1923, cu Corneliu Moldovanu, pe atunci preşedinte al Societăţii Scriitorilor Români.

Scrisorile la care facem referinţă, păstrate în fondurile Bibliotecii Academiei R. S. România — cota S 27 $\frac{(1-8)}{CCI}$ —, se plasează cronologic imediat în continuarea corespondenţei cu N. N. Beldiceanu şi dezvăluie, ca singur şi imperios obiectiv, încercarea prozatorului de a-şi ajuta prietenul lovit de soartă.

Aflînd de tratamentul necorespunzător acordat lui N. N. Beldiceanu, internat la Mărcuţa, şi de lipsa de asistenţă din partea familiei, Mihail Sadoveanu se adresează lui Corneliu Moldovanu cu rugămintea de a întreprinde ceva în numele Societăţii Scriitorilor Români pentru confratele lor: **«D. inginer G. Nicolescu, din Bucureşti (str. Viting, nr. 34 bis) cumnatul nefericitului Beldiceanu** — se spune în scrisoarea datată 2 decembrie 1922, Copou-Iaşi — **îmi scrie lucruri foarte dureroase despre starea de mizerie şi neîngrijire (fizică, nu medicală) a bietului nostru camarad şi prieten bolnav. Pricina ar fi d-na Beldiceanu, care nu vrea să dea mai mult, pentru un tratament mai uman, pe care l-ar putea avea, de pildă, la Sibiu. Văd din copia**

[1] Pictorul Aurel Băeşu, născut în Fălticeni, rudă cu M. Sadoveanu şi prieten comun al celor doi scriitori. Sadoveanu se referă la expoziţia Bălţatu-Băeşu-Oncfrei, deschisă la 2 octombrie 1919 în sala Mozart din Bucureşti. În 1918, Aurel Băeşu a executat un foarte frumos portret al lui M. Sadoveanu, devenit — alături de portretul lui C. Baba — cea mai familiară imagine picturală a prozatorului.

Fălticeni. ulița Rădășenilor.

Plecarea mea la București am mai amînat-o puțin. Vreau să aranjez acolo o dată mai multe lucruri și un drum cu trenul astăzi e o întreprindere eroică: cu greu te hotărăști să-l faci.

Cum vei fi văzut, am găsit mijlocul, c-o mică omisiune — pe care o poți păstra pentru volum — să fac să intre în *„Însemnări"* frumoasa ta bucată *Ospățul* [2]. Cealaltă, *Un stîlp de minister*, e simțitor mai lungă și o păstrez pentru *„Viața românească"*, care reapare la începutul anului viitor.

Se întemeiază aici în Iași, sub auspiciile Asociației literare și științifice *„V[iața] R[omânească]"* un institut de editură cu mare capital (3 milioane, eventual sporit la 5) care va tipări literatură originală și traduceri din literaturile puțin cunoscute încă la noi. Un mare cîmp de muncă se deschide și sosește vremea să lepezi o slujbă care-ți nimicește fără folos o parte din vreme în cei mai buni ani de putere literară. Unii bucureșteni, prietini ai noștri, vor veni la Iași cu acest prilej. Cred că și gîndul tău de a te întoarce la matcă a rămas statornic.

Apare aici ș-o gazetă mare, cu tendința de a deveni cu totul modernă îndată ce e cu putință a o înzestra cu toate mijloacele tehnice care la noi încă lipsesc.

Te rog treci pe la *Minerva*. Am adresat lui Filip un volum manuscript intitulat *Frunze-n furtună*. Nu știu încă dacă l-a primit și dacă face ceva cu el. I l-a dus la București P. Iliescu, librarul din Iași. I-am scris acu vreo trei săptămîni, cerîndu-i mai multe lămuriri și eternele compturi care trebuiau să fie gata încă din iunie. Nu înțeleg de ce tace. Nu mai are amestec la editură, acum, după ce institutul a fost înglobat la *Cartea românească*?

Te rog vezi ce este, și ce situație s-a creat volumelor mele în această editură. Cere ca compturile mele să se înainteze urgent — și, în orice caz, să-mi trimită imediat cinci mii de lei în socoteala volumelor editate. Să răspundă dacă pune volumul sub

[2] N. N. Beldiceanu, *Ospățul*, în *„Însemnări literare"*; va da și titlul volumului tipărit în 1921, la București.

---

unei scrisori, pe care ai adresat-o la 20 nov. cuiva care se interesa de soarta lui Beldiceanu, că și d-ta ai înțeles această nefirească și jalnică stare de lucruri. Dacă la Mărcuța Beldiceanu nu poate să aibă un tratament mai bun, atuncea numaidecît trebuie să începi o acțiune pentru a face cu putință transportarea lui la Sibiu ori Chișinău [...] O remisiune apoi e sigură. Dar și acum omul are momente de luciditate. Ceasurile acestea limpezi, de care mai are și va mai avea poate înaintea unui sfîrșit fatal, e o datorie să fie îndulcite, o datorie care nu iartă. Dacă e adevărat că d-na Beldiceanu are asemenea atitudine, atunci societatea *trebuie* să ia afacerea pe mînică și să apeleze și la justiție, dacă va fi nevoie. Dar pînă atunci societatea însăși cred că poate strînge cîteva sume de bani pentru îmbunătățirea tratamentului unui tovarăș bolnav. E condamnabilă purtarea soției bolnavului. Nepăsarea societății ar fi tot așa de vinovată. Te rog ia grabnice măsuri și fii bun și scrie-mi îndată după aceia cîteva cuvinte ».

Dorința scriitorului de a face ca N. N. Beldiceanu să fie mutat, cît mai grabnic, într-un sanatoriu unde să primească o îngrijire mai omenoasă, care să-i îndulcească momentele de luciditate, răzbate cu tărie din toate scrisorile către Corneliu Moldovanu. Ea se constituie într-un adevărat laitmotiv. Cităm epistola din « 17 decemvrie 1922, Copou-Iași »: « **Dragă Corneliu, îți mulțămesc pentru grija pe care văd c-o ai și pentru osteneala ce-ți dai ca nefericitul Nicușor Beldiceanu să ajungă a avea un tratament cît mai omenos. Îmi închipui că sînt așa, și sînt foarte explicabile, toate gesturile și actele sărmanului bolnav. Dacă s-ar putea să fie dus**

presă şi să nu mai întîrzie cu tipărirea lui. Altfel îţi închipui că am condiţii mai avantajoase aici.

Te rog fii bun şi răspunde-mi cît de degrabă.

Te îmbrăţişez frăţeşte.

MIHAI

12 decemvrie 1919, Copou-Iaş

Dragă Nicuşor,

Să-ţi vorbesc de *„Viaţa romînească"*. Poate să fi căpătat şi pînă acum informaţiuni nouă asupra ei: află totuşi că sub acest nume s-a întemeiat în Iaşi şi un mare institut de editură cu un capital de şase milioane deocamdată. Cartea de literatură va primi o îngrijire specială. Sîntem siguri că vom face cinste vechei şi frumoasei noastre Moldova. Că vei putea tipări aici — mai rămîne vorbă? De ce însă îţi împrăştii aşa volumele la toate editurile? Cred că a venit vremea să te hotărăşti pentru una şi să retipăreşti la un loc ce ai mai scos şi pînă acum.

„Însemnările" încetează şi reapare *„Viaţa romînească"* [3]. Mai ai te rog răbdare puţintică în ceea ce priveşte onorariul tău, pînă ce ne facem socotelile. Şi gîndeşte-te la ceva tare şi frumos pentru *„Viaţa romînească"*. Mai ai la mine *Un stîlp de minister*. Este, nu s-a pierdut.

Ce se va putea face şi cum vei putea scăpa de năcazurile şi robia ta, vom vorbi cînd va veni timpul, căci nădăjduiesc că se va putea să te liberezi în sfîrşit. În ce stadiu eşti cu vînzarea locului?

La Bucureşti trebuie să mă hotărăsc să viu, ca să regulez definitiv cu *Cartea Românească*. Văd că administraţia nouă a *Minervei* mi-a cerut cîteva explicaţii cu privire la relaţiile mele cu fostul institut *Minerva*, i le-am dat, însă răspuns pînă acum nu am.

Am să te rog, deci, să fii aşa de bun să treci pe acolo şi să vorbeşti în numele meu astfel:

Minerva avea obligaţia să ţie pe piaţă toate volumele mele, să nu le lase să se epuizeze. Multe s-au epuizat. Deci am dreptul să reziliez contractul.

De la 1916 eu n-am avut nici o socoteală a afacerilor noastre. Le-am cerut şi *Minervei*, le-am cerut şi *Cărţii Româneşti*: n-am avut nici un răspuns.

[3] În numărul 15, din 21 decembrie 1919, se anunţă: « *Ultimul număr. „Însemnările literare"*, cu acest număr, încetează. Anunţăm aceasta fără părere de rău, deoarece reapare *„Viaţa românească"*. Împreună cu vechii ei prieteni şi colaboratori, pregătim primul număr al anului al XII-lea [...] Dăm, aşadar, întîlnire cititorilor noştri la *„Viaţa românească"* ». Semnează M. Sadoveanu şi G. Topîrceanu.

---

la Chişinău ori la Sibiu, sînt sigur că şi el s-ar mai linişti şi s-ar mai alina [...] În orice caz, fă tot ce trebuie şi pentru îmbunătăţirea stării sufleteşti a bolnavului şi pentru prestigiul societăţii ».

După cum rezultă dintr-o altă scrisoare, datată 26 decembrie 1922, Copou-Iaşi, Mihail Sadoveanu nu se mulţumeşte numai cu intervenţiile pe lîngă Corneliu Moldovanu, ci încearcă pe mai multe căi să determine mutarea prietenului bolnav la un alt sanatoriu şi obţinerea de fonduri pentru acest scop. Deşi departe, sfaturile şi îndemnurile sale se pare că au fost hotărîtoare în conjugarea factorilor interesaţi în respectiva acţiune. « **Dr. inginer Gogu Niculescu, cumnatul lui Beldiceanu (str. Viting, 81 bis) îmi scrie că acum zece zile i s-a spus de la spital că trebuie să se plătească pensiunea bolnavului pe trei luni (1 800 lei), că Ministerul de arte şi culte n-a plătit nimic, că nu s-a făcut nici o scutire etc. Chiar acum scriu d-lui Niculescu să te caute, ca să vedeţi amîndoi ce este. Probabil e o neînţelegere la mijloc. Îi scriu şi despre necesitatea încuviinţării rudelor de-aproape (soţie, mamă) ca să poată fi transportat la Sibiu. Împreună cu el cred că veţi găsi soluţia. Va trebui, probabil, să te osteneşti să vezi pe d-na Beldiceanu. În sfîrşit, vei face şi această silinţă. În nenorocirea care l-a lovit, bietul Beldiceanu măcar între tovarăşii lui de nevoi şi visuri să găsească ultimul sprijin. Altfel se pare că vremelnicile legături sociale nu înseamnă mult într-un dezastru ca acesta. E părăsit de soţia şi de copilul lui.** »

Semnificativă ni se pare, în scrisoarea reprodusă mai sus, ca şi în epistola din « 16 ianuarie 1923 »,

Cum pentru cărțile editate cu urmează să primesc 50% din beneficiul net, socotelile trebuie să ție seamă și de majorările de prețuri ale cărților. Așa că și pentru volumele din ediția I-îi, pentru care eu am primit cu anticipație partea mea 50% socotită cu *vechile* prețuri, cît și pentru volumele din ediția II ș.c.l., trebuie să se facă socoteala părții mele pe baza noilor prețuri, fără a încărca, bineînțeles, cheltuielile de tipar — care rămîn tot cele vechi, cunoscute de mine.

Cer această clarificare de situație. Dacă nu mi se face, cu regret trebuie să deschid un proces. În același timp roagă pe cei ce hotărăsc acolo să nu facă nici o mișcare în ceea ce privește retipărirea cărților mele, pînă ce nu mă întreabă și pînă ce nu-mi prezintă socotelile în regulă.

Nu te supăra și fă-mi această îndatorire în prealabil, așa ca să am o bază la venirea mea în Capitală.

Cu mulțămiri și frățească dragoste.

Al tău,

MIHAI

12 april 1921, Copou-Iași

Dragă Nicușor,

Încă de sîmbătă vorbisem cu Iliescu să-ți trimită bani. Luni trebuia să-i primești. Probabil că i-ai primit în urma telegramei ce mi-ai trimis.

Este o chestie.

A trecut pe la mine, nu de mult, d-ul M. Bădescu, de la București spre Chișinău. Din ceea ce mi-a spus, am înțeles că va lua din nou el în mînă afacerea *„Luceafărului"*. El are un capital însemnat vîrît la *„Luceafărul"*, mi-a arătat că a cumpărat acțiunile lui Halippa [4], vrea să-l scoată pe Iancu etc. a și reluat tipărirea cărților mele. Am primit corecturi și le-am trimis îndărăt. Așa încît volumul pe care tu îl aveai angajat la *„Luceafărul"* trebuie să-l întorci acolo.

[4] Scriitorul Pann Halippa.

Asta convine și comitetului de editură al *„Vieții românești"*, care dorește să debutezi la *„Viața românească"* cu un volum de nuvele, «pe sprînceană».

Caută și te întîlnește cu d. Bădescu, dacă nu l-ai văzut.

Cu dragoste

MIHAI

---

ce-i urmează, încrederea nețărmurită a scriitorului în coeziunea de breaslă, pentru care a militat întreaga viață, și pe care o înalță, după cum se vede, deasupra tuturor relațiilor sociale, considerînd-o drept singura inalterabilă. În numele ei îi solicită sprijinul lui Corneliu Moldovanu și în numele ei îi mulțumește acestuia, cînd află că a reușit să obțină un ajutor substanțial din partea Ministrului artelor și cultelor pentru mutarea lui N. N. Beldiceanu la sanatoriul din Sibiu.

«Rîndurile d-tale din 10 ianuarie — scrie el — mi-au pricinuit o mulțămire deosebită, dacă mai poate fi mulțămire și-n nefericire. Bine că ai putut izbîndi, și încă așa de curînd. Pentru strădania și hotărîrea ce ai pus, nu găsesc destule cuvinte de laudă și mulțămire. Văd în ele și un semn bun pentru viitorul năcăjitei noastre bresle.»

Îndoielile trezite de știrea — furnizată de dr. Nubert din Iași, «cumnatul d-nei Beldiceanu» (scrisoarea din 5 martie 1923) — că ministrul I. Mîrzescu nu și-ar fi ținut promisiunea și că Nicușor Beldiceanu nu ar fi fost încă transportat la Sibiu, sînt repede spulberate de veștile sigure sosite de la București, încît prozatorul revine, la scurt interval (16 martie 1923), spre a-i mulțumi lui Corneliu Moldovanu pentru sufletul pus în ajutorarea lui Beldiceanu. Gîndul său se îndrepta din nou spre frățietatea între spirit, pe care ar fi vrut-o instaurată între scriitori:

«Îndată după ce ți-am scris, am primit veste că alarma rudelor era neîntemeiată, deoarece strămutarea lui Beldiceanu se făcuse și ajutorul fusese acordat. Toți mulțămesc din inimă pentru, ceea ce ai făcut. E o operă în adevăr frățească

13 octomvrie 1921, Copou-Iași

Dragă prietine,

Astă vară în august și o parte din septemvrie am fost în Ardeal; în octombrie năcazuri cu concentrarea de o lună la Cernăuți de care am căutat să mă eliberez; aici revizuirea mașinăriilor instalației noastre și mutarea în palatul cel nou; stare de lucruri care a suspendat pe un timp activitatea: iată o mulțime de pricini care-ți explică pe de o parte întîrzierea răspunsului meu, pe de altă parte netipărirea volumului tău. *În munții Bulgariei*[5] se va tipări. Te miri că se tipăresc alte lucruri. Îți poți închipui de cînd sînt primite și pornite acele lucruri, dacă eu, făcînd acum un an o învoire cu *„V[iața] R[omînească]"*, pentru retipărirea unor volume, n-am ajuns să văd nici astăzi măcar unul în librărie? Și au fost puse în lucru acum vreo opt ori zece luni; dar atîtea sînt lipsurile și nevoile (la București tipărim la felurite tipografii), așa de greu merg toate acum, încît trebuie să ne resemnăm la răbdare. Volumul de poezii a rămas să se tipărească în *Biblioteca p[entru] toți*, pentru a-i da o mare răspîndire; mi se pare că ți-am mai comunicat asta.

Cînd voi veni în Capitală, nu voi lipsi să te cercetez în instalația ta cea nouă și patriarhală. Nu înțeleg de ce a doua ori a treia oară îmi reproșezi că n-ai putut găsi o îndeletnicire la *„V[iața] R[omînească]"* — luînd ca dovadă pasagii din scrisorile mele. — Eu înțelegeam — n-am vorbit numai odată despre asta — să te strămuți în Iași, după ce vei fi realizat o sumă respectabilă pe locul de la București, ca să faci aici cît mai mulți și mai tari cărturari. Și Galaction avea — și are — planul de a veni aici. O parte din celelalte venituri ți le-ar fi dat și îndeletnicirile cărturărești de aici. Ceea ce fac *muioșii*, despre care vorbești, nu puteai face tu, cum nu fac nici eu. 12—14 ore de muncă încordată pe zi nu e o perspectivă pentru un om care vra să scape de munca de birou. Dar în sfîrșit, nu înțeleg de ce ai mai insistat asupra lucrului acestuia în ultima scrisoare, cînd toate năcazurile și tribulațiile de care eu sînt vinovat te-au statornicit într-o epocă de liniște și de mulțămire relativă. Ca dovadă că năcazurile deseori sînt aparente, și trebuie să le binecuvîntăm dacă ne duc la un liman fericit. Cînd eu, în 1906, sărac și necăjit, m-am angajat pentr-un prietin și mi-am dat semnătura cumpărîndu-i o mică proprietate în Folticeni și am rămas, în urma răzgîndirii lui, împovărat cu o datorie care atunci era mare, — n-am mai spus nimic niciodată, pentru că de fapt prietinul — și acela erai tu — lucrase spre binele meu[6]. Nu. Să lăsăm lucrurile acestea. Chiar dacă nu ajungeai aici — să-ți faci un cuib agreabil, — chiar dacă eu eram vinovat de ceva,

[5] Volumul lui N. N. Beldiceanu *În munții Bulgarici*, despre care așa de mult se vorbește în cuprinsul corespondenței de față, nu a mai apărut niciodată, din cauza morții neașteptate a scriitorului (survenită la Sibiu, în 1923).

[6] Aluzie la cumpărarea grădinii Vorel din Fălticeni.

și una dintre ele dintăi de felul acesta în nenorocita și dezbinata noastră breaslă».

Este ultima referință la N. N. Beldiceanu făcută de M. Sadoveanu în corespondența cu Corneliu Moldovanu. E de presupus însă, deși nu avem încă mărturia, că scriitorul a continuat și pe mai departe să se intereseze de soarta «nefericitului Beldiceanu», al cărui fatal sfîrșit avea să-i prilejuiască cîteva tulburătoare pagini, încheiate cu acea adîncă reflecție: **«Moartea prietenilor este începutul morții noastre: de aceea părem triști. În ce mă privește, am simțit amurgul tinereții. A fost ceva mai aspru decît tristețea. Pînă astăzi nici n-am îndrăznit să scriu aceste rînduri».** (Vezi: M. Sadoveanu, *Pentr-un prietin mort*, în *Opere*, vol. XIX, E.P.L., București, 1964, p. 303.)

deşi tu nu mai eşti un copil, nici o jucărie a întîmplării în viaţă, — totuşi tu ştiai prea bine că n-am făcut nimic nici din rea credinţă, nici din răutate. Atunci?

În ceea ce priveşte «bisericuţa» de la *„V[iaţa] R[omînească]"*. Nu e nici o bisericuţă. E acelaşi cerc de cărturari, cu cusururile şi scăderile lui, însă mai bun şi mai curat în intenţiile lui decît oricare altul: e aşa cum l-ai cunoscut. S-a întîmplat cu tine însă ce se întîmplă şi cu alţii. Ai fost nemulţămit o dată, de două ori, de trei ori, că o bucată a ta întîrzie, nu mai apare. Te-ai supărat. Ai scris scrisori, pe care le-am văzut şi eu, care au jignit. N-ai vrut să ţii socoteală de explicaţii. Şi-atunci trebuia să ajungi aici. Supărările şi năcazurile tale te-au făcut într-o vreme — în vremea aceea mai ales — violent şi irascibil: îţi aduci aminte — acasă la mine — cum te opream cînd porneai. Şi dacă e bine să tratezi vechi prieteni şi oameni cumsecade în fond, aşa cum tratezi pleava cealaltă a lumii noastre — atunci nu mai am nimic de zis. Acum eşti liniştit şi judecă. Judecă pentru a-ţi domoli inima şi a-ţi împăca şi îmblînzi sufletul, căci

«Puţină vreme încă şi glasu-mi se va stînge
Şi inima în pieptu-mi de-a bate va-nceta ...»

Bine. Nu vei mai colabora la revistă. Nu vei mai da nimic editurii. Totuşi să ştii că aici sînt oameni cumsecade; altfel n-aş fi prietinul lor.

În privinţa banilor pentru volum, trebuie să mai ai răbdare, pînă ce ţi-or sosi corecturile.

Îţi strînge mîna vechiul tău prietin,

MIHAI

28 decemvrie 1921, Copou-Iaşi

Dragă Nicuşor,

Să mă ierţi, cu toate că vina mea e involuntară. Cu concentrarea, drumurile şi lipsa mea de-acasă, n-am luat cunoştinţă de scrisoarea ta veche decît acum, cînd am primit pe cea nouă, datată 25 decemvrie. Nu ştiam de ea; rămăsese amestecată între scrisorile mai vechi, pusă acolo din greşeală de ai mei. Îţi închipui cît de supărat am fost deschizînd-o şi văzîndu-i cuprinsul. Nu m-a mîhnit atît chestia bănească, cît boala lui Nicoriţă, pe care ştiu cît îl iubeşti. Asta vine în primul rînd; şi înţeleg, mi se pare, din a doua scrisoare că copilul s-a făcut bine. Atunci toate celelalte se vor putea rezolva căci atîrnă de voinţa oamenilor.

Chiar astăzi voi căuta să tranşez definitiv cu I.Iliescu chestia volumului *În munţii Bulgariei*. I-am mai vorbit eu, dar avea motive cînd îmi explica amînarea. Noi, aici, cu mutarea, în localul cel nou, nici acuma n-am intrat în stadiul de muncă deplină şi normală. Tot astăzi îl voi face să-ţi trimită şi bani.

Cu volumul de poezii trebuie să aştept întoarcerea aici a lui Patraşcanu [7], căci era vorba să se tipărească la Bucureşti.

Cînd îmi mai scrii, spune-mi cum o duce băiatul; după încercarea năpraznică prin care a trecut.

Cu dragoste. Vechiul tău prietin,

MIHAI

P.S. Volumul *Între Prut şi Nistru* [8] l-am înapoiat Casei Şcoalelor.

---

[7] D. D. Patraşcanu — om politic şi scriitor din cercul *„Vieţii Româneşti"*.
[8] Volumul lui N. N. Beldiceanu, ce a apărut, în 1922, la Bucureşti.

2 aprilie 1922, Copou-Iaşi

Dragă Nicuşor,

În adevăr, am isprăvit cu mutatul în casa nouă şi am făcut din trei tipografii mai mici una mare şi modern instalată. Ar merge acuma mai bine fără îndoială dacă n-ar veni calamitatea scumpirii hîrtiei, care dă o lovitură grozavă jurnalelor şi editurilor. Totuşi vine şi rîndul manuscriptului tău între cele care urmează să se tipărească. E şi drept, căci aşteaptă cam de multă vreme. Ca să vezi însă cîte greutăţi sînt şi nu numai pentru tine — e destul să-ţi spun că de un an şi jumătate, din şase volume ale mele, depuse la Bucureşti spre retipărire, n-a apărut decît unul [9]. Pe-al doilea [10] cu greu îl văd apărînd la orizont, de cînd cu scumpirea de 40% a hîrtiei. Şi trebuie să mai ştii că se mai anunţă pentru curînd încă altă scumpire, de alţi 40%. Ce va mai fi? Să nădăjduim că se va întîmpla ceva care va ameliora lucrurile, căci mergem din ce în ce mai greu şi mai rău.

Volumul *Poliritmice* [11] era vorba să se tipărească la Bucureşti pentru *Biblioteca [pentru] toţi*. Vorbeşte cu Patraşcanu. Se poate tipări şi la Iaşi pentru *„B.p.T."* numai că asta trebuie s-o dispuie el şi să trimită hîrtie îndestulătoare aici.

Deocamdată voi căuta să fac aşa ca să primeşti cît de degrabă corecturi la volumul *În munţii Bulgariei*.

Cu dragoste,

Al tău

MIHAI

13 mai 1922, Copou-Iaşi

Iubite prietine,

Scrisoarea ta plină de bucurie şi primăvară m-a mişcat. Te înţeleg foarte bine — căci şi mie numai natura mi-a procurat cele mai curate şi durabile plăceri. Voi veni să te văd în chinovia ta, cu Nicoriţă în braţe. N-o să pot să stau la tine în vremea cît voi fi în Bucureşti, din pricină că apucasem a rîndui altfel şi va trebui să nu fiu prea departe de Academie, unde aş vrea să lucrez dimineaţa la bibliotecă. Dar te voi călca des, de asta să n-ai grijă. Săptămîna viitoare sînt în Bucureşti şi atunci îţi voi spune şi pricinile care au întîrziat pînă acuma punerea în lucru a volumului *În munţii Bulgariei*.

MIHAI

1 septemvrie 1922, Copou-Iaşi

Dragă Nicuşor,

Întors acasă, găsesc scrisoarea ta de acum două săptămîni. Mă bucură mai ales veştile bune în privinţa gospodăriei tale. Mă bucur că ai avut roadă în toate şi ai hotărît să te întemeiezi cu desăvîrşire acolo, în uliţa cu nume ciudat. Pe-aici a fost o vreme secetă mare, mai bine de şapte săptămîni, şi nădejdile de recoltă bogată au fost în parte înşelate. Să ne mulţămim însă că sîntem sănătoşi şi să aşteptăm anul viitor.

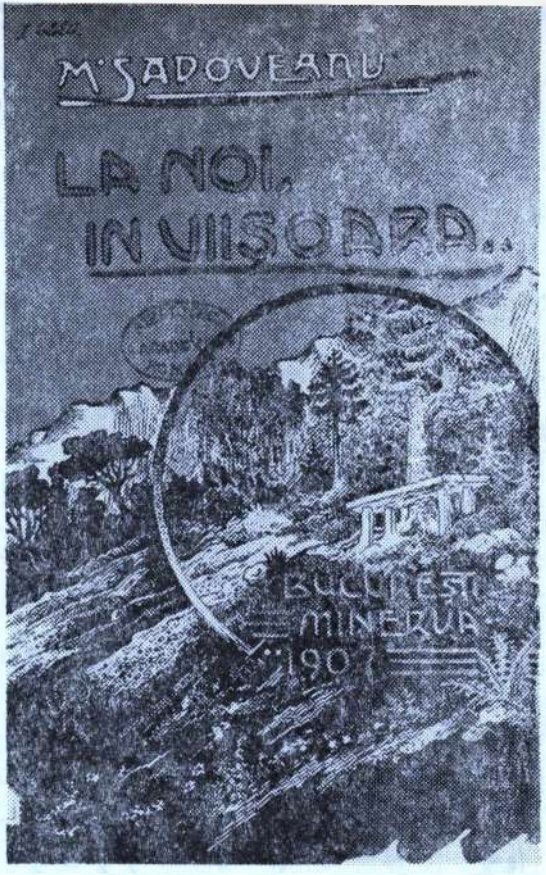
În Ardeal nu voi putea merge. Sînt mai fixat ca oricînd acasă şi nu pot să plec pe vreme mai îndelungată. Am vorbit cu Mihai Codreanu despre piesa ta *Floarea Morţii*.

---

[9] Mihail Sadoveanu, *Priveghiuri*, Bucureşti, 1920.

[10] Scriitorul se referă la volumul: *Nuvele şi schiţe. Pagini alese* (vol. I, Bucureşti, 1922, cu o notiţă biografică datorată lui Mihail Dragomirescu.

[11] *Poliritmice* — volum proiectat de N. N. Beldiceanu, care n-a mai apărut din cauza morţii autorului.

Însă n-a pus-o în repetiție. Mi-a făgăduit că se va gîndi la asta, vom mai vorbi și-ți va scrie. Vine, odată cu toamna, rîndul volumului *În munții Bulgariei*, care de multă vreme așteaptă în săltar. Dacă ai făcut învoire cu Sfetea pentru o serie de volume la *Cartea Românească*, acum cînd instituția își mută atelierele într-o nouă și mare instalație, ți-ai asigurat materialul pe care îl ai și ai făcut și o bună afacere. Iar dacă planul cu expoziția ia și el ființă, poți să te socotești cu desăvîrșire ieșit deasupra valului.

Îndată ce Ibrăileanu se întoarce de la Văratic, îi spun despre hotărîrea ta de a reîncepe colaborarea la *„Viața Romînească"*, ceea ce are să-i facă, nu mă îndoiesc, plăcere.

Cred că epistola asta te va găsi înainte de plecarea la Slatina. Dacă septemvre va fi lin și călduț cum făgăduiește, vei pomeni multă vreme zilele pe care le vei petrece acolo.

Te îmbrățișez frățește,

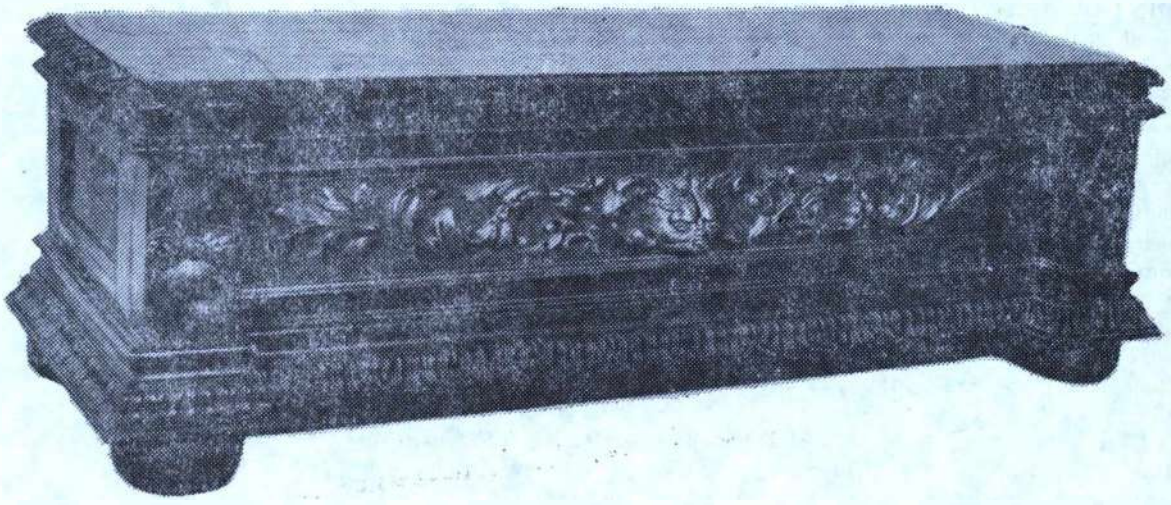
MIHAI

[Carte de vizită]

Dragă prietine, te-am căutat la minister și nu te-am găsit. Nu știu dacă e potrivit să viu chiar acu pe la tine. Te rog, treci pe la *Minerva*, pe la ceasurile 2.

Cu dragoste,

MIHAI

Către G. Topîrceanu

[Carte poștală ilustrată]

Mr. G. TOPÎRCEANU,
Homme de lettres
„Viața Românească", str. Alecsandri, 3
Jassy, Roumanie

Paris
Luni, 4 iulie 1927

Te salut cu prietenie și dragoste, dintr-un oraș în care m-am simțit bine din prima clipă.

La revedere curînd!

MIHAIL SADOVEANU

9 Septemvrie 1929
Copou

Iubite Prietine,

Îți reamintesc de un legămînt ce am făcut încă de la începutul acestui an 1929. Era vorba să intri colaborator la o serie de cărți de cetire pentru clasele primare — compunînd pentru ele o serie de versuri patriotice. Ai cerut un răgaz. Am pe birou al doilea manuscript (clasa III-a) și e necesară intervenția d[umi]tale. Alege, te rog, din ce ai, cîteva bucăți potrivite (*Balada greierului*, *Ouăle de paști*, *Lupta între cucoși* etc.) și vină pînă la mine. Vină să vezi ce trebuie măcar. Stăruiesc, pentru că e în interesul d[umi]tale. Îți asiguri, cu puțină muncă, un venit sigur, o rentă, de cîteva zeci de mii de lei anual. Te aștept în prima după-amiază pe care o ai liberă.

La revedere.

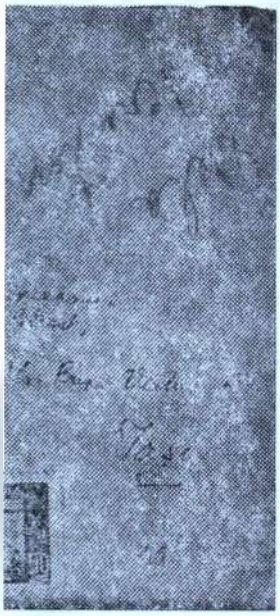
MIHAIL SADOVEANU

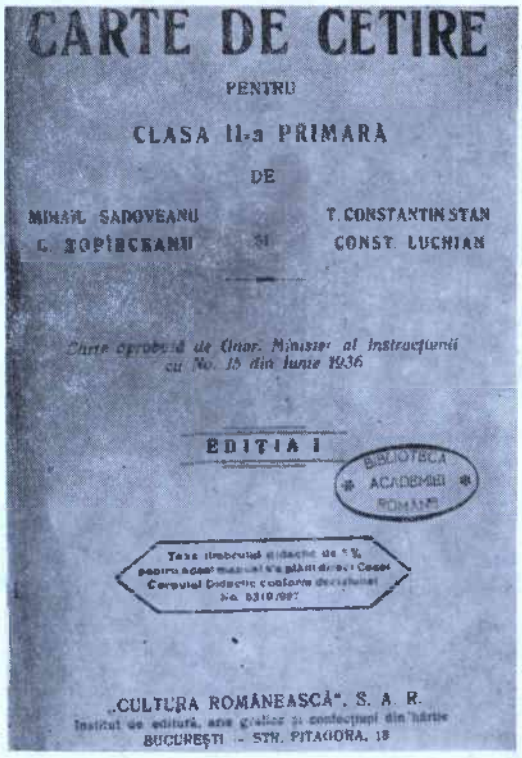
DINTRE SCRIITORII INTERBELICI, probabil că G. Topîrceanu s-a bucurat de cea mai mare simpatie și prețuire din partea lui Mihail Sadoveanu. Colaborarea lor apropiată la *„Viața românească"*, *„Însemnări literare"* *„Lumea. Bazar săptămînal"*, *„Însemnări ieșene"* ș.a., pe de o parte, partidele de vînătoare, discuțiile și petrecerile amicale, pe de alta, au cimentat una dintre cele mai puternice prietenii din literatura noastră; prietenie bazată înainte de toate pe o admirabilă comuniune de simțăminte și de vederi.

La flacăra ei, atît M. Sadoveanu, cît mai ales G. Topîrceanu, și-au modelat sufletul și comportamentul, împrumutînd în manifestări cîte ceva din firea celuilalt.

Fapt cu atît mai vizibil în planul modalităților de creație artistică, unde, după 1920, e de înregistrat o creștere semnificativă a ponderii umorului în opera lui Sadoveanu și, dimpotrivă, o penetrație a temelor grave, esențiale, în poezia lui Topîrceanu.

Mărturiilor anterioare de stimă, considerație și dragoste reciprocă dintre cei doi scriitori — am aminti, de pildă, pentru Topîrceanu, poema *Cocostîrcul albastru*, prilejuită de alegerea marelui scriitor «printre nemuritori» (la Academie) și paginile pline de vervă intitulate *Țara de dincolo de negură*, răspuns la povestirea *Mirajul*, de Mihail Sadoveanu; iar pentru acesta de pe urmă, raportul academic cu ocazia primirii poetului ca membru corespondent la Academie (1936) și evocările: *La moartea lui Topîrceanu*, *Pentru Topîrceanu*, *G. Topîrceanu* (16 iulie) și *G. Topîrceanu* (7 decembrie 1937) — li se adaugă, prin corespondența publicată acum, noi exemple.

Domniei Sale Domnului G. TOPÎRCEANU
literat, str. Bună-Vestire, 6
Iaşi

Senatul României
Cabinetul preşedintelui
26 noiembrie 1931, Bucureşti

Iubite prietine şi frate,

Chiar alaltăieri am vorbit cu d. Mavrodi, directorul general al teatrelor, despre situaţia d[umi]tale şi mi-a comunicat că totul este în bună rînduială, ai fost încadrat şi trecut în budget.

Acestea fiind spuse, te rog să fii liniştit şi în acelaşi timp încredinţat de prietenia şi grija celor care te preţuiesc.

Al domniei tale,

MIHAIL SADOVEANU

31 X. 935, Copou-Iaşi

Iubite Prietine,

Iată o scrisoare de la d. C. Stan. Găseşti în ea o explicaţie, după care urmează să iscăleşti şi să trimiţi o procură, la Bucureşti, domnului avocat Nicolae S. Ionescu, ca să ne reprezinte într-un proces de proprietate literară, ale cărui citaţii şi hîrtii le-ai primit. Deasemeni d. Stan te roagă să mai adaogi cîteva bucăţi de versuri. La sfîrşitul anului, cărţile noastre vor fi prezintate din nou pentru aprobare. Avem interes şi ai şi d[umnea]ta ca să se prezinte cît mai bine.

Cu prietinie,

Al d[umi]tale MIHAIL SADOVEANU

Din acestea răzbate toată afecţiunea şi grija prozatorului de a-şi sprijini prietenul mai puţin ancorat în realitate şi de a-l ajuta în momentele de grea încercare prin care acesta trece în cursul anului 1937. Dealtfel, acel «iubite prietine şi frate», ce deschide scrisoarea din 26 noiembrie 1931 — formulă pe care nu o va mai utiliza, din cîte cunoaştem, niciodată faţă de vreun alt partener de corespondenţă — este ea însăşi elocventă pentru profunzimea sentimentelor ce-l legau pe Mihail Sadoveanu de G. Topîrceanu.

De o consideraţie încă şi mai puternică se bucura poetul din partea familiei prozatorului. O scrisoare stingheră ajunsă pînă la noi, datorată Profirei Sadoveanu, transmite ceva din acea căldură sufletească cu care G. Topîrceanu era înconjurat în casa de la Copou: «Dragă domnule Topîrceanu — i se adresează, la 6 septembrie 1935, acea care îşi alesese pseudonimul Valer Donea — nu ţi-am scris niciodată pînă acum şi stăteam la îndoială cum să încep; era să spun „dragă prietine" — dar pe urmă m-am răsgîndit, de frică să nu fie interpretat altfel acest titlu. Era mai bine, nu este aşa?

Acum sînt liniştită, că e ca şi cum aş fi spus în amîndouă felurile.

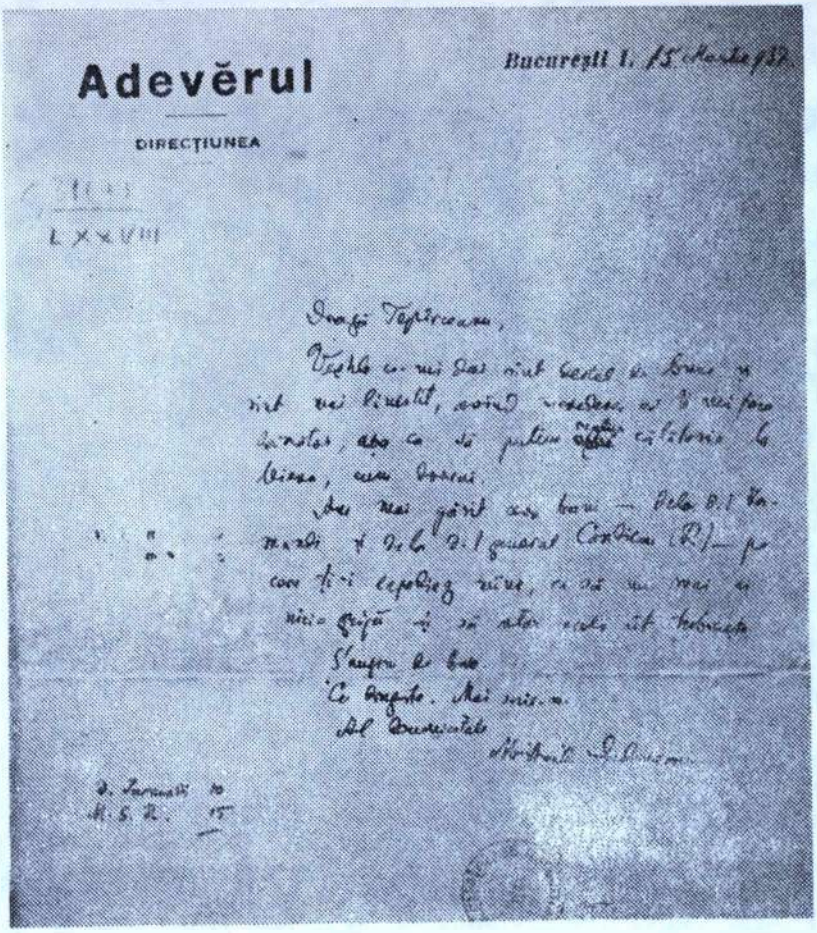
Uite ce e (aşa spui mata): Valer Donea, noul colaborator al *„Adevărului literar"*, vrea să scrie un reportaj despre mata şi are nevoie de două-trei fotografii, pentru reprodus. Te-aş ruga mult să le alegi mata, cele care crezi că sînt mai „interesante" şi să le trimiţi pe adresa mea: str. Pandele Ţărușanu, nr. 2, Parcul Inginerilor, Buc[ureşti]. E nevoie de ele la redacţie, cel mai tîrziu joi, 12 septembrie. Aşa că te-aş ruga mult să nu întîrzii cu trimisul lor.

1 nov[embrie] 935
Copou-Iași

Stimate Prietine,

Fii bun și treci pe la mine (sînt gripat și nu ies la club) — dacă poți, mîni, sîmbătă — ca să ne înțelegem asupra colaborării la cărțile didactice. Procura privește cărțile didactice care au expirat: așa încît, ori te prezinți singur la proces, ori dai o procură: e necesar să-ți aperi drepturile. În ceea ce privește colaborarea, trebuie să te hotărăști imediat, căci în decemvrie, manuscrisele nouă vor trebui depuse. Dacă abandonezi colaborarea, trebuie să înștiințăm pe Stan din vreme. Cred că te voi convinge să rămîi.

Cu dragoste,
Al d[umi]tale,
MIHAIL SADOVEANU

Adevĕrul
DIRECȚIUNEA
București I. 15 Ianuarie 937

„Adevărul"
Direcțiunea

București I, 4 februarie 1937

Dragă Topîrceanu,

Am văzut astăzi pe d. Tătărăscu, primul-ministru, care mi-a pus la dispoziție pentru d[umnea]ta suma de lei douăzeci de mii. Îi vei primi zilele acestea. Voi vorbi și în altă parte: cu d. Condiescu și cu d. Iamandi.

Cunosc Viena. Am văzut-o acum șapte ani: am stat acolo vreo zece zile. Mi-a plăcut enorm.

Îndată ce te vede d[octo]rul, scrie-mi cîteva rînduri.

Doresc să ne vedem sănătoși.

Cu dragoste, al domniei tale, MIHAIL SADOVEANU

Cred că nu ai nimic contra, ca un admirator a[l] matele să scrie cîteva pagini în care să-ți facă portretul. E drept că poate are să te deformeze puțin, dar n-are s-o facă din rea voință. Cel mult din cauză că poate nu i-ai dat prilejul să te cunoască mai bine. De se strecoară greșeli, va fi vina matale.

Aștept „pozele". Eu, cît și Valer Donea, am multă dragoste și admirație pentru mata.

Te salutăm cu prietenie,
Profiriția Sadoveanu».

Din păcate, sentimentele poetului Topîrceanu față de Mihail Sadoveanu nu pot fi deduse deocamdată — în afara textelor publicate — decît în mod indirect, din evocarea Otiliei Cazimir *Ți-aduci aminte, Teofile* (din vol. *Prietenii mei scriitorii...*, E.S.P.L.A., București, 1960) și din scrisoarea acesteia, expediată lui Mihail Sadoveanu la 26 aprilie 1937.

«Iubite domnule Sadoveanu — scria Otilia Cazimir — nu pot să vă dau decît vești rele. Fiecare zi care trece îl lasă tot mai slab și mai chinuit. A pierdut orice nădejde și-l chinuiesc gîndurile tot atît cît și suferințele trupului. Înțeleg că ar vrea să vă vorbească mai pe îndelete.

A d[umnea]voastră din toată inima,
Otilia Cazimir.»

După cum rezultă din epistola mai sus reprodusă, G. Topîrceanu îl aștepta pe M. Sadoveanu, în preajma clipei finale, ca pe un adevărat duhovnic, spre a-i transmite ultimele gînduri și dorințe.

E poate dovada cea mai concludentă a adînc-ilor legături sufletești dintre cei doi scriitori atît de diferiți temperamental și totuși atît de asemănători în structura lor primordială.

„Adevărul"
Direcțiunea

București I, 16.III.937

Iubite Prietine,

Astăzi îți expediez restul de bani ce am mai dobîndit pentru d-ta: 15.000 de la M. S. Regele; 10.000 de la Minister (d. Iamandi) și 10.000 de la S.S.R. — total 35.000. Nădăjduiesc să ieși cu asta din impas și să te întorci cu bună tocmeală în vederea unei restaurări complecte. Mai avem treabă pe lumea asta cu vînatul și pescuitul.

Ți-am scris și ieri o scrisoare, în care îți vorbeam de 25.000 lei. După aceea am mai primit 10.000.

Să fii sănătos.
Cu dragoste frățească.
Al d[umi]tale,

MIHAIL SADOVEANU

Către O. Goga

5 septemvrie 1927, Copou-Iași

Dragă Prietine,

Ieri m-am întors acasă de la Mănăstirea Neamț, unde am stat șase săptămîni. De acolo ți-am adresat către sfîrșitul lui august la Ciucea o scrisoare. Știam că încă ești în străinătate; voiam însă s-o găsești la întoarcere. Chestia revistei *„Comoara"* încă nu începuse. Îndată după aceia unele gazete au publicat cîteva calomnii și insinuări. Stropiturile acestor murdării te-au ajuns — văd — și acolo, unde te-ai dus să cauți puțină liniște și uitare. Dacă ai ști cît m-au indignat și pe mine în tihna aceia mănăstirească! E posibil să adune politica atîta otravă în jurul nostru? E posibil să insulți și să ponegrești fără scrupul, fără dovadă, fără pedeapsă, pe niște oameni care nu sînt cei din urmă în țara lor? De multe ori mi-am zis în acele zile că mai bine m-aș duce

---

DESPRINSĂ DE EVENIMENTELE CONcrete care au prilejuit-o, scrisoarea pe care o publicăm acum — și care bănuim că face parte dintr-un amplu schimb epistolar înfiripat între Mihail Sadoveanu și Octavian Goga încă din 1905 — pare aproape criptică. Încît, cîteva explicitări sînt absolut necesare.

Ca ministru, în anii 1926 — 1927, Octavian Goga acordase credit pentru tipărirea revistei de propagandă culturală la sate *„Comoara"*, ce urma să apară sub redacția lui M. Sadoveanu, cu colaborarea statornică a poetului. Spre a-i înlesni cît mai larga difuziune, revista a fost scutită de timbru poștal.

În vara lui 1927, prin schimbarea guvernului, toată această chestiune a fost răstălmăcită și interpretată tendențios după obișnuita practică a partidelor burgheze.

Dezmințirea la care se referă Mihail Sadoveanu a apărut în ziarul *„Îndreptarea"* (IX, nr. 196, 26 august 1927, p. 1), sub titlul *Pentru descoperirile „României"*.

Cum ea reprezintă un document foarte important pentru înțelegerea scrisorii, o reproducem în continuare ca pe o piesă interesantă la dosarul inițiativelor culturale sadoveniene:

« Organul debil al d-lui Maniu se ocupă de cîteva zile de opera culturală întreprinsă sub direcția d-lui Mihail Sadoveanu prin revista populară „Comoara".

După „România", această operă cu care ne mîndrim, a fost o „tîlhărie" pentru că direcția P.T.T. a scutit-o de timbrul poștal.

„Comoara" a fost o revistă de literatură pentru popor, în care marele prozator d-l Mihail Sadoveanu își închinase generos munca și talentul în slujba unei opere uriașe...

«în altă țară» — dar realmente în alta. Totuși cuget că am și prietini, între care pot stărui și lupta împotriva răilor.

Suma încasată de *Monitorul oficial* s-a găsit înregistrată în scriptele *Monitorului*. *„Îndreptarea"* a dat un comunicat, arătînd că ministrul de interne a dat bani pentru tiparul și hîrtia unei reviste de propagandă culturală, așa cum avea dreptul și cum au făcut și liberalii cu o revistă a lor. Acuma nu mai văd nimic prin gazete asupra chestiei.

Precum știi, banii încasați pînă în iunie — destul de puțini (un milion și ceva) au fost întrebuințați la plata cernelei, zincografiei, colaborărilor și hîrtiei: ca să fie posibil totdeauna un control, dispusesem ca toate încasările să se facă prin *Casa de depuneri* și numai eu am ridicat banii. Ceea ce se afla neridicat la începutul lui iunie, cînd ne-am despărțit, se află tot la *Depuneri*. Toate încasările au fost înregistrate și se știe ce s-a făcut ca banii, după acte justificative.

Cînd ne vom întîlni la București, vom vedea ce avem de făcut împotriva ticăloșiilor care s-au debitat. Ceva trebuie să facem. Cînd vii la București, comunică-mi, ca să viu și eu și să ne întîlnim.

Te îmbrățișez. Respectuoase salutări Doamnei.

Al tău,

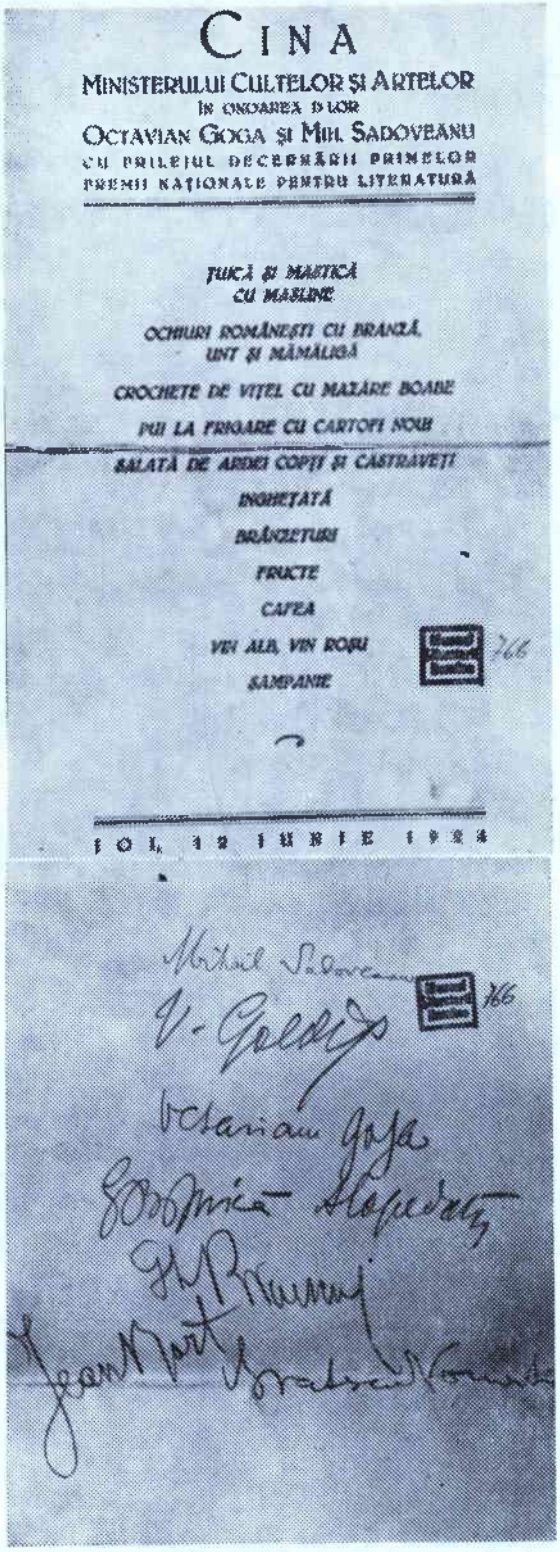
MIHAIL SADOVEANU

Am mai spus-o, „Comoara" costa 5 lei abonamentul și tindea a fi răspîndită în trei milioane de exemplare exclusiv în pătura țărănească, unde era destinată.

Sunt zeci de reviste de acest soi, pe cari autoritatea a crezut util să le scutească de timbrul poștal pentru a le ușura răspîndirea, după cum sunt multe societăți culturale, cari de asemeni sunt scutite de timbrul poștal în corespondențele lor.

Deșteptăciunea „României" crede că revista „Comoara" nu se putea număra printre acestea; să-i fie de bine, nu vom insista s-o convingem».

Rezultă, deci, mai mult decît convingător că M. Sadoveanu se inplicase în editarea revistei *„Comora"* determinat de interese total deosebite de cele ale politicienilor vremii, fiind preocupat vizibil de soarta celor mulți.

CINA

MINISTERULUI CULTELOR ȘI ARTELOR

ÎN ONOAREA D-LOR

OCTAVIAN GOGA ȘI MIH. SADOVEANU

CU PRILEJUL DECERNĂRII PRINȚELOR PREMII NAȚIONALE PENTRU LITERATURĂ

JUCĂ ȘI MARTICĂ CU MASLINE

OCHIURI ROMÂNEȘTI CU BRANZĂ, UNT ȘI MĂMĂLIGĂ

CROCHETE DE VIȚEL CU MAZĂRE BOABE

PUI LA FRIGARE CU CARTOFI NOUI

SALATĂ DE ARDEI COPȚI ȘI CASTRAVEȚI

ÎNGHEȚATĂ

BRÂNCEȚURI

FRUCTE

CAFEA

VIN ALB, VIN ROȘU

SAMPANIE

166

IOI, 12 IUNIE 1924

Mihail Sadoveanu

V. Goldiș

Octavian Goga

Comica Mirescu

N. Iorga

Ion Pillat

166

3. OAMENI ȘI LOCURI

CONTRIBUȚII LA BIOGRAFIA SADOVENIANĂ

MIHAIL SADOVEANU ESTE SCRIITORUL CARE nu poate fi acuzat de reticență autobiografică față de cititorii săi, confesîndu-se, deseori, în opere mai apoi frecvent citate de istoricii literari.

Autorul Fraților Jderi a recreat în memoriile sale atmosfera din casa tatălui, de la Pașcani, după cum a evocat și imaginea melancolică a mamei, umbrită de o nemărturisită, dar vizibilă suferință: «Mama stătea tăcută, albă, cu ochii duși și mîinile umblau repede în lumină... oricine trecea pe dinaintea ferestrei o privea fără s-o salute, fără să-i zîmbească», — își amintește cu durere Sadoveanu în Anii de ucenicie.

Tăcerile adînci și triste ale mamei erau, desigur o consecință a situației ei nefirești din casa avocatului Al. Sadoveanu.

Pentru această afirmație este de reținut dialogul, consemnat în Printre gene, dintre avocat și un locuitor al Pașcanilor:

«— Ai făcut un pas — acum îi-i rușine de dînsa? Vrei s-o ții așa, să se simtă roabă cît o trăi?

— ...Eu cunosc lumea; ea se simte fericită. Ce, crezi că nu preferă ea viața asta mizeriei de la dînsa de-acasă?

— Bine, dar la început, cînd ai adus-o, ai făgăduit.

— Într-un moment de fericire!... rîsește tata vesel, întinzîndu-și brațele în lături».

Nu întîlnim nici un document în dosarele de acte ale marelui scriitor care să dovedească legalizarea căsătoriei părinților, așa cum au acreditat biografii săi; toate actele emise de birourile oficiale pe care le-am cercetat atestă că Profira a păstrat tot timpul numele Ursachi, că primul ei născut, Mihai, a fost un Ursachi, sadovenizat ad-hoc fie de tatăl său cu ocazia înscrierii la școala primară și mai apoi la gimnaziu[1], fie de scriitorul însuși, fără a beneficia însă de un act oficial. Afirmația noastră se întemeiază pe extractul actului de naștere al lui M. Sadoveanu pe care l-am consultat de curînd în dosarul celei de-a doua căsătorii a marelui povestitor, aflat în colecția de stare civilă a primăriei din comuna Mogoșoaia, județul Ilfov[2].

Actul de naștere, aparținînd registrului de născuți al primăriei din Pașcani, pe anul 1880, obligă dealtfel și la unele modificări ale datelor biografice intrate deja în conștiința istoriei literare. Faptul ne face să credem că actul nu a fost cunoscut și că monografiștii sadovenieni au pus în circulație data consfințită prin tradiție. În Anii de ucenicie Sadoveanu consemnează doar luna și anul nașterii sale («Acolo m-am născut eu în noiembrie 1880»), semn că el însuși n-a vrut să infirme ceea ce se avansase anterior.

---

[1] În foile matricole ale gimnaziului „Alecu Donici" din Fălticeni numele Sadoveanu este însoțit și de Ursachi (vezi și Savin Bratu, *Mihail Sadoveanu*, 1963, pag. 30). Acest lucru este un semn că nu fusese legalizat în anul 1891, în ultima clasă a școlii primare, cum susțin unii biografi.

[2] Dosar nr. 8/1942, de căsătoriți, semnalat de cercetătorul Gh. Dranga de la Arhivele Statului din București și pus la dispoziție cu generozitate de secretarul primăriei, D. Vultur, cărora le aducem și aici respectuoasele noastre mulțumiri.

Citite atent, rîndurile de început ale înscrisului arată că nu 5 noiembrie este ziua ivirii pe lume a celui ce a scris Baltagul, ci 3 noiembrie. Copilul a fost declarat şi înregistrat la primărie de oficiul stării civile din Paşcani, la ora « zece antemeridiane», pe data de 5 noiembrie; în schimb « Mihai, de sex masculin», s-a născut « alaltăieri», adică la 3 noiembrie, dimineaţa la « ora nouă».

Primăria Comunei Urbane Paşcani
Jud. Baia

EXTRACT

Din registrul stării civile de născuţi pe anul 1880

Ortodox
Naturală
Nr. 354

Din anul una mie opt sute opt zeci, luna Noembrie, ziua cinci, ora zece antemeridiane.
Act de naştere a lui Mihai, de sex masculin, născut alaltăieri, la ora nouă antemeridiane, în casa mamei sale din Tîrgul Paşcani, fiu natural al Profirii Ursachii, de douăzeci şi şase ani, de profesie servitoare, domiciliată în Tîrgul Paşcani, Comuna Paşcani. După declaraţia făcută de mamă, care ne-a înfăţişat copilul. Martori au fost: Ion a Lupoaie, de douăzeci şi opt ani şi Costache Grădinariu, de douăzeci şi şapte ani, servitori, domiciliaţi în Tîrgul Paşcani, care au subscris acest act prin punerea degetului împreună cu declaranta, şi după ce li sau *[sic !]* citit. Constatat după lege de noi Gheorghe Simionovici Ajutor de Primar şi ofiţer stărei civile al Comunei Paşcani.

Mihai Ursachi

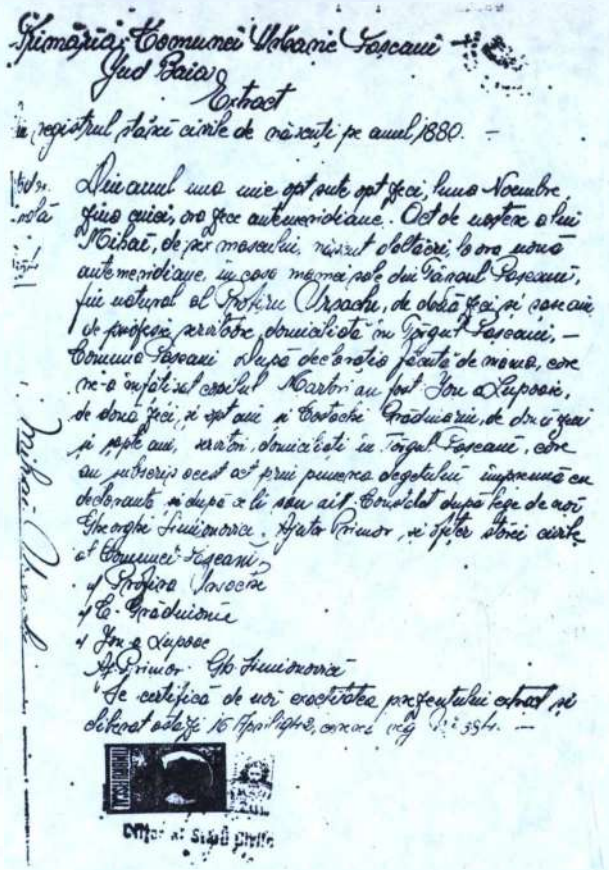
* Profira Ursachi
* C. Grădinariu
* Ion a Lupoae
Aj. Primar Gh. Semionovici

Se certifică de noi exactitatea prezentului extract şi eliberat astăzi 16 aprilie 1942, cererea reg. N: 384.

Timbru 12 lei

OFIŢER AL STĂREI CIVILE
[SS. indescifrabil]

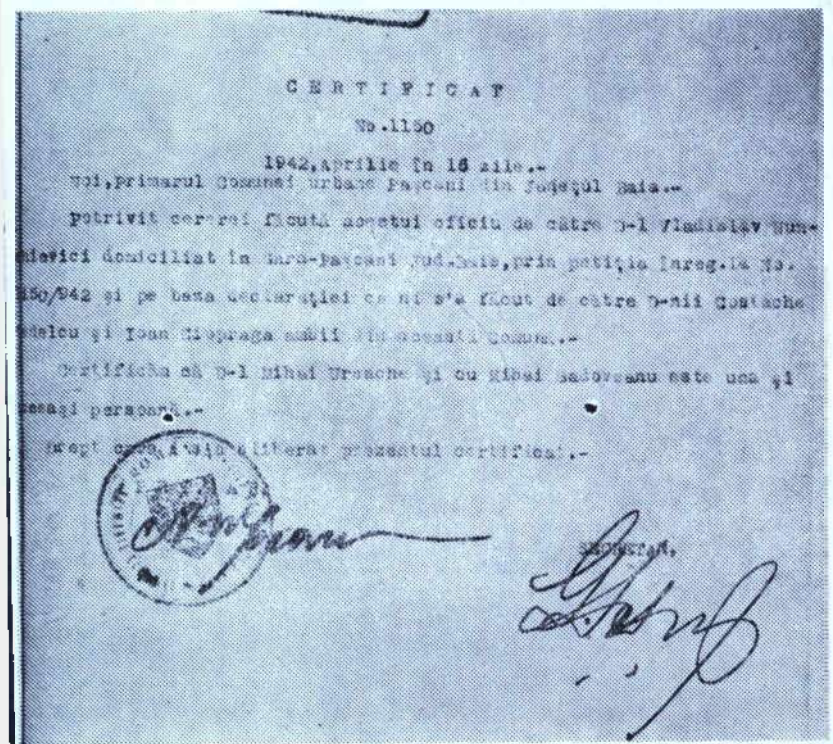
Şef. Biroului
[SS. indescifrabil]

Primăria Comunei Urbane Paşcani
Jud Baia
Extract
din registrul stării civile de născuţi pe anul 1880. –

Anul una mie opt sute opt zeci, luna Noembrie ziua cinci, ora zece antemeridiane. Act de naştere a lui Mihai, de sex masculin, născut în Oraşul Paşcani, fiul născutul al Profira Ursachi, de obşte zeci şi şase ani de profesie proprietăreasă, domiciliată în Oraşul Paşcani. – Comuna Paşcani. După declaraţia făcută de mama, care mi-a înfăţişat copilul. Martori au fost Ion a Lupoaie, de obşte ţărani, şi şapte ani, şi Costache Grădinaru, de asemenea ţărani, şi şapte ani, ambii domiciliaţi în Oraşul Paşcani, care au subscris acest act după citirea dregătului împreună cu declarantă şi după aceea li s-au dat. Conform dispoziţiei de către Gheorghe Simionescu. Ofiţer Primar, şi Ofiţer Stării civile al Comunei Paşcani
+ Profira Ursachi
+ C. Grădinaru
+ Ion a Lupoae
Ofiţer Primar Gh. Simionescu
Se certifică de noi exactitatea prezentului extract şi dă extrasul astăzi 16 Aprilie, anul 1942. –

Ofiţer al Stării civile

CERTIFICAT

No.1150

1942, aprilie în 16 zile.–

Noi, Primarul Comunei urbane Paşcani din judeţul Baia.–

Potrivit cererei făcută acestui oficiu de către D-l Vladislav Dumitrescu domiciliat în această-Paşcani, judeţul, prin petiţia înregistrată sub No. 1150/942 şi pe baza declaraţiei ce ni s'a făcut de către D-nii Costache Grădinaru şi Ioan Ciopraga amîndoi din această Comună.–

Certificăm că D-l Mihai Ursache şi cu numele Sadoveanu este una şi aceeaşi persoană.–

Drept care i-am eliberat prezentul certificat.–

Primar,

Reţinem, de asemenea, din actul de mai sus faptul că Profira Ursachi avea la naşterea băiatului «douăzeci şi şase de ani», vîrstă comunicată chiar de ea [3], deoarece (caz extrem de rar), mama însăşi îşi declară, a doua zi de la naştere, copilul, fiind însoţită de doi martori, oameni de serviciu. Declaranta şi martorii sînt analfabeţi. Conform consemnării din act, «Mihai» (nu Mihail) s-a arătat vieţii «în casa mamei din Tîrgul Paşcani». Credem însă că Profira nu avea casă în Paşcani, şi că se escamota astfel în act menţionarea domiciliului avocatului [4].

În dosarul în care am descoperit certificatul de naştere al scriitorului se află şi alte acte de familie capabile să aducă interesante completări biografiei sadoveniene.

În anul 1942, la 11 februarie, ora 15, se stingea din viaţă, în Bucureşti, în casa din str. Barbu Delavrancea, nr. 47, Ecaterina Sadoveanu, prima soţie a prozatorului [5]. Cu ea scriitorul se căsătorise la Fălticeni, la 21 octombrie 1901. Ecaterina era cu un an mai mare (venise pe lume la 17 decembrie 1879, în comuna Liteni, judeţul Baia) şi era fiica soţilor Gheorghe Bîlu şi Maria (născută Andruşca). În acelaşi an, 1942, în toamnă, M. Sadoveanu se recăsătoreşte, în comuna Mogoşoaia, cu Valeria C. Mitru.

Ştiind că la întocmirea dosarului de căsătorie va întîmpina dificultăţi, că simplul certificat de naştere nu face dovada identităţii sale în faţa organelor oficiale decît pentru Ursachi nu şi pentru Sadoveanu, scriitorul se îngrijeşte din timp (încă de la 16 aprilie 1942) de procurarea actelor cu care să ateste legal că Mihai Ursachi şi Mihail Sadoveanu sînt «una şi aceeaşi persoană».

Recurge, aşadar, la serviciile amicale ale unor cunoscuţi ai săi, apropiaţi, din Paşcani, care-i obţin un „certificat" eliberat de primăria tîrgului natal, în care se autentifică identitatea persoanei ce poartă cele două nume:

---

[3] La C. Ciopraga, *M. Sadoveanu*, ed. Tineretului, 1966, pag. 10 şi la S. Bratu, *op. cit.*, pag. 29, mama are vîrsta de 19 ani. Calculul efectuat, poate, după inscripţia tombală.

[4] Din jurnalul lui Artur Gorovei, pus la dispoziţia noastră într-o transcriere fragmentară de prof. Mircea Handoca, căruia îi aducem, şi pe această cale, toate mulţumirile, reţinem următoarea informaţie datată «13 mai [1949]»: «Mama lui, ţărancă, ce a trăit cu Al. Sadoveanu, care a fost avocat la Paşcani [...] a fost servitoare la gara Paşcani». Care este însă adevărul? Iată încă o necunoscută în destinul atît de incert al Profirei Ursachi.

[5] Act de deces nr. 360/12.II.1942. Primăria sect. I Galben., Bucureşti.

CERTIFICAT [6]

Timbru 21 lei — No 1150

1942, Aprilie în 16 zile

Noi, primarul Comunei Urbane Paşcani din judeţul Baia, potrivit cererei făcută acestui oficiu de către D-l Vladislav Nunchievici, domiciliat în Gara Paşcani, jud. Baia, prin petiţia înreg. la No 1150/942 şi pe baza declaraţiei ce ni s-a făcut de către D-nii Costache Nedelcu şi Ioan Ciopraga [7] ambii din această comună, certificăm că Dl. Mihai Ursache şi cu Mihai Sadoveanu este una şi aceeaşi persoană.

Drept care am eliberat prezentul certificat.

PRIMAR *[ss. indescifrabil]* — SECRETAR *[ss. indescifrabil]*

Acest document demonstrează că M. Sadoveanu a rămas mereu un Ursachi, că tatăl său nu l-a recunoscut legal. Altfel, scriitorul nu ar fi avut nevoie să apeleze la asemenea probe cu martori şi apoi, după uzanţele stării civile, recunoaşterea copilului ar fi fost înscrisă pe manşeta actului de naştere odată cu decizia de înfiere a tribunalului. Or, aşa ceva nu s-a întîmplat.

Deoarece trebuia să facă deplasări la Mogoşoaia, M. Sadoveanu îl învesteşte cu o procură (numită Autorizaţie) legalizată în 25 septembrie 1942 la Tribunalul de ocol II, Bucureşti, pe viitorul său socru [8] pentru ca acesta să se ocupe de îndeplinirea formalităţilor matrimoniale.

25 sept. 1942
Trib. Ocol II Urbea
Bucureşti
Jud. Teodor Mandrea

Timbru 22 lei

AUTORIZAŢIE [9]

Rog pe sfinţia sa părintele Constantin Mitru să binevoiască a depune actele mele la primăria comunei Mogoşoaia, în vederea căsătoriei ce voiesc a contracta cu domnişoara Valeria Mitru.

Bucureşti 5 septembrie 1942

Mihail SADOVEANU
membru al Academiei Române

La 26 septembrie este depusă declaraţia proiectului de căsătorie a celor doi — un formular tipărit, care cuprinde treisprezece puncte ce se cer completate:

[6] Text dactilografiat.
[7] Ioan Ciopraga trebuie să fie prietenul său de joacă pomenit în *Anii de ucenicie*: « Acolo m-am legat cu toţii... fără să părăsesc — bineînţeles — prietenile mele vechi cu Vasile Pînzaru, Toader Grecu, *Ion Ciopraga* şi alţi vrednici feciori din vatră ».
[8] Casa parohială se afla ca şi acum vizavi de primărie.
[9] Text dactilografiat.

DECLARAŢIE SCRISĂ DE PROIECT DE CĂSĂTORIE

SUBSEMNAŢII

Intr. 3574 din 26 sept. 1942	BĂRBATULUI	FEMEII
a. Prenumele şi numele	Mihail P. Ursachi-zis Sadoveanu	Valeria Constantin I. Mitru
b. Vîrsta cu arătarea datei naşterii	5 noiembrie 1880, 61 ani	22 Ianuarie 1907
c. Profesiunea	scriitor (romancier)	casnică
d. Confesiunea	creştin-ortodoxă	creştin-ortodoxă
e. Domiciliul	Bucureşti, str. Barbu Delavrancea, Nr. 47	Com. Mogoşoaia, jud. Ilfov
f. Reşedinţa, dacă e deosebită de domiciliu	—	—
g. Naţionalitatea	Român	Român
h. Neamul	Românesc	Românesc
i. Locul naşterii	Tîrgul Paşcani judeţul Baia	Municipiul Iaşi str. Lozonschi nr. 18
j. Starea familiară *[sic !]* (necăsătorit, văduv, divorţat)	văduv, extr. deces nr. 360 din 12.II.1942 elib. de sect I galben	necăsătorită
b. Gradul de înrudire cu celălalt viitor soţ	nu sunt rude	
m. Prenumele, numele, profesiunea şi domiciliul părinţilor	Profira Ursachi moartă	Preot Constantin I. Mitru şi Maria Preot C. I. Mitru născută Ivanovici, domiciliaţi în com. Mogoşoaia jud. Ilfov
n. Pronumele, numele, profesiunea şi domiciliul persoanelor chemate să-şi dea consimţămîntul	majori	majori

Voim să ne unim prin căsătorie
Semnăturile { M. Sadoveanu
{ Valeria Mitru
Domnului ofiţer al Stării Civile al Comunei Mogoşoaia
Plasa Buftea judeţul Ilfov.

Odată declaraţia înaintată, se procedează la afişarea, la cele două primării (din Mogoşoaia şi din Bucureşti, sect. I, galben) a Publicaţiunilor de căsătorie între 26 sept. şi 7 oct. 1942. Nefiind contestaţii, dosarul căsătoriei este complet şi la 10 octombrie 1942 scriitorul cu viitoarea lui consoartă se înfăţişează înaintea ofiţerului de stare civilă care-i declară uniţi. Pentru a conferi ceremoniei o notă festivă, primarul a dispus, ca şi în alte cazuri, compunerea unui text dialogat, sub forma unui chestionar, cu întrebările şi răspunsurile gata imprimate (şapirografiate), aşa încît cei doi miri după ce au răspuns pe rînd la întrebări, comunicînd decizia lor, au întărit imediat hotărîrea de a se căsători, cu semnăturile de rigoare. Formularul merită să fie reprodus pentru pitorescul lui:

ACT DE PRONUNȚAREA CĂSĂTORIEI

Întrebare:

— Domnule Mihai P. Ursachi-Sadoveanu, declari că iei de legitima d-tale soție pe D-ra Valeria C. Mitru?

Răspuns:

— Da, Domnule ofițer. M. Sadoveanu

Întrebare:

— Domnișoară Valeria C. Mitru, declari că iei de legitimul d-tale soț pe Dl. Mihai P. Ursachi-Sadoveanu?

— Da, Domnule ofițer. Valeria C. Mitru

După consimțămîntul reciproc al Domniilor Voastre declarăm în numele legii că sînteți uniți prin căsătorie.

Ofițerul Stării Civile
St. MANTOPOL

Notar
Constantin STANCU

Actul de căsătorie nr. 8/10 X 1942 menționează că « nu s-a încheiat convențiune matrimonială ».

Atît în piesele acestui dosar, ca și în cele ale căsătoriei de la Fălticeni din 1901 [10] sau în celelalte acte oficiale de stare civilă, Ursachi constituie numele de referință al identității scriitorului; Sadoveanu fiind doar adiționat, printr-o cratimă sau nu, la numele de familie.

Dar creatorul atîtor capodopere ale literaturii noastre nu a semnat niciodată, nici măcar în acte, altfel decît Mihail Sadoveanu. Numele Sadoveanu, mai de grabă un pseudonim literar, a fost în cele din urmă, prin prestigiul său literar, impus stării civile. Lucru bizar, dar nu imposibil, în ultimul său Buletin de identitate, după care a fost completat actul de deces, atît scriitorul, cît și Profira, mama, apar oficial numai cu numele Sadoveanu. Dar aceasta este desigur mai mult o legalizare proprie, de vreme ce în dreptul tatălui e trasă o linie (tatăl e deci necunoscut).

Transcriem aici actul de deces:

SFATUL POPULAR AL RAIONULUI I. V. STALIN BUCUREȘTI

ACT DE DECES Nr. 1197

MENȚIUNI: comunicări: cu No 21410 din 20 octombrie 1961 buletin identitate înaintat cu adresa No 22532/2 XI 1961 la secția I Miliție

Astăzi anul 1961 luna Octombrie ziua 20 s-a înregistrat decesul lui SADOVEANU MIHAIL fiul lui — și al lui SADOVEANU PROFIRA născut în anul 1880, luna NOEMBRIE ziua 5 în comuna Pașcani, raionul Pașcani, de sex bărbătesc, de naționalitate română și cetățenie română cu ultimul domiciliu în orașul BUCUREȘTI str. ZAMBACCIAN nr. 15, decedat în anul 1961 luna OCTOMBRIE ziua 19, în orașul BUCUREȘTI raionul I. V. STALIN.

Decesul stabilit prin certificatul medical Nr 10 din 19 octombrie 1961 eliberat de circa X-a sanitară Raionul I. V. Stalin a fost cauzat de FIBRILAȚIE VENTRICULARĂ, ARTERO-SCLEROZĂ GENERALIZATĂ, SCLEROZĂ RENALĂ, INSUFICIENȚĂ RENALĂ, INFARCT MIOCARDIC.

Declarația a fost făcută de SADOVEANU VIRGIL-LAURENȚIU.

Semnătura declarantului
V. Laurențiu Sadoveanu

Semnătura delegatului de stare civilă
[ss. indescifrabil]

C deces M.C. 0 80 9 30
din 20 octombrie 1961

Documentele de față nu sînt decît începutul unei investigații mai ample, pe care ne propunem s-o întreprindem în viitor, asupra biografiei documentare a lui Mihail Sadoveanu.

C. POPESCU—CADEM

[10] Vezi și nota nr. 1, de la pag. 30, la Savin Bratu, op. cit.: « Dar în actul de căsătorie cu Ecaterina Bilu, din 1901, reapare Sadoveanu-Ursachi Mihail ».

Directorii ai Teatrului Naţional din Iaşi. De la stînga la dreapta: Emil Sergăie, Mihail Sadoveanu, prof. Nicolae Şerban şi Ion Sava.

DIRECTOR AL TEATRULUI NAŢIONAL DIN IAŞI

PUBLICĂM DOCUMENTELE CE URMEAZĂ cu intenţia de a pune la dispoziţia celor interesaţi date pentru un studiu despre Mihail Sadoveanu şi teatrul, pentru că, aşa după cum s-a văzut şi din intervenţiile noastre precedente în paginile acestei reviste, este un aspect mai puţin cunoscut din opera marelui prozator. Lucrările dramatice ale lui Sadoveanu, fără a fi de valoarea celor epice, merită, totuşi, atenţia istoricilor literari. Atît dramatizările realizate după *Şoimii* şi *Neamul Şoimăreştilor*, ultima în colaborare cu Mihail Sorbul, comedia originală într-un act *Ziua Dochiei*, adaptarea *Zilele vesele după război*, ca şi traducerea piesei lui Henry Becque, *Corbii*, sînt tot atîtea argumente în favoarea ideii pe care o susţinem. Dar, credem noi, opera dramatică a lui Sadoveanu poate fi înţeleasă şi explicată mai uşor dacă ţinem cont, în primul rînd, de legăturile sale cu scena ieşeană. Este ştiut, mai mult sau mai puţin, că Mihail Sadoveanu, aflat la Iaşi, a condus teatrul din localitate ceva mai mult de opt ani, în perioada 1910—1919. Şi după această dată, contactul cu teatrul a fost păstrat datorită prezenţei scriitorului ca membru în cele două comitete, de lectură şi de administraţie.

O cercetare atentă a documentelor din arhiva Teatrului Naţional din Iaşi oferă specialistului interesante date privind concepţia lui Sadoveanu despre menirea teatrului. Şi pentru că aceste documente sînt multe, — o parte din ele aflîndu-se şi în arhiva Ministerului Cultelor şi Instrucţiunei Publice din componenţa căruia făcea parte Direcţia Generală a Teatrelor, către care erau adresate rapoartele lui Sadoveanu ca director de instituţie, — cele pe care le anexăm intervenţiei noastre sînt, pentru început, rezultatul anilor cînd marele prozator răspundea de destinele scenei ieşene. Cea mai mare parte dintre ele sugerează cîte ceva din preocupările lui Sadoveanu pentru alcătuirea unui repertoriu original, format din piese de teatru româneşti. Procesele-verbale ale comitetului de lectură, din care Sadoveanu făcea parte ca un atribut al funcţiei, sînt, de cele mai multe ori, redactate chiar de prozator, ca şi în cazul celor pe care le publicăm acum. Concise, avînd grafia măruntă a autorului *Fraţilor Jderi*, ele poartă părerile lui Sadoveanu despre lucrările dramatice supuse studiului. « **În alegerea pieselor** — spunea Sadoveanu — **am ţinut socoteală şi de tradiţia ieşeană şi de gustul nostru care nu e înşelat de vorbe goale şi ştie să distingă între piesele de teatru ceea ce e în adevăr artă adevărată** » [1].

Revelatoare însă, pentru modul în care Sadoveanu a înţeles să conducă teatrul ieşean şi să facă din el o tribună în slujba celor mai frumoase idealuri ale naţiunii, sînt acele *Cîteva cuvinte* scrise de el la începutul stagiunilor teatrale. Din nefericire n-am reuşit să găsim decît trei astfel de texte, un al patrulea dat în

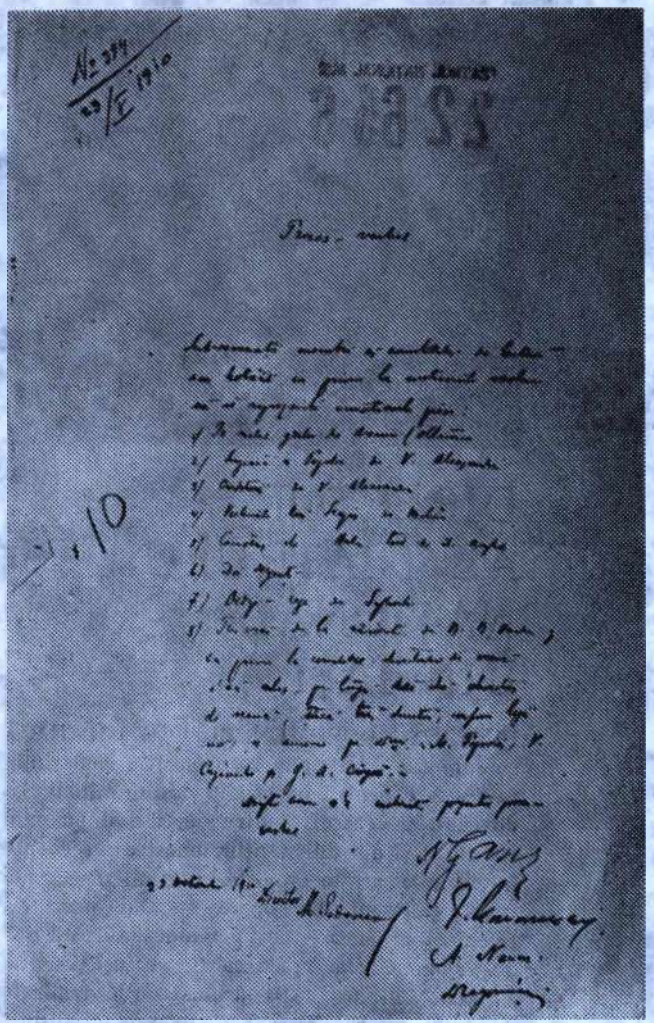
---

[1] Arh. St. Iaşi, Colecţia „Foi volante", programe de teatru, stagiunea 1911-1912, f. 2.

anexă fiind, de fapt, întocmit cu prilejul schimbului de spectacole între cele două Naționale-din Iași și Craiova, la începutul anului 1914. Nu este exclus ca ele să fie mai multe, deși în anii 1916—1917 și 1917—1918, din cauza războiului, nu s-au tipărit programe de teatru și, firesc, nici Sadoveanu n-a mai avut prilejul să-și spună cuvîntul.

Aceste *Cîteva cuvinte* aveau drept scop să familiarizeze pe spectator cu strădaniile pe care colectivul artistic ieșean le făcea pentru a reuși spectacole cît mai multe și de bună calitate, cu greutățile pe care le întîmpina teatrul și, mai ales, cu repertoriul stagiunii și planurile de perspectivă. În momentul de față, la Iași, un singur exemplar din aceste texte, adevărate introduceri în atmosfera intimă a teatrului, se găsesc numai la Arhivele Statului și au căpătat, datorită rarității lor, un adevărat statut de document. Iată motivul pentru care le publicăm. Ele n-au mai fost tipărite ulterior nici în opera publicistică a lui Sadoveanu și în felul acesta ajung acum, din nou, în conștiința publicului.

Directoratul lui Sadoveanu la Naționalul din Iași a constituit un moment important în viața acestui **« bun și vechi teatru »**[2], cum îl numea el. Cerînd de la actori doar **« energie și nădejde »**[3], de la colaboratorii apropiați pasiune și oferind în schimb **« tact, prudență, cunoașterea aprofundată a psihologiei artistului, blîndețe »**[4], Sadoveanu a reușit să îmbunătățească situația materială a actorului, zestrea tehnică a teatrului și mai ales repertoriul. Acesta din urmă a fost modificat substanțial dîndu-se credit dramaturgiei originale românești. De mare cinste s-a bucurat în timpul lui Sadoveanu opera lui Ion Luca Caragiale, piesele marelui dramaturg fiind prezentate în fiecare stagiune ieșeană. O situație specială a avut-o stagiunea 1912—1913 care a fost deschisă cu *O scrisoare pierdută*, însoțită de o conferință dedicată lui Caragiale, prilej cu care directorul teatrului a anunțat publicul ieșean că pe scena Națională vor fi jucate toate lucrările dramatice ale marelui scriitor. **« Am voi ca aceste reprezentații** — scria Sadoveanu — **ale operii dramatice a lui Caragiale să fie o sărbătoare literară pentru tot Iașul intelectual, pentru care marele dispărut a avut atîta simpatie și în care pentru prima oară piesele lui au văzut lumina rampei. Actorii**

ieșeni au creat pentru întîia oară tipurile lui Caragiale; dintre cei de atunci vor apărea și acum unii pe scenă »[5]. Desigur, pentru public și pentru actori un asemenea prilej era cu adevărat o sărbătoare. Pentru ultimii însă, obligați, cum afirma Sadoveanu în *Cîteva cuvinte*, **« să schimbe de patruzeci de ori afișul pe stagiune, din nevoie nu din plăcere »** munca lor se ducea **« într-o încordare și înfrigurare am putea zice tragice »**[6].

Dar interesul acestor mărturisiri, dincolo de curiozitatea pe care o stîrnește pentru viața teatrului ieșean, are un sens mai bogat. Scena trebuie să fie reprezentanta democratică a tuturor cetățenilor țării, indiferent de naționali-

[2] *Ibidem*, stagiunea 1913—1914, f. 2.
[3] *Ibidem*, stagiunea 1912—1913, f. 2 v.
[4] Arh. St. București, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunei Publice, dosar 2597/1912, f. 5.
[5] Arh. St. Iași, Colecția „Foi volante", programe de teatru, stagiunea 1912—1913, p. 3 v.
[6] *Idem*, f. 2.

Pledoarie pentru un repertoriu național

I

6 septembrie 1911

Se va răspunde domnului prefect de poliție că informațiile de orice natură ale unui ziar privesc pe acel ziar; că direcția teatrului n-a dat vre-un comunicat asupra chestiei de care e vorba; deci domnul prefect să se adreseze ziarului care a tipărit informația; noi nu ne putem niciodată interesa de feluritele lucruri cu privire la teatru asupra cărora, cu mai multă sau mai puțină competență, discută gazetele noastre.

M. SADOVEANU[8]

7.IX.1911

Prefectului Poliției Iași

Informația din ziarul „*Mișcarea*" despre care vorbiți dumneavoastră n-are nici o legătură cu teatrul nostru. Noi n-am autorizat pe nimeni să tipărească asemenea informații; comunicatele oficiale le dăm sub semnătura noastră. De asemenea noi nu putem urmări necontenit felurite lucruri care se tipăresc prin gazete, nici nu le putem desminți necontenit cînd sînt neadevărate căci nu este aceasta menirea noastră. Cred că în împrejurarea de față trebuie să vă adresați gazetei în chestie.

Director
[M. S.]

---

tate, care contribuie la propășirea ei: **«... instituția noastră are ca menire răspîndirea culturii românești. Deci trebuie să cheme într-însa pe toți cei care, nefiind români prin naștere, vor să dovedească că sînt români prin sentimente și datorii»...** Cu atît mai mult atunci cînd privește speranțele pe care le trăia un popor întreg, teatrul trebuia să fie în accepția lui Sadoveanu, **« un factor de progres »**, dar și o tribună de luptă **« în acele vremuri de prefacere națională, cînd, peste hotarele puse de oameni și vremi vitrege, tot neamul nostru simte nevoia unei legături mai apropiate, întru așteptarea vremurilor pe care toți le nădăjduim»**[7].

Pe lîngă procesele-verbale și textele-program ale stagiunilor, documentarul nostru mai conține și o a treia categorie de mărturii concepute și scrise de Sadoveanu. Ele sînt rezultatul unor acte întreprinse de prozator în exercitarea funcției sale directoriale.

În această categorie intră răspunsul său către prefectul de poliție, intrigat de atitudinea pe care ziarul local „*Mișcarea*" o avusese față de persoana sa; dispozițiile de ordine în scenă adresate întregului personal al teatrului; organizarea unei orchestre pentru spectacolele Naționalului etc.

Documentele pe care le publicăm, doar cîteva, dintr-o pasiune ce a durat trei decenii, — dacă luăm în considerație faptul că începînd cu 1910, practic, Sadoveanu a avut un contact continuu cu teatrul ieșean pînă la izbucnirea celui de-al doilea război — se constituie într-un tablou sugestiv al contribuției sadoveniene la progresul teatrului românesc.

D. IVĂNESCU

---

[7] *Ibidem*, stagiunea 1913—1914, f. 63.

[8] Arh. St. Iași, fond Teatrul Național Iași, dosar 270, f. 5. Original.

Biblioteca Jud. „Mihail Sadoveanu" Iași
SALA DE LECTURĂ

II

Cîteva cuvinte

Trecuta stagiune 1910—1911 a fost din multe puncte de vedere o bună stagiune. Publicul ieşean a cercetat în număr destul de mare Teatrul; repertoriul a fost primit cu simpatie şi artiştii au găsit în interesul pe care li-l mărturisea publicul un nou imboid şi nădejde nouă pentru ridicarea instituţiei.

Deşi preţurile de intrare au fost scăzute, încasările au întrecut mult prevederile bugetare. Aceasta, cum şi veniturile pe care ni le asigură noua lege a teatrelor, ne-au îngăduit să întreprindem un început de îmbunătăţiri în mobilierul şi decorurile teatrului. Excedentul stagiunii trecute ne-a pus în putinţă, de asemeni, să îmbunătăţim starea materială a corpului nostru artistic. Pasul acesta înainte se datoreşte publicului înţelegător ieşean, căruia sîntem datori să-i mulţumim. Sîntem siguri că şi pe viitor încurajarea şi simpatia nu ne vor părăsi, şi astfel vom avea putinţa să înălţăm această instituţie artistică aşa precum cere trecutul de cultură al vechei capitale moldoveneşti.

Am căutat pentru viitoarea stagiune, a 33-a, să alcătuim un repertoriu cît se poate de ales. La puţinele piese care au rămas din felurite împrejurări nereprezentate în stagiunea trecută, am adăugat piese noi originale şi străine, dintre acele care au avut succese desăvîrşite pe scenele marilor teatre. În alegerea pieselor am ţinut socoteală şi de tradiţia ieşeană şi de gustul nostru care nu e înşelat de vorbe goale şi ştie să distingă între piesele de teatru ceea ce e în adevăr artă adevărată.

În stagiunea trecută, la începutul lunii ianuarie, a avut loc un regretabil incident, pe care toată lumea şi-l aminteşte cu părere de rău. S-au pornit cu acest prilej discuţii vane, şi unii au căutat să amestece chestiile şi luptele economice în chestiile de artă. Noi am declarat încă de atunci că talentul îndreptăţeşte pe artist şi-i dă drept la cetăţenie pe o scenă ori într-o literatură şi ceream unei artiste de origină străină nu act de naştere, ci talent. Împrejurările care au urmat, atitudinea artistei care a dat prilej incidentelor, atitudinea publicului de toate categoriile şi naţionalităţile, au făcut aşa ca punctul nostru de vedere să nu se poată traduce în faptă. Totuşi, toată lumea din Iaşi trebuie să înţeleagă că Instituţia noastră are ca menire răspîndirea culturii româneşti. Deci trebuie să cheme într-însa pe toţi acei care locuiesc pe acest pămînt al nostru, pe toţi cei care, nefiind români prin naştere, vor să dovedească că sînt români prin sentimente şi datorii.

Nădăjduim că pentru viitoarea stagiune teatrală toată lumea Iaşului îşi va face o datorie să sprijine Instituţia de cultură care este teatrul nostru.

Director,

MIHAIL SADOVEANU [9]

III

20 septembrie 1912

Dispoziţii de ordine în scenă

1. Introducerea persoanelor străine în cabinele artiştilor şi culoarele cabinelor este oprită.

2. Artiştii societari, stagiari, elevi şi statişti nu vor staţiona şi nu vor fuma în culoarul doamnelor artiste.

3. Este interzisă trecerea pe scenă înainte de spectacol a personalului de serviciu: controlori, personalul garderobei, a bufetului şi femeile de serviciu.

---

[9] Arh. St. Iaşi, colecţia „Foi volante", stagiunea 1911—1912, ff. 2—3.

4. În timpul schimbării decorurilor, în afară de personalul de serviciu al scenei, nimeni nu va putea staționa pe scenă.

5. Toți artiștii sînt datori a fi pe scenă la al doilea semnal de clopot.

6. Cu executarea acestor dispoziții este însărcinat domnul V. Cuzinschi, regizorul teatrului, care va raporta direcțiunii orice abateri.

M. SADOVEANU[10]

IV

Cîteva cuvinte

Și de data aceasta, după încercările unei noi stagiuni, 1911—1912, putem afirma că Teatrul nostru Național se află în vădit progres. Fără îndoială că sîntem încă departe de ceea ce ne-am propus să realizăm și de ceea ce publicul ar avea dreptul să ceară de la o instituție de cultură ca aceasta. Însă salturi nu se pot face cînd e vorba de progrese în domeniul cultural. Săriturile, dealtminteri, oricînd și oriunde pot fi primejdioase.

Ne-am propus, de la venirea noastră în fruntea Teatrului Național ieșean, cîteva lucruri. Între altele, în primul rînd, îmbunătățirea stării materiale a artiștilor. De aceasta se leagă strîns rîvna și dragostea lor pentru instituție. Arta nu trebuie să-ți dee privilegiul de a pieri de foame. Apoi, am țintit la îngrijirea repertoriului și, treptat, a montărilor: avem deci în vedere publicul.

Sporul bugetului nostru, de la 136 mii în 1910—1911 la 189 mii în 1911—1912, ne-a pus în măsură să dublăm aproape retribuțiile personalului artistic. Actualul buget ne-a îngăduit să facem cheltuieli pentru înnoirea materialului scenic. E un început numai, căci trebuie urmărit scopul necontenit și într-o direcție și-n alta: trebuie îmbunătățită treptat și starea artiștilor și starea scenei. Nădăjduim să ajungem la asta, ori să croim măcar drumul spre țintă. Noi avem toată bunăvoința; artiștii dovedesc muncă și rîvnă; publicul dovedește simpatia lui crescîndă pentru instituție prin frecventare, care a fost în progres față de alți ani în 1910—1911, și poate cea mai mare pînă acum în 1911—1912.

Totuși credem că teatrul nostru, veche și frumoasă instituție de cultură, ar tre-

[10] Arh. St. Iași, fond Teatrul Național Iași, dosar 285, f. 10. Original.

bui să se bucure de mai multă asiduitate din partea publicului. Ar trebui să se bucure şi de mai multă indulgenţă.

Teatrul nostru e pus în cumpănă întotdeauna cu marile teatre în care o piesă face serii de zeci şi sute de reprezentaţii. Publicul nostru, fără îndoială, e select şi pretenţios în materie de teatru. Ne permitem totuşi a-i atrage luarea-aminte asupra faptului că niciodată la Iaşi o piesă n-a făcut serie de zece săli pline. Avem încă un public restrins, acelaşi şi acelaşi, căruia trebuie să-i dai necontenit altceva. În alte părţi o trupă face repetiţii foarte multe înainte de a începe reprezentările unei piese; după patru, cinci reprezentaţii artiştii încep a se simţi în rolele lor. Într-un teatru ca al nostru, care trebuie să schimbe de patruzeci de ori afişul pe stagiune, din nevoie nu din plăcere, repetiţiile trebuie să se facă într-o încordare şi o înfrigurare am putea zice tragică. Nu mai vorbim de faptul că nu poţi judeca pe artişti de la prima reprezentaţie, care devine de multe ori şi ultima, şi nu poţi osîndi montarea unui teatru care ar fi forţat să cheltuiască, pentru atîtea zeci de piese, fără folos. Un teatru care dă două-trei piese noi pe an şi încasează de la săli pline, poate face orice cheltuieli de montare. Nu mai vorbesc, în sfîrşit, că e întrucîtva nedrept să compari pe artiştii noştri, care au jucat de două ori o piesă, cu artiştii străini, care joacă aceiaşi piesă a suta ori a mia oară.

În sfîrşit, prejudecăţile, regretele, dorinţele se pot urma aşa multă vreme. Mulţi dintre cetitorii acestor rînduri vor înţelege.

Aici se găseşte şi explicaţia reluărilor, căci omeneşte ar fi peste putinţă să dai necontenit spectacole noi. O aşa pretenţie ar fi şi o absurditate.

În doi ani, cît am lucrat cu artiştii Teatrului Naţional din Iaşi, le-am cerut energie şi nădejde. Acum începem împreună a treia stagiune. Nu cerem publicului decît să răsplătească, în măsura de pînă acum, progresiv, străduinţele noastre. Se munceşte cu rîvnă; am înzestrat scena cu cîteva lucrări noi; aşteptăm cu încredere ceasul cînd, ridicîndu-se cortina asupra începutului nou de stagiune, vom începe din nou a ne face datoria.

Director,

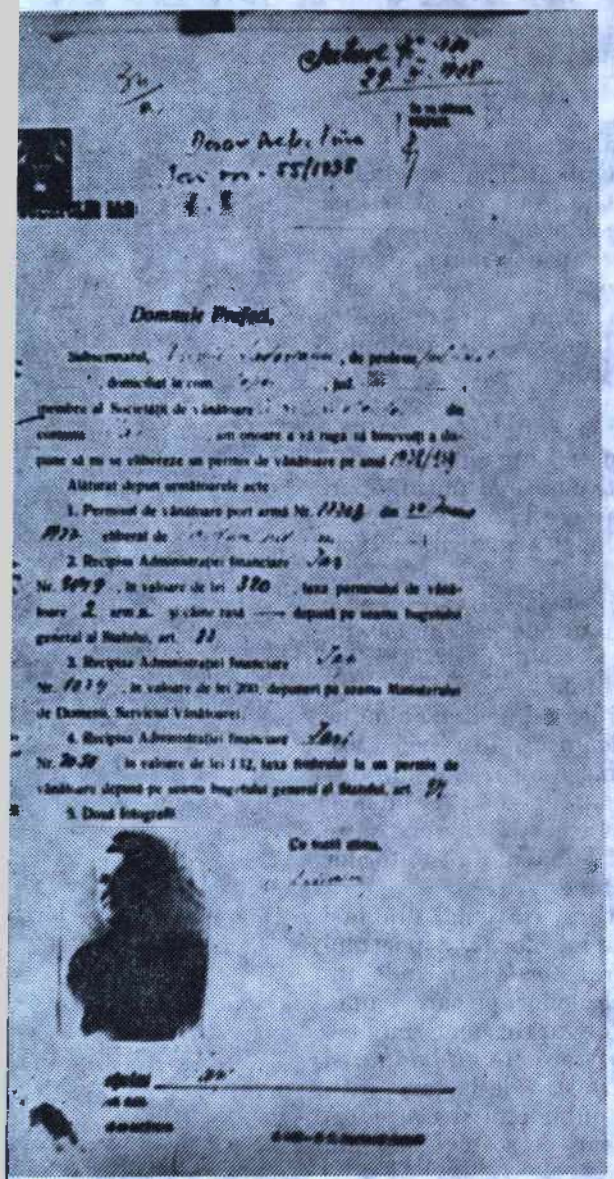
MIHAIL SADOVEANU

Repertoriul

Stagiunea se va deschide în seara de joi 18 octombrie, cu piesa *Scrisoare pierdută* de Caragiale şi o conferinţă asupra operei marelui scriitor dispărut. Vor urma toate celelalte opere dramatice ale lui. Am voi ca aceste reprezentaţii ale operei dramatice a lui Caragiale să fie o sărbătoare literară pentru tot Iaşul intelectual, pentru care marele dispărut a avut atîta simpatie şi în care pentru prima oară piesele lui au văzut lumina rampei. Actorii ieşeni au creat pentru întîia oară tipurile lui Caragiale; dintre cei de-atunci vor apărea şi acum unii pe scenă. Am voi ca aceste spectacole să fie un adevărat omagiu, acum, în apropierea ceasului cînd trupul scriitorului nostru va fi adus din străinătate şi înmormîntat cu cinstea ce i se cuvine în pămîntul patriei.

Dintre piesele originale noi care figurează în repertoriul anului acestuia, citîm:

Zorile ..... St. O. Iosif
Se face ziuă ..... Zaharia Bîrsan
Cumpăna ..... Ludovic Dauş
Cocoşul negru ..... Victor Eftimiu
Păcat cu gîndul ..... C. Rîuleţ

Din piesele traduse:

Mizantropul ..... Molière
Sapho ..... Alphonse Daudet
Fraţii Caramazof ..... F. Dostoievschi
Bărbatul ideal ..... Oscar Wilde
Cafeneaua mică ..... Tristan Bernard
Prietini din copilărie ..... L. Fulda
Amicul Jack ..... Somerset Maugham
Visul unei nopţi de vară ..... Shakespeare

Vom relua din repertoriul anilor trecuţi unele piese care s-au jucat pe scena noastră în condiţii mai bune şi au fost primite în chip favorabil de publicul nostru [11].

[M.S.]

V

Proces-verbal

18 noiembrie 1912

Subsemnaţii, membri ai Comitetului de lectură, întrunindu-ne am citit *La manevre*, comedie în două acte a domnului N. N. Beldiceanu, şi am găsit că deşi lucrarea are calităţi literare şi este interesantă la lectură, totuşi nu prezintă condiţiunile unei piese de teatru ce-ar putea fi reprezentată pe scena teatrului naţional.

Director
M. SADOVEANU

Membri
I. GĂVĂNESCU
S. DRAGOMIR [12]

VI

Repertoriul stagiunii 1913—1914

Arătam publicului ieşean în înştiinţările anilor trecuţi că, dintre lucrurile pe care ni le propusesem spre realizare stagiune cu stagiune, am înfăptuit, pe cît am putut pînă acuma, împreună cu distinşii membri ai comitetelor, acele care privesc îmbunătăţirea stării materiale a artiştilor noştri şi sporirea zestrii tehnice a teatrului. Repertoriul, de asemenea, a fost una din preocupările noastre de căpetenie; acest spor intelectual însă trebuia să fie strîns legat cu o mai bună stare a artistului.

Privilegiul artistului de a muri de foame cu ochii aţintiţi spre dulcea imagine a artei, trebuie să rămîie un urît vis al trecutului. Cel puţin noi, care trăim aproape de

---

[11] Arh. St. Iaşi, colecţia „Foi volante", stagiunea 1912—1913, ff. 2—3v.
[12] Arh. St. Iaşi, fond Teatrul Naţional Iaşi, dosar 282, f. 40, Original.

nevoile şi aspiraţiile lui, trebuie să ne dăm seamă că avem de a face cu un om. Ca în Pagliacci, artistul rîde şi cîntă pe scenă: acolo îl vede publicul; noi, în culise, îi surprindem de multe ori ochiul obosit şi plin de lacrima suferinţei. Ca să vorbim mai prozaic, un pas înainte în îmblînzirea nevoii ne-a ajutat să pretindem şi să realizăm întrucîtva un pas înainte în îmbogăţirea repertoriului acestui bun şi vechi teatru.

Am zis bun şi vechi teatru. De la Alecsandri şi Millo acest cuib al Thaliei, cînd în clădirea de la Copou a lui Mihail Sturdza, cînd în ruinile de la Circul Sidoli şi sala Pastia, a ţinut vie, în tot mai trista şi mai scăzuta capitală moldovenească, o suflare artistică şi-o bună tradiţie literară. Artişti după artişti s-au succedat, unii mai în lumină şi aplaudaţi, alţii făcîndu-şi mai sfios datoria în umbră; toţi au fost fiii Iaşului şi au contribuit la ascuţirea şi mlădierea frumosului nostru grai şi la îndulcirea orelor acestei deşerte vieţi. Cei de azi au avut bucuria să iasă în scenă într-un frumos şi luxos templu; aceasta nu i-a scutit însă de vechiie nevoi şi necazuri ale artistului ieşean, de eterna nemulţumire pe care o produce aceiaşi şi aceiaşi faţă grimată, acelaşi şi acelaşi public select însă pretenţios; şi de multe ori glasul lor s-a adresat mai mult frumoaselor frescuri şi elegantelor fotolii. Vechiul adevăr: «prooroc în patria lui cinste n-are», îşi găsea şi aici, încă odată, o bună ilustrare. Cînd mai ascultat, cînd mai puţin auzit, glasul artistului n-a încetat însă să răsune. Discipolul lui Molière era născut cu jalnica răbdare caracteristică breslei şi cu marea nădejde în zile mai bune, care a caracterizat străduinţele lui în toate timpurile şi la toate neamurile.

Astfel generaţia nouă, muncind şi sperînd, îşi face drumul ei obscur. Ingrata meserie care-ţi procură succese de-o seară şi uitarea, cînd nemiloasa vreme te-alungă din scenă, urmează să amăgească şi azi, ca-n trecut, pe purtătorii cuvîntului. Unii se bucură de aplauze, alţii de zîmbete; unii simţesc în juru-le lumina simpatiei, alţii ghimpele nepăsării; toţi îşi fac însă datoria, şi vor cădea cu toţii jertfă, pentru ca mîine să fie mai bun decît azi. Ei sînt un factor al progresului, şi, oricum, îşi au meritul lor.

Publicul nostru pare a simţi asta. Stagiunile noastre din urmă n-au trecut în obişnuita nepăsare. Un interes prietenesc am putea zice ne-a îndemnat la rîvnă şi la muncă. Aceasta şi împrejurări interne de ordin economic au făcut ca în această stagiune să se inaugureze o sporire simţită în repertoriul nostru. Anii viitori şi bunăvoinţa iubitorilor de artă *[sic!]* aduce *[sic!]* celelalte prefaceri tot înspre mai bine.

Dintre piesele originale, cu care se înfăţişează artiştii Teatrului Naţional din Iaşi în stagiunea 1913—1914, pomenim frumoasa dramă în două acte, *Zorile*, a poetului St. O. Iosif, care a dispărut aşa de brusc din literatura noastră. *Zorile* cuprinde un episod din revoluţia din 1848 a fraţilor noştri din Ardeal, cu durerile lor, pe care acuma le simţim tot mai aspru şi cu aspiraţiile lor, care din zi în zi ne devin tot mai scumpe.

D. G. Diamandy a scris pentru teatrul nostru o comedie în trei acte, *Hămăiţa*, şi «o poveste moldovenească», o scenă caracteristică din viaţa noastră de la ţară, intitulată *Strună, cucoane!* Ne vom face o datorie să prezentăm publicului şi *Chemarea codrului*, piesa d-lui Diamandy, care a avut succes aşa de frumos pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti.

Cocoşul negru, fantezia dramatică în 6 acte a d-lui Victor Eftimiu, va chema de bună seamă pe toţi aceia, foarte mulţi, care au apludat pe scena noastră basmul său *Înşiră-te, mărgărite.*

Talismanul, frumoasa legendă a lui Fulda, tălmăcită în româneşte de St. O. Iosif; *Visul unei nopţi de vară*, bogata fantezie dramatică a lui Shakespeare, tradusă de un tînăr poet de valoare, sînt lucrări de o deosebită putere literară şi frumuseţe scenică.

Cîteva localizări se pot adăugi la acest ciclu de lucrări originale şi traduceri în versuri: *Floarea de răsură*, comedie în două acte; *Ziua Dochiei*, comedie într-un act, de autorul altei prelucrări cunoscute: *Zile vesele după război; Un Pahar de ceai*, comedie într-un act; *Greva femeilor*, comedie în trei acte.

Traducerile care s-au studiat pentru actuala stagiune sînt: *Necredincioasa*, o fină comedie a italianului Roberto Bracco; *Disciplina*, dramă militară de Frantz von Coewing; *O fetiţă*, dramă a scriitorului vienez Arthur Schmitzler; *Vinovat*, piesa

celebrului Richard Voss; *În serviciul Patriei* de Henri Lavedan și *Poliche* a lui Henri Bataille, care au repurtat cu piesele lui atîtea succese pe scenele noastre. Pe lîngă acestea, două comedii într-un act: *Ursul* de Anton Cehov și *Pentr-o floare* de Alphonse Daudet.

În sfîrșit, pentru că teatrul nostru trebuie să răspundă tuturor cerințelor, s-au pregătit cîteva mari spectacole, dintre care pomenim numai celebra inscenare a lui Jules Verne: *Mihail Strogoff, curierul țarului.*

Se studiază din nou cîteva lucrări din vechiul repertoriu al teatrului: *Otello*, *Manevrele de toamnă*, *Dama de caro* și drama *Sub epolet.*

Munca a patru luni de repetiții și încordare așteaptă o răsplată. Să n-o pretindem, s-o nădăjduim și să ne facem datoria.

Director,

Mihail SADOVEANU[13]

VII

7 noiembrie 1913

Direcției Conservatorului din Iași

Primăria, făcîndu-ne cunoscut că ne acordă o subvenție de 3 000 de lei pentru ajutorarea întemeierii unei orchestre în timpul spectacolelor acestei stagiuni la acest teatru, am onoare a vă face cunoscut că, cu începere de sîmbătă 9 noiembrie, orchestra pregătită de dumneavoastră în acest scop poate să înceapă a cînta.

Răspunzînd în același timp adresei dumneavoastră nr. 173 din 30 octombrie a.c., cu privire la condițiile pe care le puneți dumneavoastră, am onoare a vă înștiința că în consiliul nostru de administrație am luat cunoștință că orchestra va fi alcătuită din 18 persoane, profesori și elevi din cursul superior al Conservatorului, sub conducerea domnului profesor capelmaistru A. Ciolan și sub controlul domnului director al Conservatorului.

Orchestra va cînta la toate spectacolele noastre serale. Dacă trupa se va deplasa în timpul stagiunii pentru o reprezentație sau mai multe, dumneavoastră nu veți avea vreo pretenție bănească.

Plata orchestrei va fi de 80 de lei de reprezentație, plătibili contra unei chitanțe.

La spectacolele cu muzică de scenă, vom plăti un leu mai mult de persoană fiecărui instrumentist întrebuințat la muzica de scenă.

---

[13] Arh. St. Iași, colecția „Foi volante", stagiunea 1913—1914, ff. 2—3v.

În caz cînd am monta vodeviluri, plata orchestrei se va spori cu 50% de spectacol. În vederea unor asemenea spectacole artiştii interpreţi vor fi obligaţi să ia parte la toate repetiţiile cerute de direcţia muzicală. Îngrijirea notelor şi a partiturilor acestor reprezentanţii cade în sarcina noastră.

Am luat măsuri să se puie la dispoziţie orchestrei o cameră, cu mobilierul trebuitor; de asemenea să nu lipsească din orchestră pupitrele, scaunele şi becurile electrice.

Profesorii, după antracte, vor avea drept să intre în sală şi să ia loc în parter, atît timp cît vor fi locuri disponibile.

Direcţia teatrului pune o dată pe lună, în tot timpul stagiunii, sala teatrului, la dispoziţia orchestrei.

Chestiunile de ordin administrativ se vor tranşa numai de directorul teatrului sau de un delegat al său şi de şeful orchestrei.

Primiţi...

Director,

M. SADOVEANU[14]

VIII

Stagiunea de la Craiova

Ideea schimbului de artişti între Iaşi şi Craiova, idee pornită din oraşul Banilor însă bine primită şi în cetatea Unirii, să nădăjduim că va avea bune urmări. Ea stabileşte un curent circulator între două extreme ale Ţării, aşa de interesante din multe puncte de vedere, şi interesante fără îndoială şi din punct de vedere artistic cultural. Pe lîngă aceasta tinde să dea actori noi şi repertoriu nou publicului şi public nou actorului. Fiecare dintre cele două societăţi dramatice porneşte dincolo cu un capital artistic-cultural, căci ambele oraşe au în urma lor o tradiţie culturală şi artistică: schimbul e semnificativ mai ales în vremurile acestea prin care trecem, vremuri de prefacere naţională, cînd, peste hotarele puse de oameni şi vremuri vitrege, tot neamul nostru simte nevoia unei legături mai apropiate, întru aşteptarea vremurilor pe care toţi le nădăjduim.

Teatrul ieşean are o bună tradiţie culturală. De la Alecsandri, Negruzzi şi Kogălniceanu, acest cuib al Thaliei a ţinut vie în vechea capitală moldovenească suflarea artistică. Artişti buni s-au succedat: Millo, Pascaly, Bălănescu, Manolescu şi alţi mulţi, unii mai în lumină şi aplaudaţi, alţii făcîndu-şi mai sfioşi datoria în umbră; toţi au fost copiii Iaşului şi au contribuit la ascuţirea şi mlădierea frumosului nostru grai şi la îndulcirea orelor acestei deşarte vieţi. Artiştii de azi au îndărătul lor un trecut din care au învăţat sacrificiul hărăzit frumoasei dar grelei lor bresle; în faţă au datoria de a duce mai departe ce au moştenit: fiecare, cu talentul şi cu personalitatea lui contribuie ca să ducă un pas mai înainte arta scenică şi-şi jertfeşte anii nu numai pentru generaţia de azi, dar şi pentru cei din viitor. Arta aceasta e cea mai ingrată: actorul se bucură de succesul ei o clipă, pe urmă cade în întuneric şi uitare; totuşi munca lui uitată e un capital ce nu se pierde în curgerea anilor. Vreau să spun, prin aceste scurte consideraţii, că artiştii Teatrului Naţional din Iaşi nu vor fi pentru cra-

[14] Arh. St. Iaşi, fond Teatrul Naţional Iaşi, dosar 297, f. 24v. Ciornă.

ioveni numai o simplă adunătură de oameni care vor interpreta pe scenă o piesă mai mult sau mai puțin trecătoare; ei sînt expresia unui trecut și-a unui oraș care a însemnat ceva în progresul general al țării.

Seria reprezentațiilor noastre se va începe în seara zilei de 11 ianuarie 1914 cu frumoasa dramă în două acte *Zorile*, a poetului St. O. Iosif, care a dispărut așa de brusc din literatura noastră. *Zorile* cuprinde un episod din revoluția din 1848 a fraților noștri din Ardeal, cu durerile lor, pe care acuma le simțim tot mai aspru și cu aspirațiile lor, care din zi în zi devin tot mai scumpe.

Celelalte piese, care vor urma să se reprezinte după obiceiul teatrului craiovean, marțea, joia, sîmbăta și duminica și-n matineurile de duminică, sînt: *Zile vesele după război*, comedie în trei acte (localizare), care cuprinde întîmplări hazlii ce se petrec după campania anului 1913; *Ana Karenina*, piesă în 5 acte și 7 tablouri după celebrul roman al nemuritorului Lew Tolstoi; *Vinovat*, puternica dramă în 3 acte a lui Richard Voss; *Onoarea*, dramă în 4 acte de H. Sudermann; *Poliche*, comedie în 4 acte de prea cunoscutul Henry Bataille; *Păpușile*, piesă în 4 acte de Pierre Wolff; *Banii*, piesă în 3 acte de Octavian Mirabeau; *Narcis*, dramă în 5 acte de Brachvogel; *Cafeneaua cea mică*, vesela comedie a lui Tristan Bernard; *Punctul negru*, comedie în 3 acte de Rudolf Presber; *Necunoscuta*, dramă în 4 acte de A. Bisson; și piesele de mare spectacol, *Faust*, feerie în 5 acte și 11 tablouri de d'Ennery; *Mihail Strogoff*, curierul țarului, 5 acte și 11 tablouri de Jules Verne și d'Ennery; *În largul oceanului*, piesă în 7 tablouri; *Nick Karter*, 8 tablouri, după Connan Doyle și alte piese notate la repertoriu.[15]

M. SADOVEANU

IX

Nr. 609
22.I.1915

Dispoziție

Fiind concentrat la Regimentul meu, cu începere de la 17 ianuarie curent, dau delegație domnului Mircea Pella, membru în consiliul de administrație, al teatrului nostru, ca să mă reprezinte în toate afacerile în tot timpul lipsei mele.

Director

Mihail SADOVEANU[16]

---

[15] Arh. St. Iași, colecția „Foi volante", stagiunea 1813—1914, ff. 63—64.
[16] Arh. St. Iași fond Teatrul Național Iași, dosar 315 f. 27. Original.

X

16 august 1915

Costumele din *Fîntîna Blanduziei* se pun la dispoziţia domnului State Dragomir pentru reprezentaţiile comemorative de la Mircești, Bacău şi Piatra Neamţ. Domnul State Dragomir le va lua în primire de la domnul administrator al teatrului şi rămîne personal răspunzător de avutul teatrului. Domnul A. Ghiţescu, stagiar al acestui teatru, e liber să joace în sus-zisele localităţi întrucît nu are repetiţii la teatru. Domnul Ştefan Constantinescu, sufleorul teatrului, nu poate pleca de la serviciu. Comemorarea lui Alecsandri se va face oficial în localul teatrului la deschiderea stagiunii.

M. SADOVEANU[17]

XI

Proces-verbal

nr.

Subsemnaţii, membri ai Comitetului de lectură, întrunindu-ne astăzi în şedinţă, am continuat şi am isprăvit lectura piesei *În şanţuri* de Enric Furtună. Piesa, deşi cuprinde părţi, în versuri, frumoase ca poezie, nu poate fi primită în repertoriul teatrului nostru deoarece interesul dramatic nu e susţinut şi limba e silită şi cu multe întorsături străine.

Piesa *Feciorul popei* de domnul Cehan, în urma referatelor domnului N. Gane şi I. Petrovici, nu poate fi primită în repertoriul teatrului nostru.

Director,
M. SADOVEANU

Membri.
I. GĂVĂNESCU
I. PETROVICI[18]

XII

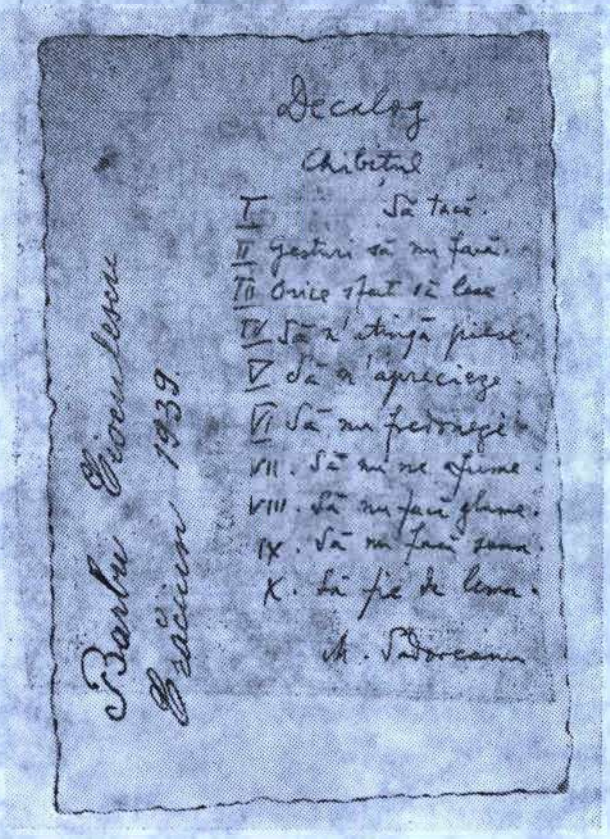
2 martie 1918

Dispoziţie,

Partea de societar cuvenită în cursul stagiunii 1917/1918 şi restul de la noiembrie 1916 pînă la sfîrşitul stagiunii, artistului Demetrescu Radu, care a plecat la Craiova, fără concediu şi a rămas acolo de bunăvoie supt ocupaţie străină, se va consemna la Casa de depuneri şi Consemnaţiuni.

Director,

M. SADOVEANU[19]

«Decalogul chibiţului», glumă în versuri pusă la dispoziţia noastră de Barbu Cioculescu.

[17] Arh. St. Iaşi, fond Teatrul Naţional Iaşi, dosar 322, f. 13. Original.
[18] Arh. St. Iaşi, fond Teatrul Naţional, Iaşi, dosar 319, f. 26. Original.
[19] Arh. St. Iaşi, fond Teatrul Naţional Iaşi, dosar 352, f. 38. Original.

XIII

3 august 1918

Se acordă sala teatrului trupei de sub conducerea domnișoarei Ventura, pentru a da reprezentații în timpul stagiunii 1918—1919 în următoarele condițiuni:

1) Începînd odată cu noi, după 15 octombrie, domnișoara Ventura va putea juca lunea.

2) Punem la dispoziția dumisale sala luminată și încălzită, personalul scenei și controlul, o sală pentru repetiții și scena pentru repetiții generale.

3) Artiștii Teatrului din Iași pot fi întrebuințați de domnișoara Ventura, *cu plată însă*, conform unei înțelegeri prealabile.

Avînd în vedere această plată a personalului artistic, consimt ca chiria cuvenită teatrului să fie 25% din brutto.

SADOVEANU[20]

XIV

28 august 1918

Directorului Casei Corpului didactic

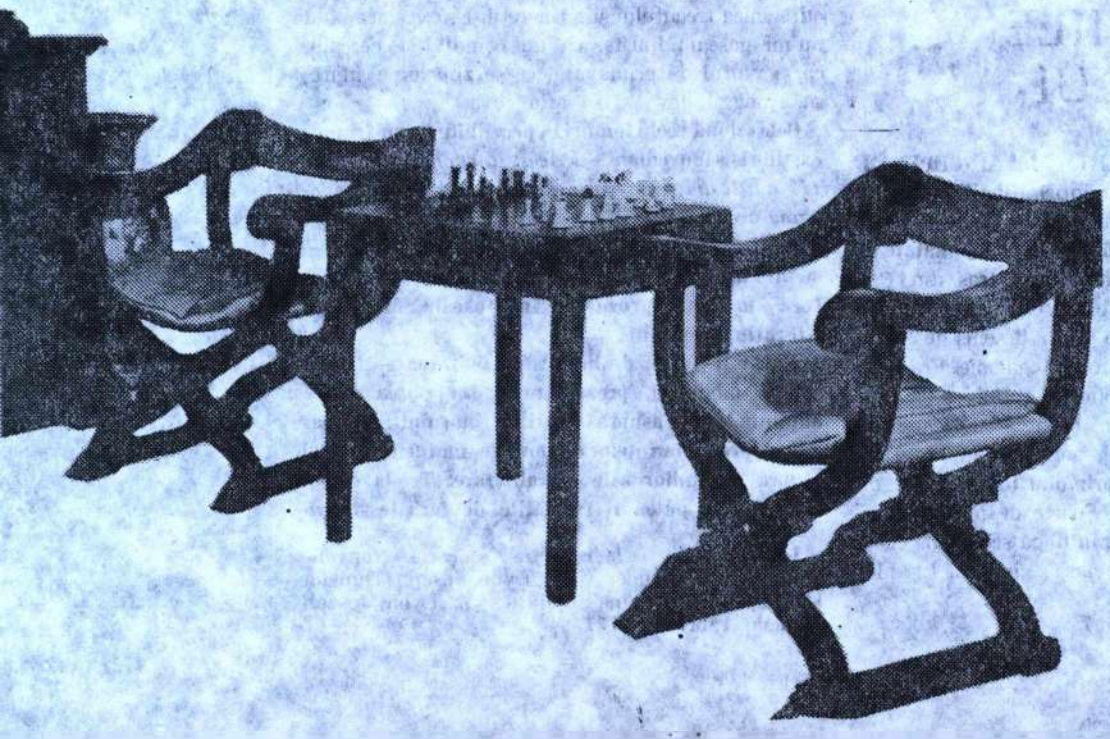
Artiștii P. P. Georgescu și I. Pizone, care au prezentat acestei case cereri de împrumut, n-au putut obține suma cerută deoarece li se cere un gir. Vă rog să binevoiți a ține sama că girul cel mai bun e însăși iscălitura noastră pe cererea de împrumut. O altă garanție mai bună decît aceea a Direcției unei instituții cred că nu se poate cere.

Sperînd că veți da o soluție favorabilă cererilor artiștilor noștri, cum dealtfel s-a procedat și pînă acum, vă rog să primiți încredințarea considerației mele.

Director,
M. SADOVEANU[21]

---

[20] Arh. St. Iași, fond Teatrul Național Iași, dosar 377, f. 35. Original.
[21] Arh. St. Iași, fond Teatrul Național Iași, dosar 359/1918, f. 71. Ciornă.

4. CALEIDOSCOP

PREFERINȚELE ȘI CAPRICIILE LECTORULUI

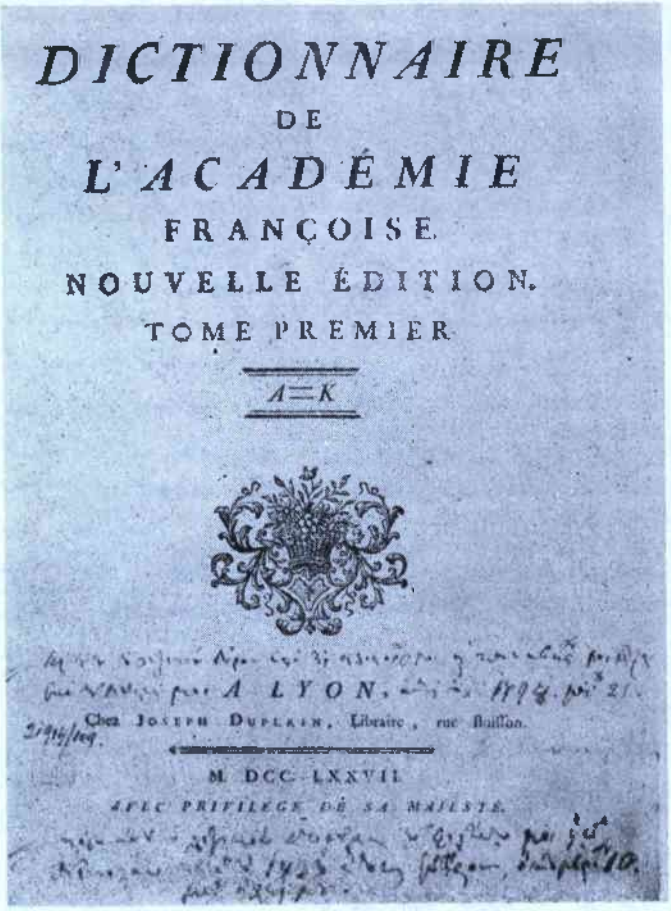
ÎN VOLUMUL EVOCĂRI[1], LA ÎNCEPUTUL primului capitol intitulat Amintiri, Mihail Sadoveanu relatează cum a descoperit pe o carte — veche amintire de familie — după aproape o jumătate de veac, cîteva încercări lirice: «Am tras din raft două vechi tomuri, legate în scoarțe, pe care le am din copilărie și pe care le-am deschis de cîteva ori fără folos. E un dicționar al Academiei Franceze de la 1777, intrat în stăpînirea tatălui meu prin cumpărare de la un bătrîn profesor al Academiei Mihăilene, G. Mihail Stihi, poreclit „popa". Deschizînd foaia de strajă a primului tom, am dat de versuri scrise cu creionul. Foarte de mult închise ca într-o raclă a uitării. Erau două strofe ale mele de la 1897, pe cînd eram în clasa a cincea a Liceului Național din Iași. După ce le-am cetit ca pe ceva străin, le-am simțit totuși substanță proprie, în adîncimea trecutului și a tinereții. Era vremea cînd nu-mi găseam liniște, ca un osîndit, și cercam, ca și vîntul de primăvară, ce se zbuciuma afară, să ajung undeva și să aflu ceva».

Cele «două vechi tomuri»[2], pecetluite cu un frumos ex libris sadovenian — «*Acest dicționar vechi de 119 ani îl am de la părintele meu Alexandru Sadoveanu avocat care și el l-a cumpărat de la Profesorul Mihail Stihi. 1896 Mart 20 Mihail Sadoveanu*» — **se află astăzi, împreună cu mare parte din biblioteca marelui prozator, în posesia Muzeului literaturii române.**

Nu ar fi lipsită de interes prezentarea pe larg a acestei biblioteci, prezentare ce ar putea aduce anumite lumini asupra lecturilor tînărului Sadoveanu, asupra preferințelor din anii de maturitate, ca și asupra pasiunilor sale extraliterare. Truda cercetătorului ar putea fi răsplătită de fericite surpri-

[1] București, ESPLA, 1954.

[2] *Dictionnaire de l'Académie Françoise.* Nouvelle edition. Tome premier A = K, Lyon, Joseph Duplain Libraire, 1777 și Tome Second L = Z, Lyon, Joseph Duplain Libraire, 1777.

DICTIONNAIRE
DE
L'ACADÉMIE
FRANÇOISE.
NOUVELLE ÉDITION.
TOME PREMIER.
A=K
A LYON, 1794.
Chez JOSEPH DUPLAIN, Libraire, rue Bullion.
M. DCC. LXXXVII.
AVEC PRIVILEGE DE SA MAJESTÉ.

Acest dicționar vechiu de 119 ani îl am de la părintele meu Alexandru Sadoveanu Avocat care și el l-a cumpărat de la Profesorul Mihail Stihi.
1896 Martie 20
Mihail Sadoveanu

ze, cum ar fi cele două melancolice versuri aruncate la sfîrșitul unei cărți de șah[3], sau prima filă a colligatum-ului pe care se află, scris cu cerneală neagră, de însăși mîna posesorului, sumarul volumului. În paginile de față ne-am oprit însă, din motive lesne de înțeles, doar la volumele care conțin notele marginale și sublinierile marelui prozator.

Extrem de zgîrcit în notarea impresiilor sale de lectură, Mihail Sadoveanu nu este însă mai puțin elocvent. O simplă subliniere poate spune multe despre preferințele sau obsesiile scriitorului. Semnificative în acest sens sînt colecțiile pe anii 1906 și 1907 ale revistei „Sămănătorul". Putem încerca o grupare pe teme a însemnărilor, descoperind astfel cîteva «idei directoare» pe care le regăsim pe parcursul întregii opere de mai tîrziu.

Astfel, cititorul Sadoveanu urmărește îndeosebi limba folosită în paginile revistei. De exemplu, în fraza «Nu *fă* greșeala de a ridica pînă la tine prin propria-ți mînie un dușman nevrednic»[4], subliniază cuvîntul pe care-l socotește incorect și scrie pe margine «*face*», sau, în dreptul penultimului vers din poezia Mirăslău de Corneliu Moldovanu[5], scrie cuvîntul «*alinare*» pentru termenul «*alean*» socotit necorespunzător, pe care-l și subliniază în semn de dezacord.

Marele magician al stilului de mai tîrziu este deranjat și de nefericitele repetiții. În Cronica ziarelor ișcălită de N. Iorga și apărută în nr. 27 din 1906, sancționează subliniind cîteva astfel de neglijențe. Cităm: «... o poezie de Dafin, cu un *mare avînt înălțător. Cine e „Dafin"??* Într-un *avîntat* articol ...» sau, mai departe: «A murit scriitorul francez Jean Lorrain care începuse cu poesii *duioase* și a încheiat cu romane destul de searbede, în care se mai recunoaște însă, prin gingășie și note *duioase*, poetul de odinioară».

Proprietatea termenilor este și ea urmărită. Într-un articol tot de N. Iorga «... Un roman de luptă: *„Două neamuri"* de *C. Sandu-Aldea*»[6], în dreptul frazei: «Cerem pe boierul nostru, pe domnul Mișul», Mihail Sadoveanu subliniază, ca de obicei, termenul pe care-l găsea impropriu și adaugă, în dreptul său, cu creion negru, forma corectă: «*votăm cu ...*».

Calchierea expresiilor străine îl irită și o sancționează prompt. Astfel, odată cu sublinierea expresiei incriminate «*face să apară*», consemnează pe margine sentința: «*franțuzește*»[7]. Recunoaștem aici pe Sadoveanu cronicar la „Revista modernă"[8] care, sub pseudonimul S. Prisăcaru, la rubrica Revista revistelor, spune despre publicația „Ileana": «... poeții revistei caută parcă cu lumînarea să se

[3] Distihul și cele două strofe menționate mai sus apar facsimilate la pp. 11,88

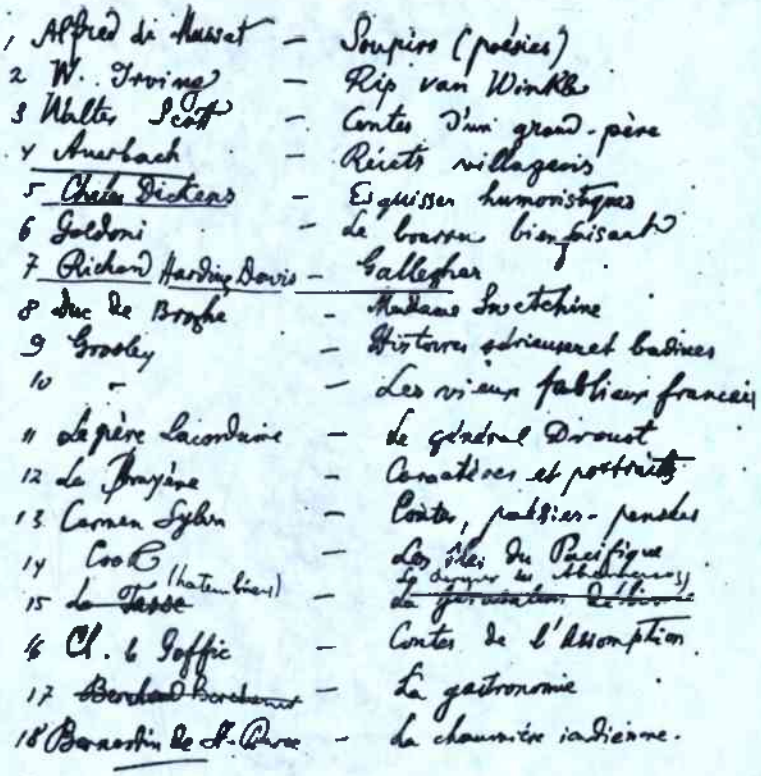
[4] *„Sămănătorul"*, anul V, nr. 36, 3 septemvrie 1906, p. 704.

[5] *„Sămănătorul"*, anul V, nr. 27 din 2 iulie 1906, p. 527.

[6] *„Sămănătorul"*, anul V, nr. 33, 13 august 1906, p. 644.

[7] *„Sămănătorul"*, anul V, nr. 35, 27 august 1906, p. 698.

[8] *„Revista modernă"*, anul I, nr. 42 din decembsie 1901, pp. 3.

depărteze de limba si de simtirea noastră. N-avem decît să dăm o pildă uimitoare: o poezie scrisă pe cît posibil în românește, are un titlu franțuzesc: „Automne doré" de George Mezincescu. Măcar titlul să fie curat și subliniat curat, franțuzesc, dacă poezia nu-i curat franțuzească. Doamne, Doamne. Ce nenorociți sînt oamenii aceștia!».

Dealtfel urechea lui Sadoveanu este de o mare finețe, este urechea unui poet sensibil la efectul sonor al alăturării vocalelor și consoanelor. De exemplu, pe lîngă sublinierile cu una sau două linii, versul lui C. Stamati citat de N. Iorga — în „Sămănătorul" nr. 27, din 2 iulie 1906 — și anume «*Cînd* fetele *care* fac clacă de furcă» primește și admonestarea marginală: «vers eminent cacofonic».

În capitolul Scriitorul creator poate deveni critic literar? **din volumul** Evocări, **citat mai sus, Mihail Sadoveanu este de părere că** «Inteligența, cultura și judecata cumpănită pot face prin urmare dintr-un scriitor de talent un critic. Asemenea critic ajută pe confrații săi prin observații judicioase care luminează și nu prin laude care leagă la ochi».

În tinerețe marele prozator și-a luat acest rol în serios, obișnuind nu numai să dea sfaturi prietenilor ce se încercau în arta literară, dar chiar și să le corecteze manuscrisele. Cronicile pe care le publica sub pseudonim în acel timp îl arată ca pe un judecător obiectiv, care știe să mînuiască ironia.

Iată cum recenzează, (iscălind M. Tulan), volumul de Epigrame al lui Gh. Simionescu-Simicel: «Întîi, d. Dem. Gh. Simionescu-Simicel versifică slab. Al doilea nu cunoaște gramatica... Al treilea întrebuințează cuvinte fără rost, numai ca să sune din coadă. Unde mai pui și versurile... Întreaga broșură, în scurt, e plină de calambururi proaste. Și ați cetit sus? Vol. 1! Ediția 1! cu portretul! Cu iscălitura! Și d. Simicel are nevoie de gramatică pur și simplu, nu de nemurire»[9]. **Regăsim aceeași vehemență, de exemplu, în adnotările pe numărul 10 din 4 martie 1907 al** „Sămănătorului", **unde lîngă titlul rubricii** Cronica veselă, **semnată A.G.D., notează cu cerneală neagră:** «*Slab de tot*», **iar la pagina 183, alături de versurile semnate C. Teodorescu, scrie cu indignare** «*Lasă-te de poezie*», **pentru ca mai departe, la pagina următoare, să-l sancționeze cu neîndurare pe I. Botean care iscălește evocarea** Laura — «*Lasă-te de proză*». **La pagina 198 e rîndul lui C. Sandu-Aldea să cadă sub șfichiul ironiei. Pe marginea afirmației** «...d. C. Sandu-Aldea, scriitorul de mare talent...», **Mihail Sadoveanu remarcă:** «*Mai puțină reclamă, băiete, or numele nu ți-e pe copertă*».

Dar frunzărirea colecției ne atrage atenția și asupra relației Mihail Sadoveanu — Nicolae Iorga. Plecarea marelui savant de la „Sămănătorul", **începînd cu numărul 43 din 22 octombrie 1906, este marcată în mod deosebit în lectura lui Mihail Sadoveanu printr-o abundență de sublinieri.**

Tînărul scriitor face un chenar negru cronicii semnate «Redacția» în care se exprimă regretul pentru hotărîrea lui N. Iorga de a nu mai fi directorul revistei, subliniind adjectivele: «munca d-sale *uriașă*», «prietenia *caldă* arătată nouă», «lumina *bogată* ce a revărsat». **Iată în continuare, spicuite din numerele următoare ale revistei, cîteva din sublinierile sale:** «*În numărul 53 al „Neamului românesc", d. N. Iorga lămurește...*»[10], «*...strălucită satiră din partea d-lui N. Iorga...*»[11], «*...cunoscutul articol al d-lui N. Iorga, „O lămurire", adaos de*

[9] *„Revista modernă"*, anul I, 2 decembrie 1901, pp. 5—6.

[10] *„Sămănătorul"*, nr. 47, din 19 noiembrie 1906, p. 938.

[11] *„Sămănătorul"*, nr. 50 din 10 decembrie 1906, p. 999.

mai multe ori ca suplimentla „Neamul Românesc„[12], *«D. N. Iorga, apostolul fără odihnă...»*[13].

După treizeci de ani de experiență umană și scriitoricească, deși drumurile celor doi mari creatori se despărțiseră demult, Mihail Sadoveanu arăta față de Nicolae Iorga aceeași prețuire și respect. Citățm după manuscrisul articolului publicat mai apoi în „Adevărul" (2 martie 1937), manuscris care se află în arhiva Muzeului literaturii române[14]:

«De patru decenii N. Iorga e în slujba culturiș românești și în slujba poporului său. Fără oboseală a acumulat carte după carte, sporind cu fiece manifestare nouă dreptul la respect al tuturor neamurilor față de noi. Iorga e unul dintre solii noștri extraordinari în timpurile prezente și viitoare, care niciodată nu se va dezminți și nu ne va dezminți. N. Iorga mai este un luptător politic neobosit care de foarte multe ori a pus lumină în confuziune și a apărat cultura și libertatea cu generozitate. Nemulțămirile noastre personale față de un asemenea om se pot manifesta, în forme civilizate. Cuviința scrisă și vorbită se impune în orice discuție. Față de asemenea subiect, cuviința trebuie ridicată pînă la curtenie, căci Iorga e mai mult decît omul; el este o manifestare nobilă a însuși acestui neam».

---

[12] *„Sămănătorul"*, nr. 1 din 1 ianuarie 1907, p. 17
[13] *„Sămănătorul"*, nr. 3 din 14 ianuarie 1907, p. 54.
[14] M.L.R., nr. de inv. 13805/315.

Că o dovadă în plus a atașamentului și stimei pe care marele prozator o nutrea pentru excepționala personalitate care a fost N. Iorga, este, poate, și prezența în biblioteca sadoveniană a patruzeci de lucrări ale ilustrului său contemporan, volume, în majoritate, cu semnătura autografă a lui M. Sadoveanu.

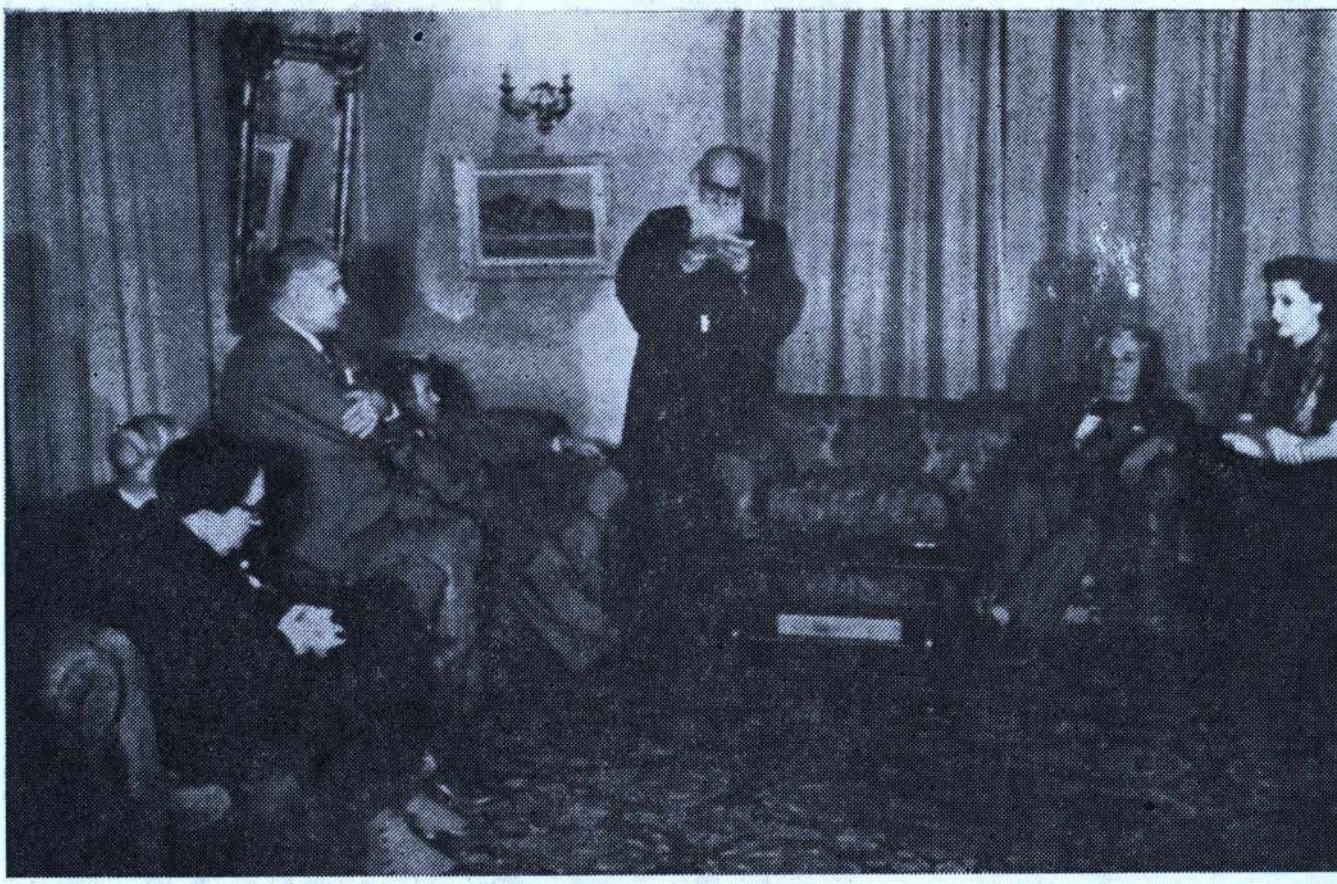
Se știe că raporturile Nicolae Iorga — Eugen Lovinescu nu erau dintre cele mai bune. Raporturi asemănătoare erau și între autorul Baltagului **și mentorul** „Sburătorului", **despre care, în** Anii de ucenicie, **scria:** «Încă de pe atunci, din 1902, îi era mîna moale și obrazul prea bucălat, fără sînge». **Astfel, nu e de mirare că în nr. 85 din 27 august 1906, în cronica pe care N. Iorga o face** Paștilor pe nisip, **găsim subliniate de către Mihail Sadoveanu următoarele pasaje, primul chiar cu mențiunea, pe margine, a numelui «***Lovinescu***»:** «*D.L. are îndrăzneala în această țară a tuturor îndrăznelilor*, de a afirma...» **și mai departe:** «Astfel cartea e o simplă *țupătură* în jurul unor opere... Dintre toate genurile, desigur că acela al *falsului scepticism, al falsei eleganțe e cel mai respingător*. Și e de plîns că am ajuns acolo, încît un tînăr cult și cu ușurință de scris începe și urmează cu *parada cinismului celui mai trist*».

Dar adnotările lui Mihail Sadoveanu nu se mărginesc la oglindirea preocupărilor sale strict literare. Ele sînt și o dovadă a forței cu care evenimentele social-politice îl impresionau pe tînărul scriitor. Astfel, el subliniază mențiunea că în „Luceafărul" «*d.O. Goga ne dă o frumoasă „Rugăciune"* inspirată de năpasta răscoalelor țărănești»[15]. **Cîteva luni mai tîrziu, în numărul din 10 iunie, reține fraza care anunță «***o poezie de cea mai dureroasă actualitate a d-lui Al. Vlahuță:* 1907, *versuri ...*». **Regăsim aici o altă «idee directoare», o altă obsesie fundamentală a scrisului sadovenian — problema țărănească. A cunoscut-o ca puțini alții și a dezbătut-o în articole sau a transpus-o, sublimată, în exemplarele pagini ale prozei sale de mai tîrziu, consecvent cu tînărul Sadoveanu care, în 1902, scria, făcînd cronica romanului** Trudiții **de I. Neagu[16]:** «cel ce cunoaște pe țăran înțelege cît de multe, cît de adînci și cît de vechi sînt adevăratele pricini ale relelor de care suferă norodul». **Chipul acestui tînăr scriitor am căutat noi să-l descifrăm cu ajutorul sublinierilor și al scurtelor adnotări de pe cîteva din volumele bibliotecii Sadoveanu.**

Maria BECEANU

---

[15] *„Sămănătorul"*, nr. 16 din 15 aprilie 1907, p. 319.
[16] *„Revista modernă"*, anul I, nr. 48 din 10 februarie 1901, p. 5.

OMAGII PERENE

O INCURSIUNE CHIAR SUMARĂ ÎN Biblioteca lui Mihail Sadoveanu și în lotul masiv de corespondență primită de el, ne dă în primul rînd o imagine deosebit de concretă a dimensiunilor personalității marelui prozator în relațiile cu cititorii săi, fie că aceștia erau simpli anonimi, fie colegi de breaslă, fie importante persoane oficiale. O dovadă a acestei afirmații este faptul că aproape două treimi din cele o mie cinci sute de volume ale bibliotecii lui Sadoveanu — aflate în colecțiile Muzeului literaturii române — poartă înscrise pe primele pagini dedicații omagiale; citindu-le putem reconstitui mari etape ale biografiei sadoveniene, putem evoca legături de prietenie (sau inamiciții), putem urmări cum se consolidează un binemeritat prestigiu național și internațional. Colaborator al *„Vieții românești"* încă de la

primul număr, din 1906 — după cum se știe —, Sadoveanu a fost legat profund de climatul spiritual al revistei. Pentru o parte dintre confrații «vieților» a dovedit o afectuoasă prietenie, materializată prin admirabile evocări literare. Nu ne pot surprinde, deci, cuvintele calde pe care ei le adresează marelui prozator pe primele pagini ale cărților proprii. O laconică dedicație primește astfel acesta de la Mihai Codreanu, pe cunoscutul său volum de sonete intitulat *Statui*: «**Unui uriaș de la un pitic**»[1]. Tovarășul vînătorilor sadoveniene prin codrii Neamțului și lunca Prutului, I. Botez, scrie pe pagina de gardă a volumului *Studii și observații*: «**Lui M. Sadoveanu, cu stimă și prietenie. I. Botez. 6.I.915**»[2]. Otilia Cazimir, cea care primise numele său literar de la G. Ibrăileanu și «conu Mihai», notează: «**Lui Mihail Sadoveanu! Primește darul sufletului meu! Otilia Cazimir. Iași 5 noiembrie 1960**»[3]. În anul 1945, pe volumul al IV-lea, *Frunză*, al ciclului *Tudor Ceaur Alcaz*, autorul a înscris mărturisirea: «**Domnului M. Sadoveanu singurul scriitor pe care-l admir fără rezerve, piosul meu omagiu. Ionel Teodoreanu**»[4]. Pe două volume, apărute la interval de un deceniu, *Nord-Sud* și *Cele două Franțe*, M. Ralea și-a exprimat sentimentele de admirație și de statornică prietenie.[5] Iată una dintre ele: «**Lui M. Sadoveanu, cea mai înaltă admirație și afectuos devotament. M. Ralea**». Poetul George Lesnea, tipograf și apoi corector la „*Viața Românească*", anticipează parcă articolele scrise de marele prozator în 1949, *Pușkin* și *Pușkin și intelectualitatea veacului său*, trimițîndu-i volumul de tălmăciri din marele poet rus, cu dedicația «**Doamnei și Maestrului Mihail Sadoveanu. Profund și respectuos Omagiu. George Lesnea 10.XI.947**»[6]. La a 80-a aniversare, același George Lesnea închina o lungă poezie autorului *Baltagului* din care transcriem aici prima strofă:

Lectură în strada Zambaccian. De la stînga la dreapta: Perpessicius, Mihai Ralea, Camil Petrescu, Gala Galaction, Mihail Sadoveanu, Valeria Sadoveanu.

Mihail Sadoveanu cu Nazim Hicmet.

Lui Mihai Sadoveanu,
cu admirația și prietenia
de totdeauna
M. Ralea

«**Așternînd, covor de cîntec, te slăvim cu drag, maestre! / Munții, codrii, cîmpul, marea, toate-s într-un glas cu noi. / Tu poporului adus-ai o nepieritoare zestre / Și ai fost mereu alături de cei necăjiți și goi**».

Din acest grup de dedicații ale colaboratorilor statornici la publicația ieșeană surprind, bineînțeles, cele ale lui H. Sanielevici, cel care, timp de un deceniu și jumătate, a dezlănțuit atacuri repetate la adresa marelui prozator. În anul 1945, însă, îi adresează «**Stima și afecțiunea colegială**», alături de omagii tardive, scrise nu în momentul apariției ediților princeps, ci mult mai tîrziu! Iată cele trei dedicații, scrise toate în anul 1945, la interval de o zi: «**Domnului Mihail Sadoveanu, cu cele mai alese sentimente colegiale. Henric Sanielevici. 30 mai**»[7]. «**Tipicului reprezentant al neamului moldovenesc, domnului Mihail Sadoveanu, cu cele mai alese sentimente colegiale, Henric Sanielevici. București, 1 Iunie 1945**»[8] și ultima: «**Domnului Mihail Sadoveanu, „solutreanului" vînător de zimbri, actualului „ost-baltic", „slav" și „moldovean", epic și țăran, cu cele mai alese sentimente colegiale. Henric Sanielevici. București, 1 Iunie 1945. Parcului Cornescu str. C.7 Loco III**»[9]. *Uvar* și *Cuibul invaziilor*, apărute respectiv în 1932 și 1935, să fi fost justificarea unora din calificativele surprinzătoare ale dedicației de mai sus?

Numărul mare al scriitorilor care au ținut să-și aducă omagiul pe paginile cărților lor demonstrează, pe lîngă o largă apreciere a confraților de breaslă, și respectul și admirația pe care știa să le impună celor din jur omul Sadoveanu. Astfel, din Paris, împreună cu volumul *Kyra Kyralina*, primește din partea cunoscutului hoinar următoarele rînduri: «**D-lui Sadoveanu, literatul**

[1] M. Codreanu — *Statui. Sonete și evadări din sonet*. Ediție definitivă îngrijită de autor, Buc., Fundația pt. literatură, 1939.

[2] I. Botez. *Studii și observații*, Iași, Viața Românească, 1914.

[3] O. Cazimir — *Prietenii mei scriitori...*, Buc., E.S.P.L.A., 1960.

[4] I. Teodoreanu — *Tudor Ceaur Alcaz*, vol. IV, *Frunză*, Buc. Ed. Cartea Românească, 1945.

[5] M. Ralea — *Nord-Sud*, Buc. Fundația regală pentru literatură și artă, 1945 și *Cele două Franțe*, Buc., E.S.P.L.A., 1956.

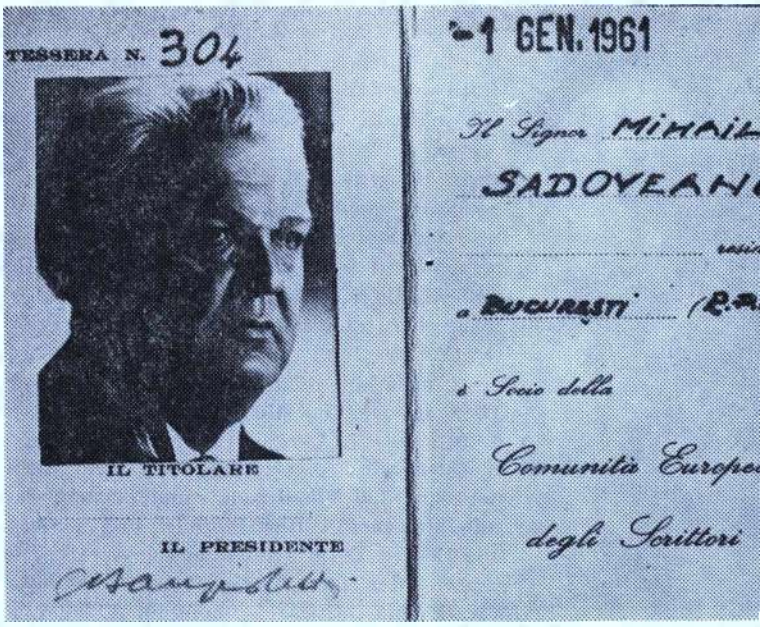
[6] Pușkin — *Poeme*. Tălmăcire din original de George Lesnea, Buc., Ministerul Artelor, 1947.

[7] H. Sanielevici, *Alte cercetări critice și filozofice*, Buc., Ed. Cartea Românească, [1925].

[8] H. Sanielevici, *Icoane fugare. Documente omenești*, Buc., Socec, 1921.

[9] H. Sanielevici, *În slujba Satanei?!...*, Ed. Adevărul, 1930.

care de-atîtea ori mi-a înălțat sufletul, autorul îi prezintă omagiile sale. Panait Istrati»[10]. Dedicația lui Ion Pillat abundă de superlative, exprimînd o admirație fără rezerve: « **Lui Mihail Sadoveanu, celui mai mare artist al prozei române [,] celui mai autentic reprezentant al pămîntului și sufletului românesc, cu afectuoasă și veche admirație. Ion Pillat. 16/XI/1944**»[11]. Alți doi poeți, A. Maniu și V. Voiculescu, își îndreaptă gîndurile, la apariția volumelor lor, spre incomparabilul prozator moldovean « **Omagiu marelui scriitor D-lui Mihail Sadoveanu [,] din partea lui Adrian Maniu 1938**»[12] scrie primul pe volumul de versuri apărut în același an, și «**Maestrului Mihail Sadoveanu, V. Voiculescu 1940**»[13] sună omagiul celui care, mai tîrziu, prin universul povestirilor sale, va fi deseori apropiat de universul sadovenian. Claudia Millian, veche cunoștință a marelui prozator încă din timpul refugiului ieșean din anii 1916—1918, notează în 1936: «**Maestrului Mihail Sadoveanu — creator de oameni și privelişti — popasurile mele în Spirit. Claudia Millian Minulescu**»[14]. O lungă și lirică dedicație compune Camil Baltazar, lucru firesc din partea celui care, modest discipol, a fost introdus la redacția *„Vieții Românești"* de Mihail Sadoveanu și a pornit în lumea scrisului beneficiind de binevoitoarele sale sfaturi: « **Lui Mihail Sadoveanu, celui mai mare scriitor de limbă și poveste românească în a cărui apă vie și tare de munte s-au ospătat și se vor ospăta generații întregi și opera lui va dăinui atît cît va exista pămînt și os românesc și va trece cu luceferi de gheață peste veacuri și moarte. Camil Baltazar. 15 mai 1939**»[15]. Semnificativ este faptul că admirația confraților de breaslă nu este mărturisită doar de spirite înrudite sau de cei care au aparținut unor generații apropiate, ci și de tineri pentru care Sadoveanu era de mult o personalitate consacrată. Iată, în acest sens, dedicația lui Constant Tonegaru pe *Plantații*[16]:

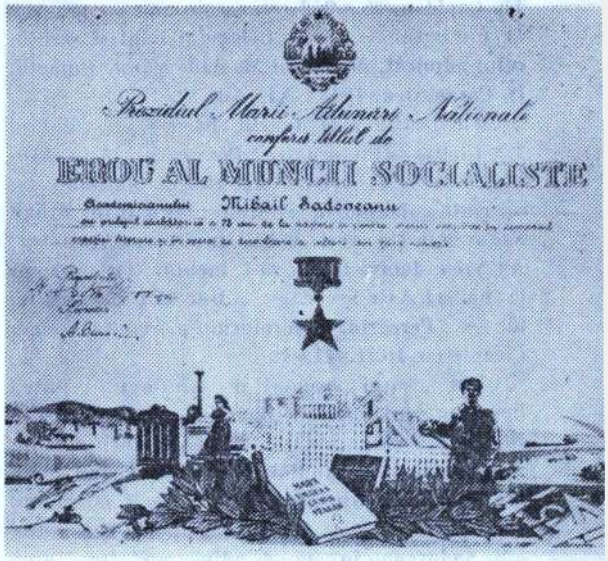

«**Domnului Mihail Sadoveanu, închinarea autorului odată cu frunzele** *Plantațiilor* **sale — sfielnică închinare. Constantin Tonegaru. 9.VIII.945. București**».

Alfred Margul Sperber se arată și el a fi un mare admirator al celui care a scris *Frații Jderi*. Dealtfel, la cea de a 80-a aniversare a acestuia, Sperber îi trimite o telegramă versificată care sună în felul următor: « **Poet al celor mulți/ și ai jalei lor,/ vii din popor / și stai lîngă popor/ eu îți doresc, / cum datu-i din străмoși, / mulți ani de muncă rodnică / și voioși. Cu profund respect Alfred Margul Sperber** ». Iată dedicația notată în anul 1954 pe pagina de gardă a volumului *Rumänische Volksdichtungen*: « **D-lui Mihail Sadoveanu, Marelui Pan al scrisului românesc cu adîncă admirație și recunoștință. Alfred M. Sperber, București, 27.XI.1954**»[17].

Primului *director numit* al Teatrului Național din Iași, după trinitatea Negruzzi, Kogălniceanu, Alecsandri, dramaturgul G. M. Zamfirescu îi oferă dedicația «**Maestrului M. Sadoveanu, omagiul lui George Mihail Zamfirescu**»[18] pe volumul *Mărturisiri în contemporaneitate*, volum de articole adunate timp de zece ani de luptă

[10] Panait Istrati, *Les récits d'Adrien Zograffi*, vol. I *Kyra Kyralina*. Paris, F. Rieder et Cie, 1924.
[11] Ion Pillat, *Poezii* 1906—1941, vol. I, Buc., Fundația pt. literatură și artă, 1944.
[12] A. Maniu, *Versuri*, Buc., Fundația pt. literatură și artă, 1938.
[13] V. Voiculescu *Întrezăriri. Poeme*, Buc., Fundația pt. literatură și artă, 1940.
[14] Claudia Millian, *Întregire*, Buc. Ed. Cartea românească, 1936.
[15] Camil Baltazar, *Tărîm transcendent*, Buc., Fundația pt. literatură și artă, 1939.
[16] C-tin Tonegaru, *Plantații. Poezii*, Buc., Fundația pt. literatură și artă, 1945.
[17] Alfred Margul Sperber, *Rumänische Volksdichtungen*, Das Buch, 1954.
[18] G. M. Zamfirescu — *Mărturisiri în contemporaneitate*, Buc., Fundația pt. literatură și artă, 1938.

București, 5 februarie 1957

Tovarășului Mihail Sadoveanu, vicepreședinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române.-

pagini cuprinzînd învățători dintr-un drum lung.

Cu vechea și neschimbata afecțiune.

«pentru promovarea literaturii dramatice originale, și în egală măsură, pentru independența teatrului românesc», recunoscînd astfel meritele marelui scriitor în promovarea unui repertoriu național. O telegramă venită cu ocazia celei de a 80-a aniversări aduce maestrului Sadoveanu felicitări și urări de bine din partea a altor doi oameni de teatru: originalul actor și autor dramatic G. Ciprian și celebra actriță Lucia Sturdza Bulandra — « **Să trăiești maestre pentru bucuria tuturor iubitorilor de frumos. Cu acest prilej doamna Bulandra mă autoriza să vă comunic că o puteți ajunge și chiar depăși în vîrstă pe garanția dumneaei. Să ne trăiești, maestre dragă. Ciprian**».

Venind din partea unor critici recunoscuți, dedicațiile pe cărți sînt adevărate considerații apreciative, uneori exprimate într-o formă memorabilă. Citățm la început pe cea mai succintă, aparținînd lui N. Iorga: «**Prietenului său Sadoveanu. N. Iorga**»[19], notează marele istoric cu scrisul său mărunt și cu o cerneală care azi aproape s-a șters. O dedicație — adevărată apreciere sintetică și globală a operei sadoveniene — înscrie Perpessicius pe volumul *Mențiuni critice*, în care comenta elogios *Baltagul*, socotit ca o epopee legendară: « **D-sale Domnului Mihail Sadoveanu stejarului de secular seve de artă de la Orheiu omagiul unei închircite sălcii din bălțile Brăilei în aceste vremuri de furtuni obtuze cu gratitudinea încîntărilor neepuizate și cu admirația, imperfect exprimată, a cîtorva din paginile acestei cărți. Omagiu. Perpessicius, dec. 1936**»[20]. Din partea lui Pompiliu Constantinescu primește autorul *Hanului Ancuței* o dedicație într-un stil impersonal, care-i mărește parcă valoarea: «**D-lui Mihail Sadoveanu, admirație marelui prozator. Pompiliu Constantinescu**»[22]. Tudor Vianu, care a lăsat pagini memorabile despre stilul operei sadoveniene, notează pe volumul *Probleme de stil și artă literară*: «**Maestrului Mihail Sadoveanu aceste încercări de ucenicărie literară — cu adînca admirație și iubirea respectuoasă a lui T. Vianu. 10.VI.1955**»[22]. Pe pagina de gardă a volumului *Cercetări literare*, N. Cartojan a scris: «**Domnului M. Sadoveanu cu distinse sentimente de stimă și de prietenie devotată**»[23]. Celui care a fost denumit «Ceahlău al cuvîntului», Theodor Capidan închină semnificativa dedicație: « **Domnului Mihail Sadoveanu cu sinceră admirațiune pentru minunata limbă din Frații Jderi și pentru inimoasa cuvîntare de la Ac[ademia] Rom[ână].**

[19] N. Iorga, *Neamul românesc în Bucovina*, Buc., Ed. Minerva, 1905.

[20] Perpessicius. *Mențiuni critice*, Buc., Fundația pt. literatură și artă, 1936.

[21] Sainte-Beuve, *Pagini de critică*. Alese și traduse de Pompiliu Constantinescu, Buc., Fundația pt. literatură și artă, 1940.

[22] T. Vianu, *Probleme de stil și artă literară*, Buc., ESPLA, 1955.

[23] N. Cartojan, *Cercetări literare*, vol. IV, Buc., Monitorul oficial, 1940.

Th. Capidan. 28.6.948» [24]. Cu un an mai înainte, D. Caracostea scria: « **Colegului iubit şi scriitorului admirat, domnului M. Sadoveanu. Omagiu. D. Caracostea, 1942—XI—16»** [25].

O dedicaţie mai aparte, înscrie pe volumul I. Codru Drăguşanu, *Peregrinul transilvan* (1835—1844), Şerban Cioculescu, minuind cu uşurinţă calamburul şi autoironia: « **D-lui Mihail Sadoveanu/Un vers votiv, învîlvorat spre cer/ Aş vrea domniei-sale să-i închin. / Pe necrofor la naibat Asta-i cer. — / ...Dar să-l iubească-un pic pe Peregrin. / Necroforul / p. conf. Şerban Cioculescu 16.II.944»** [26].

Unui scriitor fascinat de istorie nu-i putea lipsi omagiul specialiştilor din acest domeniu. Pe *Istoria românilor* vol. III, Constantin C. Giurescu scrie: « **Domnului Mihail Sadoveanu, omagiu. Const. C. Giurăscu 18.II.1942»** [27], iar Marcu Beza pe *Heritage of Byzantium*, apărut la Londra, «**M. Sadoveanu în semn de adîncă preţuire. Marcu Beza. Buc. 3 iunie 1948**».

Arhiva marelui prozator aduce şi mărturia generozităţii unui om de bine care a ştiut să răspundă cu vorba şi cu fapta solicitărilor celor care i-au cerut ajutorul. Impresionantă este în acest sens epistola lui *D. Ciurezu* care, într-un moment de cumpănă, primeşte mîna întinsă a unui adevărat prieten: « **Ca întotdeauna, vă mulţumesc şi de astădată, cu tot ce are inima mai cald şi mai adevărat. Izvorul acesta de înţelegere şi bunătate nu poate fi răsplătit, cred, cu nimic. Ţinînd seama de vremuri şi de oameni, de prăvălirea aceasta năprasnică care [a] buimăcit şi încurcat mintile, gestul dumneavoastră, faţă de mine, e ca o lumină. El vine ca şi lumina, din adîncuri necunoscute; de acolo de unde s-a născut viaţa, cu limpezimile şi podoabele ei. De acolo de unde a înflorit acea vastă epopee românească, pe care vremile de totdeauna vor ţine-o în mare cinstire şi pe care nu o pot murdări nesocotiţii şi drumeţii**».

Impresionant este şi apelul lui Stoian Gh. Tudor, autor al *Hotelului Maidan* şi portar la Fundaţii, care, concentrat fiind, cere sprijinul lui Mihail Sadoveanu pentru publicarea unei noi cărţi

[24] Theodor Capidan, *Limbă şi cultură*, Buc., Fundaţia pt. literatură şi artă, 1943.

[25] D. Caracostea, *Expresivitatea limbii române*, Buc., Fundaţia pt. literatură şi artă, 1942.

[26] Ion Codru-Drăguşanu, *Peregrinul transilvan (1835—1844)*. Ediţie îngrijită de Şerban Cioculescu, Buc., Cugetarea — Georgescu Delafras, [1942].

[27] C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, Fundaţia pt. literatură şi artă, 1942.

Lui Mihail Sadoveanu
celui mai mare artist al prozei române
celui mai autentic reprezentant al
pămîntului şi sufletului românesc
cu afectuoasă şi veche admiraţie
Ion Pillat
16/XI/1944

«carte pe care am predat-o lui M. Toneghin»: « **Dacă sînteţi bun, vă rog f. mult să-i vorbiţi şi Dv. despre Vis urit în ţară frumoasă, că se poate s-o publice. În felul acesta soţia mea ar primi un mic aconto şi ar avea bani pentru pîine şi de o haină veche**».

Cuvinte deosebit de calde găsea Lascarov-Moldoveanu în 1935 pentru a-şi exprima plăcerea intelectuală pe care i-a pricinuit-o citirea volumului *Viaţa lui Ştefan cel Mare*. Scuzîndu-se că lectura s-a produs cu un an mai tîrziu decît apariţia cărţii, acesta spunea: « **Caut a ispăşi această greşeală, rugîndu-te a primi peste vreme şi peste lume, o strîngere de mînă pe care o însoţesc cu întreaga mea dragoste prietenească şi cu o preţuire sinceră. Dumnezeu să te ţină sănătos, în mijlocul celor dragi ai domniei tale, ca să ne mai scrii asemenea juvaeruri de preţ**».

Este cunoscută activitatea de scriitor cetăţean pe care Mihail Sadoveanu a desfăşurat-o de-a lungul întregii sale vieţi şi mai ales după cel de-al doilea război mondial.

Era firesc, ca cel care a dus o exemplară muncă în Marea Adunare Naţională, care a fost ales preşedinte al Uniunii scriitorilor, care a fost delegat la Congresele Partizanilor păcii, care a fost distins cu Premiul Lenin pentru pace şi cu titlul de Erou al muncii socialiste, să primească omagii şi din partea unor remarcabile personalităţi politice ale timpului.

Astfel, din anul 1945, venind de la dr. C.I. Parhon, găsim o telegramă de felicitare: « **Cu ocazia celei de a 65-a aniversări a zilei d-voastră de naştere, vă rog, iubite şi mult stimate maestre, să primiţi cele mai calde urări de viaţă lungă şi fericită, pentru a continua cît mai multă vreme admirabila muncă creatoare, pusă în slujba neamului nostru, a omenirii şi a păcii între popoare**».

Şi, un omagiu sub formă de dedicaţie, pe volumul Dr. Petru Groza — *Prin ţara celor şase sute de milioane. China de ieri şi de azi. Note de drum*, Editura de stat pentru literatură

și artă, 1956, din partea autorului: « **București. 8 februarie 1957. Tovarășului Mihail Sadoveanu, vicepreședinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne — pagini cuprinzînd învățături dintr-un drum lung. Cu vechea și neschimbata afecțiune. Dr. Petru Groza**». Sînt cuvinte ce mărturisesc înțelegerea și aprecierea unei uriașe opere puse în slujba neamului.

Cunoscut și peste hotare ca mare prozator, Mihail Sadoveanu a primit, nu de puține ori, expresia sentimentelor de prețuire ale unor personalități de renume mondial.

În urma unei vizite făcute în România, Jorge Amado îi trimite marelui prozator, la 18 septembrie 1950, o telegramă de mulțumire și de urări de împlinire a acțiunilor viitoare. Iată textul: « **Vous exprimons gratitude emue pour accueil inoubliable et souhaits fraternels pour succes votre action. Stop. Trăiască Republica Populară Română. Jorge et Zelia Amado Gabriel Darboussier**».

Atunci cînd, la 19 octombrie 1961, Mihail Sadoveanu a intrat în nemurire, telegramele, scrisorile de condoleanțe primite de familie și de Uniunea Scriitorilor au demonstrat că marea pierdere nu era resimțită ca atare numai de poporul nostru, ci și de toți acei care, în alte țări, apreciau opera unui «uriaș» al prozei universale.

Astfel, Mihail Șolohov deplînge « **pierderea omului pe care l-am iubit și a cărui creație ne-a fost scumpă și aproape**», Leonid Leonov declară că Mihail Sadoveanu « **va rămîne întotdeauna în inimile și sufletele popoarelor lumii, ca scriitor care și-a dăruit toată viața acelui lucru pentru care merită să trăiești**», iar Constantin Fedin într-o frumoasă telegramă, scrie: «**Marele talent al lui Sadoveanu încălzea peste tot prin căldura lui pe oamenii muncii și îi lumina pe drumul păcii spre libertate și fericire. Literatura sovietică își pleacă capul în fața memoriei bogate a lui Sadoveanu, luminosul artist, om și cetățean al noii Românii**».

Încheiem aici parcurgerea rapidă a omagiilor diverse pe care le găsim consemnate în biblioteca Sadoveanu. Ele sînt semnele unei prețuiri unanime, sînt, în același timp, mărturiile unui destin exemplar care a avut bucuria să asiste, încă în timpul vieții, la propria împlinire.

Adriana DAIA

Maestrului Mihail Sadoveanu
aceste încercări de cenzoniciție literară — cu adîncă admirație și inițiera respectuoasă a lui
D. Bantaș
10. VI. 1955.

RUMÄNISCHE VOLKSDICHTUNGEN

D-lui Mihail Sădoveanu,

Marelui Pan
al scrisului românesc

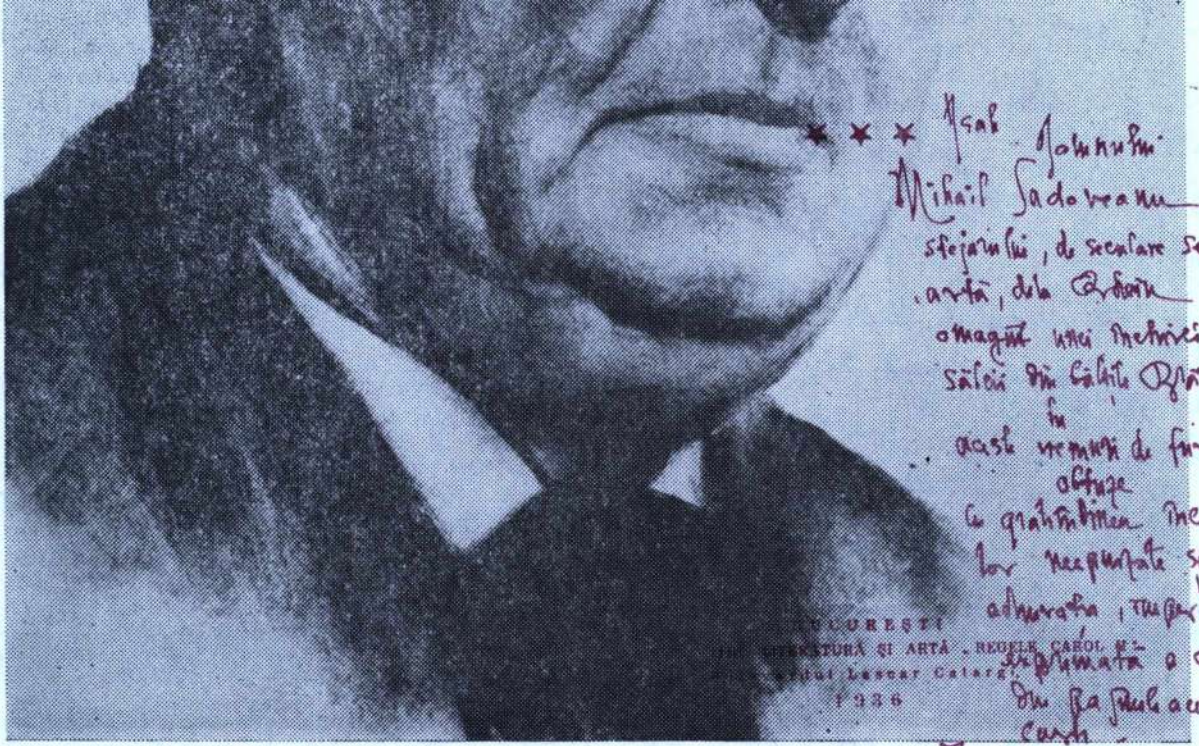
cu adînca admirație și
recunoștință

Jacob M-Gurber

București,
27. XI. 1954

Dlui Sadoveanu.
Literatul care de-atîtea
ori mi-a înălțat sufletul,
autorul îi prezintă ma-
giile sale.
Panait Istrati

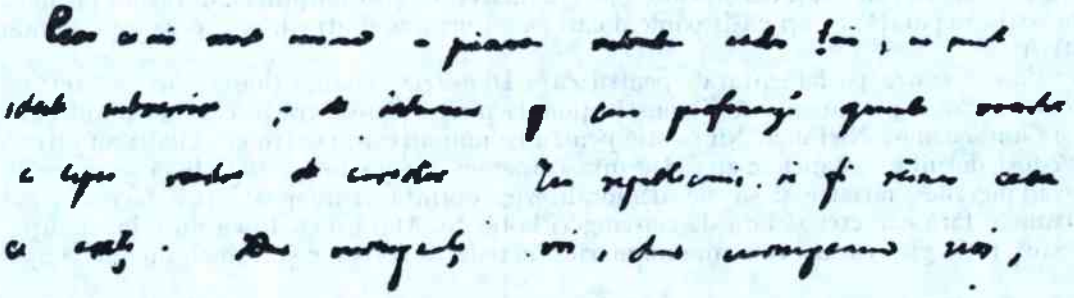
BUCUREȘTI
LITERATURĂ ȘI ARTĂ - REGELE CAROL II-
Regal Lessar Calarași
1936

* * * Ysak Samurkas
Mihail Sadoveanu
ștefanului, de sicuțare sere de
artă, dela Roberta
omagiul unei inchinăciuni
sărăcii din Calitele Regelui
în
casa memoriei de furtuni
adăpost
cu gratitudinea încântării-
lor recunoscute și cu
admirația : The perfect
diplomata o Catrina.
Din ea fiecare acestei
Cuvinte
Thatsin
dec. 1936 — Alexandrescu

REVELAȚIA DOCUMENTULUI

Mihai EMINESCU

Un rechizitoriu la adresa conservatorilor

ÎN *ISTORIA CONTEMPORANĂ A ROMÂNIEI* (București, 1925, p. 176), T. Maiorescu arată că Partidul conservator înființează la începutul anului 1880 un club politic al cărui comitet avea să fie și « Comitetul dirigent al partidului ». Sarcina principală a acestui comitet, pus sub conducerea lui Emanoil (Manolache) Costache Epureanu și Theodor Rosetti, consta în întocmirea unui nou *Program* al Partidului conservator, ca urmare a cuceririi independenței de stat și, odată cu aceasta, a schimbării situației României în contextul politicii internaționale. T. Maiorescu, G. Gr. Cantacuzino, P. P. Carp și alți fruntași ai Partidului conservator refuză să intre în Clubul politic din considerente personale. Emanoil (Manolache) Costache Epureanu publică în februarie 1880 noul *Program* al Partidului conservator, care însă nu trecea peste obișnuitele generalități despre « sfințenia obligațiilor », « ființa adevărului », « protejarea proprietății mici ». Maiorescu recunoștea că *Programul* cuprindea « fraze anodine, lipsite de orice preciziune și pe care le puteau subscrie și membrii partidului opus » (p. 177). Guvernul liberal pregătea, pe de altă parte, proclamarea Regatului și I.C. Brătianu invită membrii Clubului politic să participe la acest eveniment. Maiorescu însuși se întreba în editorialul din *„Timpul"*, publicat în 21 martie 1881, îndată după proclamarea Regatului « care mai este deosebirea de principii între partidul numit liberal, astăzi la guvern, și partidul numit conservator, astăzi în opoziție? ».

Schimbările în orientarea politică a conservatorilor intervenite în anii 1880—1881, ca și atitudinea Partidului liberal față de ele, erau, de fapt, expresia identității lor de clasă, demonstrau încă o dată că și un partid și celălalt afișau apărarea unor principii proprii în lupta politică pe cînd în realitate nu căutau decît fie să se mențină, fie să vină la conducerea țării, urmărind de fapt aceleași interese.

Eminescu a surprins, nu o singură dată, cu luciditate, acest fenomen și a avut marele merit de a nu se fi oprit la aspectul său pur politic, ci a reușit să-i pătrundă și mecanismul determinant, infrastructura sa economică. Dovadă textul de față rămas în manuscrise (ms. *2276, ff. 191r -196, r*), așternut pe hîrtie la o mare tensiune intelectuală și prezentînd, din această cauză, considerabile dificultăți în descifrare, motiv pentru care ultimele două pagini sînt reproduse aici numai prin acele părți pentru care putem da deocamdată o lecțiune cît de cît coerentă. Textul prezintă o deosebită importanță și pentru faptul că, pornind de la evenimentul concret, poetul revine la probleme de prin-

«...în privirea viitorului acestei țări...»

PAMFLET POLITIC

[f.191] Ceea ce-mi roade inima[1] în privirea viitorului acestei țări, nu sunt ideile subversive și de răsturnare cari profanează gurile voastre, ci lipsa voastră de caracter. Ieri republicani, să fi rămas ceea ce erați. Dar învingeați[2] voi, dar învingeam noi, indiferent la urma urmelor, tot adevărul, tot tăria învingea. Dar nu...[3] pipăind pulsul mulțimii, ați simțit că ceea ce noi zicem trage mai greu la cumpănă și în ultimul moment... în ajunul[4] de-a cădea, ne-ați escamotat ideile, prefăcîndu-vă că renegați pe-ale voastre, că le-ați dezbrăcat ca pe-o haină veche și zdrențăroasă[5], furînd purpura noastră nepătată. Și ați găsit oameni cari să vă urmeze dintre noi... ceea ce-i și mai trist.

Care e cauza parlamentară[6] pentru care Dim[itrie] Giani, Conta etc. se retrag, care e cauza parlamentară și constituțională pentru care intră în cabinet d-nul Carp și Cantacuzino? Nici una. Nu se știe pentru ce unii au eșit, pentru ce ceilalți au intrat. A fost dorința coroanei se zice. Dorința coroanei[7] nu poate *[f. 192]* fi să se joace cu convingerile[8] noastre și să ne demoralizeze, dorința ei nu poate fi a face din noi oameni fără caracter și fără de convingeri hotărîte. Afară de asta ea nu e în discuție. Sau[9] roșii guvernează rău, nu mai merită încrederea coroanei și atunci un nou[10] apel

---

[1] Deasupra, cu creion negru, *ce-mi roade inima*
[2] *învingeați*, scris și deasupra, cu creionul
[3] Punctele de suspensie, aici și mai departe, în text
[4] *ajunul*, scris și deasupra, cu creionul
[5] Urmează un cuvînt șters
[6] *parlamentară*, scris și deasupra cu creionul
[7] *Dorința coroanei*, scrise și deasupra, cu creionul
[8] *convingerile*, scris și deasupra, cu creionul
[9] *Sau*, scris și deasupra, cu creionul
[10] *un nou*, scrise și deasupra, cu creionul

---

cipiu, care demonstrează cît de pripită și de nefondată este etichetarea simplistă, de „conservatorism", care a fost aplicată uneori gîndirii politice eminesciene. Cel care afirmase în articolul *[„Cu ocazia asupra dezbaterilor proiectului 'de budget..."]* din *„Curierul de Iași"* că nu există «partide de principii, ci de interese personale», dovedește indubitabil că cele două partide politice conveniseră să aducă pe tronul țării un domn străin spre a-și putea face «mendrele» fără control, sub oblăduirea monarhiei. Eminescu prezintă starea deplorabilă în care se găsea țara în contrast cu demagogia politicianistă a vremii: **«vază mortalitatea populației noastre autochtone și se va convinge că suntem jertfa unei colosale mistificații, ce sub formele sănătoase ale statului național ni se escamotează zi cu zi, pămîntul, averea, viața copiilor noștri, naționalitatea. Vom spune-o noi adevărul adevărat, voi spune-o eu omul care n-aspiră la nimic, care aș avea a le promite miniștrilor o stea a României ce-o poartă un trădător de țară sau un benemerenti ce-l poartă Orășanu și n-așî zice că deasemenea orice [indescifrabil] de grețos ce l-aș umplea cu acest soi de oameni. Voi spune care-i înțelesul întregii comedii».**

După această profesiune de credință, Eminescu acuză monarhia că manifestă cea mai largă îngăduință față de reprezentații claselor exploatatoare, nu însă și față de caracterele și talentele adevărate. Carol I este numit, ironic, *Îngăduitorul*, ca în multe din articolele din *„Timpul"* și în alte însemnări din manuscrise. **«Îngăduitor? — se întreabă Eminescu — Îngăduitor da de cîte ori voim să ne sfîșiem noi între noi, îngăduitor de cîte ori devenim oameni**

la țară e necesar sau ei o merită și atunci să rămînă la putere. Numai astfel lupta noastră are un înțeles, numai astfel știm ce voim unii și alții. Dacă e vorba de rol constituțional fie dus[11] ad absurdum domnia roșilor rămîne semnii[12] desfrunziți cum sunt înaintea țării, judece țara[13], și dacă voiește să-i realeagă, realeagă-i, nu vom avea nimic de zis. Dar suntem siguri[14] că din momentul ce dispare perspectiva[15] sacului cu grăunțe, roșii cad și cad pe mult timp. Ce urmare e asta dacă-i face să cază în picioare, ei cari au compromis *[f.193]* toate cestiunile? Cază și ei prin votul țării, prin neîncrederea țării, nu prin mici intrigi, nu prin împletire cu elemente conservatoare, nu prin machinațiuni bizantine. Au renegat toate principiile lor. Cază prin această renegare. Să nu vedem o piesă nouă, inspirată de alte principii, jucată de aceeași vechi comediani. Dar Mihălescu a jefuit? Ei bine Mihălescu va reapărea spălat, devenit conservator. Dar Kalinderu și-a creat sinecură cu venituri de milioane? Ei bine Kalinderu va deveni conservator și-i va merge tot bine. Pînă cînd comedia aceasta? Pînă cînd panglicăria de principii, pînă cînd schimbările la față de pe-o zi pe alta? Suntem copii noi[16], pe cari un regizor străin ne pune să ne batjocorim între noi, să ne sfîșiem pentru credințe și la arătarea unei prăzi, care-i punga noastră, căci e a țării, să ne scuipăm *[indescifrabil] [f. 194]* și conservrtorul să fraternizeze numaidecît cu radicalul, radicalul să devină conservator? Suntem comedianți cari ne batem de florile mărului[17] pentru petrecerea[18], și cîștigul străinilor ce trăiesc aci? Suntem păpuși îmbrăcate, cînd roșu, cînd alb[19] cari azi pun o etichetă, mî[ne] alta numai să ne meargă nouă personal bine, numai ambițiile noastre să fie satisfăcute? Suntem bărbați noi sau niște fameni, niște eunuci[20], caraghioși ai marelui Mogul? Ce suntem, comedianți, saltimbanci de uliță să ne schimbăm opiniile ca [și] cămeșile și partidul ca cismele? Ceea ce-i e permis d-lui De Bismarck de-a se juca cu partidele, în urma [21] gloriei sale politice, e permis piticului d. Brătianu, ale cărui zile se numără pe insuccese și ale cărui succese sunt forme goale și mofturi.

[11] Inițial: *după*; corectat în *dus*
[12] Deasupra, cu creionul: *semnă?*
[13] Urmează un semn, probabil de exclamare, șters
[14] *sîntem siguri*, scris și deasupra, cu creionul
[15] *perspectiva*, scris și deasupra, cu creionul
[16] Urmează un cuvînt șters
[17] Urmează un cuvînt șters
[18] Urmează: *străinilor*, șters
[19] Urmează: *după cum*, șterse
[20] Urmează: *din*, șters
[21] Urmează un cuvînt șters

fără caracter și fără conștiință, îngăduitor cu [indescifrabil] **și felonia, neîngăduitor însă cu orice caracter de om adevărat, neîngăduitor cu orice talent adevărat, cu orice superioritate** [indescifrabil]. **Condamnăm la ocnă un nebun ca Pietraru, dar iertăm [persoanele care] sfîșie o biată muiere bătrînă care fură la înmormîntarea unui [nobil], îngăduitor cu Arion, cu Boteanu, cu hoții de bani publici, neîngăduitor cu proletariatul agricol, care ar comite crime de mizerie, de viciile mascate** [cuvinte ilizibile]. **Un păienjeniș întreg de grații domnești s-au făcut față cu orice faliment fraudulos, cu orice excrocherie ».** Iată deci un adevărat ghem de complicități, demascate fără cruțare, care se desfășoară în dauna « proletariatului agricol », și faptul că Eminescu folosește acest termen accentuează semnificația înaintată, progresistă a textului, apropiindu-se de viziunea socialiștilor.

Monarhia și partidele politice — liberal și conservator — sînt condamnate de Eminescu și din punct de vedere etic pentru faptul că favorizau, urmărindu-și interesele de clasă, ascensiunea în ierarhia socială a unor persoane ca I. Kalinderu, care se instituise legatar al averii lui Ioan Otetelișanu, pe care acesta o donă de fapt Academiei Române pentru înființarea unei instituții de învățămînt, Alexandru Candiano-Popescu, participant la complotul care îl detronează pe Al. I. Cuza, N.T. Orășanu, pamfletar antidinastic, care își reneagă trecutul și devine susținător al monarhiei, C. Arion, delapidatorul fondurilor Casei de economii. Despre cel din urmă scrie și în *„Curierul de Iași"*. Ion C. Brătianu, Dimitrie Giani, Dimitrie Cariagdi și Eugeniu Carada, pomeniți în articol, sînt nume

[f. 195] De cîte ori partidele s-au unit, nu s-au unit decît spre a face un mare rău[22] naţiei.

S-au unit la 66 ca să detroneze pe Cuza Vodă. Dacă nu l-ar fi răsturnat, niciodată unirea Ardealului cu Ungaria nu se făcea.

S-au unit spre a aduce un Domn străin, pentru că amîndurora le convenea un Domn fără iniţiativă şi necunoscător de ţară sub care amîndoi să-şi poată face fără control mendrele.

[.....]

[22] Urmează: *ţării*, şters

cu care ne întîlnim frecvent în articolele din „*Timpul*" din anii 1877—1883. Eminescu îl aminteşte şi pe Simeon Mihălescu, director în Ministerul de interne, pe care îl denunţă în termeni necruţători pentru amestec în afacerea Warszawsky prin care se aduc mari daune statului român. « **În toate demnităţile naţionale se vor numi acei pretinşi reprezentanţi ai României, acei Giani, Cariagdi, Carada împreună cu** [indescifrabil] **ruinată a Moldovei,** [cuvinte indescifrabile] **iată adevăraţii stăpîni ai României** ».

Să mai notăm, tot aici, că şi în acest articol conservatorii sînt numiţi *albi*, iar liberalii *roşii*.

Eminescu reia teza sa fundamentală, ca o concluzie finală, potrivit căreia venirea la conducerea ţării trebuia să se bazeze pe voinţa poporului, fie că era vorba de liberali, fie de conservatori. « **Pentru a ajunge la guvern** — scrie Eminescu — **conservator sau liberal fii, trebuie să faci cu votul nu cu puterea străină ce-i vei susţine interesele** ». Cu alte cuvinte, venirea la conducerea ţării se impunea să fie expresia voinţei poporului şi nu a « bunăvoinţei » monarhiei şi a maşinaţiilor capitalului străin. Dacă punerea în discuţie a acestei teze putea fi indiferentă Partidului liberal care se afla la conducerea ţării şi care pretindea că guverna prin voinţa poporului, nu acelaşi lucru se putea spune şi despre Partidul conservator. Trecut în opoziţie, încă din 1876, Eminescu îi cere să consulte poporul dacă ţinea să guverneze ţara.

De un interes aparte este şi teza lui Eminescu potrivit căreia detronarea lui Al. I. Cuza, a avut, între alte urmări, şi unirea Transilvaniei cu Ungaria, făcută, cum se ştie, fără consultarea populaţiei şi sancţionată prin pactul dualist din 1867.

Eminescu se situa pe poziţia « claselor pozitive » şi supune unei critici necruţătoare atît monarhia, cît şi cele două partide de guvernămînt — liberal şi conservator. G. Ibrăileanu observa, pe bună dreptate, în *Spiritul critic în cultura românească* (Iaşi, ms. 1922, p. 180), că Eminescu nu vorbea în articolele sale politice « în interesul vreunei clase diriguitoare, ci al claselor mici, al meseriaşilor, al răzeşilor şi al ţăranilor ».

Textul reprezintă una din cele mai patetice mărturii din publicistica lui Eminescu şi o piesă fundamentală în definirea orientării sale politice.

Operaţia de descifrare o întreprinde cineva înaintea noastră şi notează cu creion negru, deasupra, cuvintele pe care le descifrează. După două pagini abandonează însă operaţia. Am găsit potrivit să reţinem, în note, şi aceste intervenţii străine în textul eminescian.

D. VATAMANIUC

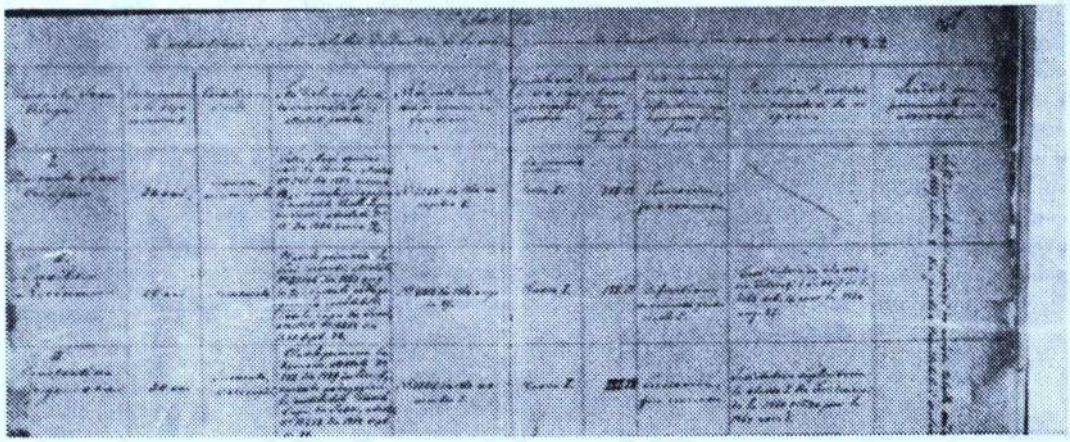

Două imagini ale casei părinteşti imortalizate de Henri Visconte.

Ion CREANGĂ

Alte documente biografice

CONSULTÎND LA ARHIVELE STATULUI DIN Bucureşti, dosarul nr. 1 pe anul 1870, din fondul Ministerului Instrucţiunii, dosar intitulat Despre şcoala publică de fete din Ismail [1], **în cele peste o mie de file ale dosarului am avut surpriza să găsesc, rătăcit, tabelul cadrelor didactice ale şcolii primare de băieţi de la Trei Ierarhi din Iaşi, unde figurează, pe locul numărul unu, diaconul Ion Creangă. Tabelul se află la fila 418 verso şi 422 şi a fost întocmit la 2 martie 1870, de către institutorul superior al şcolii, S. A. Dârzeu, şi înregistrat la minister, la 6 martie 1870, cu numărul 2793. În scopul unei evidenţe precise a tuturor cadrelor didactice din ţară, ministerul a emis un ordin circular la 18 februarie 1870, publicat şi în Monitorul Oficial din 26 februarie 1870, unde pe bază de acte trebuiau completate o serie de rubrici despre fiecare cadru didactic.**

Despre viaţa marelui povestitor au scris studii temeinice George Călinescu, Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Gheorghe Ungureanu, Pompiliu Caraion şi alţii, încît aspectele biografice sînt pe deplin elucidate. Subsemnatul, pe baza acestui document şi a altor materiale anexă aflate la dosarul respectiv, cît şi a unui alt document, aflat în acelaşi fond, dar emis cu 6 ani mai tîrziu [2], adică în 1876, îşi permite să facă unele observaţii şi mici completări.

La 2 martie 1870, în şcoala primară de băieţi de la Trei Ierarhi, funcţionau 6 învăţători (Ion Creangă, Vasile Reccanu, Constantin Grigorescu, Ioan Răducănescu, Eleferie Ropalla şi Stan Antoniu Dârzeu). Şcoala avea 4 clase, diaconul Ion Creangă predînd la clasa întîi; cunoaştem vîrsta celor 5 colegi ai scriitorului, studiile acestora, vechimea în învăţămînt, ce funcţii anterioare au deţinut şi cum erau cotaţi de forurile superioare. Astfel, V. A. Ureche scria în 1869 că şcoala de la Trei Ierarhi «e cea mai bună din România», probabil în urma [acestei] inspecţii (după cum vedem din ultima rubrică), toţi institutorii [şcolii] au primit adresa de mulţumire nr. 5994 din 8 iulie 1869, din partea comitetului şcolar din Iaşi.

La rubricile privind pe Ioan Creangă, aflăm că avea 33 ani, împliniţi la 1 ianuarie 1870, era

[1] Arh. Ist. Centr., Arh. St. Buc., fond Ministerul Instrucţiunii, dos. 1(1870).

[2] Arh. Ist. Centr., Arh. St. Buc., fond Min. Instrucţiunii, dos. 3039 (1875).

însurat şi avea un copil. După cum se ştie, Ileana, soţia sa, îl părăsise în 1867, dar nefiind divorţul pronunţat oficial, figura căsătorit. Ca studii, avea 4 clase de seminar la Socola, atestat cu nr. 246 din 12 ianuarie 1858 şi cursul pedagogic de la Institutul Vasile Lupu din Iaşi, atestat cu numărul 15 din 15/27 iunie 1866.

Gheorghe Ungureanu, în lucrarea sa Ion Creangă, studii şi documente, apărută în 1964, aduce precizări interesante în sensul că Ion Creangă a absolvit acest curs încă din iunie 1865, dar formularele fiind imprimate cu întîrziere a primit diploma cu un an mai tîrziu. Acelaşi autor arată că Ion Creangă a urmat în 1860/1861, cursul anului întîi de la facultatea de teologie a Universităţii din Iaşi; totuşi, la rubrica studii, acest lucru nu apare, deoarece Creangă nu avea o dovadă în acest sens, iar instrucţiunile ministerului erau foarte clare şi categorice: totul se completează numai pe bază de acte. Cei care aveau studii, dar nu deţineau acte justificative pentru ele, completau nişte liste suplimentare. Decretul de numire în funcţiune avea numărul 53231 şi era eliberat la 5 noiembrie 1864, deci Creangă avea o vechime neîntreruptă de 6 ani la catedra de la Trei Ierarhi. George Călinescu datează decretul la 2 noiembrie 1864, iar data comunicării acestuia la 5 noiembrie, deci după 3 zile. În orice caz, conducerea şcolii a trecut data emiterii decretului ghidîndu-se după act şi nu după alte considerente. Deşi avea 6 ani vechime neîntreruptă în învăţămînt, avea studii corespunzătoare şi cunoştinţe temeinice de pedagogie, preda tot la clasa întîi şi era încă provizoriu, deşi colegul său, Vasile Receanu, cu aceeaşi vechime, era definitiv, iar celălalt coleg, Ioan Răducănescu, care avea ca studii numai clasele primare şi o clasă la şcoala reală din Iaşi, era, de asemenea, definitiv. Explicaţia este simplă: ideile şi comportarea diaconului. Mai aflăm din documente că avea un salariu lunar de 185,18 lei după buget, iar la rubrica funcţii anterioare ocupate în învăţămînt, spaţiul rămîne necompletat la Creangă. În plus, aflăm că a fost numit în învăţămînt fără concurs. Transcriem în continuare, din Tabelul respectiv, rubrica privitoare la Ion Creangă:

[Numele]	Etatea împlinită la 1870 ianuarie 1	Condiţiunea civilă	Studiile ce a făcut, în care şcoală şi ce atestate posedă	No. şi data decretelor de numire în funcţiune	Gradul şcoalei şi a[l] clasei în care funcţionează	Onorariul pe lună după buget	Este numit provizoriu sau definitiv prin concurs sau fără?	Funcţiunile anterioare ce a ocupat şi la ce epoce	Laudele sau reprimandele ce i s-au adresat
I Diaconul Ioan Creangă	33 ani	Însurat, are un copil	Patru clase seminariale la Socola, atestatul, nr. 246 din 1858, decembrie 12, cursul pedagogie la Institutul Vasile Lupu din Iaşi, atestat nr. 15 din 1866, iunie 13/27	Nr. 53231 din 1864 noiembre 5	Şcoala primară Clasa I	185,18	Provizoriu fără, concurs		[Însemnarea se referă la: Ion Creangă, Vasile Receanu, Constantin Grigorescu, Ioan Răducănescu, Elefterie Ropalla.] Toţi institutorii cuprinşi în această tabelă au adresa de mulţumire Nr. 5992 din 1869, iulie 8, din partea Comitetului şcolar din Iaşi.

Conjugat acest document, cu altul inedit, pe care am avut şansa să-l descopăr în acelaşi fond al Ministerului Învăţămîntului, mai aflăm o serie de amănunte interesante. Este vorba de dosarul 3039, din anul 1876, intitulat Statistica învăţămîntului primar, unde am găsit printre altele şi 3 rapoarte inedite ale lui Mihai Eminescu, adresate Ministerului Învăţămîntului în calitate de revizor al inspectoratului şcolar, circumscripţia Iaşi, iar între rapoartele din anul 1876, se află un tabel rătăcit din 1874, care se referă la Ion Creangă. Soarta a făcut ca cei doi titani ai literaturii noastre şi buni prieteni să se afle iarăşi împreună.

Documentul este intitulat Tablou general de institutorii şcolilor urbane din judeţul Iaşi, întocmit la 14 noiembrie 1874 şi este iscălit de revizorul şcolar al inspectoratului judeţelor Iaşi şi

Vaslui, D. Agura, unul din predecesorii lui Eminescu la acest post. În tabelul respectiv, datat cu 4 ani mai tîrziu față de primul document, învățătorul Ion Creangă figurează la numărul 10. După cum se știe, Creangă a fost mutat, în 1870, de la Școala Trei Ierarhi la școala sucursală numărul 1 din Sărărie, iar la 14 iulie 1872 a fost scos din învățămînt, lucru cunoscut și de care s-au ocupat biografii săi. De asemenea, Bianca Bratu, în monografia sa Învățătorul Ion Creangă, ca și alte lucrări ne dau amănunte despre reintegrarea sa în învățămînt, care a avut loc la data de 23 mai 1874, cînd a fost încadrat la clasele 1 și 2, reunite, de la școala numărul 2 de băieți din Păcurari. Documentul la care ne referim atestă că Ion Creangă funcționa «La școala Pecorari nr. 2», împreună cu un alt învățător, Nicolae Brașoveanu. Creangă preda la clasele 1 și 2 iar Brașoveanu la clasele 3 și 4.

Studiile pe care le posedă Ion Creangă, data eliberării diplomelor și numărul acestora coincid perfect cu datele din tabelul pe anul 1870, înseamnă deci, o dată în plus, că aceste date sînt exacte și nu unele care au fost date cu o anumită aproximație de unii din biografii săi. În tabel se precizează că are 6 ani în învățămînt, deci 2 ani nu i-au fost considerați, adică perioada cînd a fost destituit:

Nr. crt.	Numele și prenumele institutorilor	Ce studii au făcut și în ce școală	Nr. diplomei și al atestatului	Data diplomei și a atestatului		De cîți ani este institutor	De ce clasă este institutor	Dacă este definitiv	Dacă este provizor
				Anul	Luna Ziua				
10	Ion Creangă	IV Clase Semin. Socola și pedagogică din Iași	244	1858	decembrie 12	8	I și II	definitiv	

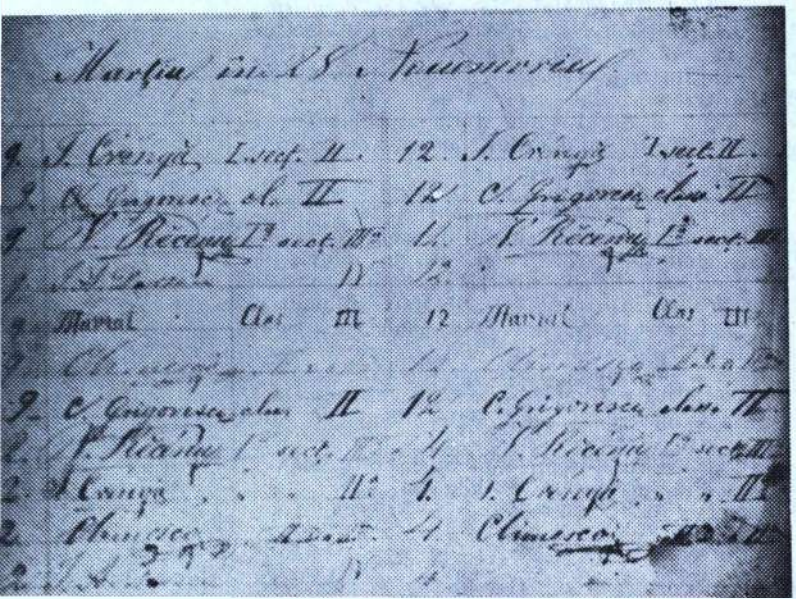
Cu toate insistențele lui Creangă, această vechime, adică perioada 14 iulie 1872—27 mai 1874, nu i-a fost recunoscută căci, mult mai tîrziu, cînd cere a 4-a gradație de învățămînt, i se răspunde că are dreptul de-abia de la 1 aprilie 1887.

Din tabel cunoaștem date despre toate cadrele didactice care funcționau în 1874 în Iași și în special colegii săi de la școala nr. 1 din Păcurari. Aceștia erau Ilie Băican, Gheorghe Soldănescu și preotul Gheorghe Alexandrescu. Acesta din urmă îi era prieten și i-a făcut cunoscutul portret: «înalt, gros, greoi, cu fața rotundă, cu privirea limpede și isteață, glumeț la vorbă».

Acest al doilea document inedit, la care ne referim, ridică o problemă nouă referitoare la biografia lui Ion Creangă. Mai întîi sîntem nevoiți să facem o paranteză. Atît Bianca Bratu cît și Gheorghe Ungureanu în studiile lor arată că, în ianuarie 1875, Ion Creangă își cerea definitivarea în postul de institutor, lucru pe care nu-l obține și insistă și în anul 1877. Ei se referă în primul rînd la un articol al lui I. Antonovici publicat în 1911 și intitulat O cerere a lui Ion Creangă, și la unele materiale de arhivă care sînt date însă trunchiat și personal nu m-am putut edifica. Tabelul la care ne referim specifică clar: este definitiv în învățămînt. Cum celelalte date sînt exacte și tabelul este întocmit deosebit de conștiincios, sîntem înclinați să credem că era definitiv în învățămînt în anul 1874.

În orice caz, documentele din cele două dosare clarifică cîteva date cu privire la cunoașterea vieții marelui scriitor român, acela care a fost Ion Creangă.

Nicolae CIACHIR

Filă din condica de prezență a institutorilor de la Școala Normală de la Trei Ierarhi, consemnînd programul zilelor de 27, 28, 29 și 30 noiembrie 1867. Documentul se află în arhiva Muzeului literaturii române.

RESTITUTIO

Petru MAIOR

Contra Lexiconului de la Buda?

o profesiune de credinţă

PERSONALITATEA LUI PETRU MAIOR încheie strălucit generaţia de vîrf a Şcolii Ardelene. Dacă Samuil Micu face joncţiunea cu gruparea preiluministă a deschizătorilor de drum: Inochentie Micu, Petru Pavel Aron, Gherontie Cotorea, Grigore Maior sau Silvestru Caliani, pe Petru Maior îl vedem făurind puntea spre generaţia viitoare, care va fi aceea a revoluţiei de la 1848. O mare familie de scriitori paşoptişti, ca Simion Bărnuţiu, Timotei Cipariu, George Barit, Alexandru Papiu Ilarian — ca să nu-i mai amintim pe nenumăraţii discipoli din Principatele extracarpatine! — îşi declară făţiş filiaţia din autorul *Istoriei pentru începutul românilor în Dachia*. Aşadar, interesul mereu treaz pentru corifeul luminismului naţional, interes care a generat exegeze din ce în ce mai avizate[1], este pe deplin explicabil, după cum demne de atenţie sînt şi încercările — palide încă! — de a reedita opera de mare interes naţional a acestuia. În contextul scrutării moderne a aportului său literar, istoriografic, filologic, filosofic, cultural, politic, Petru Maior rămîne un capitol viu şi deschis al investigării, cel puţin pînă în momentul cînd mult aşteptata istorie a luminismului românesc va deveni un fapt împlinit. Şi, cum însăşi existenţa lui Maior se constituie într-un act de creaţie luministă, prin ipostazele şi luările de poziţie cu care a fost presărată, cele şapte documente de faţă[2] au şansa de a sublinia cel puţin cîteva detalii ale acestei existenţe.

Un prim mănunchi de patru documente datează din răstimpul controversat cînd Petru Maior a fost protopop greco-catolic al Gurghiului, cu reşedinţa la Reghin. Cu alt prilej[3], s-a subliniat rolul formativ al acestui interludiu, în sensul unei cunoaşteri *in situ* a stării poporu-

---

[1] În suită cronologică, cele mai consistente scrieri despre viaţa şi activitatea lui Petru Maior sînt: Atanasie Marian Marienescu, *Viaţa şi operele lui Petru Maior*, Bucureşti, 1883; Gheorghe Bogdan-Duică, *Petru Maior. Studiu biografic*, Cernăuţi, 1893; Sextil Puşcariu, *Părerile lui Petru Maior despre limba română*, în *„Anuarul Institutului de istorie naţională"* I, 1921—1922, pp. 109—119; Ioan Lupaş, *Scrierile istorice ale lui Petru Maior*, *Ibid.*, pp. 87 — 108; P. Măgureanu, *Petru Maior şi Unirea*, Lugoj, 1923; D. Găzdaru, *Contribuţie la relaţiile lui Grigore Maior, Gheorghe Şincai şi Petru Maior cu Roma*, Iaşi, 1933; Petru Maior, *Scrisori şi documente inedite*, ediţie de Nicolae Albu, Bucureşti, 1968; Maria Protase, *Petru Maior*, Bucureşti, 1973.

[2] Destinatarii scrisorilor şi fondurile unde se păstrează:

I. Oficiul din Reghin al Comitatului Turda (Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Fond. Comitat Turda, nr. 916/1787);

II. Idem (Fond. cit., nr. 915/1787);

III. Idem (fond. cit., nr. 4318/1788);

IV. Nagy Sámuel, pretorul ocolului Suseni din Comitatul Turda (Fond. cit., nr. 455/1794);

V. Mihail Benei, directorul şcolilor greco-catolice din Districtul Orăzii Mari (Biblioteca Filialei din Cluj-Napoca a Academiei, Ms. rom. 470, f. 155 r+v);

VI. Idem. (fond. cit., ff. 156 r— 157 v);

VII. Mihail Munteanu, canonic al Episcopiei greco-catolice de Oradea Mare (Fond. cit., ff. 158r.—159v).

[3] Nicolae Albu în prefaţa ediţiei: Petru Maior, *Scrisori şi documente inedite*.

lui român, vreme de aproape 25 de ani, din care au rezultat convingeri luministe ferme pentru demersul elaborării marilor opere, multe din ele concepute şi abordate aici. Pe de altă parte, sînt cuoscute eforturile protopopului de a traduce în faptă, chiar acolo, de la înălţimea funcţiei pe care o deţinea, măcar o parte a gîndurilor reformatoare care-l frămîntau. Privite în lumina acestei ambiţii, fiecare dintre documen-

ORTHOGRAPHIA ROMANA,

SIVE

LATINO-VALACHICA,

UNA CUM CLAVI,

QUA PENETRALIA ORIGINATIONIS VOCUM RESERANTUR

---

tele grupajului poartă în sine un sens luminist evident. Iată-l, de pildă, cerînd încălcarea canoanelor bisericeşti[4] — el, cel chemat să le apere! —, pentru a-i ajuta pe cîţiva ţărani din Curticap să se căsătorească fără «strigările» de rigoare. Motivarea cererii e tipic iosefinistă, vizînd ameliorarea statutului social şi material al locuitorilor: fără femeie în casă *(nullam foeminam habent in domo)*, ţăranul nu poate fi de folos nici statului, nici comunităţii sale. Adresele în care Petru Maior insistă pentru protejarea unor tineri români de infamantul serviciu militar, început cu arcanul şi continuat pînă la bătrîneţe, nuanţează aplombul luminist cu o coloratură specifică, naţională. Cei ocrotiţi de Maior sînt fie feciori de popi greco-catolici, fie învăţători sătesti şi, deci, într-un caz ca şi în celălalt, persoane vizate să întărească pătura subţire a clasei suprapuse româneşti: o intelectualitate burgheză fără de care emanciparea naţională era de neconceput în condiţiile date.

Ultimele trei scrisori sînt din perioada, atît de bogată în realizări literare, cînd Petru Maior a fost cenzorul şi revizorul cărţilor româneşti la Tipografia Universităţii din Buda[5]. Pentru acea vreme, era cel mai înalt post cultural românesc din întregul imperiu şi, deci, foarte rîvnit, nu în ultimul rînd datorită posibilităţilor de încadrare în albia culturală europeană, pe care le oferea ocupantului. Deţinînd funcţia de cenzor din 1806 pînă la moarte, în 1821, Maior rămîne cea mai importantă personalitate românească din cîte au onorat această instituţie cosmopolită, care viza sud-estul european în general, şi care a adus mari servicii culturale românilor transilvăneni. Este îndeobşte cunoscut faptul că la «Crăiasca Tipografie a Universităţii ungureşti din Buda» s-au tipărit operele cele mai reprezentative ale luminismului românesc, şi aceasta nu datorită vreunei politici de excepţie a conducerii imprimeriei, ci graţie tenacităţii celor cîţiva învăţaţi români care au ajuns să influenţeze activitatea de editare: Ioan Molnar Piuariu, Samuil Micu, Gheorghe Şincai, firesc Petru Maior, iar după el Teodor Aron. Cele două scrisori către Mihail Benei, directorul şcolilor greco-catolice din Dieceza de Oradea Mare ne descoperă un Petru Maior preocupat nu doar de tipărirea cărţilor româneşti, ci şi de distribuirea lor. În cazul de faţă, îl interesează recepţionarea tipăriturilor de către «tineretul român» *(pube nationis Valachicae)*, deziderat la care — spune — «am considerat că trebuie să răspund frăţeşte». Nişte simple răvaşe documentează că în existenţa marilor vizionari nu există momente insignifiante. Căci, din cele cîteva rînduri aruncate pe hîrtie, răzbate o preocupare luministă bilateral prezentă, la autor şi destinatar, pentru valoarea maximă a spiritului epocii: cartea.

Ultimul document are, desigur, o importanţă aparte, care-l ataşează mărturiilor de primă mînă ale activităţii Şcolii Ardelene. Căci el se referă

[4] Doc. I.

[5] Vezi pentru acest capitol: Atanasie Marian Marienescu, *Viaţa şi operele lui Petru Maior*, anexele I—XXIX, pp. 47—70; Aron Densuşianu, *Din istoria Dicţionarului de la Buda*, în *„Revista critică literară"*, IV, 1896, nr. 7—8, pp. 193 şi urm.; Zenovie Păclişanu, *Din istoria Dicţionarului de la Buda*, în *„Transilvania"*, I—II, 1931, nr. 4; Andrei Veress, *Tipografia românească din Buda*, în *„Boabe de grîu"*, III, 1932; Teodor Pompiliu, *Două scrisori ale lui Petru Maior din timpul petrecerii sale la Buda (1810)*, în *„Anuarul Institutului de istorie din Cluj"*, III, 1960; Iosif Pervain şi Maria Protase, *Numirea lui Petru Maior în funcţie de cenzor şi corector la Tipografia de la Buda*, în *„Studia Universitatis Babeş-Bolyai"*, Series Philologia, fasc. 1, 1970; Idem, *Petru Maior şi Lesiconul de la Buda* în *„Cercetări de lingvistică"*, 1970, nr. 1; Maria Protase, *Petru Maior*, pass.

la opera filologică de căpătîi a celebrei falange culturale, *Lexiconul de la Buda*, cu care, de fapt, se încheie cronologic existența activă a generației reprezentative. Inițiat la începutul secolului, pe structura unui material lexical pe care-l adunase Samuil Micu, dicționarul se îmbogățește considerabil, după moartea acestuia în 1806, prin achiziționarea la Tipografia din Buda a unui vast, dar stufos și dezorganizat lexicon în patru limbi, trudă a preotului Vasile Coloși din Săcărîmbu. Contopirea celor două variante îi revine lui Ioan Corneli, învățatul canonic orădean, după ce Coloși moare în 1815 [6]. Dicționarul era contractat de către tipografia din capitala ungară, iar Corneli nu prea are timp să se ocupe de el. Lucrarea era jalonată pe două «sarcini»: literele A—G și H—Z, și, se pare, disparat una de cealaltă. La prima sarcină a lucrat și Petru Maior, care, după afirmația lui Corneli din 1815, «ar dori să completeze lexiconul cu unele cuvinte numai la cei literați și învățați români cunoscute». Partea a doua, literele H—Z, se pare că a avut o soartă mai puțin fericită, căci la sfîrșitul anului 1819 ea încă nu era finisată. În acest sens, conducerea tipografiei îi cere lui Maior un raport documentat asupra «lexiconului coloșian» *a litera H usque ad finem*. Maior s-a achitat de întocmirea raportului, cunoscut de mult istoriografiei literare[7], care a reținut din el o părere nu prea favorabilă a acestuia despre lucrarea ce se plămădea de atîta amar de vreme. Documentul publicat de noi este o variantă timpurie a raportului lui Petru Maior (datat în 5 noiembrie 1819), la care se adaugă o scrisoare în limba română către canonicul scolastic de la Oradea Mare, Mihail Munteanu. Așadar, înainte de a răspunde solicitării tipografiei, Petru Maior a simțit nevoia unei consultări prealabile cu factorii de cultură ai națiunii, pentru a-și exprima insatisfacția față de calitatea lucrării ce-i angaja atît de mult pe români. Maior este conștient de această răspundere, afirmînd că cititorii «acest lesicon nu-l vor primi ca de la un autor tînăr, ci ca de la tot neamul». Cele două redacții ale «cenzurii»: cea din 5 noiembrie și cea de față au aproximativ aceeași coloană critică, îndreptată în special împotriva instabilităților ortografice.

Diferă, însă, formularea, în multe locuri, precum și cantitatea observațiilor. Dacă în varianta noastră acestea sînt cumulate în nouă puncte, în redactarea finală din 5 noiembrie 1819 recenzentul adaugă alte două puncte: despre pronume și despre litera Q. Cu totul interesantă este, însă, scrisoarea în limba română cu care se încheie varianta de față și care îndreptățește o întrebare tulburătoare: s-a dezis, oare, Petru Maior de *Dicționarul de la Buda*, operă de care posteritatea i-a legat numele și gloria în cel mai înalt grad? Cel puțin așa ar sugera unele pasaje ale epistolei. Bătrîn și obosit, în fața unei lucrări trenante, care îi nemulțumea la acea dată, Maior scrie negru pe alb: «Părerea mea este că acest lesicon cum este acum, să nu se tipărească», fiindcă «lung timp vor asuda portecii noștri, ca să spele rugina ce se va pune pre capul românilor cu lesiconul acesta». Afirmația pare prea dură față de însești observațiile din «cenzura» lui Maior, căci acestea plutesc, totuși, la un nivel de amănunt nu prea semnificativ, și nu de structură. S-a dezis, deci? Cel puțin de forma realizată pînă atunci, da. Nu însă de lucrare în general, a cărei aducere pe făgașul dorit și-o asumă el însuși în toamna anului 1820, cînd devine redactorul lexiconului. N-a putut lucra la revizuirea lui decît două-trei luni, căci în februarie 1821 a încetat din viață. Opera de ameliorare a lexiconului în spiritul observațiilor lui Petru Maior și-au asumat-o frații Ioan Theodorovici și Alexandru Theodori, asigurînd forma finală tipărită în 1825. În lipsa acestui codicil epistolar la raportul cenzorial, n-am fi cunoscut opoziția puternică a lui Petru Maior la calitatea lexiconului, opoziție ce a dus la amînarea tipăririi lui cu încă 6 ani. Răstimp care, desigur, a fost în folosul operei.

Scrisorile înmănunchiate aici permit sublinierea unei observații mai vechi asupra stilului epistolar al lui Petru Maior. Asemeni omului, acesta este sobru, lapidar și la obiect. O sarcină a viitorului rămîne și reevaluarea bogatei literaturi epistolare în *limba latină* din perioada literaturii moderne a Transilvaniei. Concizia limbii lui Cicero și Tacitus îi permite marelui nostru luminist să se exprime pe măsura firii sale pozitiviste, fără echivocuri de ordin sentimental. Polemistul ascuțit este departe de stilul tumultuosului Gheorghe Șincai, care-și pune amprenta întregului suflet naiv în fiecare scrisoare. O diversitate în unitate, pe măsura diversității expresive a epocii.

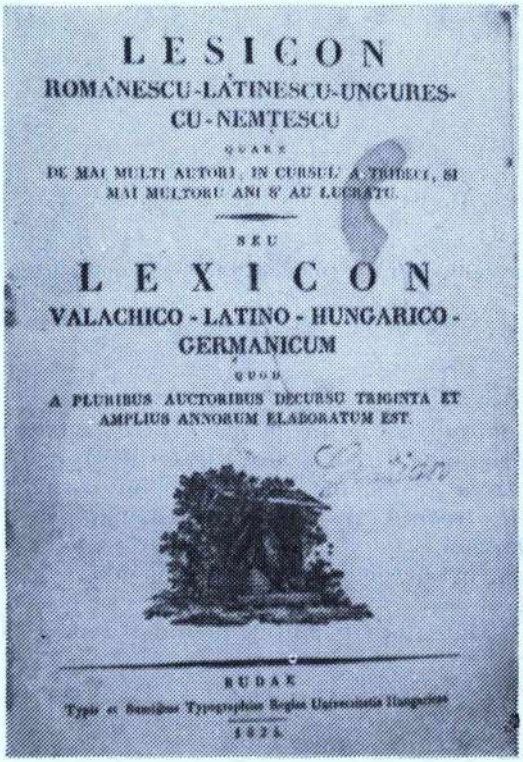
Ioan CHINDRIȘ

---

[6] Vezi Ernest Armeanca, *Vasile Coloși, colaborator la Dicționarul de la Buda din 1825*, în „*Societatea de mîine*", IX, 1932, p. 14; Iosif E. Naghiu, *Un preot filolog: Vasile Coloși*, în „*Hrisovul*", V, 1945, pp. 161—163; Maria Protase, *Petru Maior*, p. 292.

[7] A fost publicat de Atanasie Marian Marienescu în *Op. cit.*, pp. 63—67.

«...la Lesiconul acesta... mulţi bărbaţi învăţaţi au lucrat»

LESICON
ROMÂNESCU-LATINESCU-UNGURESCU-NEMTESCU
DE MAI MULTI AUTORI, IN CURSUL A TREIECI, SI MAI MULTORU ANI S' AU LUCRATU.
SEU
LEXICON
VALACHICO-LATINO-HUNGARICO-GERMANICUM
QUOD
A PLURIBUS AUCTORIBUS DECURSO TRIGINTA ET AMPLIUS ANNORUM ELABORATUM EST.
BUDAE
Typis et Sumptibus Typographiae Regiae Universitatis Hungaricae
1825

I

Inclyte Officiolatus!

D[o]m[in]i mihi hu[mil]l[i]me Colendissimi

Providus Szuts Todor ducere vult Ioanam Czidor, et Szuts Vaszilie Mariskam Takáts, item Huszár Vaszilika Annam Papp, omnes hi Körvélykapuenses sunt et quoniam a futuro die Lunae inchoat[ae] Jejunium Nativitatis, in quo copulationes Jure Ecclesiastico vetantur, tempus brevius est, quam ut terna promulgatio diebus festis fieri possit. Ideo humillime supplicant I[nclyto] Officiolatui, ut quoni[am] nullam foeminam habent in domo, ideo qu[e] nequ[e] Caesari, nequ[e] D[omi]nis Ter[r]estribus sine summo rei familiaris dispendio servire possunt, gratiose dignent[ur] cum illis dispensare, ut aut sine terna promulgatione copulari possint, aut saltem illae promulgationes diebus ferialibus et uno die Dominico peragi queant. In reliquo profundissima veneratione persevero

I[nclyti] Officiolatus

Körtvélykapu 21a 9br[is] 1787

humillimus servus

PETRUS MAIOR m.p.

Archid[iaconus] Görgény[iensis].

[Adresa]: Ad Inclytum Officiolatum Inclyti Comitatus Tordensis. D[omi]nos mihi Humil[i]me Colendissimos *Sz[àsz] Régen*

Onorată Oficialitate!

Domnilor, mie, preaumilului, cei mai binevoitori

Gospodarul Teodor Suciu vrea s-o ia de soţie pe Ioana Ţidor, iar Vasile Suciu pe Mărioara Tocaciu, de asemenea Vasilică Husar pe Ana Pop; toţi aceştia sînt din Curticap şi — deoarece de la ziua viitoare a lunii curente timpul este mai scurt pînă la postul Crăciunului, în care dreptul canonic interzice cununiile, decît ca să se poată face promulgarea în zilele de sărbătoare, — din acest motiv roagă cu cea mai mare supunere Onorata Oficialitate ca, neavînd deloc femeie în casă şi astfel nici Împăratului, nici stăpînilor de pămînt neputînd servi fără de foarte mare prejudiciu al treburilor familiale, să binevoiţi a dispune în privinţa lor ca ori să se poată cununa fără de triplă promulgare, ori ca acele promulgări să se poată face în zilele de lucru şi o duminică.

Dealtfel rămîn cu desăvîrşită stimă al Onoratei Oficialităţi preaumil serv,

Curticap, 21 noiembrie 1787

PETRU MAIOR m.p.,

Protopopul Gurghiului [8]

[Adresa] Către Onorata Oficialitate a Onoratului Comitat Turda. Domnilor, mie, preaumilului cei mai binevoitori. *Reghinul Săsesc.*

[8] Însoţită de adnotarea cancelariei comitatense: « *Prezentată la 25 noiembrie 1787. Scrisoarea protopopului unit Petru Maior, cerînd ca persoanele menţionate să fie scutite de tripla promulgare matrimonială. Dată la 21 noiembrie 1787* şi de un Conclusum: » *Să i se răspundă numitului protopop că motivele evocate pentru obţinerea dispensei sînt socotite insuficient de concludente. Expediată în aceeaşi zi.* »

II

Inclyte Officiolatus!

Filii Poparum unitorum Ordinationibus Regiis cautum est, ne pro militia intercipiant[ur] Jure Nobilitari in hoc puncto gaudentes. Itaque supplico humillime I[nclyto] Off[icio]l[a]tui gratiose dignent[ur] Theodor[um] filium Popae uniti Vazilie M[aros] Hodákiensis praeterita nocte interceptum dimitti facere eo fortiori quod unicus sit qui suos senes parentes sustentare solitus est; factor alioquin nostro Clero semper in Necessitate bellica Suae M[ies]t[a]ti turma militum suo marte gratificari.

In reliquo profundissima veneratione persisto

Inclyti Off[icio]latus

M[agyar] Régen 24ta 49bris [1]787

humillimus servus
PETRUS MAJOR m.p.
Archid[iaconus] Görgenyens[is].

[Adresa:] Ad Inclytum Officiolatum I[nclyti] Co[mi]t[a]tus Tordae. Dominos D[omi]nos mihi sing[u]laritar] Colendissimos, a *Sz[ász] Régen*

Onorată Oficialitate!

Ordinaţiunile Regeşti prevăd ca fiii popilor uniţi să nu fie prinşi pentru armată, bucurîndu-se în această privinţă de privilegiul nobiliar. Drept aceea, rog cu desăvîrşită supunere pe Onorata Oficialitate să binevoiască a dispune eliberarea lui Teodor, fiul popii unit Vasilie din Hodac, prins în noaptea trecută. Acest lucru cu atît mai vîrtos, cu cît este unicul susţinător al părinţilor săi bătrîni.

Dealtminteri clerul nostru ridică întotdeauna, în caz de război, pe seama Majestăţii sale, o ceată de ostaşi pe propriile sale spese.

În rest, rămîn cu cea mai profundă stimă al Onoratei Oficialităţi preaumil serv,

PETRU MAIOR m.p.
protopopul Gurghiului [9]
Reghinul Unguresc, 24 noiembrie 1787

[Adresa:] Către Onorata Oficialitate a Onoratului Comitat de Turda. Domnilor mie în mod deosebit cei mai binevoitori. La *Reghinul Săsesc*.

III

Inclyte Officiolatus!

Gratiose nosse dignabitur I[nclytus] Off[icio]latus, qualiter Communitas Kis-Nyulasiensis non obstante eo quod sufficienter alii reperiant in pago juvenes ad militiam apti, tamen Theodorum Marszián Cantorem ejatem simul et Ludimagistrum Graeco-Catholicum uxoratum virum jam terdia vice intercipere velit, proinde Divinum Officium et progressum Scholae impedire pergat. Hinc, humillime supplico I[nclyti] Off[icio]l[a]tui, gratiose dignetur manutentionem hujus Ludimagistri adversus impetitiones alias Communitatis D[omi]no P[rae]posituli Vico J.l[ici] [Nob']lium eo a fortiori committere quod etiam

[9] Adnotarea cancelariei: « *Prezentată la 25 noiembrie 1787. Scrisoarea protopopului unit Petru Maior, care cere dispensă pentru feciorul înrolat al popii unit din Hodac. Dată la 25 noiembrie 1786* » şi un: *Conclusum:* « *După ce domnul vicecomite va fi dat dispoziţie pentru eliberarea acestuia, să se depună la arhivă* ».

151
Restitutio

a Commissariatu Regio Claudiopolitano ratione nostri Cleri hoc in passu ad I[nclytum] Off[icio]l[a]tum dati sint ordines quemadmodum ab eodem Commissariatu Regio sub 23 Aug[usti] die N[ume]ro 1246 mihi quoque pronotitia et directione rescriptum est. In aliquo dum gratiosam Resolutionem praestolor in profundissimo venerationis cultu persevero

I[nclytus] Officiolatus

M[agyar] Régen 28tis 7bris [1]788

humillimus servus

PETRUS MAJOR m.p.

Archid[iaconus] Görg[ényiensis].

[Adresa:] Ad Inclytum Officiolatum Inclyti Comitatus Tordensis. Dominos D[omi]nos mih[i] Patronos Gratiosissimos. A *Szász Régen.* Ex Off[ici]o

Onorată oficialitate!

Onorata Oficialitate va binevoi să afle în ce fel şi chip Comunitatea din Milăşel, neţinînd cont de aceea că în sat se găsesc destui alţi tineri apţi pentru militărie, intenţionează să-l prindă totuşi a treia oară cu arcanul pe Teodor Marţian, cîntăreţ bisericesc şi totodată dascăl greco-catolic, om însurat, şi prin aceasta urmăreşte să pună piedici serviciului divin şi progresului şcolii. Din acest motiv, rog cu cea mai mare supunere pe Onorata Oficialitate ca să binevoiască a-l însărcina cu atît mai virtos pe Domnul Pretor al ocolului cu protejarea acestui dascăl împotriva invectivelor amintitei comunităţi, cu cît chiar din partea Comisariatului Regesc din Cluj au fost date dispoziţii în acest sens Onoratelor Oficialităţi, cu privire la clerul nostru, precum mi s-a comunicat şi mie spre ştire şi conformare de către acelaşi Comisariat Regesc, sub numărul 1246 din ziua de 23 august.

Dealtminteri, în aşteptarea binevoitoarei rezoluţii, rămîn cu deosebit respect al Onoratei Oficialităţi preaumil serv,

PETRU MAIOR m.p.,

Protopopul Gurghiului [10]

Reghinul Unguresc, 23 septembrie 1788

[Adresa:] Către Onorata Oficialitate a Onoratului Comitat Turda. Domnilor domni mie patroni prea generoşi. La *Reghinul Săsesc.* Din oficiu

IV

Spectabilis, ac generose domine v[ice] jud[ice] [nobi]lium, .

D[omine] sing[ulariter] collendissime!

Quemadmodum alias quoque declaravi, ego ab Ill[ustrissi]mo ac R[everendissi]mo D[omino] Episcopo, cui B[enignis] Ordinationibus Regiis negotium Sexhebdomadalis Instructionis concreditum est, dispo-

[10] Această scrisoare a suscitat o birocraţie de cancelarie mai accentuată. Rezumarea scrisorii este mai lungă. « *Prezentată la 23 septembrie 1788. Reverendul Petru Maior, protopopul Tractului Gurghiului scrie că obştea satului Milăşel a încercat pînă acum de trei ori să-l prindă pentru recrutare pe cantorul şi dascălul de acolo, om căsătorit, şi cere ca să fie protejat împotriva acestor persecuţiuni ale numitei comunităţi. Dată la 23 septembrie 1788. Betegh.* », iar rezoluţia nu devine instantaneu favorabilă, ca în cazul precedent, ci: « *Să se comunice pretorului de competenţă, pentru a-şi da părerea. Expediată la 27 septembrie 1788* ». Într-adevăr, notarul comitatens Betegh îl însărcinează pe pretorul Simon Péter cu anchetarea cazului, printr-o adresă care se află anexată la scrisoarea lui Petru Maior: « *2370. Pretorului Simon Péter, 23 septembrie 1788. Vi se comunică plîngerea anexată a protopopului unit al Tractului Gurghiului, pe care ne-a înaintat-o din cauza prigonirii cantorului şi dascălului din Milăşel, cu dispoziţia ca fără întîrziere să informaţi Oficialitatea despre starea lucrurilor* ».

sitionem accepi, quo nonnullis E[rdö] Szkállienſibus Sexhebdomadalem Inſtructionem ad tenorem B[enignarum] Ordinationum Regiarum eatenus emanatarum impertirer. Cum porro Praelaudatis B[enignis] Ordinationibus praeſcribatur duos R. fi[oren]os, unum quidem ab ipsis relabentibus, alterum ab eorundem parocho Inſtructori dietim adminiſtrari, perofficiose peto mihi declarari, utrum efficax facta ſit diſpoſitio reſpectu attactorum duorum R. fl[ore]nor[um], unius quidem ab ipsis Sexhebdomadales Inſtructionem recipientibus, alterius vero ab Popa Juon ſeniore relabentium parocho et antesignano adminiſtrandi, nec non quoad alia quae ad Sexhebdomadalem Inſtructionem ſenſu B[enignarum] Ordinationum Regiarum pertinent, ne iterum fruſtra ad E[rdö] Szakáli pergam mihique fatigium et expenſae cauſentur. Dum diſtincto venerationis cultu perſisto.

Sp[ectabi]lis D[ominationis] V[estr]ae

M[agyar] Régen 14a Apr[ilis] [1]794

humillimus ſervus

PETRUS MAJOR m.pria
Archidiaconus Görgény[iensis].

[Adresa:] Spectabili, ac Generoso Domino Samueli Nagy, Proceſſuoli V[ice] Jud[ici] [Nobi]lium D[omi]no Sing[ulariter] Colendiſſimo. *Felfalu*

Stimate şi generoase domnule pretor,
Domnule singur preabinevoitor!

Precum am declarat şi deunăzi, eu primisem dispoziţie din partea Prea Ilustrului şi Reverendului Domn Episcop — căruia Cele mai Milostive Ordonanţe Regale i-au încredinţat sarcina instruirii de şase săptămîni —, potrivit căreia să împărtăşesc unora din Săcalul de Munte instruirea de şase săptămîni prevăzută de Milostivele Ordonanţe Regale emise în acest sens. Avîndu-se în vedere că mai sus lăudatele Milostive Ordonanţe prevăd ca instructorului să i se plătească zilnic doi florini renani, şi anume, unul din partea şovăitorilor înşişi iar celălaltul de către parohul acestora: rog cu multă stimă ca să mi se declare, oare luatu-s-a dispoziţie eficace pentru plătirea amintiţilor doi florini, şi anume unul din partea celora care beneficiază de instruirea şase săptămînală, iar celălaltul de către popa Ion-bătrînul, parohul şi iniţiatorul instruirii şovăitorilor, precum şi cu privire la altele care, în vigoarea Milostivelor Ordonanţe Regale sînt legate de instruirea şase săptămînală, ca nu cumva să mă deplasez degeaba, din nou, la Săcalul de Munte şi să mi se pricinuie oboseală şi cheltuieli.

Rămînînd cu deosebit respect, al Stimatei Domniei Voastre preaumil serv,

PETRU MAIOR m.p.,
protopopul Gurghiului [11]

Reghinul Unguresc, 14 aprilie 1794

[Adresa:] Stimatului şi binevoitorului domn Nagy Sámuel, pretor al ocolului, domnului în mod deosebit prea binevoitor. *Suseni*

---

[11] Cererea lui Petru Maior i-a prilejuit pretorului din Suseni, Nagy Sámuel, următoarea corespondenţă cu superiorii săi de la oficiul comitatens: «*Onorată Nobilă Oficialitate! Protopopul unit din Reghinul Unguresc, domnul Petru Maior, a primit dispoziţia Onoratei Nobile Oficialităţi, emisă în sesiunea generală de dăunăzi din Reghinul Săsesc, ca fără răgaz să le împărtăşească instruirea de şase săptămîni acelora din Săcalul de Munte, care vor să treacă la neunire, fiind retribuit pentru aceasta cu 1 florin renan pe zi. Tulburaţi, aceştia au aşteptat timp îndelungat deplasarea într-acolo a numitului domn protopop, iar atunci cînd nici după o îndelungată aşteptare, nici în urma urgenţărilor personale, nu au reuşit să obţină ieşirea domniei sale la faţa locului, mi-au raportat mie intenţia domniei sale de a refuza deplasarea. Eu, întîi printr-o scrisoare a mea, mai apoi cercetîndu-l personal, l-am avertizat să plece la Săcalul de Munte şi să împărtăşească acolo instruirea de şase săptămîni celor care vor să treacă la neunire. Ca să se poată vedea răspunsul acestuia la scrisoarea mea, o înaintez (scrisoarea de răspuns a lui Maior — n. ns.) cu supunere Onoratei Nobile Oficialităţi, anexată aci în original. Tot celaşi răspuns mi l-a dat şi la avertizarea mea personală: că, adică, nu se va deplasa pînă cînd nu se vor lua măsuri, conform ordonanţelor regale, pentru plata diurnei de doi florini renani, unul din partea celor care vor să treacă la neunire, iar celălalt de către preotul lor. Am dorit şi am considerat de datoria mea să raportez cu supunere*

Reverendissimo Domino Michaeli Muntyan, Cathedralis Ecclesiae Magno-Varadinensis Graeci Ritus Catholici Scholastico, ac Canonico Domino singulariter Colendissimo.

V

Admodum Reverende Domine Director,
D[omi]ne, mihi colendissime!

Graves exactae circumstantiae me impediebant, quominus A[dmodum] R[everendae] D[ominationi] V[estr]ae ratione commissorum Librorum hucdum respondere valerem. Sed et modernae hujus Regiae Typographiae circumstantiae me voluntati A[dmodum] R[everendae] D[ominationi] V[estr]ae facere satis non sinunt. Nam nudius tertius ultimum ab Off[icio]latu Regiae Typographiae accepi responsum, libros isthinc absque aere parato haud extradi. Svasum porro est ut A[dmodum] R[everenda] D[ominatio] V[estre] a cointelligere se velit cum Cl[arissimo] D[omi]no ejate Professore Kereszturi, cui nominare dignetur desideratos libros, atque ad ejusdem aliaquim Ordinarii Librorum Regiae Typographiae Distractoris requisitionem hinc attactos libros transpositum iri.

In reliquo, dum me amicitiae commendo, distincto cultu persevero.

A[dmodum] R[everen]dae D[ominationi] V[estr]ae humillimus servus,

PETRUS MAJOR m.p.

Budae 6ª Augusti[i] 1809

Prea reverende domnule director,
Domnule mie prea binevoitor!

S-au ivit circumstanțe grave care mă împiedicau, altfel aș fi răspuns pînă acum Domniei Voastre Prea Reverende, cu privire la cărțile solicitate de la mine. Pînă și împrejurările momentane de la această Crăiască Tipografie îmi fac imposibil ca să îndeplinesc voința Domniei Voastre Prea Reverende, dat fiind că acum trei zile am primit cea mai recentă dispoziție din partea Oficialității Tipografiei Crăiești, ca de acum înainte să nu eliberăm cărți fără bani gata. Dealtminteri, mi s-a sugerat ca Domnia Voastră Prea Reverendă să binevoiască a se înțelege cu Distinsul Domn Profesor din partea locului, Kereszturi, căruia să aveți amabilitatea de a indica titlurile cărților și, la cererea dînsului — care este dealtfel distribuitorul cărților Tipografiei Crăiești —, cărțile amintite vor fi trimise acolo.

În fine, recomandîndu-mă bunăvoinței Domniei Voastre Prea Reverende, rămîn cu deosebit respect al Domniei Voastre prea umil serv,

PETRU MAIOR m.p. [12]

Buda, 6 august 1809

Onoratei Nobile Oficialități o atare împiedicare a efectuării instruirii de șase săptămîni. Dînd acestea de știre, rămîn cu supunere al Onoratei Nobile Oficialități preaumilă slugă, Nagy Sámuel, *pretor. Suseni, 24 aprilie 1794*».

[12] Adnotată de Mihail Benei: «*N° 50, Scrisoarea din 6 august 1809 a reverendisimului domn Petru Maior, cenzorul din Buda al cărților românești, prin care răspunde că, în actualele împrejurări nefavorabile, Tipografia Regească nu poate livra cărțile solicitate fără de achitarea în numerar a prețului. Totodată directorul [tipografiei] recomandă ca să se ajungă la înțelegere, în această privință, cu distinsul profesor Kereszturi*».

Admodum Reverende Domine Director,

D[omi]ne, mihi sing[ulariter] Colendissime!

Ad aestimatissimas Adm[odum] R[everen] dae D[ominationi] V[est]rae Litteras sub 3ª reconditi mensis Octobris a.c. ea requisitione ad me datas, ut unum exemplar Catechismi Graeco-Catholici Valachico nempe idiomate editi illuc mittere velim fine approbationis per Praesuleam Illustritatem fiendae: qua consecuta plura exemplaria expetenda forent, fraterne reponendum duxi, ejusmodi Catechismum nunquam isthic typis editum fuisse, petitioni proinde Adm[odum] R[everen]dae D[ominationi] V[est]rae hoc in passu haud satisfieri posse. Necesse itaque assereor ibidem Catechismum pro pube G[raeco]-Catholica nationis Valachicae elucubrari; tum Excelso Consilio Regio Locumtenentiali supplicari, ut sumtibus Typographiae Regiae Universitatis Pesthiensis imprimatur.

Dum jugi cultu persevero.

Adm[odum] R[everen]dae D[ominationi] V[est]rae humillimus servus,

PETRUS MAJOR m.pria,

Archidiaconus et Revisor Librorum.

Budae 17ª 9bris 1812

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino Michaeli Beney, per Districtum Magno-Varadiensem Scholarum Vernacularum G.R. Unit[orum] directori, D[omi]no, sing[ulariter] col[endissi]mo. M[agno]-Varadini

Prea reverende domnule director,

Domnule mie singur prea binevoitor

La deosebit de apreciata scrisoare a Prea Reverendei Domniei Voastre datată din 3 a lunii trecute, octombrie a.c., adresată mie cu rugămintea ca să trimit un exemplar din catechismul greco-catolic, şi anume din cel editat aici în limba română, spre a fi aprobat din partea Preasfinţiei Sale Episcopul, şi aceasta obţinindu-se, se vor comanda mai multe exemplare, am considerat că trebuie să răspund frăţeşte că pînă acum n-am văzut un asemenea catechism tipărit, în consecinţă nu pot să satisfac în acest sens cererea Prea Reverendei Domniei Voastre. Prin urmare, pot să afirm că a devenit necesar ca să se elaboreze aici un catechism pentru tineretul român greco-catolic şi totodată ca să se ceară Înaltului Consiliu Regesc Locumtenenţial tipărirea lui pe spesele Tipografiei Crăieşti a Universităţii din Pesta.

Rămînînd cu deosebită stimă, al Prea Reverendei Domniei Voastre preaumil serv,

PETRU MAIOR, m.p.

protopop şi revizor al cărţilor [13]

Buda, 17 noiembrie 1812

Adresa: Prea reverendului Mihai Benei, director al şcolilor greco-catolice în Districtul Orăzii Mari, domnului singur prea binevoitor. *Oradea Mare.*

[13] Adnotarea aceluiaşi: « *Scrisoarea din 17 noembrie 1812 a reverendisimului domn Petru Maior; răspuns al revizorului cărţilor de pe lîngă Înaltul Consiliu Locumtenenţial Regesc al Ungariei, în care arată că acolo niciodată nu s-a editat vreun catechism greco-catolic pentru tineretul şcolar, prin urmare nu poate înainta spre aprobare un exemplar dintr-o lucrare care nu există* ».

VII

Censura
Lexici Colossiani, Valachico-Latino-Hungarico-Germanici, a litera H, inclusive usque ad finem [14]

Pie defunctus Basilius Colossi, parochus Nagy-Ágiensis, et Archidiaconus Districtus Montani Dioecesis Fogarasiensis in Magno Principatu Transsilvaniae, in juvenili aetate, inexpertus, et nondum satis proprietatum linguae Valachiae gnarus hocce Lexicon elaboravit, ac inito cum hac Typographia Regiae Universitatis Pestanae contractu, properavit illud fine impressionis isthuc transmittere, ubi acto circiter annis ante obitum auctoris exha[u]sit.

Tanto temporis intervallo multa laboriosus vir respectu indolis et proprietatum linguae Valachicae expertus, dum suo mortuali anno isthuc advenisset, et praedictum Lexicon, primum suorum conatuum fructum pervidisset, obstupuit, illudque castigare ac reformare, et noviter describere haud imprudenter determinavit. In quem finem horsum pro affutura ejusdem anni hyeme, diutius hic moraturus rursum venire intendebat; sed morte non sine magnorei litterariae detrimento praeventus est. Ideoque praelatum Lexicon, praecipue a litera, H, usque ad finem pristinis defectibus, quos infra recensebo, hodiedum laborat.

Primo. **Non contentus juvenis auctor propriis linguae Valachicae vocabulis, plurima e Dialecto corruptissimo Hungariae confini, quae alii Valachi aut non intelligunt, aut iisdem stomachum utpote a Valachica lingua alienissima, eandemque notabiliter foedantia, movent, congessit. Similia potissimum Valachi Moldaviae, et Valachiae Transalpinae incolae, inter quos plurima, speraretur, exemplaria Lexici distrahenda fore, absolute non ferunt.**

Haec, prouti et illa exotica vocabula, quae in aliqua regiuncula usitata, multitudini Valachorum incognita sunt, omnino expungi debent, et propria, siquae forte auctorem praeterierunt, substitui.

Secundo. **Magna inconstantia ortographiae Latino-Valachicae visitur in hoc Lexico, maxime dum vocali cyrillicae ъ Latina vocalis substituenda venit. Quo fit, ut, praeter alia absurda, eadem dictio jam uno, jam alio modo scribatur. Sic, eq[uidem]** стѫрѕ, extinguo, **in syllaba sta scribitur,** stângu;

---

[14] *Cenzura dicţionarului Român-Latin-Maghiar-German al lui Coloşi, începînd cu litera H şi pînă la sfîrşit*

Piosul decedat Vasile Coloşi, paroh de Săcărîmb şi protopopul Tractului montan al diecezei Făgăraşului în Marele Principat al Transilvaniei, în anii tinereţii, lipsit de experienţă şi necunoscînd în suficientă măsură însuşirile limbii române, a elaborat acest dicţionar şi, încheind contract cu această Tipografie a Universităţii Crăieşti din Pesta, l-a pregătit cu scopul de a-l trimite aici spre a fi tipărit, unde a zăcut aproximativ opt ani înainte de moartea autorului.

În acest atît de lung răstimp, harnicul bărbat a cunoscut multe în ceea ce priveşte caracterul şi proprietăţile limbii române pînă cînd a ajuns, în anul morţii sale, pe punctul ca să-şi revadă şi mai sus-amintitul dicţionar, rodul primelor sale strădanii; a fost şocat şi s-a hotărît, nu fără chibzuinţă, să-l curăţe şi să-l îndrepte şi să-l copieze din nou. Scop pentru care el intenţiona să vină aici din nou, în iarna următoare a aceluiaşi an, pentru a zăbovi aici timp mai îndelungat, dar de la care moartea l-a împiedicat, spre marea pagubă a literaturii. Din acest motiv, amintitul Dicţionar, mai cu seamă începînd cu litera *H* şi pînă la sfîrşit, suferă şi astăzi de acele vechi scăderi, pe care le voi semnala mai jos:

În primul rînd. Tînărul autor, nemulţumindu-se cu propriile cuvinte pe care limba română le are, a adunat o serie de expresii din dialectul cel mai alterat, vecin cu Ungaria, pe care ceilalţi români ori nu le înţeleg, ori, acestea fiind cu desăvîrşire străine de limba română, pe care de-a dreptul o pîngăresc, le răscolesc stomacul. Mai cu seamă locuitorii din Moldova şi Valahia Transalpină, în rîndul cărora s-ar putea spera că partea covîrşitoare a exemplarelor dicţionarului vor trebui să aibă trecere, nu tolerează asemenea expresii.

Acestea, precum şi acele cuvinte stranii pe care — fiind întrebuinţate într-o regiune foarte restrînsă —, majoritatea românilor nu le cunosc trebuiesc de tot înlăturate, iar expresiile particulare care i-au scăpat autorului să fie înlocuite cu altele.

În al doilea rînd. Acest dicţionar vădeşte o mare nesiguranţă în privinţa ortografiei latino-române, mai cu seamă atunci cînd urmează să fie înlocuită vocala chirilică ъ cu o vocală latină. Astfel,

în syllaba ste, stêngu; eadem dictio in syllaba sti scribitur stingu. Hujusmodi admodum multa complectibur hocce Lexicon. Unde sequitur, ut moles Lexici inutiliter et absone augeatur, et simul incertus reddatur Lector, quam orthographiam in ejusmodi dictionibus sequi debeat. In talibus dictionibus investiganda est radix, sive etimologia vacis, et juxta eam vocali cyrillicae ъ surrogetur Latina vocalis. Sic, in allato exemplo radix est extinguo, **ergo Latino-Valachice scribendum** stingu; **proinde stângu et stêngu esterenda sunt. Haud enim arbitrarie substituendae sunt vocales Latinae cyrillicae ъ, sed ipsae vocales nativae, pro quibus obtrusa fuerat cyrillica ъ, restituendae sunt. Qua de re uberius disserui in** Ortographia Romana, sive Latino-Valachica **cap. I.§.13. Si ipsum Lexicon, ad quod recurrendum. est discentibus in dubiis, vacillet in Orthographia, magna pars utilitatis eidem deerit.**

Quod dixi de allato exemplo, id in omnibus inutiliter, et absurde repetitis dictionibus faciendum est Dum vero dictioni, in qua cyrillicae vocali ъ, incongruens vocalis Latina substituta est, adjungitur interpretatio Latina, Hungarica et Germanica, haec una cum omnibus derivatis ejusmodi dictionis ad illum locum, ubi eadem dictio juxta suam radicem scripta, aut scribenda est, transferatur.

Similiter dictiones, quae et si non repetuntur, quia tamen earum prima syllaba habet vocalem Latinam non nativam pro cyrillica ъ, transponi debent ad illum locum, quem nativa vocalis postulat quidem mânzâlescu, **fatente auctore, proficiscitur a** mendo; **ergo transferri debet ad syllabam initialem dictionum** men, **et scribi** mênzâlescu.

In complurium vocum corpore pro cyrillica vocali ъ arbitrarie adhibetur vocalis Latina, non nativa.

In casibus Pronominum, admittentibus pronunciationem cyrillicae vocalis ъ, communiter inconvenienS vocalis Latina substituitur cyrillicae ъ. Haec, et similia omnia corrigenda sunt.

Tertio. T persaepe erronee ponitur pro C, communiter in finali syllaba Adverbiorum. Similiter Ş pro S; **et ea pro e:; ae oa pro o; denique in orthographia Cyrillico-Valachica n pro î ante vocalem, et i pro n in fine dictionum. Quod utrique Orthographiae opponitur.**

Quarto. **Numerus pluralis nominum saepe male formatur, eq[uidem]** padureţiu, pâdureţii, **pro** padureti; pâgânu, pâgânii, **pro** pâgâni; pusca, pusce, **pro** pusci **etc.**

---

bunăoară, ст҃аѧ҃ѕ. *extingo* în silaba *sta* se scrie *stângu*, în silaba *ste*, *stêngu*; aceeaşi expresie în silaba *sti* se scrie *stingu*. De acest fel, prea multe cuprinde dicţionarul în cauză. De unde rezultă că dicţionarul ia proporţii fără de rost şi inutil, iar cititorul este lăsat totodată la îndoială, neputînd decide ce anume ortografie se cuvine să urmeze un astfel de dicţionar. În asemenea expresii trebuie căutat radicalul sau etimologia cvîntului şi, pe baza aceasta, să se înlocuiască vocala chirilică ъ cu vocala latină. Astfel, în exemplul citat radicalul este *extinguo*, deci latino-româneşte se va scrie *stingu*; în consecinţă *stângu* şi *stengu* trebuiesc înlăturate. De vreme ce nicidecum nu este cazul ca să înlocuim vocala chirilică ъ în mod arbitrar cu vocale latine, ci trebuiesc restabilite vocalele originale în locul cărora s-a impus chirilica ъ. Problemă pe care am tratat-o mai amănunţit în *Ortographia Romana sive Latino-Valachica*, cap. I. § 13. Dacă însuşi dicţionarul la care trebuie să recurgă în caz de dubiu acei ce învaţă are o ortografie nesigură, el şi-a pierdut în mare parte utilitatea.

Tot ce am spus despre exemplul dat este de făcut în cazul tuturor expresiilor repetate fără de rost şi pe dos. Pentru că, atunci cînd expresiei în care vocala chirilică ъ este înlocuită cu o vocală latină incongruentă i se adaugă sensul latin, maghiar şi german, toate acestea, cu derivatele unei asemenea expresii, trebuiesc trecute la locul unde aceeaşi expresie este scrisă sau urmează să fie scrisă după radicalul ei.

De asemenea, expresiile — deşi nu se repetă, pentru că numai prima silabă conţine vocala neoriginală în locul chirilicei — trebuiesc plasate acolo, unde cere vocala originală: anume, *mânzâlescu* după părerea autorului, derivă din *mendo*, prin urmare va trebui să fie mutată la silaba iniţială a cuvintelor cu *men* şi scrisă *mezâlescu*.

În interiorul celor mai multe cuvinte pentru vocala chirilică ъ se întrebuinţează în mod arbitrar vocală latină neoriginală.

În cazul pronumelor care admit pronunţarea vocalei chirilice ъ, vocala latină înlocuieşte de obicei în mod necorespunzător chirilica ъ. Acestea şi cele asemănătoare trebuie toate corectate.

În al treilea rînd. T mai totdeauna se pune greşit în locul lui *C*, mai cu seamă în silaba finală a adverbelor. De asemenea Ş pentru *S* şi *ea* pentru *e*, precum şi *oa* pentru *o*; în fine, în ortografia chi-

Quinto. **In litera N et O tam genus, quam numerus pluralis nominum decse. I quoque in plerisque nominibus hoc vitio laborat. In H etiam interdum id accidit.**

Sexto. **In multis verbis primae Conjugationis Infinitivus ponitur secundae Conjugationis, Participium vero tale, quod ad nullam formam quatuor Conjugationum referri potest, eq[uidem]** taiu, scindo, tâiere, tâietu, **pro** tâiare tâiatu. **In hunc errorem induxit juvenem auctorem inepta quorumdam pronunciatio, quae alios etiam, solius patriae Dialecti gnaros decepit.**

Septimo. **Etiam contra regulas Declinationum reperiuntur errores, ex inepta quorumdam pronunciatione orti, equidem** quârüva, **pro** quâreiva. **Tam haec, quam superiore numero declarata ad exactas regulas Grammatices emendari debent.**

Octavo. **Saepe geminantur consonantes contra indolem Valachicae linguae. Per quod hiulca reddatur pronunciatio in ore exterorum, et lingua Valachica sua natura mollis transformabitur in asperam. Hac de re disserui in** Orthographia Latino-Valachica **cap. I § 5. Alia quoque multa sunt, in quibus absone affectatur lingua Latina, eq[uidem]** labyrinthu **pro** labirintu **etc.**

Nono. **Multa vocabula destituta sunt interpretatione Latina, Hungarica et Germanica.**

Propter supra exposita, et alia totum hocce censeo castigandum. Ac sicut in prioribus literis usque ad H addita est vocibus etimologia, ita in reliquis etiam adjungenda est, ne una pars Lexici sit etimologica alia simplex; idque eo a fortiori, quod Valachi potissimum propter originationem sive etimologiam vocum empturi sint hocce Lexicon.

Prea cinstite doamne canonice!

Şi după deregătoria mea, şi pentru frica aceea ca nu cumva, pe urmă, paguba ce s-ar întîmpla tipografiei din scăderile lesiconului acestue să mi se impute mie, mi-au căutat a face censura cu credinţă asupra lesiconului, precum mai sus ai văzut. Părerea mea este că acest lesicon, cum este acum, să nu se tipărească, deoarece cu acest lesicon arme ca acele vom da în mînile duşmanilor — carii abie aşteaptă să-l vadă ieşit de sub teasc — cît fără apărare vor învinge, şi lung timp vor asuda portecli noştri, ca să spele rugina ce se va pune pre capul românilor cu lesiconul acesta.

---

rilico-românească, *n* pentru ĭ înainte de vocale şi ĭ pentru *n* la sfîrşitul expresiilor. Ceea ce în ambele cazuri contravine ortografiei.

În al patrulea rînd. Adesea se formează greşit numărul plural al substantivelor şi anume: *padureţiu, pâduretii*, în loc de *padureti; pâgânu, pâgânii*, în loc de *pâgâni; pusca, pusce*, în loc de *pusci* etc.

În al cincilea rînd. La literele *N* şi *O* atît genul cît şi numărul plural al numelor lipseşte. De asemenea *I* în majoritatea substantivelor, pătimeşte de această greşeală. Ba mai mult, aceasta se întîmplă şi la *H*.

În al şaselea rînd. La multe verbe de conjugarea întîi se pune infinitivul conjugării a doua, iar participiul de aşa fel care nu poate fi raportat la nici o formă a celor patru conjugări, şi anume: *taiu, scindo, tâiere, tâietu*, în loc de *tâiare, tiatu*. Tînărul autor a fost indus în această eroare de către rostirea necorespunzătoare a unora care înşală şi pe alţii care nu cunoşteau bine decît graiul pămîntului lor natal.

În al şaptelea rînd. Se strecoară greşeli şi în privinţa regulilor declinărilor rezultate din rostirea necorespunzătoare a unora, şi anume *quâriiva* pentru *quâreiva*. Atît acestea cît şi cele semnalate la numărul de mai sus trebuiesc îndreptate după regulile precise ale gramaticii.

În al optulea rînd. Adesea sînt îmbinate consoane într-un mod contrar spiritului limbii române. Drept urmare, pronunţarea devine aspră în gura străinilor, iar limba română dulce (moale) după natura ei se va transforma în dură. Referitor la aceasta am spus cîte ceva în *Ortographia Latino-Valachica*, cap I, § 5. Mai sînt şi multe altele în care se imită în mod greşit limba latină, bunăoară, *labyrinthu* pentru *labirintu* etc.

În al nouălea rînd. La multe cuvinte lipseşte sensul latin, maghiar şi german.

Pe motivul celor expuse mai sus şi al altora, sînt de părere că întreg acest manuscris trebuie revizuit. La fel cum la literele care preced litera *H*, unde este adăugată etimologia, aşa trebuie adăugată şi la cele următoare, ca nu cumva o parte din dicţionar să fie etimologică, iar cealaltă simplă. Aceasta cu atît mai virtos, cu cît românii vor intenţiona cu precădere să cumpere acest dicţionar pentru derivarea, adică etimologia cuvintelor.

Crălasca Tipografie, mai dăunăzi, cum ştii, au dat înştiinţare prin novele, cum că la lesiconul acesta, după moartea autorului, mulţi bărbaţi învăţaţi au lucrat, şi mîna cea de pre urmă o au pus prea luminarea sa domnul episcop Vulcan. Ce nu va aştepta publicu de la neamul românesc după o laudă ca aceasta? Şi întru adevăr: Parturiunt montes nascetur ridiculus mus. **Acest lesicon nu-l vor primi ca de la un autor tînăr, ci ca de la tot neamul. Dară cea mai mare ruşine pe Eparchia Oradei Mare se va descărca, deoarăce toţi ştiu că, după moartea autorului, acolo mai mulţi ani fu lesiconul, pentru îndreptare. Rogu-te ca să împărtăşeşti censura aceasta cu prea luminarea sa d. episcop. Şi de va învoi la părerea mea, adecă ca să nu se tipărească lesiconul, cît mai curînd să binevoieşti a mă ştiinţare, pentru îndreptarea mea; sau, de va judeca să se mai aştepte cu tipariu, încă e de lipsă a se ştire aici. Pînă acum încă nice o coală nu s-au tipărit.**

Aşteptînd răspunsul, cu căzuta cinstire rămîn a pre[a] cinstitei domniei tale pre[a] umilit şerb,

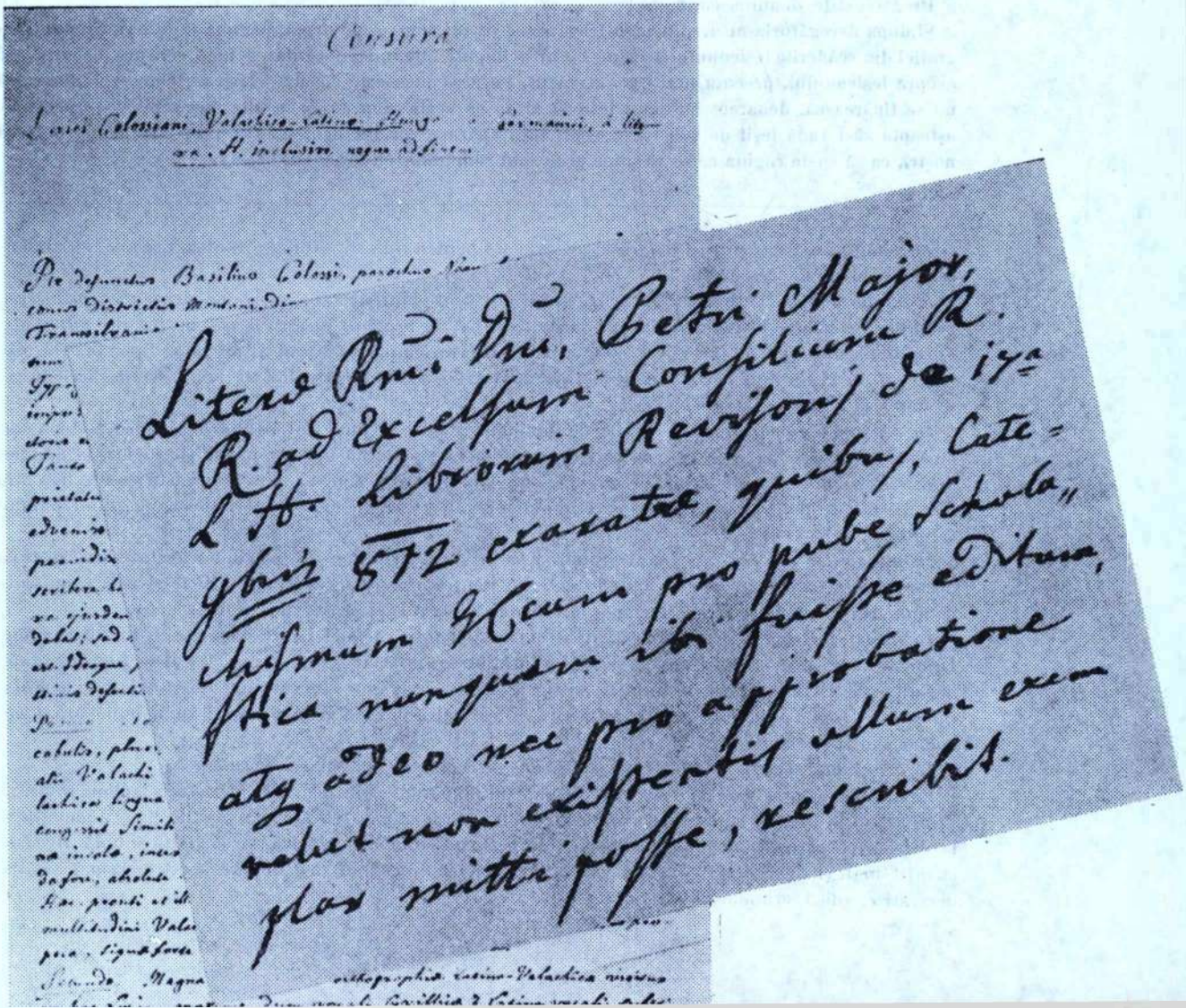
PETRU MAIOR m. pria.,

Regius Revisor Librorum.

În Buda, 24ta 8vrie 1819

[Adresa:] Reverendissimo Domino Michaeli Muntyan, Cathedralis Ecclesia Magno-Varadiensis Graeci Ritus Catholicorum Scholastico, et Canonico, Domino singulariter Caolendissimo. *Viennae*[15]

[16] *[Adresa:]* Reverendisimului domn Mihail Muntean, canonic şi scolastic al catedralei Episcopiei greco-catolice de Oradea Mare, domnului singur prea binevoitor. *În Viena.*

IDEI, OAMENI, FAPTE

N. IORGA — IN MEMORIAM

ÎNCĂ O ANTOLOGIE DIN OPERA INEDITĂ a lui N. Iorga: *Pseudo-jurnal*! Este sumară, dar strălucitoare pentru conturul uriașei lui personalități. Este totodată și un îndemn spre ce s-ar mai putea scoate pentru folosul celor de azi din imensa și prețioasa arhivă N. Iorga. Selecția de față cuprinde cugetări generate de o «viață trăită», lovită zi de zi cu asprimile înconjurătoare sau rezultatul unei filozofii proprii. Cititorul le va găsi ușor și le va subordona categoriei respective. O citare a lor și aici ar fi o repetare inutilă; o parafrazare ar însemna o diminuare a valorilor literare și un atac pe cît de semeț, pe atît de nemeritat, al formulării sintetice în care Iorga a îmbrăcat literatura lui de maxime. Altele sînt mici însemnări cotidiene, de laborator și birou, care dezvăluie un spirit ordonat, meticulos, care-și planifica preocupările și dirija prioritar executarea lor: să se trimită cutare cărți anticarului Pach, al cărui anticariat era des cercetat de Iorga; exigența în corectarea articolelor trimise la tipar, urmărite chiar și în notarea semnelor de punctuație; expedierea cărții *Bizanțul* (probabil *Histoire de la vie Byzantine*, Bucureşti, 1934, trei volume) marelui savant bulgar M. N. Filow și altele asemenea.

Nu sînt lipsite de interes, ci dimpotrivă originale și remarcabile prin umorul lor fin, nici lapidarele reflecții despre femei și fete notate în timpul ședințelor Academiei; nici cele cu referiri directe la istoria artelor ca și cunoscutele idiosincrazii ale lui Iorga față de modalitățile de expresie ale artei moderne.

Cele mai multe însemnări se referă la lectura cărților pe care le aprecia critic, notînd în cîteva rînduri esențialul, noul ce trebuie reținut. Chiar azi, citindu-le, simți nevoia să mergi direct la carte, la izvor, pentru a cunoaște ansamblul. Dintre acestea vom exemplifica numai cîteva: «dialogul platonician» în filozofie este artificial, trebuie preferată «expunerea coherentă». Lucrările lui Emil Ludwig sînt considerate de critica istorică drept «fabricate istorico-romantice» (opinia lui O. Wilhelm Mommsen). Venalitatea lui Danton și Mirabeau. Primul cerea bani «ca să scape familia regală».

Spicuiri interesante pot fi făcute și din corespondența N. Iorga cu Ana Conta (aceasta dăru-

Pseudojurnal

Orice om are posibilitatea de a se izola în casa sufletului său, dar pentru aceasta trebuie să și-o fi clădit. Eu o am gata de mult.

*

...R. Arbore publică în „*Analele Dobrogei*", XI (1930) *Noi informațiuni etnografice, istorice și statistice asupra Dobrogei și a regiunilor basarabene învecinate Dunării.* Se remarcă noile publicații asupra subiectului și se adaugă o bogată bibliografie. Se vede că și [indescifrabil] în 1880 *(Nuova Antologia*, XIX*)* îi credea pe Găgăuți urmași ai vechilor greci (v. Arbore, p. 93).

*

D. Vasile Bichigean dă al doilea volum din traducerea *Statului* lui Platon (Bistrița, 1930). Form ae ușoară. Un bun rezumat precede textul. El e cu atît mai necesar, cu cît, trebuie s-o spunem, forma «sofistică» a dialogului platonician, a ajuns cu totul străină obișnuinții noastre de expunere coherentă, neinteresantă prin întrebări și răspunsuri și străină de artificiul îndrumării prin comparații adesea copilărești.

*

---

iește statului două medalii de aur în scopuri naționale, în zile de pribegie, 1917) ca și cu Constanța Marino-Moscu.

N. Iorga a informat cititorii revistelor sale („*Sămănătorul*", „*Drum drept*", „*Revista istorică*", „*Neamul românesc*" ș.a.) despre cărți și articole de specialitate recent apărute, în scurte referate bibliografice, nu a scris recenzii întinse.Vedem în acest mijloc de comunicare bibliografică o metodă modernă. Astăzi, în munca de documentare se folosește tot mai mult abstractul (termen nou pentru rezumat). Iorga, spirit modern, a anticipat cu decenii metoda informării scurte dar eficiente. Este drept că numai un erudit specialist care domină plenar materia, poate aplica cu succes această metodă. N. Iorga, în această privință, este cel mai elocvent exemplu. Savantul istoric a fost o forță creatoare fără seamăn în lume, autor de lucrări vaste (*Istoria literaturii române*, 8 volume, *Istoria românilor*, 12 volume, *Istoria literaturilor romanice*, 3 volume, *Istoria românilor prin călători*, 4 4 volume), dar sclipiri geniale întîlnim și în însemnările mărunte de genul celor publicate acum, precum și în corespondența sa (431 volume masive la Academie și alte multe fonduri de stat și particulare) [1].

Descoperirea și publicarea acestor selecțiuni din gîndirea frămîntată a lui N. Iorga nu este nicidecum ceva întîmplător, după cum nu este întîmplător nici articolul nostru din „*Manuscriptum*", nr. 2(1980) pp. 174—178. Ambele vin să ne reamintească că în noiembrie anul acesta s-au împlinit patru decenii de la tragica și zguduitoarea dispariție a marelui istoric. «*Iorga a aparținut omenirii întregi și orice omagiu adus lui este adus și României*», așa se spunea în 1942 cînd a avut loc la New-York comemorarea lui Iorga. Tot atunci Henri Focillon, învățatul istoric al artelor, scria în numele profesorilor francezi aflați în pribegie: «*L-am iubit adînc pe Iorga, a cărui moarte teribilă a fost una dintre loviturile ce m-au adus în starea în care mă aflu*». Iar într-o epistolă, pînă nu demult inedită, aceeași prestigioasă personalitate scria: «*Cînd un Iorga cade este ca și cum s-ar prăbuși o fîșie din pămîntul Daciei*».

Cele cîteva mii (aproape 15.000 cărți și articole) de lucrări scrise vor lumina știința românească și patriotismul lui va fi mereu un exemplu.

Dan SIMONESCU

[1] Al. Zub, *Nicolae Iorga (note epistolare)*, în culegerea *Centenar. Iorga, omul și opera*. Editura Junimea, Iași, 1971, pp. 179—197.

D. G. Niculescu-Nanu publică într-o broşură *Alte jocuri româneşti necunoscute*, noi *Contribuţii la folklorul nostru coregrafic* (Bucureşti, 1931). Şi multe versuri populare. Unele adausuri «istorice» puteau lipsi.

*

În revista „*Raze de lumină*", III, 1, note despre schitul Nămăieşti, cu documente din secolul al XIX-lea de păr[intele] Ioan Răuţescu.

*

N-am căderea să judec decît pe ai mei.

*

În fabrică femeia lucrează alături cu bărbatul. În lumea bogată bărbatul îi dă tot ce vrea ca lux şi plăcere. Nici într-o ţară nu există «femeia», ci femei, şi acestea, cînd le judeci mintea, sînt după cîtă o au; cînd le judeci după înfăţişare, cum e gustul fiecăruia.

*

Părintele episcop Iacov (Ioan Antonovici) retipăreşte la Huşi descrierea sa *O călătorie la mănăstirea Putna în Bucovina cu prilejul celui al IV-lea centenar de la moartea Marelui Ştefan.*

*

În „*Boabe de grîu*", I, 4, notă de d. Tache Soroceanu, despre Pinacoteca Statului din Bucureşti (frumoase ilustraţii) — D. Ioan Georgescu, fericită asociaţie ardeleană.

*

Vornicia moldovenească pînă la 1584 (din „*Cercetări istorice*" (I) f.a.) a *[indescifrabil]* e o despoiare atentă a tot ce cuprind izvoarele asupra acestei demnităţi.

*

În „*Revista scriitorilor şi scriitoarelor române*", vol. 8—10, scrisori familiare ale lui Al. Vlahuţă.

*

D-l I. E. Torouţiu publică un bun studiu despre *Heinrich Heine şi heinismul în literatura românească* şi altul despre *Hermann Sudermann în literatura românească* (Bucureşti, 1930). În prima din aceste lucrări — foarte frumos tipărite şi ilustrate, se vorbeşte de provocarea la duel a retrogradului A. A. Sturdza de către studenţii din Jena. (pp. 37—8.)

*

Aşa sunt lucrurile astăzi că nu poate trăi un om bun fără mulţi oameni răi ca să-l apere.

*

O situaţie dă totdeauna mai multe păcate decît virtuţi.

*

Cea mai nouă bibliografie despre Bismarck, în „*The Journal of modern history*", II, p. 74 şi urm.

*

D. Arpad Bitay publică un studiu, în ungureşte (Arad, 1930), despre gimnaziul „Mejlath" din Alba Iulia.

*

Note despre cuvinte româneşti din ungureşte redă d. Arpad Bitay în *[indescifrabil]* din 1929.

*

În cartea d-lui Mihail Moldovan, *Dinamica muncii* (Bucureşti, 1930), la etimologiile cuvintelor care înseamnă « munca », toate cu sens de durere, se uită că la noi e « lucru » cu sens de cîştig (şi « lucrător »). « Muncă » la noi poate veni din slavoneşte, dar probabil prin canalul unguresc.

*

D. Virgil Tempeanu publică o a treia ediţie, bine ilustrată, din *Istoria Pedagogiei* (Craiova, [1930]).

*

„*Societatea de mîine*", VII, 23—4, publică o limpede conferinţă a d-lui Sextil Puşcariu despre Dinicu Golescu.

*

În „*Clujul Medical*," nr. 7, d. V. Bologa arată opera îndeplinită la Universitatea clujeană de profesorul de la Lyon, Jules Quiart.

(Cu d. Alex. Lenghel, d. Bologa studiază în acelaşi număr folclor medical românesc — tratament, metode —.)

*

În broşura sa „*Legitime* " *und* „*eltegitime*" *Geschichte...*

(München-Berlin, 1930) O. Wilhelm Mommsen reduce la adevărata lor valoare fabricatele istorico-romantice ale lui Emil Ludwig. Citäm: « Ştiinţa istorică îşi dă seama azi, fără îndoială, că trebuie să fie mai mult decît o specialitate ştiinţifică, şi că are de îndeplinit o funcţie naţională » (pp. 20—1.)

*

A apărut întîiul volum din „Bibliografia internaţională a ştiinţelor istorice", publicată de Comitetul Internaţional (International bibliographes of historical sciences; 1930). Colaborator român, d. Crăciun, apare ca Ioachim Grăciunn *sic !* (p. XV).

*

Am predat de multe ori Istoria artei şi o predau şi la şcoala mea de la Vălenii de munte ca să formez gustul.

*

Note sociale folositoare în broşura d-lui Victor Mihăescu, *Istoricul mişcărilor muncitoreşti din portul Brăila*, Brăila 1930. Sînt şi părţi privitoare la un trecut mai depărtat. E vorba de ciurari, *[indescifrabil]*.

*

În „*Adevărul literar şi artistic*", IX, 5 m., d. Gh. Baiculescu publică nişte bucăţi în proză uitate ale lui Gr. Alexandrescu.

*

A se trimite 10 ex[emplare] de *Ist[oria] Rom[ânilor]* şi 10 de clasa a III-a (1648—1736) Fraţilor Pach, anticari, în dosul otelului „de France" Bucureşti.

D. Munteanu-Rîmnic, cere exemplare din cartea de a III-a şi 15 ex[emplare] din *Istoria Românilor* II.

„*Rev[ista] de Ist[orie]*" — d-lui Aurel A. Mureşianu-Braşov.

A mi se retrimite şi corectura d-nei Iorga, în care am şters un semn de închidere a citaţiei.

Se pare că în familia mea şi din partea mea şi din partea soţiei mele trebuie să fie un oarecare instinct de artă, de vreme ce toţi copiii mei sînt artişti, pictori, pictori de artă decorativă, arhitecţi, tehnicieni artistici.

*

Al doilea volum din memoriile răposatului dr. C. D. Severeanu, *Din amintirile mele* (1853—1929), Bucureşti, 1930, cuprinde mai mult material anecdotic, adesea dubios, prezintat fără ordine. Expresiile sînt uneori dure.

*

Curioase note de d. P. E. Mihăescu despre fumatul la noi în „*Buletinul cultivării şi fermentării tutunului*", XIX, cu multe şi bune planşe, dintre care e interesantă aceea cu ţiganii unguri după ediţia franceză, din 1828, a lui *[indescifrabil]*. Autorul se arată perfect iniţiat în istoria României.

*

Din noua lucrare a d-lui Albert Mathias, *Girondins et Montagnards* e de cetit mai ales frumoasa paralelă între Robespierre şi Vergniand. O aspră critică a persoanei şi politicei lui Danton. Venalitatea lui Mirabeau, p. 267. Danton însuşi cerea bani ca să scape familia regală, pp. 271—3.

*

D. Gheorghe Cimponeriu publică în *Buletinul M.D.R.*, I, 2, un studiu *Din istoricul Reşiţei*, în care sînt şi note de preistorie (cu multe figuri). Şi restul e foarte bine prezentat. Se analizează frecvenţa rădăcinii «*boc*» în aceste ţinuturi (cf. şi numele *Costobocilor*). Cea mai mare parte din cercetare priveşte epoca austriacă.

*

Cea dintîi condiţie a noii arte este să fie cu capetele strîmbe, unul într-o parte, altul în altă parte, unul dădea capul pe ceafă şi altul îl lăsa în piept. Mi-am zis este imposibil că această greşeală să fie încurajată. Imediat au apărut cele mai lăudătoare studii critice cu privire la această artă: persevereză Domnişoară, în felul acesta este viitorul artei. Nu mai rămîne altceva decît să se facă oameni cu picioare în locul capului, cu mîini care să răsară din spate.

*

Université de Clermont — Ferrand (France)

Monsieur,

On me comunique par la légation de Roumanie votre intéresant article sur les trois lettres turques concernant les pays roumains.

*

În „*Analele Banatului*", III, iulie-septembrie 1940, biografia lui Atanasie Marian Marienescu. Urmează studiul despre colonizările în Banat. Note despre arhivele de parohii.

*

În starea ei actuală de dezvoltare literatura noastră poate hrăni mai multe reviste şi publicul chiar e în măsură să le susţie. De aceea e firească apariţia „*Vieţii literare*",

ai cărei colaboratori sînt în cea mai mare parte colaboratorii revistei noastre. Printr-un articol de fond iscălit de d. d Coşbuc, şi I. Gorun (Al. Hodoş) se declară că discuţiile literare nu vor avea un loc mai însemnat în noua revistă. Aceste nume garantează cetitorilor şi confraţilor literari cinste şi îngrijire.

*

M-am plîns preşedintelui că se aduc la Academie fete aşa de frumoase ca nepoata lui Mitru care prin ochii săi incendiari îmi tulbură liniştea.

[Un bilet uitat la Academie şi găsit de Lucian Blaga pe o masă, în timpul unei şedinţe.]

*

Te rog, Lucie, să trimeţi *Bizanţul* gratis şi pe adresa M. B. Filov, professeur a l'Université, Sofia, Bulgarie.

9 Juin 1934
1 serie gratuit

*

Monsieur Ch. Diehl
Avenue de Wagran 70
Paris

«datoria unei înzecite munci va trebui să strîngă pe toţi cei buni»

I

6 iulie 1910

Stimată doamnă,

Pentru articolul ce priveşte pe V. Conta în „*Mayers Conversations lexikon*" am nevoie să ştiu dacă el a murit în Bucureşti. Binevoiţi, vă rog, a mă lămuri.

Primiţi salutările mele,

N. IORGA

[M.L.R. nr. de inv. 2158]

II

5 decembre 1916

Stimată doamnă,

Vă mulţumesc călduros pentru frumoasa şi folositoarea broşură (deşi ţin şi neamul d[umnea]v[oastră] drept curat românesc şi nobil ţărănesc), precum şi pentru cuvintele de veche prietenie ce aţi avut bunătatea să-mi adresaţi.

Cînd aceste vremi aspre vor trece, datoria unei înzecite munci va trebui să strîngă pe toţi cei buni, în hotărîta excludere a celorlalţi, cărora li datorim toate nenorocirile de azi.

Primiţi, vă rog, cele mai bune salutări.

N. IORGA

[M.L.R. 21509]

III

6 mart[ie] 1917

Mult stimată doamnă,

D. Cusin va duce la Banca Naţională cele două medalii pe care le-aţi dobîndit prin munca d[umnea]voastră devotată; acolo se va vedea dacă e aur îndestul pentru întrebuinţare.

Hotărîrea d[umnea]voastră vă face, oricum, cea mai mare onoare.

Manuscriptul se află la foaia literară „*Drum Drept*", noi avînd, din nenorocire, în aceste zile de pribegie, un spaţiu aşa de restrîns...

Primiţi, vă rog, asigurarea respectului meu.

N. IORGA

[M.L.R. 21510]

IV

Vălenii de Munte
24 august 1924

Mult stimată doamnă,

Notele d[umnea]voastră sunt frumos scrise, cum era de aşteptat. Daţi-mi voie să vă spun însă că generalizarea e grăbită. Altfel am mai avea încredere în acest neam? Şi nu noi suntem chemaţi a-l înfăţişa cum, să zicem că ar fi, ci a-l face cum trebuie să fie şi apoi să şi arătăm cum l-am găsit.

Manuscrisul îl păstrez la dispoziţia d[umnea]voastră.

Primiţi, vă rog respectoase salutări,

N. IORGA

[M.L.R. 17637]

V

Se va bate la o parte articolul lui Bănescu, poezia lui Manu şi, dacă tot e prea mult, ceva din cronică.

Articolul cu *Începuturile şcoalei* **nu se va lucra.** Aştept corectură la oara 11.

Să mi se trimeată acolo toate exemplarele din *Inscripţii*, vol. I, împreună cu situaţia.

N. IORGA

[M.L.R. 4329]

VI

5 iulie 1933

Stimată doamnă,

Soţia mea mi-a comunicat plîngerile şi dorinţele d[umnea]voastră.

Timpul fiindu-mi luat de alte ocupaţii, mă grăbesc să vă comunic pe această cale răspunsul meu.

N-am făcut şi nu fac socotelile cu persoanele cărora le-am dat toată încrederea mea. Aşa procedez de unsprezece ani cu conducătoarea şcolii mele, d-ra Dima.

D[umnea]voastră aveţi să vă înţelegeţi cu dînsa, cruţînd şi timpul d[umnea]voastră consacrat unei opere literare pe care o stimez atît de mult, şi timpul soţiei mele, care şi aşa are atîtea griji.

Întreţinerea elevilor e în seama d-rei Dima.

D[umnea]voastră aveţi să administraţi grădina pentru care orice sumă necesară se va da de d-ra Dima, pe care am şi înştiinţat-o încă o dată. Ea va plăti şi lefile scriitorului şi lucrul la grădină, bineînţeles prin mijlocul d[umnea]voastră.

Amîndouă veţi binevoi a ţinea samă de limitele aşa de strînse ale budgetului nostru, dincolo de care nu pot găsi bani.

Primiţi, vă rog, cele mai bune salutări.

N. IORGA

[M.L.R. 17636]

PERPESSICIUS
CRONICAR AL OPEREI LUI N. IORGA

PREZENTELE ÎNSEMNĂRI PERPESSICIENE subliniază aspecte din activitatea culturală a lui Nicolae Iorga. Prelegerile universitare rostite anual la Sorbona, care puneau în lumină legăturile spirituale dintre popoarele europene, conferinţele ţinute în centrele culturale ale Franţei, Belgiei, Angliei ori Italiei, într-un cuvînt vasta propagandă culturală românească desfăşurată de marele savant, apariţia celor două volume: *Sfaturi pe întuneric*, cuvîntările radiofonice ale Profesorului, iar, după tragicu-i sfîrşit, cinstirea memoriei sale la Universitatea Populară din Vălenii-de-Munte, una dintre numeroasele instituţii pe care le-a înfiinţat de-a lungul scurtei sale vieţi, toate acestea şi alte multe aspecte şi iniţiative ale marelui istoric sînt consemnate de Perpessicius în cadrul *Jurnalului cultural* din anii 1935—1940, transmis de Radio-Bucureşti.

Criticul literar a nutrit încă din anii adolescenţei brăilene o mare admiraţie pentru omul, literatul şi istoricul Nicolae Iorga. În sala Teatrului Comunal audiase «sporadicele-i» conferinţe şi era cititor asiduu al *„Neamului românesc"*, unde descifra cu nesaţ articolul de fond al Profesorului.

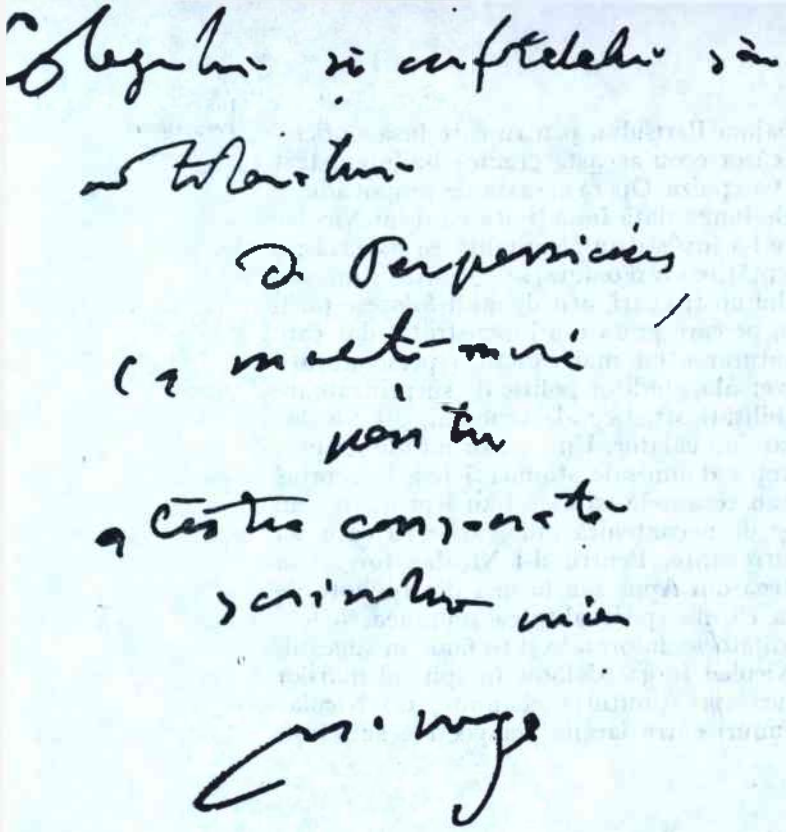
Apelînd la puţinele însemnări memorialistice ale lui Perpessicius — aflăm că la 19 februarie 1908, sub impresia fulminantelor articole semnate N. Iorga, elevul Panaitescu S. Dumitru, la compunerea şcolară lunară, încearcă să încadreze printre «autenticii martiri ai neamului» şi victimele ţărăneşti ale răscoalei din 1907, fapt pentru care este rău notat de dascăl (cf. *Un far în viaţa mea* în *Alte menţiuni de istoriografie literară şi folclor* — III, 1963—1967, E.P.L., p. 261).

Admiraţia pentru marele istoric l-a călăuzit pe autorul *Menţiunilor critice* de-a lungul întregii sale activităţi literare, iar unele dintre cele mai expresive interpretări ale scrierilor lui Nicolae Iorga sînt cele ale lui Perpessicius. De curînd, ele au fost selectate şi publicate în antologia perpessiciană dedicată unor prozatori români (*12 prozatori interbelici*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1980, pp. 11—53).

La rîndul său, spiritul comprehensiv al marelui istoric intuise în Perpessicius (în ciuda micilor neînţelegeri dintre ei asupra *aşa-zisei* «literaturi pornografice» şi a unor accente polemice lansate de *„Neamul Românesc"* împotriva Grupării criticilor literari români, înfiinţată în 1937 sub conducerea lui Perpessicius) pe criticul de valoare şi pe harnicul editor eminescian. În comunicarea academică din 17 noiembrie 1939, la apariţia primului tom al liricii eminesciene, Nicolae Iorga scria: «Noua ediţie a lui Eminescu, datorită Fundaţiei Carol I— (corectat, marginal, de critic: II), sub îngrijirea d-lui Perpessicius (Panaitescu) se prezintă în condiţii grafice superbe, iar volumul I, de bun augur pentru cele următoare, se razimă pe o muncă lungă şi inteligentă».

Voi menţiona o nouă mărturie a respectului arătat de Perpessicius marelui său dascăl: printre scrisorile păstrate de la critic, am aflat şi ciorna unei misive adresată istoricului în 22 octombrie 1939, pe care o reproducem în continuare.

Dumitru D. PANAITESCU

22 oct[ombrie] 1939

Stimate Domnule Profesor,

Emoţia cu care am primit deunăzi cele două tomuri din *Discursuri Parlamentare*, însoţite de atît de binevoitoare şi peste măsură nemeritate cuvinte, continuă să mă stăpînească şi în minutul acesta, cînd, pentru întîia dată, dacă nu mă înşel, cutez să pun mîna pe condei şi să vă adresez adînc timorate mulţumiri pentru darul Dumneavoastră.

La dreptul vorbind, sunt mai bine de treizeci de ani de cînd cunosc emoţiile multiple şi generoase ale scrisului, deci ale sufletului d[umnea]v[oastră], în umbra căruia am crescut, şi pe cari prea arare ori şi-n prea palide rînduri am încercat să le exprim. Niciodată însă n-am crezut că aş putea să mă adresez de-a dreptul d[umnea]v[oastră], oricît de multe ar fi fost prilejurile şi oricît de puternice satisfacţiile sufleteşti.

Pătruns şi tulburat de valoarea darului d[umnea]v[oastră], pe care-l înscriu între rarele fericiri ale vieţii mele, mă grăbesc să vă mulţumesc în cele mai simple dar mai emoţionate cuvinte, de teama că orice întîrziere mai mare decît aceea înregistrată, m-ar putea îndemna — ceea ce înseamnă că era cît p-aci să purced la una din acele confesiuni, în înţeles flaubertian, de educaţie sentimentală, al cărei nucleu solar aţi figura, dar locul căreia ar fi oriunde altundeva decît în întîia scrisoare de mulţumiri, ce vă adresez, şi care hotărît, nu trebuie să înceapă cu o ingratitudine.

De aceea, vă rog, stimate domnule Profesor, să primiţi odată cu aceasta, expresiunea admiraţiei şi devotamentului meu, străvechi

Al d[umnea]v[oastră],

PERPESSICIUS

«*N. Iorga ambasador cultural*»

25 februarie 1936

Întoarcerea, după o aşa de lungă şi fructuoasă absenţă, a d-lui Nicolae Iorga în ţară se cuvine salutată, în chip deosebit, şi consemnată cu toate onorurile pe acest răboj al actualităţilor culturale. Lecţiile d[umi]sale la Sorbona, conferinţele din celelalte centre de cultură, ale Franţei şi Belgiei, precum Lille, Bruxelles şi Gand, audienţa la Preşedintele Republicii Franceze, popasul de la Veneţia, la Casa românească, de d[omnia] sa înfiinţată, fără să mai amintim vizitele continui la Fontenay aux Roses, la Şcoala Română din Franţa, ctitorie iarăşi a domniei sale şi solicitudinea pentru

şcoala primară a muncitorilor români din preajma Parisului, pentru care însăşi oficialitatea a intervenit, sunt tot atîtea fapte, al căror ecou această cronică l-a înregistrat la timp dar a căror importanţă niciodată n-o va epuiza. Opera aceasta de propovăduire românească e una din cele mai temeinice şi de lungă dată în activitatea d-lui Nicolae Iorga, iar titlul de ambasador cultural cu care l-a învestit intelectualitatea noastră nu este altul să-l binemerite cu mai multă îndreptăţire ca d[omnia] sa. Şi totuşi, dincolo de aceste ecouri evidente ale misiunii istoricului nostru cari, atît de mult folosesc ţării, rămîne o întreagă activitate, la fel de întinsă, pe care presa n-a înregistrat-o dar care nu mai puţin se cuvine sugerată pentru conturarea cît mai exactă a personalităţii d-lui Nicolae Iorga. Istoric, de reputaţie universală, gînditor politic de surprinzătoare adîncimi, şi una din cele mai complexe sensibilităţi artistice ale veacului, d-l Nicolae Iorga este în acelaşi timp şi mai presus de toate un călător. Un călător nu numai prin nenumăratele sale drumuri, pe cari din tinereţea d[umi]sale studioasă le-a întreprins pretutindeni unde fiinţa etnică a neamului sau tezaurele istorice l-au ispitit, dar un călător prin spiritul de neobosită cercetare şi de necontenită îmbogăţire cu care s-a apropiat de oricare din variatele peisagii cutreierate. Pentru d-l Nicolae Iorga, un drum la o mănăstire din ţară, într-o pinacotecă din Apus sau la una din bibliotecile americane, este un examen viu, de pe urma căruia spiritualitatea românească iese crescută. De aici acele nenumărate pagini de călătorie, informate şi fecunde în sugestii, cu cari s-au încheiat toate drumurile d-lui Nicolae Iorga. Călător în spiritul marilor călători ai trecutului, deschizători de drumuri spre ţinuturi nebănuite, d-l Nicolae Iorga e mai cu seamă un deschizător de drumuri către largile perspective sufleteşti ale neamului nostru.

N. Iorga la Sorbona...

[Fără dată]

Conferinţele ce d-l N. Iorga ţine în momentul de faţă la Sorbona, în calitatea d[umi]sale de profesor agregat, constituie evenimentul capital al vieţii culturale, din ultima vreme. Sunt ani de zile de cînd, cu o regularitate pe care a adus-o în toată vasta sa carieră universitară, d-l N. Iorga îşi ţine cursul de la Sorbona, sporind, an de an, acea faimă de erudit universal, care se revarsă aşa de generos şi asupra ţării noastre. *Francezii în estul şi sud-estul european, călători, mercenari şi aventurieri* este titlul cursului de anul acesta, în care d-l N. Iorga a insistat, între altele, şi asupra planului de cruciadă, pus la cale de ducele de Mezières. Fragment din marea d[umi]sale pasiune şi competenţă, subiectul a oferit profesorului de istorie universală care este d-l N. Iorga şi satisfacţiuni de un ordin, am zice, mai intim.

Căci Philippe de Mezières, cancelarul insulei Cipru şi predicator neobosit de cruciadă în a doua jumătate a secolului al XIV-lea ne aduce cu 40 de ani în urmă, pe vremea strălucitelor studii de la Hautes Etudes ale d-lui N. Iorga. Vă mai amintiţi, poate, de paginile acelei *Vieţi de om*, vasta d[umi]sale autobiografie apărută în 1934, unde d-l N. Iorga relatează întîiul d[umi]sale contact, prin arhivistul Charles V. Langlois, cu subiectul tezei despre Philippe de Mezières, emoţia primului studiu apărut prin 1890 în *„Revue historique"*, călătoria în Italia şi cercetările din biblioteca Vaticanului în legătură cu acelaşi subiect, care avea să apară, în forma lui definitivă, abia în 1896. Şi în timp ce ascultătorii Sorbonei retrăiesc peregrinaţiile acelui erou al idealului, care a fost Philippe de Mezières, nu strică, poate, să recităm cele cîteva rînduri în cari d-l N. Iorga descrie orele sale de studiu şi de intimitate cu eroul lucrării sale, de la Biblioteca Naţională din Paris: « Acolo, zi de zi, povesteşte d[omnia] sa, în măsura în care se umpleau fişele mărunte, scrise cu cerneală albastră, se deslusia figura cavalerului picard căruia îi închinasem doi ani din tinereţea mea. Îl vedeam plecînd de acasă, sărăcuţ şi fără protecţie, după aventuri, mergînd în depărtatul regat de Neapole la tînărul rege, curînd jertfit, Andrei, apoi amestecat în nesfîrşitele episoade ale Războiului de o sută

de ani, descoperind în sfîrşit misiunea sa sub steagurile « bunului viteaz » regele Petru al Ciprului, bucurîndu-se la luarea Satahei, spumegînd de mînie cînd se părăseşte Alexandria Egiptului, cea mai frumoasă cucerire, tîrîndu-şi apoi îndoielile la încercări de piraterie pe coasta Siriei pentru ca, îmbătrînit, să se retragă ca să scrie amintiri şi îndemnuri, în Franţa naşterii lui. În mijlocul celui de-al doilea an de Paris, lucrarea era gata, şi cu analisele literare care i s-au suprimat pentru a nu împovăra şi mai mult bugetul şcolii, şi aşteptam sentinţa limită, a comisarilor responsabili ».

Sentinţa ca şi primirea cu care a fost întîmpinată lucrarea aceasta a d-lui N. Iorga, au fost nu numai favorabile, dar excelente. Şi în cursul de astăzi, retrăieşte desigur ceva şi din acele vibraţii şi emoţii parisiene ale învăţăcelului erudit, de acum aproape o jumătate de veac.

«...o activitate mai presus de laudă»

24 dec[embrie] 1935

Sub auspiciile Institutului Sud-Est European şi sub patronajul d-lui profesor Nicolae Iorga s-au pus bazele unei *Asociaţii de monografii istorice*, cu secţiuni regionale şi judeţene, al cărei scop este strîngerea materialelor necesare monografiilor de istorie locală. Cercetarea arhivelor părăsite umezelii, prin primării, biserici, judecătorii şi alte poduri şi pivniţe întîmplătoare, consemnarea vestigiilor lexicale, literare sau arhitectonice, colecţionarea raritaţilor regionale, arheologice sau etnografice, dar mai ales îndrumarea metodică a colaboratorilor şi după aceea publicarea sistematică, în monografii istorice locale — iată în puţine cuvinte planul unei activităţi mai presus de laudă, la care sunt îmbiaţi toţi intelectualii provinciilor şi care vor răspunde, suntem siguri, cu entuziasm acestui apel, de la care sunt de aşteptat rezultate îmbucurătoare pentru istoria noastră regională.

«...omagii pentru Nicolae Iorga»

[fără dată]

În seria omagiilor pentru Nicolae Iorga, începută cu şedinţa comemorativă a Academiei Române şi continuată într-o impresionantă unanimitate, în coloanele presei de toate gradele, un loc, şi nu din cele mai puţin însemnate, este acela pe care-l revendică microfonul nostru.

Ani de zile Nicolae Iorga a fost vorbitorul cel mai activ, cel mai urmărit şi cel mai gustat al postului nostru de emisiune. Cele două volume de conferinţe, strînse sub sugestivul titlu *Sfaturi pe întuneric* şi editate de Fundaţia regală pentru literatură şi artă cuprind o parte numai din contribuţia vastă şi diversă pe care marele cărturar a împărtăşit-o microfonului.

Ce-au fost acele conferinţe, fiecare din ascultători îşi aminteşte, ca şi cum ar fi fost ieri. Căci Nicolae Iorga n-a tratat numai toate subiectele la zi şi toate problemele de interes naţional, cu acea largă viziune şi cu acea căldură comunicativă, ce-i erau proprii şi pe care atmosfera plină de taină a undelor o amplificau. Nicolae Iorga era glasul prin care se rostea sufletul plin de îngrijorare al fiecăruia, mandatarul spiritual al naţiunii şi de aceea oricare din conferinţele sale radiofonice era un act de comuniune: oriunde s-ar fi aflat ascultătorul, în cel mai îndepărtat cotlon de ţară, el se simţea în preajma unui altar invizibil.

Şi impresia aceasta nu e de fel greşită. Căci emoţiunea stăpînită, dar care se simţea în fiecare vibraţie a glasului, cu care Nicolae Iorga se apropia de marele mister al undelor invizibile, graţie căruia putea să împărtăşească la cît mai mulţi « sfaturi pe întuneric », imprima comunicărilor lui acel fior sacru, de care familiarii microfonului tot îşi mai amintesc cu îndurerată încîntare.

AFINITĂŢI ELECTIVE

Hugo SCHUCHARDT

În corespondenţă cu

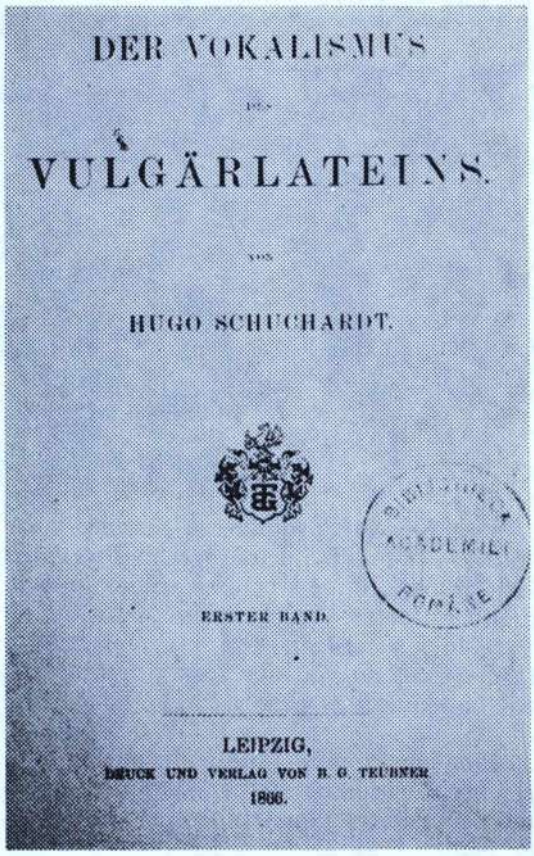
B.P. HASDEU

CEA MAI BOGATĂ CORESPONDENŢĂ PE care un om de cultură român (poate în afară de N. Iorga) a purtat-o cu străinii aparţine lui B. P. Hasdeu. Spirit enciclopedic, abordînd o multitudine de domenii, de la poezie şi teatru la publicistică literară, filosofică şi politică, de la istorie la folcloristică şi lingvistică, aceasta, cu mai toate ramurile ei, devenind o preocupare dominantă în anii maturităţii, autorul Cuventelor den bătrîni a fost în ultimul pătrar al veacului trecut, cu siguranţă, românul cel mai cunoscut în cercurile universitare şi academice ale Europei. Lucrările lui erau recenzate în publicaţii de largă circulaţie (ex. „Augsburger Allgemeine Zeitung"), i se cerea colaborarea la revistele de specialitate (ex. Archivio glottologico italiano), era consultat şi nu rareori admirat. N-au lipsit nici observaţiile critice, inerente o dată mai mult pe un teren atît de fragil ca cel al filologiei, cărora B. P. Hasdeu, temperament polemic prin excelenţă, n-a întîrziat niciodată să le răspundă. Dacă dintre zecile de corespondenţi vom numi pe G. I. Ascoli şi Michel Bréal, N. Caix şi Jean Baudouin de Courtenay, Gustav Meyer şi Fr. Micklosisch, Max Müller şi A. Mussafia, Gaston Paris şi Emile Picot, Hugo Schuchardt şi Gustav Weigand, e doar pentru a indica personalităţile cele mai de seamă care s-au aflat, uneori ani de-a rîndul, în relaţii epistolare cu savantul român.

Din volumul realizat la Institutul de istorie şi teorie literară „G. Călinescu", de un grup de cercetători, Nicolae Mecu, Viorica Nişcov, Mihai Vornicu şi semnatarul rîndurilor de faţă, publicăm acum un prim grupaj de scrisori, trimise de savantul german Hugo Schuchardt, probabil cele mai importante şi mai semnificative, nu numai prin număr (peste 60), dar şi prin valoarea lor de document ştiinţific şi moral, ca şi prin existenţa (în caz rar!) a răspunsurilor lui B. P. Hasdeu (publicate în revista „Romanica", La Plata Argentina, nr. 3, 1970, de D. Găzdaru), ceea ce ne permite să reconstituim un dialog de-a dreptul pasionant.

Mai tînăr cu cîţiva ani decît Hasdeu, Hugo Schuchardt, fost elev al marelui romanist Fr. Diez, îşi cîştigase o reputaţie internaţională prin lucrarea în 4 volume Der Vokalismus des Vulgärlateins (1866—1868). Era unul dintre puţinii savanţi occidentali, specialist în filologia română, fapt care-i sporea firesc consideraţia în ochii românilor. Ca şi G. I. Ascoli, Hugo Schuchardt trecea drept unul dintre cei mai de seamă romanişti ai epocii.

Corespondenţa începe în 1874, cînd savantul german era profesor la Halle; curînd, el se va muta la Graz în Austria, unde va trăi pînă la sfîrşitul vieţii. Hasdeu îi trimisese Istoria critică a Românilor pe care H. Schuchardt o recenzează împreună cu Criticele lui Titu Maiorescu în „Literarische Zentralblatt" (1875). Oarecum circumspect faţă de ipotezele filologice şi istorice ale redactorului „Columnei lui Traian", ce-i păreau uneori hazardate, dar entuziasmat de studiul Frunză verde. O pagină pentru istoria literaturii române, pentru posibilele apropieri cu folclorul italian, autorul devenit celebru al Vocalismului latinei populare îşi îndeamnă conlocutorul, care era la fel de celebru, cel puţin în ţara lui, să-şi traducă lucrările în germană sau franceză, tocmai spre mai buna cunoaştere a istoriei limbii şi culturii române peste hotare: «Noi străinii avem tare multă nevoie să fim instruiţi

DER VOKALISMUS
DES
VULGÄRLATEINS.
VON
HUGO SCHUCHARDT.
ERSTER BAND.
LEIPZIG,
DRUCK UND VERLAG VON B. G. TEUBNER
1866.

în chestiuni româneşti, dar ciţi dintre noi romaniştii înşine înţelegem acceptabil româneşte?». H. Schuchardt care lucra metodic şi se pare anevoios, dedicîndu-se în exclusivitate lingvisticii, nu găsea cuvinte ca să-şi exprime admiraţia pentru disponibilităţile enciclopedice şi uriaşa forţă de muncă a lui Hasdeu: « Sînt puţini oameni, care fiind absorbiţi într-o asemenea măsură, fie de poezie, fie de ştiinţă, să mai aibă interes şi disponibilitate pentru celălalt domeniu». Fără îndoială că încurajat şi de asemenea aprecieri măgulitoare, neostenitul şi ingeniosul filolog român îi solicită lui Hugo Schuchardt (la 5 august 1877) o introducere la colecţia de texte de veche limbă românească, intitulată Cuvente den bătrîni, pe care tocmai o încheiase: « Je prie mon illustre ami Schuchardt, le plus grand connaisseur du roumain à l'étranger et une des plus grandes autorités parmis le romanistes en général, de vouloir bien orner ma publication de quelques pages, comme Introduction, en allemand, soit en français ou en italien, n'importe»[1]. În felul acesta, Hasdeu voia să trezească interesul romaniştilor străini (în speţă germani) pentru limba şi filologia română şi să mai tempereze excesul de galomanie care domina lingvistica românească a epocii. Profesorul de la Graz îi răspunde cu o mare decenţă intelectuală, descifrînd exact scopul urmărit de prietenul său: « ... ar putea să pară lipsit de modestie şi prezumţios faptul că voiesc să scriu o prefaţă sau o introducere la o lucrare a Dv... În ce mă priveşte, nu văd decît o singură motivare: faptul că un străin poate să atragă mai apăsat luarea aminte asupra neglijării de pînă acum a filologiei române».

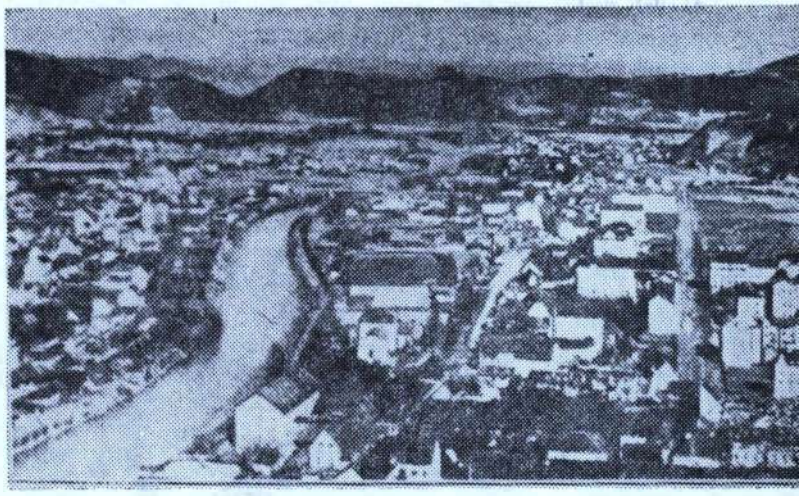
Abia acum intrăm în miezul dialogului epistolar care se poartă de aici încolo pe marginea Introducerii, la o tensiune din ce în ce mai înaltă. Schuchardt trimite o primă parte a lucrării, cerînd opinia colegului a cărui susceptibilitate o presimte: « Vă rog să-mi comunicaţi deschis părerea Dv. despre ceea ce am scris, fiţi sigur că nu o să mă simt în nici un caz jignit. Sinceritatea e cea mai bună garanţie a prieteniei». Orgolios, nu o dată foarte subiectiv în judecăţi, Hasdeu nu e arată deloc încîntat de « introducere», care era scrisă cu un scrupulos spirit critic, ceea ce i se părea că-i pune în umbră meritele cărţii, ba chiar că se acredizează despre ea o idee total negativă. Şi nu se sfieşte s-o spună cu toată sinceritatea la care-l invitase autorul Introducerii: « Le travail est magnifique comme critique, tous les points controversés ou controversables y étant supérbement traités et débattus, mais puisque Vous me demandez une plaine franchise — il lui manque quelque chose comme Introduction, Einleitung, destinée pour le public étranger; à savoir l'indication sommaire, au moins en deux-trois mots, des points non-controversables, définitivément gagnés à la science et qui n'ont pas été même touchés par les autres. Autrement, le lecteur de l'Introduction ne pourait se former du livre entier qu'une idée purement négative»[2].

---

[1] Rog pe ilustrul meu prieten Schuchardt, cel mai de seamă cunoscător al limbii române în străinătate, una dintre cele mai mari autorităţi printre romaniştii în general, să-mi împodobească publicaţia cu cîteva pagini, drept *Introducere*, în germană, fie în franceză sau în italiană, n-are importanţă.

[2] Lucrarea este extraordinară, ca critică, toate punctele controversate sau controversabile fiind impecabil tratate şi dezbătute, dar, pentru că mi-aţi cerut o sinceritate deplină, îi lipseşte ceva ca Introducere, Einleitung, destinată publicului străin; să facă cunoscută cel puţin în două-trei

I

Graz, 6 august 1877

Stimate prietene și coleg,

Vă mulțumesc cordial pentru scrierile trimise recent și îmi exprim din nou admirația pentru neobosita dumneavoastră forță de muncă. Sînt puțini oameni care fiind absorbiți într-o asemenea măsură fie de poezie, fie de știință, să mai aibă interes și disponibilitate și pentru celălalt [domeniu]. În ce privește realizările dumneavoastră, trebuie să mă rușinez de două ori pentru lenevia mea; căci nu pot să neg faptul că mă aflu acum într-o perioadă mai lungă de totală inactivitate literară a cărei vină o poartă în primul rînd zăpușeala verii.

Tocmai v-am primit scrisoarea amabilă. În ce privește propunerea pe care mi-o faceți sînt gata să o accept cu plăcere[1]. Dar aș vrea să mai fac următoarele observații:

1. În sine ar putea să pară lipsit de modestie și prezumțios faptul că voiesc să scriu o prefață sau o introducere la o lucrare a dumneavoastră. Acest demers ar trebui să capete o motivare bine determinată, motivare în legătură cu care v-aș ruga să-mi comunicați opinia dumneavoastră. În ce mă privește, nu văd decît un singur lucru: faptul că un străin poate să atragă mai apăsat luarea aminte asupra neglijării de pînă acum a filologiei române.

2. Care este limba care v-ar conveni cel mai bine pentru această introducere? Bănuiesc că franceza. Cel mai rapid aș rezolva chestiunea în germană sau în italiană; italiana, ca idiomul cel mai apropiat de română, nu ar fi prin urmare nepotrivită.

3. Îmi va fi greu să găsesc timpul necesar pentru realizarea acestui plan. Părinții mei vin mîine să mă viziteze; voi face cu ei o călătorie care va dura *mai mult de o lună*.

[1] Hasdeu îl rugase pe Schuchardt să scrie prefața la *Cuvente den bătrîni* — în scrisoarea pe care i-o adresase la 5.VIII.1877 (cf. Demetrio Găzdaru, *Cartas de B. P. Hasdeu a Hugo Schuchardt*, în „Romanica", t.3, 1970, p. 111—112).

Hasdeu consideră că publicînd Introducerea în varianta trimisă, ar fi obligat să scrie o anticritică, pentru că altfel ar însemna să pună în fruntea cărții sale nu o recomandare, ci o „execuție". Orgoliosul nu știe să-și păstreze sîngele rece și în rîndurile scrisorii simțim un spirit inflamat: « Vous voyez qu'un publiant l'introduction, c'est à-dire l'hypercritique, telle qu'elle est, je devrais l'accompagner d'une anticritique; car autrement se serait me tuer moi-même de bonne grâce et tuer mon livre »[2]. Schuchardt răspunde calm, cu o scrupulozitate desăvîrșită, în fond ca un veritabil om de știință pentru care mai presus de orice era descoperirea adevărului: « Dacă stărui pe anumite lucruri care vă sînt neplăcute nu atribuiți asta lipsei mele de prietenie, ci unei scrupulozități poate exagerate de care nu pot să scap». E de acord cu Hasdeu să scrie o „anticritică", formulînd cu această ocazie o admirabilă idee de etică profesională: « Dintotdeauna am fost de părere că știința nu poate fi prin nimic stimulată mai mult decît printr-o polemică vie, în măsura în

cuvinte indicarea sumară a punctelor necontroversabile, definitiv cîștigate de știință și care n-au fost măcar atinse de către alții. Altfel, cititorul Introducerii n-ar putea să-și formeze despre carte în întregul ei, decît o idee cu totul negativă.

[2] Dv. vedeți că publicînd introducerea, adică hipercritica, așa cum este, ar trebui s-o însoțesc de o anticritică; deoarece altfel ar însemna să mă ucid eu însumi de bună vie și să-mi ucid și cartea.

Am să iau, ce-i drept, cu mine textele dumneavoastră; dar veți fi știind sigur cît de greu se lucrează în voiaj. Afară de asta mai am de rezolvat o mulțime de alte lucruri rămase neterminate. În aceste împrejurări nu pot să vă făgăduiesc decît că voi face tot *posibilul* să duc la bun sfîrșit lucrul dorit. Anume de aceasta, de buna mea voință, nu ar trebui să vă îndoiți; mă îndeamnă doi factori puternici, prietenia ce v-o port și interesul pentru cauză.

Mi-aș dori foarte mult să-mi mai scrieți cît de curînd.

Pentru osteneala pe care v-ați dat-o în legătură cu Fundația Diez [2] îmi exprim cea mai caldă recunoștință. Vă rămîn dator cu informații mai amănunțite în această chestiune; nu este însă acum momentul potrivit. Apoi nu dispun încă de anume date care îmi sînt necesare. Despre acestea deci, cu alt prilej.

Cu salutări cordiale al dumneavoastră devotat

HUGO SCHUCHARDT

Original. — Arhivele Statului — București, *Fond. B.P. Hasdeu*, vol. XXV, pach. 344, doc. 1169—1169 a.

II

Graz, 8 noiembrie 1877

Stimate prietene!

În mare grabă, cîteva rînduri. Vă mulțumesc mult pentru programul *Obiceielor juridice*[3] pe care mi l-ați trimis și îmi exprim din nou uimirea și admirația pentru felul în care găsiți timpul necesar unei producții literare atît de diverse și cu adevărat originale. Unul din exemplare îl voi transmite colegului Krek[4]. În ce mă privește,

[2] *Fundația Diez* fusese întemeiată în 1877 cu scopul decernării de premii pentru lucrări excepționale în domeniul filologiei romanice. Rolul lui Schuchardt în ce privește inițierea și propagarea ideii acestui organism a fost substanțial. În România, comitetul pentru Fundația Diez ia ființă ca urmare a strădaniilor, în special, ale lui Hasdeu (cf. articolul acestuia, *Fundațiunea Diez*, în „*Columna lui Traian*", 1877, pp. 191—192).

[3] Este vorba de *Programa pentru adunarea obiceielor juridice ale poporului român*, în „*Columna lui Traian*", 1877, pp. 408—420; 427—447.

[4] *Gregor Krek* (?— ?), profesor de filologie slavă la Universitatea din Graz, membru corespondent al Societății regale de știință din Praga și al Societății științifice sîrbești din Belgrad. Autor al unui voluminos opus de istorie a literaturilor slave: *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte*, ed. a II-a, Graz, 1887.

---

care aceasta se menține în formele bunei cuviințe». În paranteză fie spus, îndemnul rămîne de cea mai stringentă actualitate. Schuchardt avea conștiința că face o critică constructivă, că discuția nu scade, ci sporește interesul unei lucrări, a cărei valoare stă în primul rînd în a fi suscitat o discuție: « Credeți că reputația lucrării Dv. va fi diminuată de cele cîteva obiecții făcute de mine? Cel mult în ochii celor care nu pricep nimic din aceste lucruri. În ochii experților: o introducere ca a mea nu vă poate fi decît de folos; se va pune mare preț pe faptul că ați permis deschiderea discuției în chiar cuprinsul cărții, totodată va fi favorabilă anticiparea aici a obiecțiilor care vi s-ar face, oricum, în altă parte»*.

În acest schimb de scrisori din ce în ce mai aprins, (Hasdeu afirmă la un moment dat că preopinentul îi caută „noduri în papură"), Hugo Schuchardt descifrează foarte bine temperamentul hasdeian, marele orgoliu, subiectivismul, susceptibilitatea, spiritul excesiv polemic. Și el însuși, parcă iritat, profesorul de la Graz nu se sfiește să i-o spună prietenului de la București, care nu era numai lingvist, dar și poet și gazetar, ceea ce dădea o notă mai personală activității sale științifice: « Cu riscul de a vă jigni, vă repet că sînteți prea pătimaș și nu pe deplin drept. Nu v-aș spune acest lucru acum, cînd e vorba de mine, dacă nu vi le-aș fi spus și altădată, cînd a fost vorba de alții. Această lipsă de sînge rece este aproape unicul neajuns al strălucitei Dv. înzestrări științifice: socot că este o datorie a prieteniei să vă atrag atenția asupra ei. Ce s-ar întîmpla cu cercetarea științifică, dacă toți am

* În privința discuțiilor etimologice, lăsăm pe specialiștii lingviști să-și spună cuvîntul, ca fiind în deplină cunoștință de cauză.

lucrez acum la introducerea făgăduită; dar cum, în genere, lucrez lent, înaintez şi aici doar pas cu pas, cu atît mai mult cu cît e foarte greu să poţi spune ceva nou, adevărat şi potrivit. Fiţi însă convins că mă supun acestei îndatoriri cu *mare plăcere* şi cu real interes. Cînd primesc glosarul?

Nu ar fi recomandabil, pentru a asigura cărţii o răspîndire cît mai mare, să fie dată în comision librarilor străini, de pildă unui librar din Viena şi lui Max Niemayer din Halle? Ştiţi doar că librarii germani au obiceiul de a trimite pretutindeni cărţile noi spre a fi examinate, iar cărţile româneşti au fost mediocru vîndute în Germania şi în Austria germană tocmai pentru că relaţiile librarilor cu România au fost prea puţin strînse. Nu i s-a întîmplat lui Jung[5] ca nici măcar să nu poată vedea *Istoria*[6] dumneavoastră? Cumpăniţi deci toate acestea şi, dacă luaţi vreo hotărîre, înştiinţaţi-mă şi pe mine; vă voi sprijini în realizarea ei.

Cu salutări cordiale, al dumneavoastră

HUGO SCHUCHARDT

Original. — Arhivele Statului — Bucureşti, *Fond. B.P. Hasdeu*, vol XXI, pach. 344, doc. 1173.

III

Graz, 31 ianuarie 1878

Stimate prietene,

Deoarece o doriţi, vă trimit imediat ceea ce am gata (încă de acum o lună şi jumătate) din introducere; fapt ce vă poate explica varietatea scrisurilor, feluritele corecturi, căci ieri şi alaltăieri nu am avut timp să trec pe curat diversele părţi.

[5] *Julius Jung* (1851—?) istoric austriac, antiroesslerian, specialist în antichitatea romană. A publicat: *Die Anfänge der Romänen. Kritisch-ethnographische Studie*, în „Zeitschrift für oesterreichische Gymnasien", Wien, 1876 (Eminescu recenzează lucrarea în „Convorbiri literare" X (1876—1877), nr. 8, p. 236); *Römer und Romanen in den Donauländern*, Inssburck, 1877; *Die romanischen Landschaften des römischen Reiches*, Innsbruck, 1881, ş.a.

[6] Este probabil vorba de *Istoria critică a Românilor. Pămîntul Ţărei Româneşti*, ed. a II-a, vol. I—II 1875.

---

accentua într-o asemenea măsură planul personal?».

Deşi tocmai pentru păstrarea prieteniei, Hugo Schuchardt va fi dispus la unele concesii, Hasdeu va publica separat, în 1880, într-un supliment, studiul critic al acestuia Über B. P. Hasdeu's altrumänische Texte und Glossen, **însoţit de o** Addenda şi Corrigenda, **unde înţelegea să-şi arate dezacordurile, — şi de o lămurire, în care expunea pe larg de ce nu a putut reproduce textul ca introducere. În acelaşi timp, el îşi recunoaşte într-o scrisoare către Schuchardt, pe care-l numeşte « mon excellent ami», dificultatea temperamentului, ca şi faptul că datorită severităţii critice a acestuia, a putut evita o serie de erori în comentariul său: « ...à cause de mon tempérament un peux fougueux j'aurais commis beaucoup de fautes si je n'étais pas retenu par la crainte de votre extrême sévérité».**

Scrisorile lui Hugo Schuchardt către B. P. Hasdeu ne oferă un portret moral al marelui savant român, cu atît mai de preţ, cu cît autorul nu putea fi suspectat de parţialitate. Metodic, scrupulos poate pînă la pedanterie, avînd cultul ştiinţei şi al adevărului (Amicus Plato, magis amica veritas!), de o înaltă ţinută morală, Hugo Schuchardt l-a preţuit realmente pe B. P. Hasdeu şi prin el filologia şi cultura românească. Preţuirea lui se dublează de simpatie statornică pentru poporul şi limba română. Acest mare devotat al ştiinţei, care a cerut ca după moarte să-i fie depusă inima într-un zid al bibliotecii din Graz, a fost — şi coresponsenţa cu B. P. Hasdeu ne-o confirmă o dată mai mult — un prieten al României.

Al. SĂNDULESCU

Vă rog să-mi comunicaţi *deschis* părerea dumneavoastră despre ceea ce am scris; fiţi sigur că nu o să mă simt în *nici* un caz jignit. Sinceritatea este cea mai bună garanţie a prieteniei. Paginile 1—11 cuprind consideraţii generale; atrăgeţi-mi atenţia dacă ar putea fi ceva în ele care să provoace neplăcerea compatrioţilor dumneavoastră. Paginile 12 şi următoarele cuprind consideraţii *fonetice*. Mi-am îngăduit ca în unele chestiuni să formulez o altă opinie decît dumneavoastră, nădăjduiesc să nu mi-o luaţi în nume de rău — deoarece veţi admite că, [chiar şi] pe urma felului extrem de îngrijit în care aţi tratat problema, au mai rămas cîteva puncte discutabile, iar mie ce îmi rămînea altceva de făcut, într-o prefaţă în care voiam să urmăresc detaliul, decît să le iau pe acestea în dezbatere. Deşi, poate, aş fi făcut mai bine să nu mă ocup de anume lucruri pentru care, după cum am văzut mai tîrziu, îmi lipsesc cunoştinţele prealabile necesare. În legătură cu rolul celor două semne *b* şi *ъ* nu sînt pe deplin lămurit. Nu ştiu dacă citatele mele din documentul lui Ştefan sînt demne de încredere, în „Arch. stor.“ [7]. Dumneavoastră înşivă citaţi aceleaşi forme lexicale cînd cu *b*, cînd cu *ъ*, ceea ce, probabil, se explică printr-o eroare de tipar. Care e situaţia cu documentul din „Arch. stor.“ I, 35, nr. 38 (înainte de 1600)? L-am citat de cîteva ori; cum însă nu l-aţi publicat în ultima culegere, îl socotiţi cumva inautentic? Unde, în monumentele româneşti, apare *b* sau *ъ*) pentru *ă*? Mai mult ca oricînd sînt pătruns de convingerea că unei asemenea cărţi nu trebuie să i se scrie prefaţa pînă cînd ea nu este în întregime, pînă la erată, *încheiată*. În cele şase indice anunţate vor fi unele lucruri mai bine, altele mai precis notate decît am putut eu să le grupez în treacăt; iar cu ajutorul acestor indici aş fi putut lucra mult mai sigur şi mai puţin obositor.

Ţinînd seama de toate acestea, vă rog să corectaţi lipsurile efective şi erorile lucrării mele.

În continuare mă voi ocupa mai amănunţit de glosarul dumneavoastră etimologic, care pentru noi romaniştii este aproape cel mai important lucru din carte şi voi încheia cu un excurs despre formele *steo-oa* etc. Odată cu manuscrisul mai pot aştepta încă un şpalt?

I-aţi scrie lui Niemayer, la Halle?

Cordiale salutări

—În mare grabă — al dumneavoastră devotat,

HUGO SCHUCHARDT

Original. — Arhivele Statului I — Bucureşti. *Fond. B.P. Hasdeu*, **vol. XXV, pach. 344, doc. 1172.**

(Traducerea textelor din limba germană şi note de Viorica NICŞOV)

---

[7] „Arhiva istorică a României“. Abreviind, Schuchadrt italienizează instinctiv.

NOTĂ ICONOGRAFICĂ

Bogatul fond iconografic al Bibliotecii Centrale de Stat ne-a dat posibilitatea să punem la dispoziţia *Filelor de album* din acest număr cîteva imagini Mihail Sadoveanu.

Din seria de fotografii care a imortalizat călătoria în Turcia am ales două (B.C.S. F. 100253 şi B.C.S. F. 100255) în care marele prozator, alături de Ionel Teodoreanu, se află pe puntea vasului *Dacia* traversînd Marea Neagră şi se plimbă prin pitoreştile ulişe ale Instanbulului. Impresionant este chipul marcat de suferinţă ce ne priveşte din una din ultimele fotografii ale autorului *Fraţilor Jderi* (B.C.S. F. 51823) şi care deschide *File de album*.

În încheierea acestei scurte note ţin să mai atrag atenţia asupra imaginii de tinereţe a lui G. Ibrăileanu (B.C.S. F. 76310) ajunsă în posesia instituţiei noastre prin intermediul fondului Saint Georges.

Maria POLOJINŢEV

un SADOVEANU «printre gene»

Nu se descifrează uşor resorturile de profunzime ale creatorilor. Cine va explica vreodată integral condiţiile unui spaţiu benefic în raport cu sterilitatea altuia? Ce imponderabile lucrează oare la configurarea unui climat spiritual? Mai complicat încă, — de ce un cîmp de forţe creatoare acţionează într-un anumit loc şi într-o anumită epocă? Giuseppe Ungaretti poartă cu sine ceva din soarele egiptean, sub care se născuse; la interiorizatul Albert Camus, întrebările, neliniştile sînt marcate de climatul torid al copilăriei în Algeria; un Jean Giono nu poate scrie decît în liniştea solară a unui orăşel provensal. Autenticul Sadoveanu e cel autorevelat, cel din operele capitale, — nu cel privit din afară. Licean în clasele terminale ale unui aşezămînt de veche tradiţie, asupra adolescentului venit la Iaşi în 1897 se exercita fecund un genius loci. S-a «cufundat ca într-o baie de lumină», evoluînd grăbit, «ca plantele sub soarele ecuatorial». Ziduri vechi, legende şi ctitorii ale cetăţii cu cadenţe medievale l-au îndrumat spre Sărmanul Dionis şi Domniţa Ruxandra. Intra astfel în contact afectiv, direct, cu ceea ce N. Iorga numea «spiritul trecutului nostru, care trăieşte în acest loc mai viu şi mai bogat decît oriunde aiurea ...» Încîntat, uimit, se instala organic în Oraşul amintirilor. (Un fost coleg de liceu Eugen Herovanu, descendent în linie maternă din Vigny, va alege drept titlu al unei cărţi — metafora respectivă.) La sfîrşitul secolului romantic, pasionatului de mituri i se revelau, asemenea lui Pascoli din Canti del Castelvecchio, primăveri ieşene saturate de poezie. Sub ochii severi ai magiştrilor de la „Liceul Naţional", foarte tînărul Sadoveanu îşi publica — cu pseudonime — primele pagini, meditînd a mari proiecte de viitor, legînd tot atunci, prietenii patetice cu N. N. Beldiceanu, cu N. Dunăreanu şi Enric Furtună.

Un Sadoveanu esenţial nu poate fi imaginat fără întîlnirea cu bărbile, pelerinele negre şi pălăriile supradimensionate ale grupării „Vieţii româneşti", un Han al Ancuţei la modul intelectual, în spaţiul căruia comisul Ioniţă de la Drăgăneşti devenea Calistrat Hogaş, iar Sadoveanu, taciturnul, un Zaharia Fîntînarul. Un Ibrăileanu reflexiv, cel care pregătea mental aforismele din Privind viaţa, îi devenea curînd Prietin unic. «Totdeauna aveam o simţire ciudată şi delicioasă în acelaşi timp, cînd, în convorbirile noastre îndelungi, mă simţeam pătruns şi explicat pînă în adînc, cu o simpatie în care omul şi nu numai artistul îşi căuta partea. În epoca aceasta Ibrăileanu exercita — îmi dau bine sama — o presiune delicată şi fină asupra mea, orientîndu-mă. Astfel mi-a fost învăţător pînă ce egătura mea cu viaţa şi cu lucrurile, la vîrsta de care vorbeşte Dante, s-a desăvîrşit...» În spaţiul umanistic şi boem colocvial de la „Viaţa românească", povestitori care se numeau C. Stere, Mihai Codreanu, D. D. Pătrăşcanu, Constantin Botez, I. I. Mironescu, Mihai Carp, Mihai Jacotă, Demostene Botez, G. Topîrceanu, Axinte Frunză, alţii de asemenea, actualizau întîmplări şi fapte din lumea cărţilor, ulterior combinate cu isprăvi vînătoreşti. Masa umbrelor, memorabil evocată de Ionel Teodoreanu, era imaginea elocventă a unui suflet colectiv pendulînd între istorie şi mit, deschis aventurii imaginare, — aventură în fotolii ieftine. Toate disponibilităţile sadoveniene întru afirmarea omenescului, tot ce pare clădit pe opoziţii bipolare — clasic-romantic, luciditate şi lirism, etern şi temporal, naţional şi universal — toate se armonizau cu însemnele grupului; fenomenul Sadoveanu sintetiza, în fond, un ritm, o conştiinţă globală a comilitonilor de idei în mişcarea lor spre humani. Omului sfîşiat i se opunea, acolo, un homo humanus impresionat de cel în suferinţă; în chip firesc, tragicul se constituia nu numai în motiv de filozofie, dar şi de acţiune socială; rîsul era o sfidare a urîtului, anecdota — pretext de evaziune din tipare, întîlnirile de la „Viaţa românească" fiind prilejuri de confesiuni, ca la celebrul Han sadovenian.

Destinul lui Sadoveanu repetă, în parte, destine mai vechi. Aliajul de lirism şi reflecţie bate spre elegiacul Miron Costin; romantismul solar, — spre Eminescu. De pe un promontoriu ieşean, autorul Ţării de dincolo de negură «se înduioşa» admirînd «după o veche rînduială» Iaşii «sub lumină de primăvară, — o panoramă fără pereche, pe trei coline». Era pătruns de «părerea că aşa ceva — Iaşul,

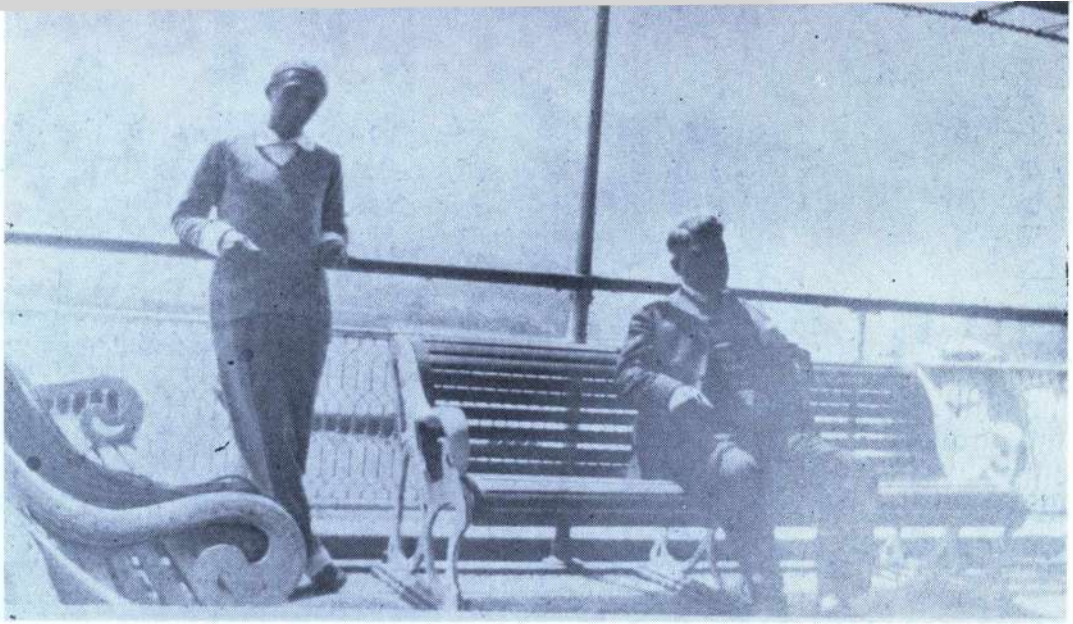

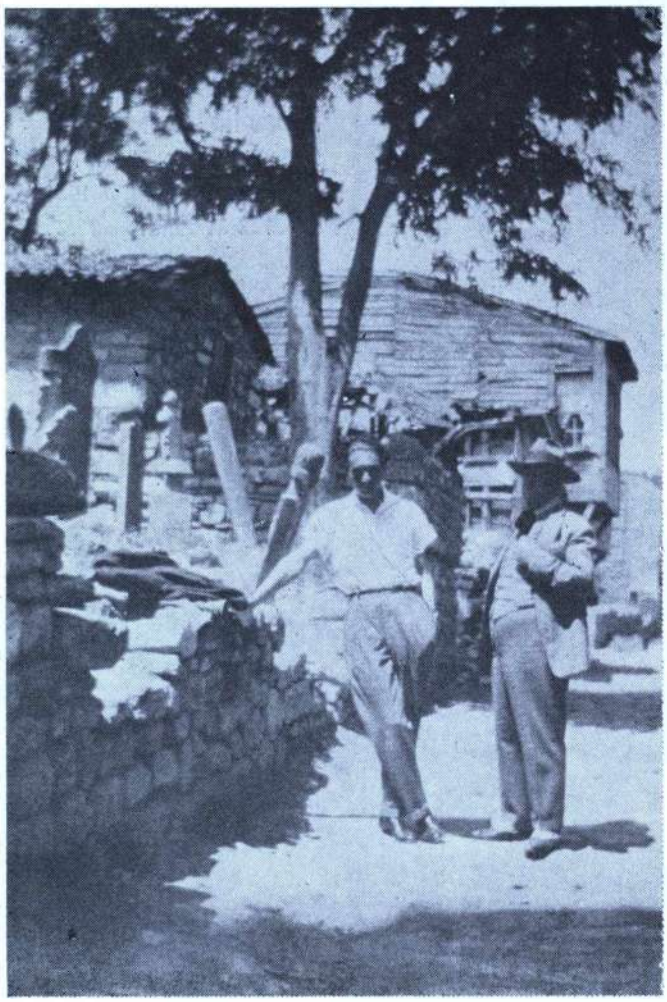

1 | 2
3

1. Mihail Sadoveanu împreună cu I. Al. Brătescu-Voinești, Demostene Botez, Ion Simionescu și G. Topîrceanu.
2. Cincinat Pavelescu, A. de Herz și Mihail Sadoveanu.
3. G. Ibrăileanu.
4, 5, 6, 7, 8. Mihail Sadoveanu în mijlocul unui grup de bibliotecari ieșeni la mînăstirea Neamț (1 septembrie 1961).
9. Alături de dr. Cantacuzino și Gr. T. Popa la Spitalul „Socola" din Iași. (Fotografiile numerotate de la 4 la 9, aflate la Arhivele Statului din Iași, ne-au fost comunicate de colaboratorul nostru D. Ivănescu. Îi mulțumim și pe această cale.)

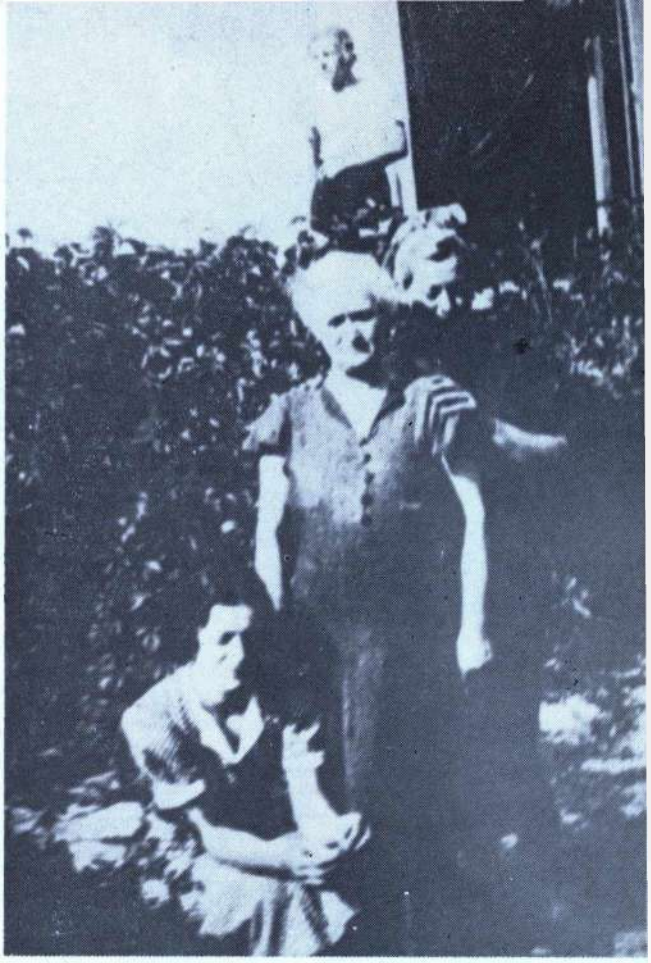

10. Mihail Sadoveanu și Ionel Teodoreanu pe puntea vaporului, în drum spre Turcia.
11. Turiști în Istanbul.
12. Mihail Sadoveanu cu familia Teodoreanu.
13. Discuție amicală cu Gr. T. Popa.
14. Panait Istrati din nou fotograf.
15. Ecaterina Sadoveanu cu fiicele în grădina casei de la Copou. (Imaginile 12, 15, precum și cea de la p. 7 ne-au fost comunicate de prof. Const. Ciopraga.)

«Primăverile din Iaşii de altădată? Amintiri care au rămas înscrise în inimi cu atîta putere, încît am simţirea că urmează a exista în sine ca valori adaose eternităţii şi după ce poeţii care le-au cîntat au căzut, şi după ce oraşul minune s-a scufundat.»

«Pe mine mă interesau îndeosebi unele privelişti şi locuri în legătură cu istoria Moldovei. Aveam nevoie de ele pentru un roman istoric pe care tocmai îl isprăveam...»

«Pe toţi ostenitorii care iubesc limba şi poporul nostru muncitor îi îndemn să împingă mai departe străduinţele lor, îndeosebi la întocmirea manualelor menite să devină îndreptar de vorbire corectă pentru tineret...»

văzut de pe Repedea — este unic pe lume» ... Emoția venea dintr-o privire totalizantă, unificînd lumina întîiului anotimp cu vocile trecutului. «Îndată mi s-au înfățișat, sub clădirile moderne și sub lumina nouă, amintirile trecutului legate de ziduri vechi, pisanii și morminte. Acolo dorm voievozi și domnițe, boieri și cneaghine, și pulberile iubirilor. Soarele de altădată zace închis în ele sub pămînt și lespezi...» (Depărtări). Pentru descifrarea propriei personalități, un poet, rezonator al comunității, face din retrospecția lirică un ceremonial de neuitat. Fragmente din Primăvara la Iași, ilustrînd orchestrarea unei teme, ne urmăresc obsedant ca marile poeme eminesciene:

«În rîpa Țicăului, lîngă o umilă căsuță, unde a trăit Creangă și a fost găzduit un răstimp Eminescu, mai durează încă niște tufărișuri de atunci, și, la un cuib vechi vine o pereche nouă, care se trage dintr-un amor de la 1886, cînd o pereche tot așa de isteață ca cea de acum cînta unor poeți care de mult au murit.

Plutește cu cîte-un scurt pîlpîit cucul pe deasupra Copoului și ne chiamă. Pe toți cei care au plecat, pe toți cei care au murit, pe toți cei care nu vor mai fi în curînd, îi chiamă această pasere a singurătății.

Fără nici o îndoială au fost primăverile Iașilor cele mai frumoase primăveri. Și, poate, vor mai fi.

Prin lumina celor de altădată, au trecut Dumitrașcu-Vodă Cantemir, Ion Neculce, Miron Costin. S-a înfolat întru slava sa Vasile-Vodă; a plîns domnița Ruxanda, cînd i-a venit împețit Timoșa Hmelnițki.

Hălăduit-au aici fără grijă boierii de la 1800, dintre care s-au ridicat patruzecioptiștii și junimiștii și toți cîți au binelucrat la „Contemporanul" și „Viața Românească". Înalta grădină de la Eternitate i-a primit pe mulți întru alinarea cea curată. Dorm acolo dascălii mei Creangă, Gane, Delavrancea și prietinii mei Anghel, Beldiceanu și Topîrceanu.

Nu pot fi în alte părți primăveri ca la Iași...».

În casa de la Copou construită de Kogălniceanu și devenită a lui Sadoveanu, acesta avea să scrie treizeci și cinci de cărți, — cîteva dintre ele capodopere. Locuise acolo, din 1916 pînă în 1919, G. Enescu. În casa de la Copou, descrisă în Strada Lăpușneanu, edificiu «cu ferestre nalte, arcuite, cu terase de piatră încununate de trandafiri acățători și c-un turnișor la colț... pe ferestruicile căruia (scriitorul) se uita cu ochiana la Ceahlău, în anotimpurile curate de august», intrau oaspeți și «prietini»: Panait Istrati, D. D. Pătrășcanu, Gala Galaction, G. Topîrceanu, I. I. Mironescu, Otilia Cazimir și ceilalți. Comisul Manole Păr Negru de la Timiș, în nouă întrupare, păstorea acolo o familie numeroasă, gălăgioasă și pitorească. Acolo se plănuiesc partide de vînătoare; de acolo, clanul Sadoveanu pleacă în vacanțe la mănăstirile de sub Munții Neamțului, reîntîlnindu-se cu «prietinii» de la „Viața românească". Lungi contacte cu scena, ca director al Teatrului Național (între 1909 și 1919), cu redacțiile „Vieții românești" ale „Însemnărilor literare" și „Însemnărilor ieșene" partide de șah pe terasa hotelului „Traian", atitudini civice exemplare, toate lasă loc finalmente contemplației. Sublimul sadovenian se reduce, în cele din urmă, la «o zare de tihnă sub un cer blînd».

Vremea Zodiei Cancerului n-a putut lăsa construcții monumentale, edificii care să probeze voința de grandios a veacurilor. Constructori au fost însă Miron Costin, Cantemir, Budai-Deleanu, Eminescu, Creangă, Caragiale și ceilalți, arhitecți ai unei spiritualități distincte. Pentru Sadoveanu, care li se alătură prestigios, cuvintele lui Neculce sînt mai prețioase decît statuetele de Tanagra sau giuvaerele unui Cellini. Pentru creatorul Baltagului și al Jderilor, vocația Frumosului e de nedesfăcut de cea a Conștiinței, iar morala un produs al iubirii. La înțelegerea acestora a contribuit spațiul spiritual ieșean, care i-a clarificat forțele interioare, sugerîndu-i un stil. «Nădăjduiesc că și popasul meu din urmă, cel definitiv, tot aici va fi», — declara scriitorul, în februarie 1939, după solemnitatea de la Universitate a primirii titlului de Doctor „Honoris Causa". Mărturia dragostei sale pentru orizontul ieșean e în același timp un final de imn: «Peste fulguirea de flori și învăluirile de frunze veștede se înalță un suflet: asta-i justificarea în veac a acestui oraș unic...».

Const. CIOPRAGA

Mihail SADOVEANU

În corespondență cu
Louis Aragon

MANUSCRISELE, CA ȘI OAMENII, ÎȘI AU destinul propriu: fericit sau nefericit, banal sau aventuros. Unele călătoresc în timp și spațiu — pierdute, apar apoi, în mod spectaculos, în locuri neașteptate, după cîteva generații. Atunci cînd textul cuprins de ele a avut forța de a interoga eternitatea, această eclipsă nu le dăunează, ci parcă le sporește valoarea. Alteori, un manuscris poate dormi ignorat într-o arhivă pentru că hazardul l-a «ascuns» privirii noastre. Așa este cazul cu cele cîteva pagini sadoveniene pe care le prezentăm acum cititorilor revistei „*Manuscriptum*". Este de data asta vorba doar de ciorna unei scrisori către Louis Aragon. Scriind *Păuna mică*, desigur, cu obișnuita-i formidabilă concentrare, maestrul n-a mai găsit pe masă hîrtie curată și, pentru a nu face o nefericită întrerupere, a luat, împreună cu alte foi, și cele pe care-și notase gîndurile către marele poet francez, le-a rupt, și pe spatele lor a continuat conceperea romanului [1]. Înglobată astfel în corpul unui alt manuscris, epistola ar fi rămas necunoscută dacă ochiul atent al cercetătorului n-ar fi descoperit-o.

Întîmplarea pe care am relatat-o, precum și unele aluzii din text, ne ajută și la o aproximativă plasare la sfîrșitul anului 1947 — începutul lui 1948, a conceperii scrisorii, deci într-o perioadă de mari evenimente naționale înnoitoare la care Mihail Sadoveanu participa cu intensitate. Epistola este o dovadă a respectuoasei amiciții dintre cei doi scriitori, uniți de idealuri sociale comune, amiciție care s-a consolidat cu ocazia vizitei poetului francez în România, din anul 1945.

Rîndurile către Louis Aragon au ajuns, desigur, la destinație, cum au ajuns și alte scrisori pe care Mihail Sadoveanu le-a adresat marilor scriitori din acel timp și ale căror ciorne s-au pierdut; azi ele se află probabil în arhive particulare sau publice așteptînd cercetătorul care să le scoată la lumină, permițîndu-ne astfel să descifrăm, în adevărata-i dimensiune, cît de mare a fost ecoul impactului personalității sadoveniene în conștiința literară internațională.

Manuela TĂNĂSESCU

[1] Epistola se află în manuscrisul sus-amintit, la pagina 63 verso și 98 recto și verso (M.L.R. 13.504); ea a fost descoperită și tradusă de colega noastră Mihaela Constantinescu-Podocea.

Cher Monsieur Aragon,

Il m'est doux de penser ⟨dans mes moments perdus, c'est-à-dire très souvent⟩ que par delà des frontières, trop étroites pour nos rêves d'écrivains, il se trouv[ent] des coeurs sincères et hardis qui puissent s'émouvoir aux nouvelles de mon pays.

C'est avec un vif sentiment de gratitude que j'ai lu dans votre journal l'article paru à la suite des derniers évènements de Roumanie et je vous en remercie tant pour ce que vous dites de moi-même que pour les généreuses pensées envers notre jeune République.

J'ai reçu la lettre que votre très précieuse collaboratrice, Madame André Viollis a bien voulu m'apporter et si je ⟨n'ai⟩ ne vous ai pas répondu tout de suite c'est que, moi même dans l'embarras, je ne savais que dire au sujet de ⟨si touchant⟩ projet d'invitation pour Paris. Comme, en tout cas, pour un certain temps, ma présence sera encore nécessaire à Bucarest, voudriez-vous m'accorder de tenir en suspens la réponse à votre question?

Ma femme et moi serions tres heureux de pouvoir nous permettre le plaisir d'un séjour en France et votre généreux accueil nous sourit de loin.

Je vous prie de vouloir bien présenter à Madame Elsa Triolet mes respectueux hommages ainsi que les meilleures salutations de la part de ma femme.

Croyez, cher Monsieur Aragon, à mon amitié très sincère.

Dragă Domnule Aragon,

Îmi face plăcere să mă gîndesc ⟨în clipele în care nu fac nimic, adică foarte des⟩ că dincolo de graniţe, prea strîmte pentru visele noastre de scriitori, se găsesc inimi sincere şi îndrăzneţe pe care veştile din ţara mea le emoţionează.

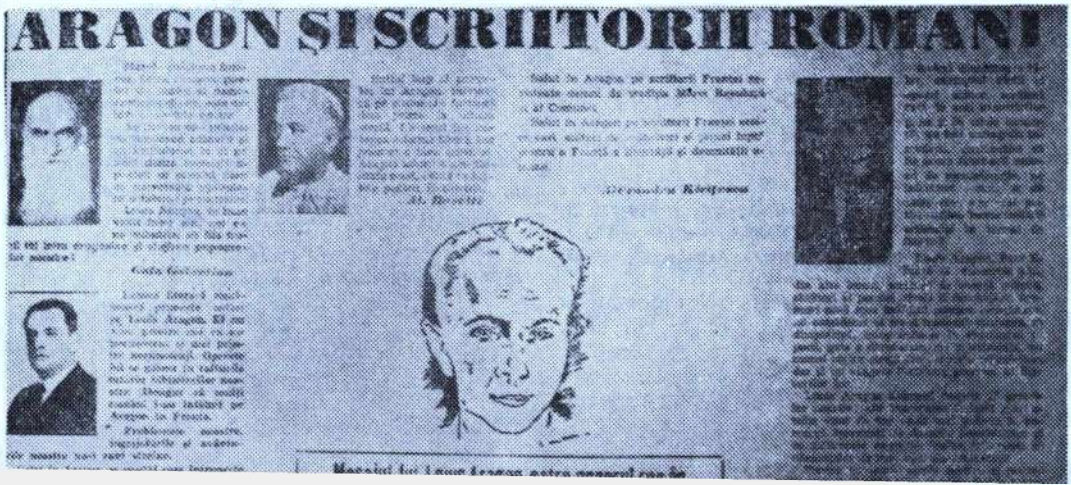
Cu un viu sentiment de recunoştinţă am citit în ziarul dumneavoastră articolul apărut în urma ultimelor evenimente din România şi vă mulţumesc atît pentru ceea ce spuneţi despre mine însumi, cît şi pentru generoasele gînduri îndreptate spre tînăra noastră Republică.

Am primit scrisoarea pe care preţioasa dumneavoastră colaboratoare, Doamna André Viollis a binevoit să mi-o aducă şi nu v-am răspuns imediat pentru că, eu însumi în încurcătură, nu ştiam ce să vă spun în privinţa ⟨atît de mişcătorului⟩ proiectului de invitaţie la Paris. Cum, în tot cazul, pentru un timp oarecare prezenţa mea va fi încă necesară la Bucureşti, aţi vrea să mă lăsaţi să amîn răspunsul la întrebarea dumneavoastră?

Soţia mea şi cu mine vom fi fericiţi să ne putem permite plăcerea unei şederi în Franţa şi generoasa dumneavoastră primire ne surîde în mod deosebit.

Vă rog să binevoiţi a prezenta Doamnei Elsa Triolet respectuoasele noastre omagii, dimpreună cu cele mai bune urări din partea soţiei mele.

Fiţi sigur, dragă Domnule Aragon, de sincera mea prietenie.

ARAGON ŞI SCRIITORII ROMÂNI

Jules VERNE

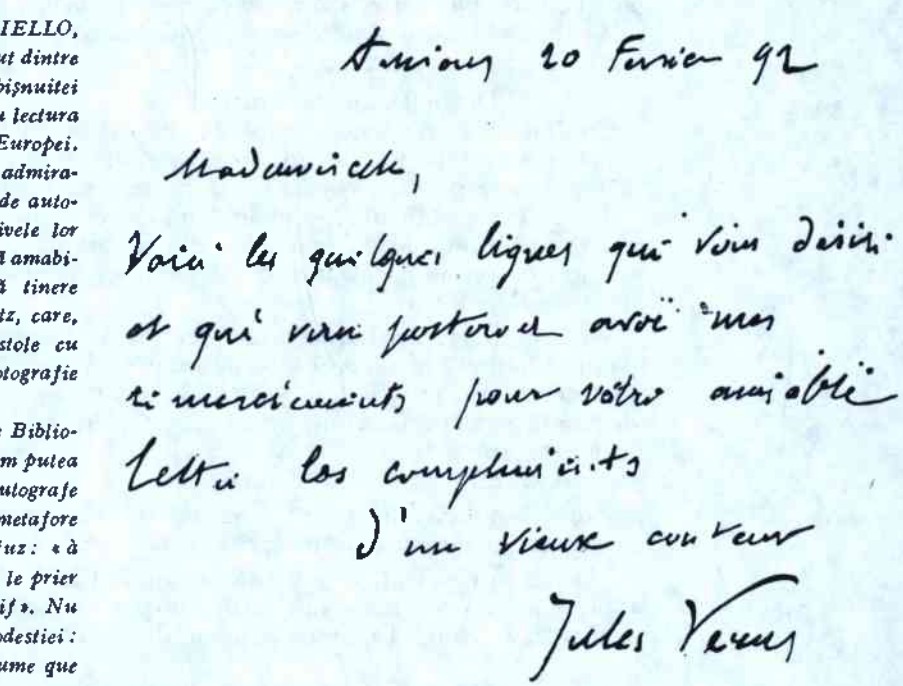
Autografe şi dedicaţii către o admiratoare din Galaţi

CÎND ÎI SCRIA LUI MARIO TURIELLO, la 10 aprilie 1895, că este «cel mai necunoscut dintre oameni», Jules Verne trecea peste limitele obişnuitei modestii, într-un moment cînd interesul pentru lectura romanelor sale depăşise de mult marginile Europei.

Nu mai era un secret, pentru mulţi dintre admiratorii săi, că locuia la Amiens, unde doritorii de autografe şi fotografii îi vor trimite intempestivele lor misive, la care obişnuia să răspundă cu multă amabilitate. Printre aceştia se numără şi două tinere gălăţene, surorile Rovena şi Antonia Schwartz, care, între anii 1892—1896, schimbă patru epistole cu renumitul povestitor, nereuşind să obţină o fotografie de la acesta [1].

În scrisorile ce fac astăzi parte din colecţiile Bibliotecii „V. A. Urechia" [2] *alături de formulele, am putea zice tipice, epistolelor adresate amatorilor de autografe şi fotografii, marele vizionar aşază şi cîteva metafore ce sensibilizează artistic exprimarea unui refuz: «à mon âge, on ne va plus déranger le soleil pour le prier de forcer ses traits sur la plaque d'un objectif». Nu lipseşte nici o uşoară renunţare la „masca" modestiei: «J'ai, à l'heure qu'il ait, fait autant de volume que j'ai d'années ce que veut dire que j'ai soixante sept ans plus accomplis que ne le dont mes romans».*

Astfel de scrisori particulare şi ocazionale pot furniza date pentru completarea portretului psihic al autorului.

Amiens 20 Février 92

Mademoiselle,

Voici les quelques lignes que vous désirez et que vous voulez bien accepter avec mes remercîments pour votre aimable lettre les compliments

D'un vieux confrère

Jules Verne

Dacă Jules Verne ar fi dat curs tuturor insistenţelor epistolare ale Rovenei Schwartz — a fost cel puţin o scrisoare la care n-a răspuns — colecţia gălăţeană de epistole verniene ar fi fost mai bogată.

Probabil că atît vîrsta cît şi problematica minoră a corespondenţei l-au determinat să întrerupă, în 1896, dialogul deschis la 1892.

Nedelcu OPREA
Paul PĂLTĂNEA

---

[1] Vezi şi N. Liu, *Jules Verne. Autograf pentru o admiratoare*, în *„Manuscriptum"*, VI, 2, (19)/1975, p. 152; Simion Săveanu, *Pe urmele lui Jules Verne în România*, Bucureşti, Editura „Albatros", 1980, pp. 62—63.

[2] O sumară descriere a colecţiei de autografe şi scrisori, în *„Manuscriptum"*, XI, 2, (39), 1980, pp. 170—171.

I

Amiens 20 Fevrier [18]92

Mademoiselle[3],

Voici les quelques lignes que vous desiriez et que vous porteront, avec mes remerciments pour votre aimable lettre, les compliments d'un vieux conteur.

JULES VERNE

[Adresa pe plic:]
Mademoiselle Vecchia Rovena Schwartz
25 rue St. Spiridon
Galatz
Roumanie.

I

Amiens 20 februarie 1892

Domnişoară,

Iată cele cîteva rînduri pe care le doreaţi şi care vă vor aduce, odată cu mulţumirile mele pentru amabila dumneavoastră scrisoare, complimentele unui bătrîn povestitor.

JULES VERNE

[Adresa pe plic:]
Domnişoarei Vecchia Rovena Schwartz
25 strada Sf. Spiridon
Galaţi
România

II

Amiens 3 Janvier 1896[4]

Madame,

Une assez longue absence m'a empêché de répondre à votre première lettre, et, de [indescifrabil] *je m'empresse de répondre à la seconde. Je ne puis à mon grand régret, ne le faire que par ces quelques lignes bien dues pour la sympathie que vous me témoigner. Je n'ai aucune photographie que je puisse vous envoyer, et, à mon âge, on ne va plus déranger le soleil pour le prier de forcer ses traits sur la plaque d'un objectif. Vous voudrez donc bien m'excuser, Madame, et recevoir, en echange de vos souhaits, mes meilleurs voeux pour le renouvellement de cette année.*

Votre très reconnaissant et respecteux serviteur

JULES VERNE

[Adresa pe plic:]
Madame Rovena Schwartz
25 rue St. Spiridon
Galatz
Roumanie

---

[3] Biblioteca „V. A. Urechia", Galaţi, Ms. I/241. A fost publicată în traducere de Simion Săveanu, *Pe urmele lui Jules Verne în România*, p. 62. Este însă greşită afirmaţia că şi celelalte trei scrisori sînt adresate Rovenei Schwartz.

[4] Biblioteca „V. A. Urechia", Galaţi, Ms. II/213.

II

Amiens, 3 ianuarie 1896

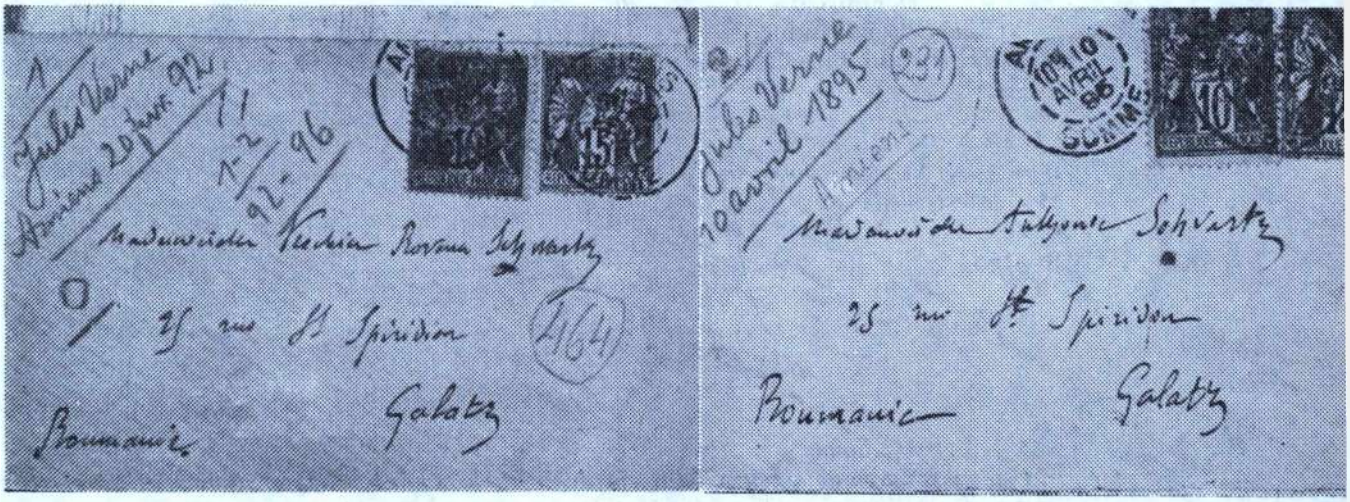
Doamnă,

O absență destul de lungă m-a împiedicat să vă răspund la prima dumneavoastră scrisoare, și, *[indescifrabil]* mă grăbesc să răspund la cea de a doua. Nu pot, cu tot regretul, s-o fac decît prin aceste cîteva rînduri, mult datoratei simpatii pe care mi-o mărturisiți. Nu am nici o fotografie pe care să v-o pot trimite, și, la vîrsta mea, nu mai merge să necăjești soarele pentru a-l ruga să-și plaseze razele sale pe placa unui obiectiv. Veți binevoi deci să mă scuzați, doamnă, și să primiți, în schimbul urărilor dumneavoastră, cele mai bune urări pentru începutul acestui an.

Al dumneavoastră foarte recunoscător și respectuos servitor,

JULES VERNE

[Adresa pe plic:]
Doamnei Rovena Schwartz
25 strada Sf. Spiridon
Galați
România

III

Amiens, 21 Mars [18]95

Mademoiselle,

Je m'empresse de répondre à votre aimable lettre, mais je crains bien de ne pouvoir satisfaire qu'à demi. De photographie je n'en ai plus une seule, et à mon âge on n'en fait plus faire. J'ai, à l'heure qu'il ait, fait autant de volumes que j'ai d'années — ce que veut dire que j'ai soixante sept ans plus accomplis *que ne le dont mes romans..Veuillez donc m'excuser, si je me borne à vous adresser ces quelques lignes avec mes compliments pour la manière dont vous écrivez le français. Je ne puis vous répondre dans votre langue, Mademoiselle, mais je ne vous en prie pas moins de recevoir l'assurance de ma respectueuse considération.*

JULES VERNE

[Adresa pe plic:] *Mademoiselle Antonie Schwartz*
25 rue St. Spiridon Galatz Roumanie

III

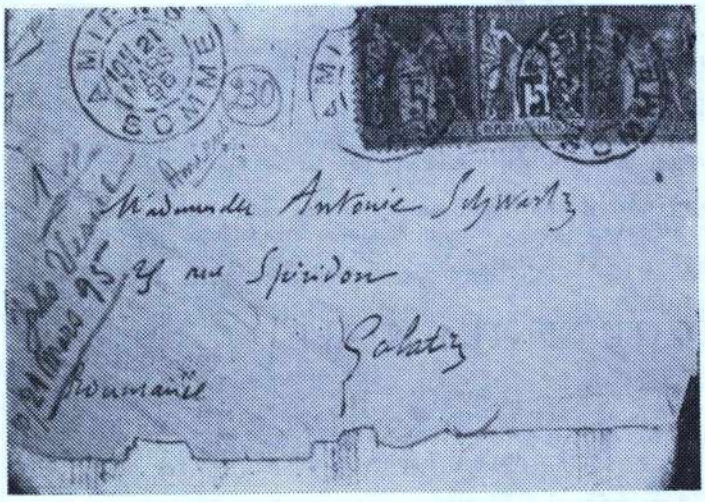
Amiens, 21 martie 1895

Domnișoară,

Mă grăbesc să vă răspund la amabila dumneavoastră scrisoare, dar mă tem că nu pot să vă împlinesc decît pe jumătate dorința. Fotografie nu mai am decît una singură și la vîrsta mea nu se mai face să fac altele. Am scris, pînă în prezent, tot atîtea volume cîți ani am — ceea ce înseamnă că am 67 de ani *împliniți*, ca și romanele mele. Vă rog deci să mă scuzați dacă mă mărginesc să vă adresez aceste cîteva rînduri cu felicitări pentru modul în care scrieți în franceză. Nu pot să vă răspund în limba dumneavoastră, domnișoară, dar vă rog să primiți asigurarea nu mai puțin respectuoasei mele simpatii.

JULES VERNE

[Adresa pe plic:]
Domnișoarei Antonia Schwartz
25 strada Sf. Spiridon
Galați
România

IV

Amiens, 10 Avril 1895

Mademoiselle [5],

J'ai reçu votre touchante lettre, et je prends part au chagrin qu'elle exprime avec tant d'émotion. Si ma réponse a pu vous causer quelque plaisir, j'en suis on ne peut plus heureux. Quant au portrait que vous me demandez, j'ai le régret de ne pouvoir vous satisfaire. Je ne possède aucune photographie que puisse vous être envoyée, et je ne suis plus à l'âge où l'on se risque à poser devant un objectif. Je le régrette vivement, je le répète, et je vous prie d'agréer de nouveau l'assurance de ma respectueuse sympathie.

JULES VERNE

[Adresa pe plic:]
Mademoiselle Antonia Schwartz
25 rue St. Spiridon Galatz Roumanie

IV

Amiens, 10 aprilie 1895

Domnișoară,

Am primit emoționanta dumneavoastră scrisoare și împărtășesc tristețea pe care o exprimă cu atîta emoție. Dacă răspunsul meu a putut să vă provoace oarecare plăcere, sînt nespus de fericit. Cît privește fotografia pe care mi-o cereți, regret că nu pot să vă satisfac dorința. Nu am nici o fotografie pe care să v-o pot trimite și nu mai sînt la vîrsta la care îndrăznești să pozezi în fața unui obiectiv. Regret mult, v-o repet, și vă rog să primiți, din nou, asigurarea respectuoasei mele simpatii.

JULES VERNE

[Adresa pe plic:] Domnișoarei Antonia Schwartz
25 strada Sf. Spiridon Galați România

[5] Biblioteca „V. A. Urechia", Galați. Ms. II/212.

PUNCT • CONTRA • PUNCT

ŞI TOTUŞI IBRĂILEANU ERA... GALACTION

Vechi colaborator şi fidel cititor al revistei noastre, Gh. Cunescu ne semnalează, într-o scrisoare din 19 octombrie a.c., o regretabilă eroare iconografică strecurată în numărul trecut, 3(40)/1980, al „Manuscriptum-ului":

« Citesc, atent şi cu plăcere, paginile revistei dumneavoastră. Ele îmi amintesc de neuitatul nostru Perpessicius... Mă bucur de fiecare dată, cînd găsesc materiale preţioase — şi sînt în fiecare număr. Felicitări şi mulţumiri dumneavoastră şi colaboratorilor dumneavoastră.

Dar... dar, deopotrivă, mă întristez cînd găsesc în ele erori. Iată, o eroare iconografică s-a strecurat în nr. 3 curent. La pagina 174 s-a publicat o fotografie, neînsoţită de obişnuita legendă. Din context şi direct, la pagina 188, *Fotografii*, se afirmă că este *Garabet Ibrăileanu*.

Este eronat. Nu cunosc cui să-i atribui această gafă iconografică: profesorului Al. Piru, semnatarul textului *G. Ibrăileanu, ccrespondenţă estivală* cu..., ştiut, altminteri, ca exigent în cele ce scrie, sau vreunui colaborator de la Muzeul literaturii?... Rămîne să stabiliţi dumneavoastră... Nu orice om cu barbă din ţară este Garabet Ibrăileanu. A mai păţit aşa şi Teodor Vârgolici, care, cu cîţiva ani în urmă, a publicat, în *„Magazin istoric"*, fotografia unui bărbăcs drept Gala Galaction...

Aici, însă, cmul cu barbă din fotografia în cauză, este *Gala Galaction*. Fotografia a fost publicată în anul 1958, în revista *„Cravata Roşie"* (nr. 3, martie, p. 21), însoţită de textul explicativ: *Gala Galaction la ruinele cetăţii Tîrgovişte* (1912). N. Dunăreanu a alăturat-o, împreună cu alte fotografii, articolului său cu amintiri despre Gala Galaction. O am şi eu, într-o copie foto. Dacă te uiţi mai atent la ea, este evident că-i Gala Galaction, nu G. Ibrăileanu.

Desigur, veţi găsi o modalitate, ca să rectificaţi ercarea... »

Eroarea aparţine redacţiei şi nu profesorului Al. Piru. Fotografia cu pricina ne-a parvenit într-o copie şi, fără a se mai face operaţia de identificare necesară, am acordat credit explicaţiilor pe care ni le-a oferit posesorul ei.

Îi mulţumim colaboratorului nostru pentru cuvenitele precizări şi rămînem îndatoraţi tuturor celor care ne pot furniza informaţii riguroase capabile să corecteze asemenea scăpări, care, deşi minore în aparenţă, în perspectiva istoriei literare îşi dovedesc importanţa.

MANUSCRIPTUM

DOCUMENTE — NU SUPOZIŢII SENTIMENTALE

Stimate tovarăşe redactor şef,

Vă rog să daţi publicităţii rîndurile de faţă menite să lămurească cîteva false probleme ridicate în cele două articole apărute sub semnătura lui Florea Firan în revista *„Ramuri"* (nr. 9(195)/septembrie 1980, pagina 10 şi nr. 10(196)/octombrie 1980, pagina10) cu titlul *Noi date argheziene*. Cum sîntem vizaţi direct, în virtutea dreptului la replică, dar şi pentru a orienta discuţia pe o bază reală, se impune să aducem unele precizări:

1. Subsemnatul a încredinţat tiparului prin revista *„Manuscriptum"* nu numai cele două *documentarii* Tudor Arghezi (nr. 2 şi 3 din 1975) menţionate în articolul lui Florea Firan, ci a comentat şi alte materiale şi acte argheziene (vezi *„Manuscriptum"* nr. 1/1976,3/1979 şi 2/1980) care, curios lucru, deşi aparent ignorate, sînt folosite din plin în consideraţiile lui F. F.

2. Cele două articole ale lui Florea Firan nu comunică *documente*, aşa cum ne-am fi aşteptat după titlu, ci doar două epistole adresate de colonelul pensionar Nicolae N. Theodorescu domniei sale. Avem tot respectul pentru fratele poetului dar, cu regret, trebuie s-o spunem, nu-l putem *crede pe cuvînt*, cît timp nu-şi sprijină afirmaţiile pe acte, ci doar pe ... „amintiri" (unele dintre ele de-a dreptul înduioşătoare, precum cele referitoare la „grijile" părintelui pentru viitorul adolescentului Arghezi).

3. Ne surprinde că un cercetător meritoriu şi abilitat ca F. F. poate să admită afirmaţia lui Nicolae N. Theodorescu că *« documentul 542 nu este actul de naştere al lui Arghezi »*. Lăsînd la o parte că acelaşi *act de naştere*, reprodus de noi şi în facsimil, a fost certificat de Mitzura Arghezi, care l-a găsit printre documentele tatălui ei, că însuşi Arghezi, prin revenirile înscrise oficial în act (pseudonimul) îl recunoştea drept al lui, ne întrebăm totuşi cum se poate nega un document numai prin supoziţii sentimentale, fără a aduce alte probe în loc. Riscăm astfel să-l acuzăm pe marele scriitor de *fals în acte publice*, numai din dorinţa de a avea ultimul cuvînt.

Avînd noi înşine, ca dealtfel toţi cercetătorii vieţii lui Arghezi, unele ezitări şi încertitudini, am fi dorit să găsim în articolele lui F. F. o reală contribuţie la elucidarea problemelor controversate din biografia arghezianâ, prin cercetarea arhivelor din Craiova şi Fiteşti, unde investigaţiile noastre au fost doar sporadice.

Deoarece materialele documentare cu privire la Tudor Arghezi au fost publicate în paginile revistei *„Manuscriptum"*, revistă care de-a lungul anilor şi-a creat o binemeritată reputaţie în stimularea dezbaterilor menite să stabilească adevărul ştiinţific, îngăduiţi-mi ca şi de această dată să mă adresez bunăvoinţei dumneavoastră.

Primiţi expresia deosebitei mele consideraţii,

C. POPESCU-CADEM

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

1 aprilie — 30 iunie 1980

A

ARGHEZI (Tudor)

Arghezi (Mitzura) — Dintre puținele inedite (poem). „*Steaua*", anul XXX, nr. 5, mai 1980, p. 3.

— Inedit (epigramă și iconografie). „*Ateneu*", anul XVII, nr. 2, iunie 1980, p.4.

— Poeme, catrene, distihuri; Stanțe — pagini de proză; *Dodi-Podi* — teatru; Tablete cenzurate; *[Parenteze]*. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 2(39), 1980, pp. 9—19,21—39.

Basarab (A. A.) — Semne pe cărți (dedicații către T. Arghezi). „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 2(39), 1980, pp. 60—62.

Brezu (Constandina) — Corespondență către C. Serienescu. *Ibid.*, pp. 49—55.

Cincă (Stelian) — Scrisori argheziene către Liviu Rebreanu. „*Tribuna*", anul XXIV, nr. 21, 22 mai 1980, p. 7.

Florescu (Nicolae) — Momente dintr-o prietenie de excepție (*Memoriu*, Scrisoare către N. D. Cocea). „*Cronica*", anul XV, nr. 21, 23 mai 1980, pp. 6—7.

Ichim (Florica) — Memoriu confidențial adresat lui Al. Mavrodi; Corespondență către Camil Petrescu. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 2(39), 1980, pp. 20—21, 40—42.

Penția (Tiberiu) — Corespondență către Tiberiu Penția. *Ibid.*, pp. 48—49.

Popescu-Cadem (Const.) — Alt recurs la biografia argheziană. *Ibid.*, pp. 179—184.

Țugui (Pavel) — Corespondență către N. M. Condiescu. *Ibid.*, pp. 43—48.

B

BACONSKY (A. E.)

Cristescu (Maria-Luiza) — Ultimele pagini ale unui manuscris de A. E. Baconsky. „*Vatra*", anul IX, nr. 5, 20 mai 1980, p. 7.

Fotea (Corneliu) — *« Sfaturi nu-mi place să dau »* (scrisoare). „*Tribuna*", anul XXIV, nr. 25, 19 iunie 1980, p. 2.

BĂLĂCESCU (Lucia, Dem.)

Rădulescu (Mihai) — *Matin; Le Matin* — tălmăciri din *Flori de mucigai*, „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 2(39), 1980, pp. 57—58.

C

CARACOSTEA (D.)

Chișu (Lucian) — D. Caracostea în corespondență cu I. Bianu „*Revista de istorie și teorie literară*", nr. 2(29), aprilie — iunie 1980, pp. 326—327.

D

DENSUSIANU (Nic.)

Oprișan (I.) — *Începuturile artei militare la Carpați și Dunărea de Jos* (V). „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 2(39), 1980, pp. 77—81.

H

HASDEU (B. P.)

Ilin (Stancu) — *Inelul și năframa* (V). „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 2(39), 1980, pp. 73—75.

I

ISTRATI (Panait)

Dan (Ilie) — *« Tot Tazlăul, toți Iașii, ... s-au deșteptat în mine ! »* — epistolă către I. I. Mironescu. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 2(39), 1980, pp. 172—173.

Talex (Alexandru) — Corespondență cu Jean-Richard Bloch (IV). „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 2(39), 1980, pp. 162—169.

IVASIUC (Al.)

Chiper-Ivasiuc (Tita) — *[Un posibil autoportret la 45 de ani] ; Note despre spiritul colectiv ; Ideologie și sistem deschis ; Grigore* (proiect de nuvelă istorică); *Cornel* (început de roman). „*Vatra*", anul IX, nr. 6, 20 iunie 1980, pp. 4—6, 8—9.

Cristescu (Maria-Luiza) — *« Detest înapoierea ca pe un dușman personal și aș dori ca România să fie o țară avansată »* (interviu). *Ibid.*, p. 7.

J

JOJA (Athanase)

* * * Cuvîntare rostită la cea de a 80-a aniversare a lui T. Arghezi, mai 1960. „*Familia*", anul 16, nr. 5, mai 1980, p. 5.

K

KOGĂLNICEANU (Mihail)

Kogălniceanu (Ion M.) — *« ... am nevoie să te am lîngă mine ... »* — epistolar din ultimii ani de viață. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 2(39), 1980, pp. 147—152.

M

MAIORESCU (Titu)

Ciachir (Nicolae) — *« ... interpretul fidel a tot ce privește țara noastră ... »*, corespondență diplomatică. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 2(39), 1980, pp. 107—111.

Mașek (Victor Ernest) — *« ... o mare regulă de stil, singura : claritatea ! »* — aforisme și cugetări. *Ibid.*, pp. 97—101.

Sabău (Flaviu) — *« ... Crîmpeie de idei asupra poeziei ... »* — scrisoare către Ana Conta. *Ibid.*, pp. 103—104.

N

NEGRI (Costache)

Păltănea (Paul) — Informații inedite despre tinerețea lui Costache Negri. *„Revista de istorie și teorie literară"*, nr. 2(29), aprilie — iunie 1980, pp. 322—324.

O

ODOBESCU (Al.)

Bucur (Marin) — *« ... membru al Comisiei documentale ... »* — dosar. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 2(39), 1980, pp. 116—119.

P

PAPADAT-BENGESCU (Hortensia)

Stamatiadi (Dimitrie) — *[În orașul provincial]* — un alt fragment din *Fetița*. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 2(39), 1980, pp. 84—93.

PETRESCU (Camil)

Călin (Liviu) — De la prototipuri la personajele romanului *Patul lui Procust*. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 2(39), 1980, pp. 121—124.

R

REBREANU (Liviu)

Ivănescu (D.) — *Ofițerul de gardă*. Comedie de Franz Molnar în traducerea lui L. Rebreanu. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 2(39), 1980, pp. 155—161.

S

SADOVEANU (Mihail)

Beceanu (Maria) — *« ... o datorie pentru semenii mei »* — scrisori către Calmanovici. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 2(39), 1980, pp. 113—114.

SLAVICI (Ioan)

Vatamaniuc (Dimitrie) — *Interpunctuațiunea* — capitol din *Gramatica limbii române*. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 2(39), 1980, pp. 135—136.

SLAVICI (Ioan Marcel)

Marcea (Pompiliu) — *« ... tatii ți plăcea munca înainte de orice »* — amintiri. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 2 (39), 1980, pp. 128—134.

STELARU (Dimitrie)

Moldovan (Claudiu) — *« Am ars, am scris ... »* (interviu). „*Ramuri*", nr. 5, 15 mai 1980, p. 11.

Ș

ȘULUȚIU (Octav)

Florescu (Nicolae) — Laudă pentru „Psalmistul Arghezi" poezie; *Profesorul sensibilității noastre* — comentariu. „*Transilvania*", anul IX, nr. 5, mai 1980, pp. 10,11—12.

V

VIANU (Tudor)

Constantinescu-Podocea (Mihaela) — *« ... invitați la sinceritate ... »* — jurnal. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 2(39), 1980, pp. 138—145.

VINEA (Ion)

Stoica (Petre) — *« De ce-mi zvoniți în minte cuvinte din trecut? »* „*Tribuna*", anul XXIV, nr. 22, 29 mai 1980 (Evocări).

Iconografie

ICONOGRAFIE

FACSIMILE: Jean Bart (108); I. Al. Brătescu-Voinești (108); Ion Creangă (145); Mihai Eminescu (139); O. Goga (108); dr. Petru Groza (135); G. Ibrăileanu (18, 19); N. Iorga (133, 167); Petru Maior (154, 158); Titu Maiorescu (7); Perpessicius (138, 169); Al. Rosetti (8); Mihail Sadoveanu (11, 23, 40, 48, 53, 64, 72, 74, 88, 90, 91, 93, 104, 106, 116, 119, 121, 126, 128, 130); Jules Verne (180, 182, 183).

FOTOGRAFII: Louis Aragon (178); N. N. Beldiceanu (83); D. Caracostea (47); Ion Creangă — acte (143); Nicolae Dunăreanu (83); Gala Galaction (132); Graz — imaginea orașului (172); Nicolae Iorga (159); T. Pamfile (83); Perpessicius (132); Camil Petrescu (132); Liviu Rebreanu (47); Mihail Sadoveanu (7, 14, 15, 18, 24, 33, 36, 47, 49, 83, 87, 100, 115, 119, 121, 132); obiecte Mihail Sadoveanu aflate în posesia Muzeului literaturii române (11, 12, 13, 16, 17, 20, 21, 26, 27, 37, 42, 43, 57, 86, 125, 127, 131, 137, 175); coperți ale unor volume Mihail Sadoveanu — ediții rare (14, 27, 30, 81, 103, 105, 109, 123, 128); afișe (61, 63, 69), acte Mihail Sadoveanu (111, 112, 116, 119, 121, 134, 135); avocatul Al. Sadoveanu (110); Ion Sava (115); Emil Serghie (115).

DESENE: C. Baba — Mihail Sadoveanu — desen (138); D. Stoica — Mihail Sadoveanu, schiță în creion (110); Portretul mamei lui Mihail Sadoveanu (110); Octav Șuluțiu — caricatură Mihail Sadoveanu (41); „ ' „ Petru Maior (146).

NO. 4, 1980, OF THE REVIEW „Manuscriptum" celebrates the anniversary of 100 years since the birth of Mihail Sadoveanu. A group of articles, with two introductory notes by Al. Rosetti and Ion Lăncrănjan, offers to the readers a comprehensive image, and sometimes unexpected, of the many facets of the creative personality of the great prose writer. Thus, the poet is present with several poems accompanied by an interview with Valeria Sadoveanu, and the playwright with the comedy „Zile vesele după război" *(Merry Days After the War), with a preface by D. Ivănescu. We discover an unusual aspect of the novelist in the article of Al. Oprea, entitled* Mariana Vidrașcu, under the arbitration and in those of G. Ibrăileanu and Perpessicius, *who resume, bringing new evidences, the well known problem of Sadoveanu's way of creation. The novelist is represented by two texts:* Bădia Mihai *and* April 23-rd, 1944 *— commented by Ni- colae Florescu-*

As it is known, the author of Baltagul, *was a citizen writer, always present in Romania's public life, whenever a just cause had to be supported. Mihail Sadoveanu's activity in the press — more than fifty years — is illustrated in the pages of the review with Fragmentariu Publicistic, and his activity as a university reader, always ready to place his work in the service of the education of the people's masses, with two conferences delivered over the radio,* Cartea pentru popor *(The Book in the service of the people) and* Despre Casa Scriitorilor, *(About the Writers' House), reported by Victor Crăciun.*

The summary of this issue is completed with a comprehensive anti-conservative political pamphlet by Mihai Eminescu, with new contributions to the biography of Ion Creangă and with several letters by Petru Maior.

The dimension abroad of the personality of some great Romanian writers is underlined in the correspondence of Hugo Schuchardt with B. P. Hasdeu. The present issue ends with the presentation of several autographs and dedications by Jules Verne to a Romanian admirer.

LE NUMÉRO 4 DE CETTE année de la revue *Manuscriptum* célèbre l'anniversaire du centenaire de la naissance de Mihail Sadoveanu. Un groupage de grande étendue, préfacé par deux tablettes signées: Al. Rosetti et Ion Lăncrănjan, offre aux lecteurs une image vaste et parfois surprenante des multiples facettes de la personnalité créatrice du grand prosateur. A cette lumière, le poète est présent à travers quelques poèmes accompagnés d'un interview donné par Valeria Sadoveanu la veuve de l'ecrivain, le romancier surgit de l'étude *Mariana Vidrașcu sous l'arbitrage de G. Ibrăileanu et Perpessicius* par Al. Oprea, étude qui reprend le problème tellement débattu de la manière sadovenienne de création, en l'enrichissant par de nouvelles preuves; le narrateur est également mis en évidence par deux textes: *Bădia Mihai* et *23 Avril 1944*, commentés par Nicolae Florescu, tandis que le dramaturge est représenté par la comédie *Journées allègres après la guerre*, préfacée par D. Ivănescu.

A ce que l'on sait, l'auteur du *Baltag (Le Hachereau)* a été un écrivain-citoyen, présent à tout propos au milieu de la vie publique roumaine, chaque fois qu'une cause juste réclamait être defendue. Son activité journalistique, qui dépasse une cinquantaine d'années, est illustrée dans les pages de la revue par un Fragmentarium de publiciste, pendant que le conférencier, toujours prêt à mettre son verbe au service de l'éducation des masses est présent par deux allocutions radiophoniques: *Livres pour le peuple* et *La Maison des Ecrivains*, communiquées par Victor Crăciun.

Le sommaire de ce numéro est complété par un surprenant pamphlet politique anticonservateur de Mihai Eminescu, par de nouvelles contributions à la biographie de Ion Creangă, par plusieures épîtres de Petru Maior.

La présentation de la correspondance entre Hugo Schuchardt et B. P.Hasdeu, quelques autographes et dédications Jules Verne envers une admiratrice roumaine clôt le présent numéro.

HEFT 4/1980 DER ZEITschrift „Manuscriptum“ *ist dem 100. Geburtstag Mihail Sadoveanus gewidmet. Zwei kurze einleitende Texte — von Al. Rosetti bzw. Ion Lăncrănjan — gehen der Montage voraus, die dem Leser eine umfassende Übersicht mit oftmals überraschenden Aspekten, über die Persönlichkeit dieses großen Prosaschriftstellers bietet. Ausgehend von den Untersuchungen G. Ibrăileanus und Perpessicius' zeigt Al. Oprea in der Studie* Mariana Vidrașcu *eine neue Möglichkeit des Verständnisses des Werkes von Sadoveanu auf. Er nennt neue Aspekte im Zusammenhang mit dem Schaffensmodus des großen Romanciers. Der Erzähler Sadoveanu ist durch zwei von Nicolae Florescu kommentierte Texte vertreten:* Bădia Mihai *(Vetter Mihai) und* 23 aprilie 1944. *Sadoveanu als Lyriker bietet uns einige Gedichte. Es folgt ein Interview mit Valeria Sadoveanu. Aus dem dramatischen Schaffen des Schriftstellers bringt das Heft das Lustspiel* Zile vesele după război *Lustige Tage nach dem Krieg) mit einem Vorwort von D. Ivănescu.*

Bekanntlich war der Autor des Romans Baltagul *(Nechifor Lipans Weib) ein Schriftsteller mit gesellschaftlichem Verantwortungsbewußtsein, der aktiv am öffentlichen Leben Rumäniens teilnahm, wenn es darum ging, eine gerechte Sache zu unterstützen. Sein Wirken in der Presse, das sich über ein halbes Jahrhundert erstreckte, wird in der Zeitschrift durch* Fragmentariu publicistic *(Publizistische Fragmente) gewürdigt. Als Vortragender, der sein Wort in den Dienst der Erziehung der Massen stellte, ist Sadoveanu durch zwei Radiovorträge vertreten die von Vikfor Crăciun vorgestellt werden. Der Inhalt des Heftes wird durch ein fortschrittliches politisches Pamphlet Mihai Eminescu ergänzt, außerdem von neuen Beiträgen zur Biographie Ion Creangăs und durch mehrere Briefe Petru Maiors.*

Zeugnis der Verbindung großer rumänischer Schriftsteller mit dem Ausland ist der Briefwechsel zwischen Hugo Schuchardt und B. P. Hașdeu. Den Abschluß des Heftes stellen einige Autogramme und Widmungen Jules Vernes an eine rumänische Leserin dar.

ЧЕТВЕРТЫЙ НОМЕР ЖУРнала „Manuscriptum“ за етот год посвящен столетию рождения Михаила Садовяну. Группировка родственных материалов, в начале которых публикуются небольшие статьи Ал. Росетти и Йона Лэнкрэнжан, дают читателю обширное, иногда неожиданное, изображение многообразных аспектов творческой личности великого прозаика. Так, открывая необыкновенный образ романиста, исследование Ал. Опря *Мариана Видрашку в обсуждении Г. Ибрэиляну и Перпессичиуса* возобновляет, на основе новых свидетельств, спорный вопрос творческого способа Михаила Садовяну. Также, рассказчик представленным двух текста: *Бэдия Михай* и *26 апрелья 1944 г.*, прокомментированные Николаем Флореску, и комедией *Вселые дни после войны* с предисловие Д. Ивэнеску.

Как известно, автор *Балтагул* был писателем-гражданином, который всегда, когда необходимо было поддерживать справедливое дело, находился в центре румынской общественной жизни. Более чем *50*-летная деятельность в прессе проиллюстрирована на страницах журнала *Публицистическим фрагментом*, а деятельность докладчика — всегда готового послужить воспитанию масс — двумя радиотелефонными лекциями: *Книга для народа* и *О доме писателей*, сообщенными Виктором Крэчун.

Содержание номера пополняется удивительным политическим противоконсервативным памфлетом Михая Эминеску, новым вкладом в биографию Йона Крянгэ и несколькими эпистолями Петру Майор.

Исполнение *40* лет от убийства Н. Йорги отмечается *Псевдожурналом* — случайные размышления и заметки великого ученого комментированные Дан Симонеску.

Заграничное значение личности некоторых великих румынских писателей подчеркивает корреспонденция между Гуги Шухардт и Б. П. Хашдеу. В заключении номера представляется несколько автографов и посвещений Жюль Верна румынской почитательнице.

PREMIUL PERPESSICIUS PE ANUL 1979 AL REVISTEI MANUSCRIPTUM

Juriul celor 13,
în urma numărării voturilor,
a acordat Premiul
„Perpessicius"
ediției

IBRĂILEANU,

9 volume,

Al. PIRU
și
RODICA ROTARU

(BUCUREȘTI, EDITURA MINERVA)

Al. PIRU

Data și locul nașterii: 22 august 1917, comuna Mărgineni (azi în perimetrul municipiului Bacău).
Studii: Facultatea de litere (Iași, 1940).
Titluri: Doctor în filozofie și litere (1947), doctor docent în științe filologice.
Ocupația: Profesor la Facultatea de limba și literatura română a Universității București.
Cărți: *Viața lui G. Ibrăileanu* (1946), *Opera lui Ibrăileanu* (1959), *Literatura română veche* (1961), *Literatura română premodernă* (1964), *Liviu Rebreanu* (1965), *C. Negruzzi* (1966), *poeții Văcărești* (1967), *Panorama deceniului literar românesc 1940—1950* (1968), *Cearta* — roman (1969), *Introducere în opera lui I. Eliade Rădulescu* (1971), *Va·a*, I, II (1972—1973), *Analize și sinteze critice* (1973), *Poezia românească contemporană*, I—II (1975), *Istoria literaturii române de la origini pînă în 1830* (1977), *Introducere în opera lui Vasile Alecsandri* (1978), *Permanențe românești* (1978), *Valori clasice* (1978), *Marginalia* (1980).
Ediții critice: Tudor Arghezi: *Poeme noi* (1972), *Stihuri* (1974), *Versuri* (1980) ș.a.

Rodica ROTARU

Bibl. Jud. Mureș Poza
SALA DE LECTURA

Data și locul nașterii: 20 iunie 1929, comuna Burdusaci.
Studii: Facultatea de Filologie.
Ocupația: Redactor la Editura Minerva.
Ediții critice: Const. Stamati, *Muza românească* (1967); Barbu Paris Mumuleanu, *Scrieri* (1972); Constantin Sion, *Arhondologia Moldovei* (1973).

*

Totodată juriul a hotărît să acorde o Diplomă de onoare *ediției Barbu* **DELAVRANCEA,** *Opere vol. I—X (București, Editura Minerva), îngrijită de* **EMILIA ST. MILICESCU.**

PREMIUL PERPESSICIUS AL REVISTEI MANUSCRIPTUM

1972 Neagoe Basarab, *Învățăturile către fiul său Teodosie*, București, Editura „Minerva", 1971. Editori: Dan Zamfirescu, G. Mihăilă, Florica Moisil.

1973 Antim Ivireanul, *Opere*, București, Editura „Minerva", 1972. Editor: Gabriel Ștrempel.

1974 Gheorghe Șincai, *Opere*, vol. IV și Ion Budai-Deleanu, *Țiganiada*, București, Editura „Minerva" 1973. Editor: Florea I. Fugariu.

1975 Constantin Negruzzi, *Opere*, vol. I, București, Editura „Minerva", 1974. Editor: Liviu Leonte.

1976 Ion Heliade-Rădulescu, *Opere*, vol. I—III, București, Editura „Minerva", 1967—1975. Editor: Vladimir Drimba.

1977 Al. Odobescu, *Opere*, vol. IV, București, Editura Academiei R.S.R., 1976. Editor: Mircea Babeș.

1978 Dimitrie Cantemir, *Sistemul sau întocmirea religiei muhamedane*, București, Editura „Minerva", 1977. Editor: Virgil Cîndea.

Diplomă de onoare

M. Eminescu, *Opere*, vol. VII, Proza literară, București, Editura Academiei R.S.R. în colaborare cu Muzeul literaturii române. Editori: Anca Costa-Foru, Petru Creția, Eugenia Oprescu, D. Vatamaniuc.

1979 *Dosoftei*, *Versuri*, vol. I, București, Editura „Minerva", 1978. Editor: N. A. Ursu.

Diplomă de onoare

Liviu Rebreanu, *Opere*, vol. I—IX, București, Editura „Minerva". Editor: Niculae Gheran.

1980 G. Ibrăileanu, *Opere*, vol. I—IX, București, Editura „Minerva". Editori: Al. Piru și Rodica Rotaru.

Diplomă de onoare

Barbu Delavrancea, *Opere*, vol. I—X, București, Editura „Minerva". Editor: Emilia St. Milicescu.

Biblioteca Jud. Arad
SALA DE LECTURA

ABONAMENTUL

pe anul

1981

este singurul mod de a vă procura la timp fiecare număr al revistei trimestriale

MANUSCRIPTUM

*

800

de pagini de literatură inedită

(texte, iconografie, autografe, facsimile)

*

N O U!

numai abonații la revista

MANUSCRIPTUM

primesc gratuit

pliantele și plachetele omagiale

realizate de Muzeul literaturii române

*

ABONAMENTELE

se fac atît la

oficiile poștale, cît și la factorii poștali

COSTUL UNUI ABONAMENT ESTE DE 40 LEI

SALA DE LECTURĂ

Scrin chinezesc artizanal — cu lac roşu de cinabru şi cu sculpturi aurite — perioada Tui Sho, ultima fază 1866 — 1912. Scrinul a aparţinut lui Mihail Sadoveanu şi se află acum, împreună cu alte obiecte ale marelui prozator, în posesia Muzeului literaturii române.

Fotoreproduceri: Magdalena BUZĂ şi Petre NICOLAE

Retuş foto: Florica PRICIU

Din sumarul numărului viitor al revistei, număr consacrat poeziei, reţineţi:

- Versuri de Mihai EMINESCU, Tudor ARGHEZI, Tudor VIANU
- Opinii despre poezia populară: V. ALECSANDRI, Ion PILLAT şi D. CARACOSTEA
- Alchimia poeziei: Ion BARBU
- **Curtea de Argeş** — Conferinţă de Al. MACEDONSKI
- O. GOGA — o profesiune de credinţă
- Din **Jurnalul** unui poet: Ion VINEA
- **3 miri şi 3 mirese** — un vodevil de B.P. HASDEU
- **Centenar**: Ion MINULESCU
- Corespondenţe: Anatole FRANCE în arhive româneşti: Panait ISTRATI în arhive franceze
- Lucian BLAGA în însemnările zilnice ale Corneliei Brediceanu

TAXELE POŞTALE ACHITATE CONFORM APROBĂRII D. G. P. Tc. nr. 137/527/1976.

Lei 10

MANUSCRIPTUM

Inedit * Inedit * Inedit *